VADEMECUM

DER

BOUWVAKKEN.

BIBLIOTHEEK
VAN DE
Technische Hoogeschool
DELFT.

JAARGANG 29

UITGAVE VAN J. CLAUSEN TE AMSTERDAM.

VADEMECUM

DER

BOUWVAKKEN.

T. H. S.
BIBLIOTHEEK
DELFT.

JAARGANG 29.

AMSTERDAM 1914.

NEGEN-EN-TWINTIGSTE JAARGANG.

INHOUD.

AFLEVERING 1. Plaat. **Ontwerp van een dubbel landhuis te Bussum,** door **H. D. Tabak.** — Oud en Nieuw. — Woonhuis te Valkenburg door J. W. H. Luyten. — Heemschut-conferentie. — Van Gendt's Bouwkalender. — Examens der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst in 1914.

„ 2. Plaat. **Boerenhofstede,** door **R. Boiten & Zoon.** — De verbeterde verkeersweg. — Vakteekenschool te Ermelo, door Joh. Kortlang. — Heemschut. — Rotterdam's stadhuis. — Hildebrand- (Beets-) Monument, Nationale Prijsvraag. — Een beeld voor Jacob van Campen. — Bond van Huis- en Grondeigenaren. — Geluidmeting.

„ 3. Plaat. **Ontwerp Burgemeesterswoning** door **Joh. Kortlang.** — Pakhuis van de Coöperatieve Handelsvereeniging »Eendracht« te Heerde, door J. Dekker. — Amsterdam's uitbreiding Zuid. — Niet ouderwetsch. — Onderhoud onzer straatwegen. — Een nieuw systeem betonijzeren vloeren. — Prijsvraag Tuinstadswijk.

„ 4. Plaat. **Ontwerp School met Onderwijzerswoning,** door **G. Middendorp.** — Een tweetal geïllustreerde toelichtingen voor werktuigen en materialen. — Landhuis te Haelen, door F. Dupont. — Vereeniging »Bouwkunst en Vriendschap« te Rotterdam: Jury-rapport over de prijsvragen, uitgeschreven in 1913. — Nederlandsche Vereeniging »Schoonheid in Opvoeding en Onderwijs«: Prijsvraag Ontwerp voor de inrichting en versiering van een schoollokaal.

„ 5. Plaat. **Villa aan den Hattemerweg te Heerde,** door **J. Dekker.** — Woonhuis te Veendam, door R. Boiten & Zoon. — Vereeniging »Bouwkunst en Vriendschap« te Rotterdam: Jury-rapport over de prijsvragen, uitgeschreven in 1913 (vervolg). — Nederl. Vereening »Schoonheid in Opvoeding en Onderwijs«: Prijsvraag Ontwerp voor de inrichting en versiering van een schoollokaal.

„ 6. Plaat. **Ontwerp van een dubbel, klein landhuis,** door **H. Sutterland.** — Verschil in opvatting. — Banketbakkerij te Valkenburg, door L. Hermans. — Vereeniging »Bouwkunst en Vriendschap« te Rotterdam: Jury-rapport over de prijsvragen, uitgeschreven in 1913 (vervolg). — Prijsvraag »Schoonheid en Opvoeding«.

„ 7. Plaat. **Hoekhuis te Amsterdam,** door **H. D. Tabak.** — Hooge waterstand. — Alles electrisch. — Woonhuis te Eindhoven, door G. Geenen. — Correspondentie-onderwijs. — Stoomwaterverwarmingen. — Vereeniging »Bouwkunst en Vriendschap» te Rotterdam: Jury-rapport over de prijsvragen, uitgeschreven in 1913 (vervolg).

„ 8. Plaat. **Dubbel woonhuis te Tilburg,** door **C. J. H. van Domburg.** — De Amsterdamsche Poort. — Heemschut. — Boerderij »Anna Hoeve« te Zundert, door A. van Meer. — De hal van de Eerste Kamer. — Vereeniging »Bouwkunst en Vriendschap« te Rotterdam: Jury-rapport over de prijsvragen, uitgeschreven in 1913 (slot). — Mededeelingen over de prijsvraag Hildebrand-monument. — Prijsvraag Tuinstadwijk. — De Bouwmeester.

„ 9. Plaat. **Hoofdonderwijzerswoning,** door **Joh. Kortlang.** — Winkelgebouw te Eindhoven, door G. Geenen. — Stationsgebouw te Stuttgart. — De Rotterdamsche Stadhuisbouw. — De brug over de Waal te Nijmegen.

„ 10. Plaat. **Ontwerp van een dubbel woonhuis,** door **R. Boiten & Zoon.** — Een middeneeuwsche toren in gevaar. — Landelijke woning, door J. Hommes Bzn. — Middelbaar Technisch onderwijs. — Over breuk na herhaalde belasting. — Rotterdam's Stadhuis. — Prijsvraag Tuinstadwijk. — Eere-prijsvraag der Vereeniging »Architectura et Amicitia«. — Tentoonstelling in 1915.

„ 11. Plaat. **Zeven beneden- en bovenwoningen te 's-Gravenhage,** door **M. Kuyper Czn.** — Grafische Statiek. — Handboek voor timmerlieden. — Examens voor bouwkundig opzichter, bouwkundig teekenaar en onderbaas 1914, ingesteld door de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst. — Belangrijke oudheden. — Internationale Bouwkunsttentoonstelling. — De scoriae-bricks. — Het gebouw voor de Tweede Kamer.

„ 12. Plaat. **Woonhuis te Enschede,** door **A. Th. Blom.** — Het hoofdgebouw van de Javasche Bank te Batavia, door Ed. Cuypers & Hulswit. — Het werk van den Bond »Heemschut«. — Gewapend beton als bouwmateriaal voor bruggen.

„ 13. Plaat. **Ontwerp eener notaris-villa,** door **P. Hartmans.** — Een gemeenschappelijke tuin. — Het hoofdgebouw van de Javasche Bank te Batavia (vervolg.) — De fusie der architectenbonden mislukt.

AFLEVERING 14. Plaat. **Ontwerp eener kleine villa,** door **G. Middendorp.** — De Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst na de verwerping der fusie. — De houtbouwkunst in Noorwegen. — Het hoofdgebouw van de Javasche Bank te Batavia (slot). — Vandalistische sans-gêne te Amsterdam. — Prijsvraag Verzorgingshuis te Hilversum.

„ 15. Plaat. **Ontwerp van een villa te Hilversum,** door **J. J. Hellendoorn.** — De dood in den pot. — De houtbouwkunst in Noorwegen (slot). — Ontwerp van een brug, door Joh. Kortlang Fzn. — De Bazel's maquette voor een Rotterdamsch stadhuis. — De verwarmingstechniek in het licht van den tegenwoordigen tijd. — De a.s. wereldtentoonstelling te San Francisco. — Geen open prijsvraag voor een Tweede-Kamergebouw.

„ 16. Plaat. **Woonhuis te Heerde,** door **J. Dekker.** — Gevelwedstrijd te 's-Gravenhage. — Prijsvraag Hildebrand-monument te Haarlem. — Maassluis. — Dubbele landarbeiderswoning, door A. Graafland. — Artistieke prijsvragen in Duitschland. — Nederlandsche Aannemersbond. — Vacantie voor opzichters en teekenaars.

„ 17. Plaat. **Ontwerp voor twee heerenhuizen,** door **C. J. H. van Domburg.** — Constructieleer. — Het onderwijs aan de Academie voor Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam in 1913. — Mooie plekjes in het gedrang, door P. J. Boerma. — Verbetering der woningtoestanden in de steden. — Nieuwe prijsvragen van het Genootschap »Architectura et Amicitia«.

„ 18. Plaat. **Ontwerp voor vijf woningen,** door **Joh. Kortlang Fzn.** — Technisch Vademecum. — Voor- en nadeelen van betonplaveisel in steden. — Prijsvraag Verzorgingshuis te Hilversum. — Mooie plekjes in het gedrang, door P. J. Boerma (slot). — Ontslag van opzichters en teekenaars.

„ 19. Plaat. **Landhuisje te Putten (G.),** door **J. J. Hellendoorn.** — Kaaimuren van gewapend beton. — Bootenhuis voor de Zwem- en Roeiclub »Roermond«, door Fr. Dupont. — Prijsvraag Hildebrand-monument te Haarlem. — Verbetering der woningtoestanden in de steden (vervolg). — Ornamentale baksteenbouw in Amerika. — Algemeene Nederlandsche Opzichters- en Teekenaarsbond.

„ 20. Plaat. **De-Savornin-Lohmanschool aan de 1e Helmersstraat te Amsterdam,** door **H. Bonda.** — Woonhuis te Haarlem, door J. J. van Noppen. — Verbetering der woningtoestanden in de steden (slot). — Het gebruik van tras bij gewapend beton. — Werkloosheid onder opzichters en teekenaars.

„ 21. Plaat. **Ontwerp voor twee woonhuizen aan de Veerstraat te Amsterdam,** door **Ant. Pet.** — Groep huurhuizen te Charlottenburg. — Een nieuw kapsysteem. — Brandvrije trappen. — De nadeelen van gebrekkig metselwerk. — De crisis en de particuliere architecten.

„ 22. Plaat. **Ontwerp voor een landhuisje,** door **A. Th. Blom.** — Verbouwingsplan voor een Noord-Brabantsche boerderij, door A. Graafland. — Een nieuw kapsysteem (slot). — Een wolkenkrabber na 25 jaar. — Het roesten van ijzer in beton, I, door C. P. van Hoek. — De crisis en de opzichters en teekenaars. — Nederlandsche klinkerwegen.

„ 23. Plaat. **Ontwerp voor een dakvenster,** door **B. v. W.** — Ontwerp van een zomerverblijf, door J. J. Hellendoorn. — Het roesten van ijzer in beton, door C. P. van Hoek (slot). — IJzerconstructies, door G. B.

„ 24. Plaat. **Ontwerp van een landhuis,** door **J. J. van Egmond.** — Prijsvraag Verzorgingshuis te Hilversum. — Kleine burgerwoning met schuurtje, door M. H. Bottema. — Vorm en kleur en hunne toepassing in het ambacht, I, door G. Boom.

„ 25. Plaat. **Ontwerp van een paviljoen voor 20 jongens van de stichting »Groot Emaus« te Ermeloo,** door **Joh. Kortlang Fzn.** — Examens voor bouwkundig opzichter, bouwkundig teekenaar en uitvoerder van burgerlijke bouwwerken (onderbaas), af te nemen in 1915. — Lunchroom »Rusthoek« te Bloemendaal, door J. J. van Noppen. — Vorm en kleur en hunne toepassing in het ambacht, II, door G. Boom. — Wiskundig Repetitieboek, door G. B.

„ 26. Plaat. **Landhuis te Vaassen,** door **J. J. Hellendoorn.** — Examens voor bouwkundig opzichter, bouwkundig teekenaar en uitvoerder van burgerlijke bouwwerken (onderbaas), af te nemen in 1915. — Ontwerp voor een landhuis, door J. J. Hellendoorn. — Dubbele woning te Voorthuizen, door H. B. van Broekhuizen. — Aanbestedings- en Bouwkalender voor 1915. — Vorm en kleur en hunne toepassing in het Ambacht, III, (slot), door G. Boom. — Reproducties der prijsvraag 1913 van het Geïllustreerd Schildersblad. — Antieke metselspeciën.

TE KOOP: wegens gedeeltelijke verandering der gelijkstroom-installat in eendraaistroom-installatie:

1	GELIJKSTROOMMACHINE	5	P.K.	110	Volt	1300	toeren	per minuut.
1	»	10	P.K.	110	»	1000	»	» »
1	»	15	P.K.	110	»	900	»	» »
1	»	348	Amp.	115	»	1000	»	» »
1	»	5	P.K.	110	»	900	»	» »
1	»	2	P.K.	110	»	1300	»	» »
1	»	25	Amp.	300	»	1475	»	» »
1	» (batterijmachine)	8	Amp.	350	»	1150	»	» »

Alle machines zijn voorzien van riemschijf en weerstand en gedeeltelijk nog in bedri

Event. aanvragen te richten tot N. V. POPE'S METAALDRAADLAMPENFABRIEK, Venl

---

LEVENSVERZEKERING

de Nederlanden van 1845

BRAND - - INBRAAK | **VERZEKERING**

DEN HAAG (vroeger Zutphen) Directie HENNY

KAPITAAL . . . . f 6.000.000.00

EXTRA RESERVES ± 2.000.000.00

OPRUIMING :: BOUWFRAGMENTEN.

Elf complete deelen in portefeuillebanden, prijs f 77.—, kunnen wij leveren voor **vijf en dertig gulden.**

:: IEDER DEEL APART DRIE GULDEN VIJFTIG CENT. ::

LEVERING GESCHIEDT NA ONTVANGST VAN POSTWISSEL.

Aanbiedingen aan het Redactie-adres van „Vademecum der Bouwvakken" -:- St Janstraat 40, Amsterdam.

DIT IS EEN ZEER MOOIE COLLECTIE BIJEEN.

Druk van J. Clausen, St. Janstraat 38/40, Amsterdam.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

2 Januari 1914 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 1

Bij de Platen.

Dubbel landhuis te Bussum,

door H. D. TABAK, Bouwmeester.

Een eigenaardige woningcombinatie geeft de plaat. Het is een dubbel landhuis, waarbij de beide woningen zeer van elkaar verschillen, overeenkomstig de daarvoor gestelde eischen. De bouwmeester wist dat uitstekend op te lossen, en verkreeg daardoor voor het uiterlijk een aan alle kanten verschillenden gevel. De woning links heeft den ingang aan den linker zijgevel, een entree, de hal en daaraan de begrensde vertrekken, salon, en huiskamer en suite, een serre, verder de keuken, en op de bovenverdieping twee slaapkamers, een logeerkamer en een badkamer. De andere woning bevat huiskamer en serre, eetkamer en keuken, terwijl de ingang aan den rechter zijgevel is; daarboven drie slaap- en een logeerkamer. Het is een woninggeheel, dat door de uit de verdeeling verkregen afwisseling voldoet en de aandacht vraagt.

Oud en Nieuw.

In het oude jaar, is heel wat voorgevallen,
In kunst en vak, ja bij ons allen,
En dikwerf gaf ons tijdschrift aan
Een van de besten, is van ons weggegaan,
Hun zij de laatste groet gebracht,
Nu het oude jaar hier wordt herdacht.

Het Paleis des Vredes kwam tot stand,
Dat was een glorie voor ons land,
't Is vreemd, dat daar juist het eerst geschiedt,
Wat men oorlog noemt en anders niet.

Een STEUR en VRIES in het bouwvak wel bekend
Die zijn als dollen op elkaar gerend,
Daar bleef geen stuk van heel, en die het van verre zag
Die rilde, en vroeg of men dat nu vrede noemen mag.
Wanneer men reeds in het klein zoo 't praktisch nut beschouwd
Ik vraag, waar is in 's hemelsnaam zoo'n tempel voor gebouwd.

Geprijsvraagd werdt dit jaar op wel de beste wijs
En menigeen die ging gelukkig met de prijs.
In Rotterdam daar is een strijd gestreden
Belangrijk en getuigend van ons heden.
Dat al, moge Nederland als klein geboekt ook staan,
De kunstenaars zich kunnen meten, behooren bovenaan.
De prijsvraag voor het Stadhuis gaf ons veel schoons te aanschouwen,
Dwong ons eerbied af voor hen die meester zijn in het bouwen,
't Is jammer dat men zelfs uit Bremen in het Handelsblad kwam klagen
Met ellenlange stukken, waarvan men de helft wel af kan zagen,
En waarvan de andere helft door STUYT heel pittig is weerlegd.
Collega MEEUWSEN »heeft op stuit geheidt« wordt algemeen gezegd.
Zie dat was hier volkomen overbodig,
De strijd die was correct, verzet is dus niet noodig.
Maar dat was niet altijd zoo, daar viel wel eens te klagen
En voor de toekomst om verbetering te vragen.
De jury's deden soms hun arbeid op een koopje,
De teekeningen gesmeten op een hoopje,
Met een rapport geschreven op een draf
Dat niets te lezen gaf,
Dat mag niet meer bestaan
Of niemand zal ter prijsvraag gaan.

Ook tal van bonden kwamen tot elkaar
In dit geval was het een gezegend jaar.
't Is alles voortaan *puik*, de architectenstand
Die lag den grondslag voor een nieuwen band.
Met hen door kunst en door praktijk verbonden
Werd het overal nagevolgd en geschikt bevonden.
Tot zelfs de handelaar in materialen,
Die zag zich in een bond verdwalen,
Ook het materiaal deed mee, het is algemeen bekend
Men denke aan het Syndicaats-cement.
Wij leven in een tijd, waarbij men stelt op prijs
In alles *puik* te zijn »*het aardsche Paradijs*«,
Dat is anders dan voor vijf en twintig jaren,
Toen had men heel geen zorg om zoo elkaar te sparen.

Het geschiedde dat men eens een kerk ging bouwen,
En die het deed, een toe moest geven in vertrouwen.
Zag men een onderdeel van een bouwwerk zich vereerd
Heel handig werd dan soms de buidel omgekeerd
Daar was nergens recht te vinden, het was een nare tijd
Gelukkig heeft het *Paradijs* ons van dien druk bevrijdt.

Toch zijn er ook nog tal van allerhande zaken,
Die zoo eens nu en dan hun wandeling om ons maken,
Ik denk aan de Leidschestraat, die straat is veel te smal,
Men vraagt, en zeer terecht wat nu gebeuren zal.
De een die roept, maakt haar maar eens zoo breed,
Dat is het best, wat ik er op weet.
Maar mannen van gezag en met een helderen blik,
Zijn met zoo'n voorstel wat minder in hun schik,
Zij vormden het plan; en wisten ons te zeggen:
Het allerbeste is, *zoo'n straat er naast te leggen.*
Had een leek dat nu gezegd: »*Och man, je bent niet wijs*«
Zou het antwoord zijn, maar zie: *het waren stemmen uit het Paradijs.*
Daar staat het verstand bij stil, juist als bij de ingezonden stukken,
Waarbij men met stoel en tafel aan moet rukken
Zoo als zij in de hoogte gaan.
Wil men er nog een sikkepitje van verstaan,
Waarin zoo waarlijk haarfijn, tot op een streep
Wordt uitgerekend, waar hem zit de kneep, —
Dan moet men toch erkennen, dat het hedendaagsch geslacht
Het tot een groote hoogte heeft gebracht.

Die nu het bouwen ziet, en kijkt eens op den Dam,
'k Wed dat die een heel andere conclusie nam.
Hier schijnt men dan toch wel, te hebben stilgestaan,
Zooals men thans hier bouwt, werd het vroeger ook gedaan,
Dat is juist, maar dit is ook het resultaat
Van een prijsvraag en het toezien van de Schoonheidsraad,
Die rekening houdt, dat oude plunje beter past
Dan nieuwe zonder snit, hang die maar in de kast.

Zoo blijft er veel, al zijn wij bij de hand,
Dat inderdaad gaat ver boven ons verstand,
Welnu laat het nieuwe jaar ons allen voorspoed geven,
Ook grooter wijsheid, waar wij soms achterbleven.
Laat het voor ons allen zijn, een heel begrijpelijk jaar,
Vol eenvoud en geluk, al zijn die wenschen maar
Wat simpel opgesteld, »daar wordt hoog genoeg gevlogen«,
En op die wijs alleen, blijft het voor aller oogen. H.

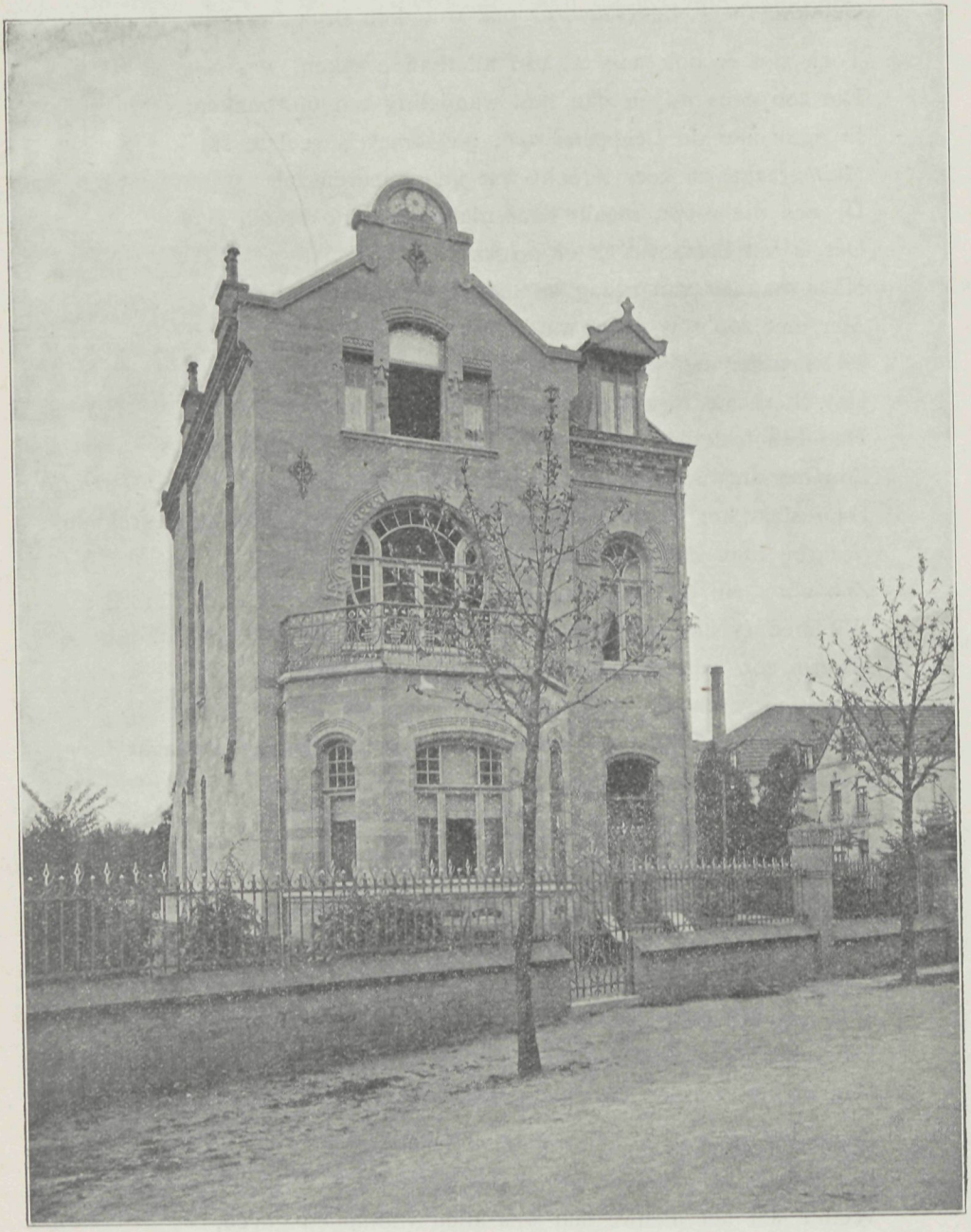

Woonhuis te Valkenburg. :: Voorgevel. :: Bouwmeester J. W. H. Luyten.

Bij de tekstfiguren.

Het gebeurt ons niet veel dat uit het zuiden van ons land ons een teekening ter opname gegeven wordt, waarvan het hoofdmateriaal bij den bouw uit provincialen natuursteen bestaat. Dat is dan ook alleen mogelijk in de provincie Limburg waar de mergelsteen wordt gevonden. De foto doet zien wat daarvan onder behoorlijke leiding te maken is. — Het is een woonhuis te Valkenburg door den bouwmeester Jos. W. H. Luyten uitgevoerd. De materialen zijn mergelsteen, rustende op een plint van bruin verglaasden metselsteen, de raam en deurdorpels zijn van hardsteen. Voldoet het uiterlijk en geeft dat een aangenaam geheel te zien de inwendige verdeeling is eenvoudig. Ter beganen grond vestibule, salon met erker, woonkamer met serre, keuken en bijkeuken. In het sousterrein den kelder. Op de eerste verdieping twee slaapkamers, bad- en studeerkamer terwijl van de zolderverdieping aan den voorgevel nog een kamer is gemaakt.

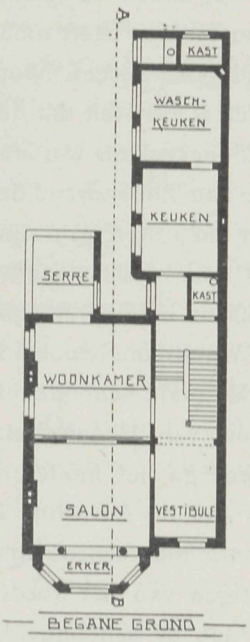

BEGANE GROND

Heemschut Conferentie.

Heemschut heeft belangrijke dagen doorleeft. Het was een uitstekend denkbeeld om door een flink optreden te doen zien wat de werkkring is en wij gelooven dat het verhandelde wel zal bijdragen om te kunnen zeggen dat men geslaagd is. Op de vergadering Maandag 29 December te 3 uur in het American Hotel gehouden was een groot aantal belangstellenden aanwezig. Prof dr. H. Brugmans voorzitter van de bond opende de conferentie en wees erop dat de Vereeniging belangstelling noodig had en het bleek dat zij deze gevonden had. Het publiek moet voor de zaak gewonnen worden, de overheid alleen is niet altijd bij machte, de maatschappij moet het zelf wenschen, dat alleen is de grootste kracht. Daarom is een toelichting van den Heemschut werkkring noodig. Onze eeuw is die der techniek, daartegen komt reactie, men gevoelt dat de techniek alleen ons leven niet mag beheerschen, men wenscht meer geestelijke beschaving en uit dien wensch is Heemschut geboren. De Heer A. W. Weisman, secretaris van den bond gaf daarna een voordracht »Over Heemschut in 1912 en 1913«. Voor twee jaar geleden was er in Nederland nog maar weinig gedaan tot bescherming der schoonheid. De bond was toen pas opgericht, niettemin waren veler oogen reeds op de gevaren gevestigd. Men zag in, dat talrijke gebouwen zonder noodzaak waren gesloopt of verminkt, dat het evenzoo met het landschap was gegaan en dat daarom de reclame moest ingebonden worden. Reeds was dit door de Prov. Staten opgemerkt, waardoor een voorstel tot bestrijding werd aangenomen. Daarbij werden den eigenaar of gebruiker van eenig roerend goed, muren, getimmerten enz.

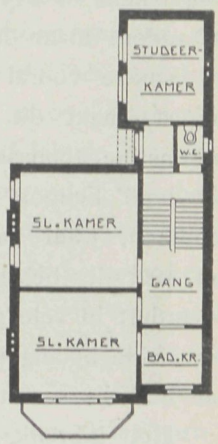

VERDIEPING

verboden deze voor dit doel te bestemmen, alleen op eigen grond en voor eigen zaak was het veroorloofd, terwijl reclames die op 10 October 1912 aanwezig waren zullen moeten opgeruimd zijn op 1 Januari 1914. Onderwerpt men zich hieraan niet dan geschiedt verwijdering door Gedeputeerde Staten. Deze bepaling betreft echter alleen het landelijk deel der gemeenten van Noord-Holland, zoodat de reclames langs den weg zullen vervallen, die in de kom der gemeenten of in de steden zullen blijven. In Amsterdam heeft men getracht dat te bewerken door politie-verordeningen, doch dat had geen succes. Wat Noord-Holland deed vond alleen in Zeeland bij de Staten steun. Het is een feit dat de fraaiste landelijke streken van Noord-Holland, Gelderland en Utrecht door reclame worden ontsierd Daarom is een rijkswet tot beperking noodig. Spr. toonde aan hoe storend de reclame ten opzichte der gebouwen is. In Edam had een kruidenier de ruiten van zijn gevel beschilderd met allerlei reclame wat zonderling afstak bij het daar naast staande fraaie museum gebouwtje, waardoor dit in waarde verloor. Tot zelfs in het buitenland is hierover gerept. Vooral wijst spr. er op dat de commissie te Amsterdam benoemd tot bevordering van het stadsschoon moge waken voor het feit dat oude schoonheid niet wordt nagebootst. Elk huis blijve in zijn tijd. Dat is het doel van Heemschut. Die wenscht te behouden wat bestaat en goed is, maar overigens ga het moderne mede met onze tegenwoordige eischen. Die eischen moeten tevens aan de schoonheid voldoen en daarvoor moeten de gemeenten waken, waarvoor Heemschut evenzoo optreedt. Spr. wees op verschillende voorbeelden waarbij het vernietigen van het goede oude en vervangen door het middelmatige nieuwe, afbreuk doet aan de schoonheid. In dien zin heeft Heemschut gewerkt en reeds zeer veel ten goede gekeerd, daarvoor is echter krachtige samenwerking noodig van overheid en burgers om tot behoud van het schoone te geraken.

Op de tweede vergadering, des avonds gehouden, was Mr. I. W. Frederiks aan het woord, zijn onderwerp was: »Bestrijding van inbreuken op natuur- en stadsschoon«. Spr. wees er op, hoe in ons land tot nog toe weinig is gedaan met het buitenland vergeleken. Wel hebben velen zich aangesloten om de schoonheid van ons land te behouden, maar dat baat niet veel wanneer de steun van overheidswege wordt gemist. Dit stuitte vooral af op het eigendomsrecht dat velen meenen te bezitten, toch is dat onjuist, raakt dit recht het gemeenschappelijk belang, dan is het noodig dat eene ongunstige toepassing daarvan wordt beperkt, desnoods ontnomen. De schoonheid van het land behoort aan ons allen, en naar dat recht dient het eigendomsrecht zich te schikken, want van de schoonheid van een land gaat een opvoedende kracht uit, die het peil der beschaving verhoogt, zij brengt den vreemdeling hier, brengt welvaart en bevordert in vele gevallen de gezondheid in het land. Het is aan de overheid opgedragen die beide belangen in overeenstemming te brengen, in dien zin gaf hij een denkbeeld aan hoe die samenwerking moest zijn.

Hoe inbreuk gemaakt wordt op de schoonheid, ten eerste door het vernielen en beschadigen van monumenten, daarom moet er een verbod ingesteld worden, waarbij het de eigenaars van die monumenten verboden is, om tot geheele of gedeeltelijke vernietiging over te gaan, waaronder men kan rekenen het beschilderen met reclames, bovendien het onoordeelkundig herstellen. Daarbij verdient een klassering der te beschermen

monumenten aanbeveling, onder voorwaarde dat de lijst daarvan voor herziening vatbaar is. In Duitschland heeft men verordeningen vastgesteld voor enkele oude steden en wel dat de in een bepaalde straat voortlevende bouwstijl worde gehandhaafd; waar echter in ons land de straten het kenmerk van het verleden hebben verloren is dat minder gewenscht. Het kan voorkomen dat aan een monument de waarde wordt ontnomen, door wijziging van de omgeving, daarom moet daarop vooral gelet worden met het toepassen der bouwverordeningen. Men bepale afstand, hoogte en zoo meer voor de nieuwe gebouwen tevens dat deze gevaarloos zijn. Nu kan het voorkomen, dat door de macht van het kapitaal in eene omgeving terecht komt, wat daar eigenlijk niet te huis behoort, en waardoor het geheel verstoord wordt, dat door maatregelen te beperken gaat moeilijk, het best is wat bij ons geschiedt, om dergelijke gebreken door steun op te heffen. Dat is door de aesthetische waarde der gebouwen te verhoogen, en ten andere door billijke grondprijzen te bevorderen dat het uiterlijk der woningen niet tot elkanders nadeel strekt. De schoonheids commissieën waken voor de aesthetische waarde, wanneer de grondprijzen nu billijker worden, kan aan het uiterlijk ook meer ten koste worden gelegd.

De Heer I. H. W. Leliman besprak vervolgens het onderwerp. Schoonheidscommissies en openbare bouwkundige advies bureaux. Ook spreker wees er op, dat in den eersten tijd alleen van overheidsmaatregelen verbetering van toestand te wachten is en noemde daarbij Nijmegen en Laren welke gemeenten zulk een goed voorbeeld gegeven hadden. In Amsterdam heeft de schoonheids commissie weinig kracht, te meer, daar nagenoeg alle gemeentegebouwen buiten hare beoordeeling blijven, daarbij komt de commissie dikwerf voor een enkel geheel, zelden voor een complex van woningen te staan, waardoor het moeielijk wordt samenhang te vormen en juist dat wordt gewenscht. Maar dan ook is het noodig dat de commissie niet alleen afkeurt maar tevens de middelen aanwijst, hoe het minder gelukkige naar hare opvatting kan hersteld worden. Dat wordt dan het werk van het bouwkundig advies bureau. Zulk een bureau en de schoonheidscommissie kunnen ontzaggelijk veel ten goede uitwerken, daarbij vond men ook in Duitschland veel baat. Bovendien bepalen zich de Duitsche bureaux niet alleen tot het geven van advies, zij verbeteren de smaak door prijsvragen, tentoonstellingen, voordrachten enz., en vooral door goede voorbeelden te laten zien. Belangrijke sommen zijn daarvoor noodig, zoo geeft Saksen daarvoor jaarlijks 37.000 Mark en Wurtemberg 40.000 Mark uit. Hoewel door de bouwmeesters wantrouwend begroet, werd echter duidelijk gemaakt dat het niet in het streven lag, de bouwmeesters uit te schakelen, integendeel om hen in het goede van dienst te zijn. De arbeid van deze bureaux wordt dan ook niet gehonoreerd, het blijft een eereambt. Daardoor verheft zich het peil der bouwwerken, zonder eenige schade aan de betrokkenen te berokkenen. Dien weg is ook voor ons gewenscht. In Amsterdam is in 1911 in dien geest de Commissie van het Stadsschoon gesticht, die drie achtereenvolgende jaren *f* 2000.— subsidie heeft, een aanvang dus. Omdat echter haar macht gering is, werkt het nut langzaam. Met een aantal lantaarnplaten werden de ontsieringen aangetoond, die karakterloozen bouw vormt.

(Wordt vervolgd).

Van Gendt's Bouwkalender.

De Bouwkalender is er weer en wel voor 1914. Dat is al jaargang 44. Een knappen leeftijd en altijd nog denzelfden door velen gezocht en als onontbeerlijk beschouwt. Dat komt omdat er veel in te vinden is den vakman van nut. Gewicht, draagkracht, weerstand, beweging, warmte, stoom, eenheidsprijzen, allen komen er in voor met nog vele aanwijzingen die in de praktijk van dienst kunnen zijn. Daarbij de gewone agenda waarin elke dag zijn lief en leed kan vermelden. De prijs is (stevig gebonden) *f* 1,75, met linnen band *f* 1.50. Terwijl de bijlage waarin de wetten zijn vermeld die bij het bouwvak van toepassing komen afzonderlijk verkrijgbaar is voor *f* 0.90. Uitgever is L. J. Veen, Keizersgracht 485, Amsterdam. Ook nu zullen beide uitgaven hunne afnemers wel vinden.

Examens der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Diploma Bouwkundig-Opzichter.

In de 2de helft van Februari 1914 en volgende dagen zal worden afgenomen het examen voor het *Diploma Bouwkundig-Opzichter*, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministeriëele beschikking. Zij, die op 1 Maart 1914 den leeftijd van 23 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.

Diploma Bouwkundig-Teekenaar.

In de 2de helft van Maart 1914 en volgende dagen zal worden afgenomen het examen voor het *Diploma van Bouwkundig-Teekenaar*, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministeriëele beschikking. Zij, die op 1 Maart 1914 den leeftijd van 23 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.

Diploma van Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas).

In de 2de helft van Maart 1914 en volgende dagen zal worden afgenomen het examen voor het *Diploma van Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas)*, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministeriëele beschikking. Zij, die op 1 Maart 1914 den leeftijd van 25 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.

Zij, die deze of een dezer examens wenschen af te leggen, moeten schriftelijk hiervan mededeeling doen **vóór 15 Januari 1914** aan het Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam, alwaar zij ook moeten inzenden:

1°. de geboorteacte of bewijs van ouderdom;

2°. de bewijzen van bekwaamheid en getuigschriften, *geen afschriften*, zie art. 15 en 16, of 14 of 12 van de respectieve programma's. Teekeningen of werkstukken worden niet verlangd;

3°. het verschuldigde bedrag van *f* 15.—. Alleen wanneer de candidaat niet kan worden toegelaten wordt dit bedrag teruggezonden.

4°. Wanneer de candidaat reeds vroeger aan een der examens heeft deelgenomen, moet hij daarvan mededeeling doen met vermelding van het jaar of de jaren, waarin dit heeft plaats gehad.

De candidaten zullen in groepen worden ingedeeld; aan hen die zich hebben aangemeld, zullen alle vereischte inlichtingen, o. a. de plaats waar het schriftelijk en het mondeling examen zal worden afgenomen, tijdig worden verstrekt.

Eerst na afloop van alle examens wordt de uitslag bekend gemaakt.

De Alg. Secretaris, J. GRATAMA.

ONTWERP voor den BOUW van een DUBBEL LANDHUISJE te BUSSUM

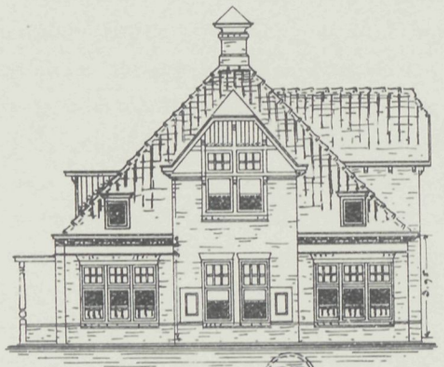

-VOORGEVEL-

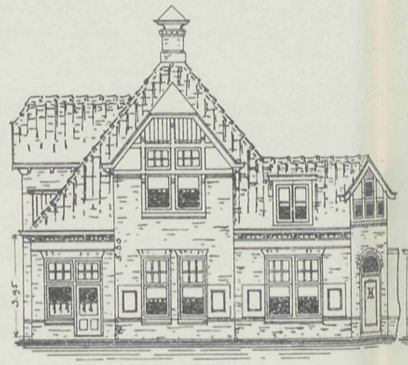

-GEVEL: OZ-

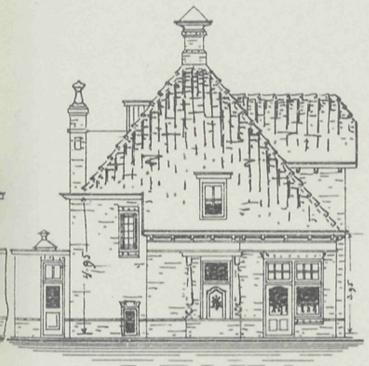

-GEVEL: WZ-

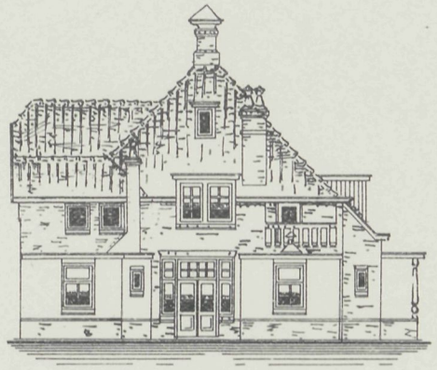

-ACHTERGEVEL-

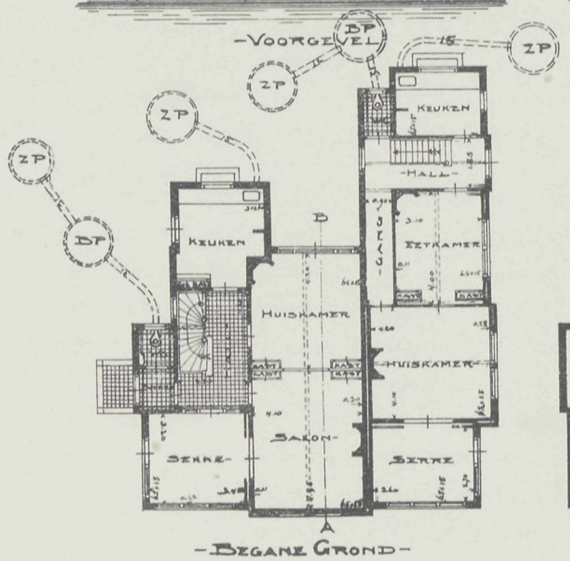

-BEGANE GROND-

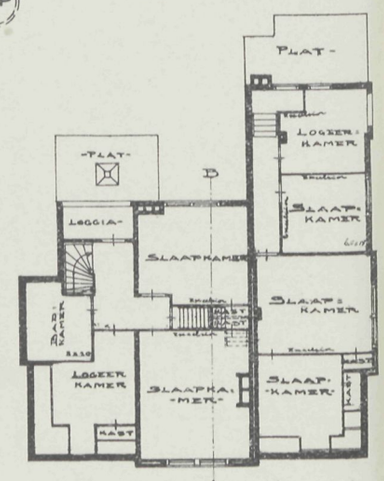

-VERDIEPING-

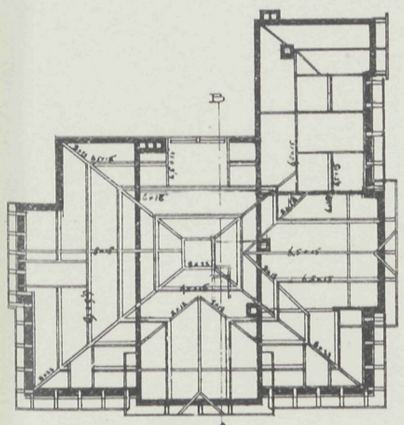

-KAPPLAN-

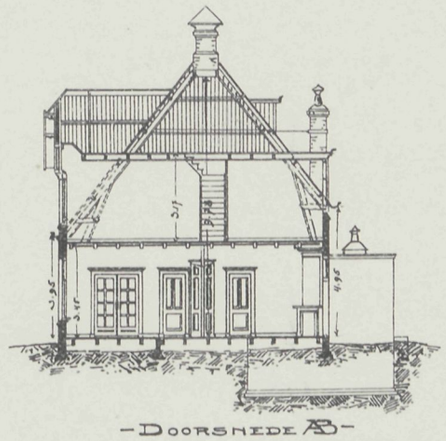

-DOORSNEDE AB-

Amsterdam
September 1913
P. D. Tabak
Architect

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

15 Januari 1914 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 2

Bij de Platen.

Boerenhofstede,

door R. BOITEN & ZOON, Bouwmeesters.

De onder directie van de firma R. Boiten & Zoon, bouwmeesters te Veendam, gebouwde boerenhofstede, kenmerkt zich door een geheel ruime opvatting voor het bedrijf. Een flinke woning, waarbij het portiek toegang geeft tot een ruime entrée, dan de hal, daaromheen groepeeren zich woonkamer, salon en twee slaapkamers, daarboven de verschillende andere vertrekken, bestemd voor logeer- en slaapkamers. Uit de hal is tevens toegang tot de ruimten voor het bedrijf. Die ruimten zijn door een dwarsgang van de woning afgesloten. Daarin zijn opgenomen dorschvloer, keuken, karnhuis, slaapvertrekken voor personeel, paarden- en koestal. Ook om de wijze van fundatie heeft dit ontwerp zijn eigenaardige verdiensten. Alles bijeen vormt het een voor het bedrijf geriefelijk geheel.

De verbeterde verkeersweg.

Dezer dagen gaf het Handelsblad een teekening te zien, waarop de Leidschestraat tweeling was voorgesteld in gebruik, niet zoozeer als wandeling maar meer als een soort viaduct voor het tramvervoer. De voorstander rekende daarbij uit, dat het een plan was dat maar een schijntje kon kosten. Eén huis had men maar voor elke straatlengte noodig om er in en uit te komen. Dat huis behoefde nog niet eens gesloopt te worden. Alleen den beganen grond moest vrij zijn, de bovenverdiepingen zouden kunnen blijven. Hoe daarheen te komen blijft een raadsel, tenzij de buurman zich over de ruimte ontfermt. Het was het zuinigheids-toppunt. Wat zou echter zoo'n slop een misstand geven op het fraaiste gedeelte van de stad. Het zou er worden als het pad tusschen de P. C. en de Vossiusstraat Zou het geen schande zijn als wij zulke toestanden scheppen op het voornaamste stadspunt. Menigeen is er wellicht die denkt, wanneer hij dat zoo

smakelijk in het Handelsblad ziet voorgesteld, dat is werkelijk nog zoo kwaad niet, maar laat die dan eens wat verder en aan de toekomst denken, wat er verkregen is wanneer het tot stand kwam. Een weg die des avonds een toevlucht voor allerlei narigheid zou zijn, die bovendien groot gevaar zou opleveren, want wat blijft er van de smalle ruimten over, wanneer twee trams elkaar passeeren, juist zooveel om platgedrukt te worden. Laat men toch tot bezinning komen en niet zulke onmogelijke dingen het publiek voorzetten. Ruimt de straat, maakt die voldoende breed, versiert de bruggen en maakt ze monumentaal en Amsterdam is eene belangrijke verfraaiing rijker geworden en alle gemodder en gekruip daaromheen, 't is alles dwalen van den hoofdweg af, het brengt ons tot niets, waarom het geenerlei nut heeft dergelijke denkbeelden ingang te doen vinden. Moge dat eindelooze denkbeelden-aangeven in staking gaan, het wordt hoog tijd, want het wordt hoe langer hoe minderwaardiger.

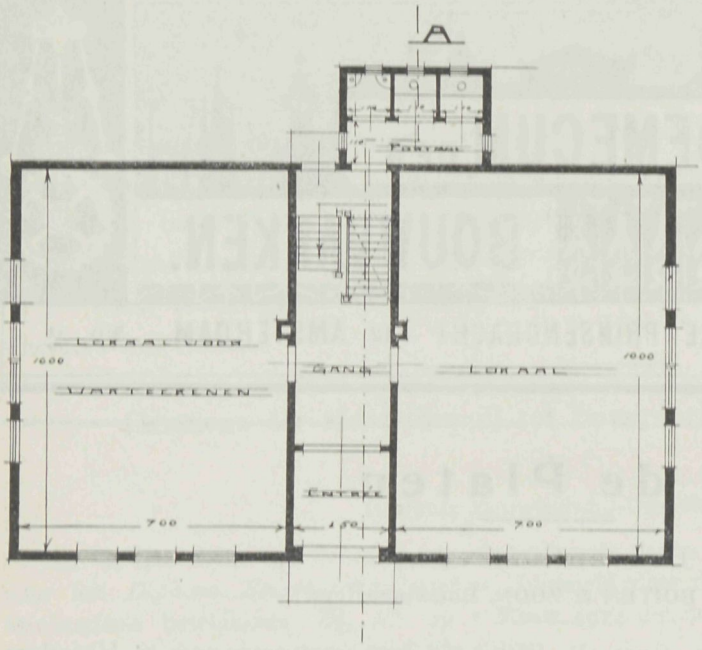

Beganen grond.

Bij de tekstfiguren.

Het gebouw voor een vakteekenschool, opgericht door de afdeeling Ermelo van het Nederl. Werklieden-Verbond »Patrimonium«, volgens de plannen van den bouwmeester Joh. Kortlang, geven de verschillende tekstfiguren te zien. Zooals voor dergelijke inrichting zaak is, is de inwendige verdeeling eenvoudig, daar de hoofdeischen zijn, behoorlijke ruimte en voldoend licht, en dat is hier alleszins aanwezig. Ter beganen grond zijn twee lokalen, daarboven evenzoo twee, en menige stads-teekenschool zal naijverig zijn op dergelijke inrichting, waarbij het licht zoo ongestoord kan binnenvallen. Ook het uiterlijk, evenzoo van eenvoudigen vorm, is geheel in overeenstemming met

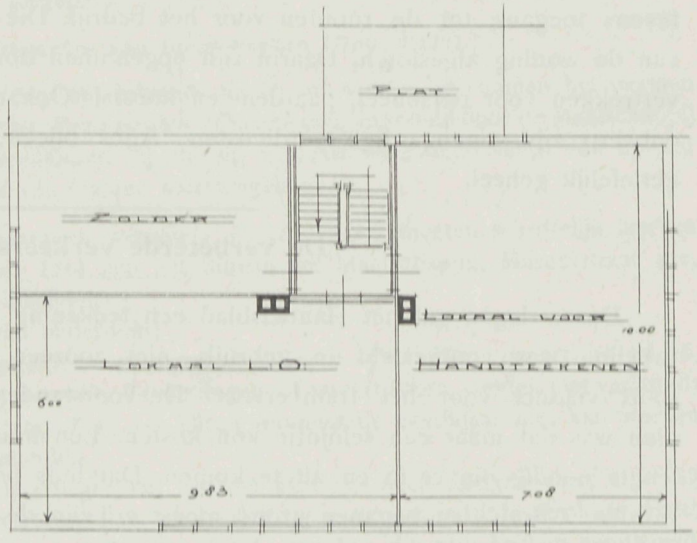

Zolderplan.

het doel en geeft een degelijk en flink gebouw te zien. De doorsnede geeft een kijkje op het trappenruim, waarin de trappen niet te hoog genomen zijn en van geschikte afmeting. Het metselwerk van het gebouw is klinkers, de kap is gedekt met onverglaasde roode verbeterde Oud-Hollandsche pannen, het schilderwerk is blauw en geel.

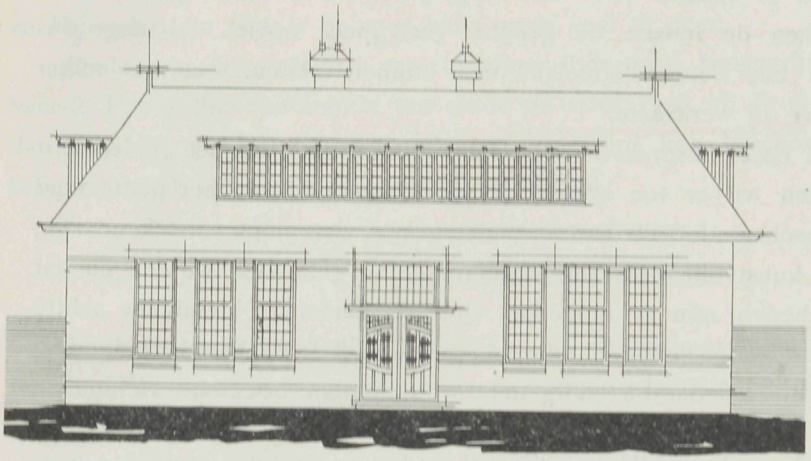

Voorgevel.

Heemschut.

Vervolg van pag. 7.

De tweede Heemschut-conferentie volgde op 30 December. Het woord was aan Dr. Kalf. Restaureeren van oude gebouwen behoort tot de bevoegdheid van archeologen en bouwmeesters, en is alzoo naar spr.'s meening in dien zin beschouwd, niet tot de bemoeiingen van den Bond te achten. Doch, al is het wetenschappelijke en technische gedeelte ons vreemd, toch heeft deze kwestie een belang voor ons, daar zij de schoonheid betreft waar ook Heemschut voor opkomt, en in zooverre verdient deze wel degelijk onze steun. Want juist de oude gebouwen maken een groot deel uit van de schoonheid van ons land en door het restaureeren loopt die schoonheid gevaar. Daardoor gaat de schilderachtigheid, dat vervallen aanzien verloren, wat de grootste aantrekkingskracht aan alles verleent Gaat men niet restaureeren, dan vervalt alles tot puin. Daarbij kan men toch een oud raadhuis niet geheel zonder onderhoud laten, wat de waardigheid van de bestemming zou vernietigen. Evenzoo gaat het met de kerkgebouwen, dat zijn monumenten die dienst blijven doen en die dus door goede verzorging in verband moeten gehouden worden.

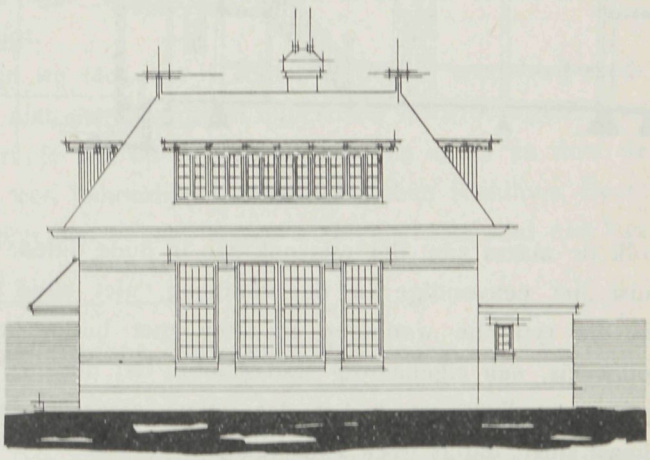

Zijgevel.

Doch er zijn ook monumenten, waarbij alle herstel dat verband verbreekt, men zou de een levende, de andere doode monumenten kunnen noemen. Gaan de levende in herstel, laat het dan zijn onder beslist deskundige leiding en voor zooverre herstel strikt noodig is, niet-deskundige leiding is nog erger voor het monument dan verval. Over de wijze van restaureeren zijn de denkbeelden verschillend en dat is in vroeger tijden ook reeds zoo geweest. Zoo ziet men Gothische kerken, Romaansch gerestaureerd en omdat dit

met verstand was gedaan gaf dit weinig stoornis. Zoo komt het ook dikwerf voor, dat het geheel terugbrengen tot den aanvankelijken toestand, ook dikwerf zeer ongeschikte ruimten schept, die bij het gesloopte werkelijk ten achterstaan, daarom moet hiermede rekening gehouden worden. Verschillende voorbeelden toonden dat aan. Zoo werd er op gewezen, hoe de Dom te Keulen door het vergrooten van het plein juist niet in aanzien klom, daar tusschen de huizen de grootte veel meer opviel. Al moge dus Heemschut zich niet met het wetenschappelijke deel kunnen inlaten, waar het echter de schoonheid betreft blijve zij werkzaam.

De Heer H. P. C. de Bazel besprak de »Landelijke Bouwkunst en het Onderwijs«. Door het onderwijs moeten wij er toe komen dat de schoonheid van het platte land verzekerd blijft. Het ambachtsonderwijs kan dat niet geven, dat moge uitstekend zijn, maar ook met de meer kunstvolle opvatting moet rekening gehouden worden en dat is bij dat onderwijs tot heden minder mogelijk. Ook de landelijke kleinbouw achtte spr. in goede handen bij de ambachtsbazen, die zoo geheel met de eischen der omgeving zijn vertrouwd, maar zij moeten daarbij voorgelicht worden door bekwame architecten en door goed onderwijs. In onzen tijd vooral is dat een eisch die wel overweging verdient, waar zoo gemakkelijk het kunstvolle deel wordt vergeten.

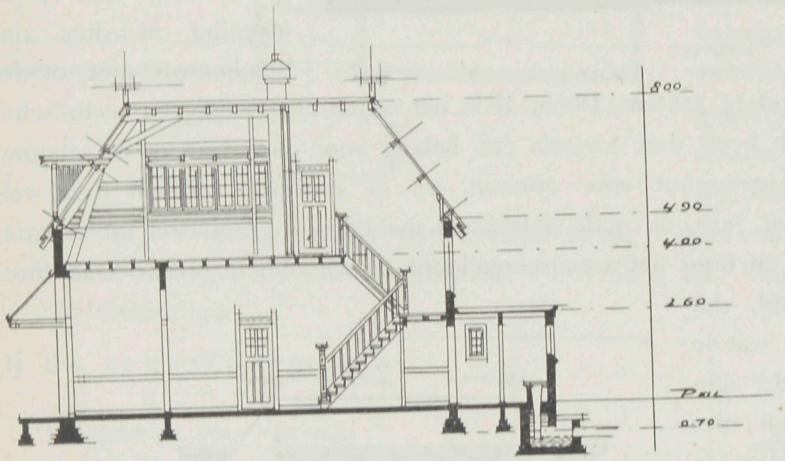

Doorsnede A.

De Heer J. Gratama behandelde het onderwerp »Volkskunst en Heemschut. Zal de Nederlandsche kunst weer bloeien, dan moeten niet enkelen voor de kunst optreden, maar moet dit het geheele volk de massa zijn, dat was ook zoo in oude tijden, vandaar, dat hooge peil toen bereikt. Juist het eenvoudige in de woningen, niet altijd het weelderige vormde het schoon, en die typische woningen maakten met hunne helderkleurige materialen en hunne topgevels, een eigenaardig stadsschoon, dat dikwerf gemist werd in groote en kostbare gebouwen. Daar treedt het decoratieve meer op den voorgrond, waarbij allerlei schijn dienst doet, dat is geen volkskunst.

Dat vindt men het beste voorgesteld door de groote kunstschilders, die het leven terug gaven, zooals zij het zagen en waardoor hun werk zulk een groote bekoring verkreeg. Rembrandt schilderde volksonderwerpen uit de naaste omgeving, Jan Steen de humor, en zoo vele anderen, de onderwerpen die tot het volksleven behooren, en dat dit waarde heeft, bewijst de groote sympathie die voor hun werk bestaat.

Dat was echte volkskunst. Zoo heeft iedereen tijd zijn eigen behoeften en eigen inzichten om die in schoonheid te realiseeren, men moet daarom nooit oude kunst namaken, vooral niet uit een tijdperk dat voor de kunst minder waarde heeft. Er

bestaat verband tusschen dat eenvoudige oude en het moderne van thans, beiden zijn logisch en sober. Zoo'n volkskunst moeten wij hebben, die kan Heemschut niet geven, die moet uit het volk zelf komen, dat zich vrij en gelukkig gevoelt. Nu kan Heemschut dat bevorderen door de oude schoonheid zooveel mogelijk te bewaren en het leelijke te weren, Heemschut kan in den overgangstijd die wij beleven, behouden en behoeden, en dan is er voor haar reeds veel te doen.

Onder de behandeling van al deze inderdaad belangrijke onderwerpen, liep de tweede Heemschut-conferentie ten einde en sloot Prof. H. Brugmans met de opmerking dat men de conferentie als volkomen geslaagd kon beschouwen en dat Heemschut bewezen heeft veler harten veroverd te hebben.

Rotterdam's Stadhuis.

In den aanvang van dit jaar, deelde het Rotterdamsch Nieuwsblad enkele bizonderheden mede dezen belangrijken bouw betreffend, daaraan ontleenen wij dat:

> Prof. Evers met de saamstelling der teekeningen volop bezig is. Dat verder het gebouw blijft in hoofdzaak zooals het bekroonde ontwerp aangeeft. De toren heeft een betere zorg verkregen, deze is forscher geworden en stemt thans meer met den overigen bouw overeen.

Het aanvankelijke denkbeeld, liet dan ook op dit punt wel wat te wenschen over.

> Het balkon aan den voorgevel is vergroot en ook dat komt ten goede. Het aantal palen dat den bovenbouw moet dragen, is 7800, waarmede in het voorjaar met het heien wordt aangevangen. Loopt alles dan volgens de berekening, dan heeft in den zomer van 1914 de eerste steenlegging plaats en zal de algeheele voltooiing vier of vijf jaren vorderen.

Men moet hierin de beslistheid bewonderen die bij het gemeentebestuur voorzit, om trots zoo velerlei bedenkingen zijns weegs te gaan en te zorgen dat Rotterdam spoedig een waardig Stadhuis verkrijgt.

Aan het succes daarvan twijfelen wij niet, het is echter te hopen, zooals wij reeds in 1913 schreven, dat de omgeving niet door het direkt bijplaatsen van groote gebouwen wordt onmogelijk gemaakt, dan teert de een op de waarde van den ander en doet de massa afbreuk. Men brenge alzoo een behoorlijken afstand tusschen Raadhuis, Beurs en Postkantoor, en Rotterdam verkrijgt een geheel, zooals menige groote stad niet kan aanwijzen.

Hildebrand (Beets) Monument, Nationale Prijsvraag.

Artikel 1. Het terrein is op bijgaande situatieteekening aangegeven. Het is geheel ter beschikking van de ontwerpers, en kan voor architectonische of sculpturale versiering, beplanting en waterpartij benut worden. De bedoeling is een monument, waardoor de gemoedelijke verhalende schrijver van de „Camera Obscura" (Hildebrand) herdacht wordt.

De liefde van Nicolaas Beets tot de natuur zal uitgedrukt moeten worden door als deel van het monument een waterpartij te ontwerpen.

Het geheel zal moeten worden een waardige beëindiging van den Dreef, zonder dat het doorzicht wordt belemmerd. Het monument moet van alle kanten goed te bezien zijn.

Art. 2. Elke inzending ter beantwoording der prijsvraag moet bestaan uit:

A. Een schets in gips van het monument op een schaal 1 à 10 en een teekening van het geheel 1 à 100. B. Situatie-teekening 1 á 100. C. Het belangrijkste sculpturale gedeelte in gips

op schaal 1 à 4 (niet gekleurd). D. Het belangrijkste architectonische detail op een schaal 1 à 5. E. Een toelichting, bevattende een nadere omschrijving der idee, die aan het ontwerp ten grondslag ligt; een beschrijving der te gebruiken materialen en een gespecifieerde begrooting van kosten, fundeering inbegrepen, eventueele salarissen en honoraria te vermelden, alles te zamen tot een maximum van f 10000.—. De beplanting moet wel aangegeven worden, doch behoeft niet in de begrooting te worden opgenomen.

Een vaste zandbodem is aanwezig.

Wat niet gevraagd is, wordt ter zijde gelegd, zonder beoordeeling.

Art. 3. Als eerste prijs wordt beschikbaar gesteld f 1000.—, als tweede f 600.—, als derde f 300.—. Mocht echter geen der ontwerpen voldoen aan de eischen, die voor het monument kunnen worden gesteld, dan zal de Jury de geheele of een deel van de beschikbaar gestelde totaalsom onder de beste mededingers, naar gelang der verdienste van het ontwerp, verdeelen.

Art. 4. De winner ván den eersten prijs aan wien de uitvoering van het monnment wordt opgedragen, zal gehouden zijn, zijn ontwerp uit te voeren volgens de begrooting bedoeld in art. 2 sub E.

Art. 5. Eventueele inlichtingen betreffende het programma moeten schriftelijk gevraagd worden aan den secretaris van de Monument-Commissie.

De antwoorden worden in het „Bouwkundig Weekblad", „Architectura", „De Opmerker" en „De Bouwwereld" gepubliceerd. Bovendien zullen 15 Maart de ingekomen vragen en antwoorden verkrijgbaar zijn bij den secretaris van de Monument-Commissie.

Deze inlichtingen zullen beschouwd worden als een onderdeel van het programma.

Na 15 Maart 1914 worden geen inlichtingen meer verstrekt.

Art. 6. Onder een motto of kenteeken moeten alle ontwerpen anoniem ingezonden worden. De anonimiteit mag op geen wijze verbroken worden. Geschiedt dit toch, dan wordt de betrokkene uitgesloten.

Behalve het motto, op alle stukken te vermelden, moet een gesloten enveloppe bijgevoegd worden, waarin wordt medegedeeld:

Ondergeteekende, inzender van het ontwerp motto . . . . verklaart dat dit ontwerp zijn geestelijk eigendom is. Op de buitenzijde van deze enveloppe moet behalve het motto nog staan: „Verklaring". Een tweede gesloten enveloppe; evenzoo van motto voorzien, moet het correspondentie-adres bevatten en buitenop vermelden „Correspondentie-adres".

Het handschrift van den ontwerper mag niet voorkomen. Alle ontwerpen moeten goed verpakt, de teekeningen op karton geplakt, doch niet geëncadreerd en vrachtvrij ingeleverd worden vóór of op 15 Juli 1914 aan het adres van den secretaris van de Monument-Commissie. Op de verpakking moet vermeld staan: „Nationale Prijsvraag Hildebrand-Monument". De dagteekening van het bewijs van verzending, dat desgewenscht overgelegd moet worden, wordt als datum van inlevering aangenomen. Niet op tijd ingeleverde ontwerpen zullen buiten beschouwing blijven, en onmiddellijk aan het opgegeven adres teruggezonden worden.

Art. 7. De Jury verplicht zich uitspraak te doen vóór 15 Augustus 1914 en haar oordeel over alle ontwerpen in een rapport mede te deelen. Dit Jury-rapport wordt gepubliceerd.

Art. 8. De ontwerpen zullen door de Monument-Commissie tentoongesteld worden, terwijl deze tevens het recht heeft de ontwerpen af te beelden en deze afbeeldingen te verspreiden, ten einde zooveel mogelijk publiciteit aan het werk te geven.

De ontwerpen zijn van het oogenblik van aankomst af aan het opgegeven adres tegen brandschade verzekerd, elk ter waarde van *f* 1000.—.

Vóór 1 October 1914 worden alle ontwerpen franco aan de opgegeven adressen teruggezonden.

De mededinging is voor alle Nederlandsche Kunstenaars opengesteld.

De Jury: K. P. C. de Bazel, Prof. Bart van Hove, Prof. A. J. der Kinderen, J. Limburg, B. I., Jac. van Looy, Prof. A. W. M. Odé en Leonard A. Springer.

SITUATIE-PLAN. Schaal 1 à 1000.

De Monument-Commissie: Jhr. A. W. G. van Riemsdijk, Voorzitter; J. C. van Loghem, B. I., Secretaris, G. D. Gratama, Louis Raemaekers, A. van Rossum en Leonard A. Springer.

Het Nationaal Comité: Dr. J. B. Schepers, Voorzitter en Jhr. Dr. C. G. S. Sandberg, Secretaris.

Dit programma en de situatieteekening zijn op aanvraag kosteloos te verkrijgen bij den secretaris van de Monument-Commissie J. B. van Loghem B. I., Zonnelaan 2, Haarlem.

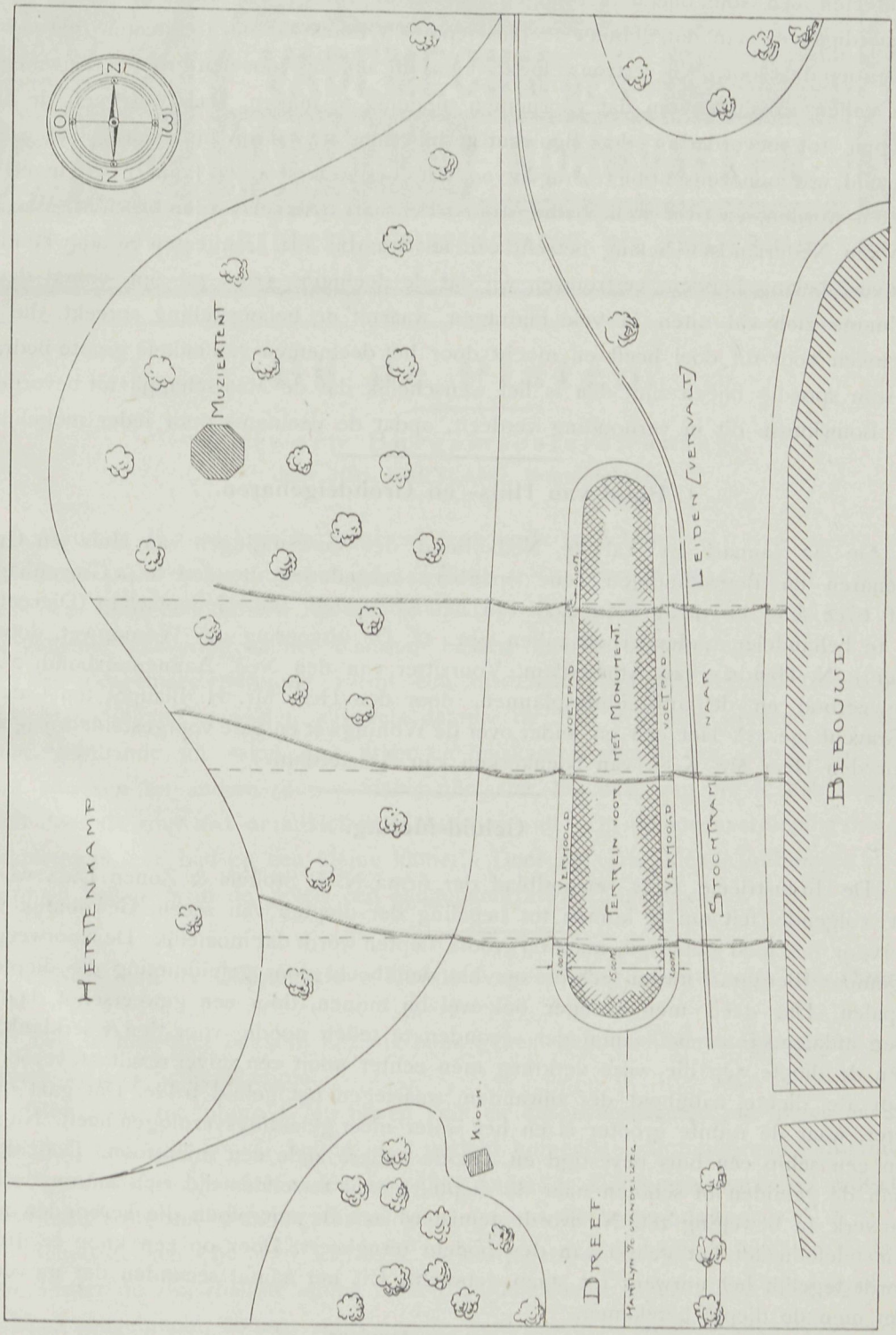

SITUATIE-PLAN. Schaal 1 à 1000.

Hoogteschaal 1 à 100.

Een beeld voor Jacob van Campen.

De Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst heeft naar aanleiding van het plan, geopperd door den Heer A. W. Weismann, de bouwmeester van het Stedelijk Museum te Amsterdam, om te trachten door gezamenlijke bijdragen van de Nederlandsche architecten een som bijeen te brengen, voldoende om er Van Campen's beeld voor te vervaardigen en aan dat gebouw te plaatsen, zich thans tot de architecten gewend met de oproep daarvoor. Wij vertrouwen dat velen, uit achting voor den grooten bouwmeester, zich zullen aansluiten om dat voornemen mogelijk te maken. Daarvoor geeft de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst biljetten af waarop het bedrag kan worden ingevuld, wat men wenscht bij te dragen voor dat doel, welke voor 20 Januari 1914 ingeleverd moeten worden, en over welk bedrag voor 1 Februari 1914 zal worden beschikt. Waar het hier een Nederlandsch belang betreft, een feit waarbij alle architecten en bouwkundigen evenveel belang hebben, vertrouwen wij dat de deelname groot zal zijn, vooral dat die deelname zich zal uiten in vele bijdragen, waaruit de belangstelling spreekt, die men algemeen voor dit doel heeft en mocht door het deelnemen van enkele groote bedragen de som spoedig bijeen zijn, dan is het wenschelijk dat de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst dit in verhouding verdeelt, opdat de deelname voor ieder mogelijk zij.

Bond van Huis- en Grondeigenaren.

Op 22 Januari a.s. zal de Ned. Bond der Vereenigingen van Huis- en Grondeigenaren en Bouwkundigen eene openbare vergadering houden te 's Gravenhage te half twee uur in de groote zaal van het Kon. Zool. Bot. Genootschap (Dierentuin). De te behandelen onderwerpen zullen zijn: 1°. De uitvoering der Woningwet, door den Heer J. N. Hendrix van Amsterdam, Voorzitter van den Ned. Aannemersbond. 2°. Het bouwverbod en de uitbreidingsplannen, door den Heer Mr. H. Blaupot ten Cate van 's Gravenhage. 3°. Het een en ander over de Woningwet en hare voorgestelde wijzigingen, door den Heer Mr. K. J. van Nieukerken van Amsterdam.

Geluid-Meting.

De Industrieele Gids, maandblad der firma N. I. Stokvis & Zonen Ltd., wijst op het volgende feit om te komen tot bepaling der diepten van zeeën. Gewoonlijk wordt hiervoor het lood gebezigd, maar bij groote diepten wordt dat moeielijk. De Noorweegsche ingenieur Berggraf kwam echter op het denkbeeld door geluidmeting die diepten te bepalen. Dat deed men vroeger ook wel bij mijnen, door een geweerschot daarin te doen afdalen. Door het aantal der seconden te tellen noodig voor den weerklank, wist men de diepte. Op die wijze verkreeg men echter nooit een zuiver resultaat, veroorzaakt door de dichte nabijheid der zijwanden, waartegen het geluid trilde. Dat gaat op zee beter, waar de ruimte grooter is en het water meer geleidingsvermogen heeft. Nu wordt aan een schip een buis bevestigd en aan de andere zijde een microfoon. Door de buis gaan de geluiden of schoten naar de diepte, terwijl terzelfder tijd zich automatisch een uurwerk in beweging zet. Nu wordt geluisterd aan de microfoon die verbonden is met een telefoon tot het geluid van den bodem terugkeert. Door op een knop te drukken wordt tegelijk het uurwerk tot staan gebracht. Uit het aantal seconden dat nu verloopt kan men de diepte berekenen.

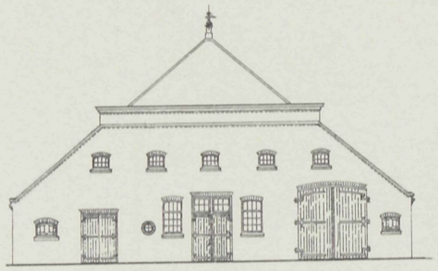

Achtergevel

Voorgevel

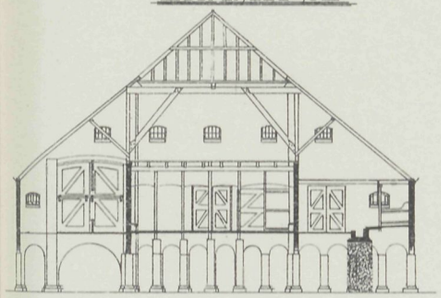

Doorsnede A B

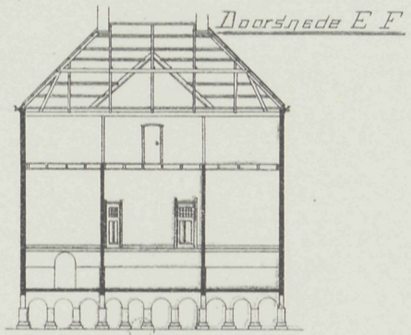

Doorsnede E F

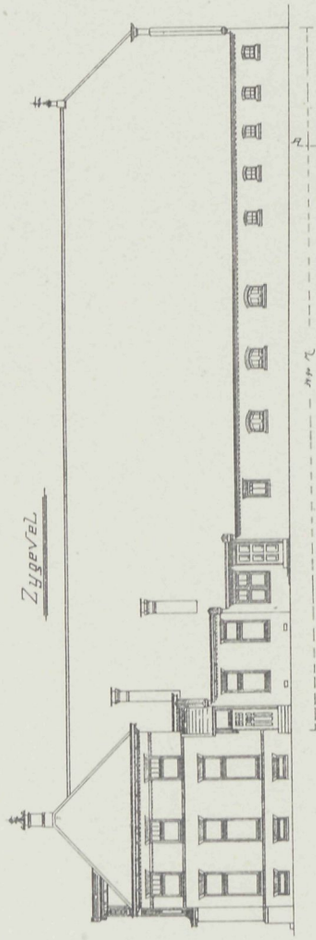

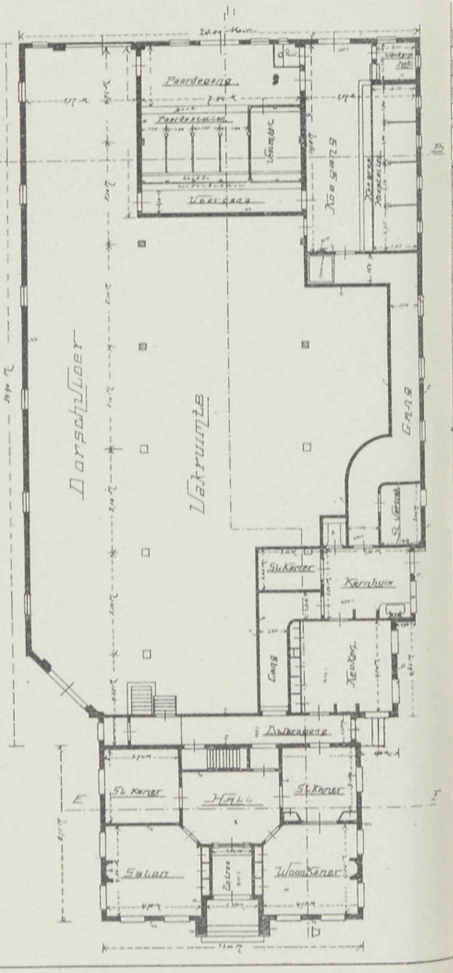

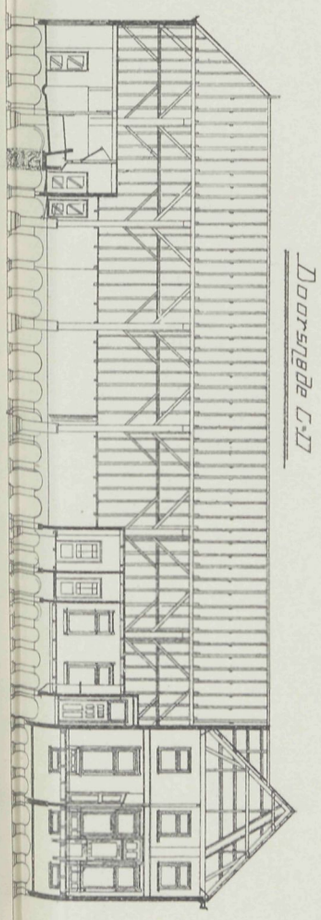

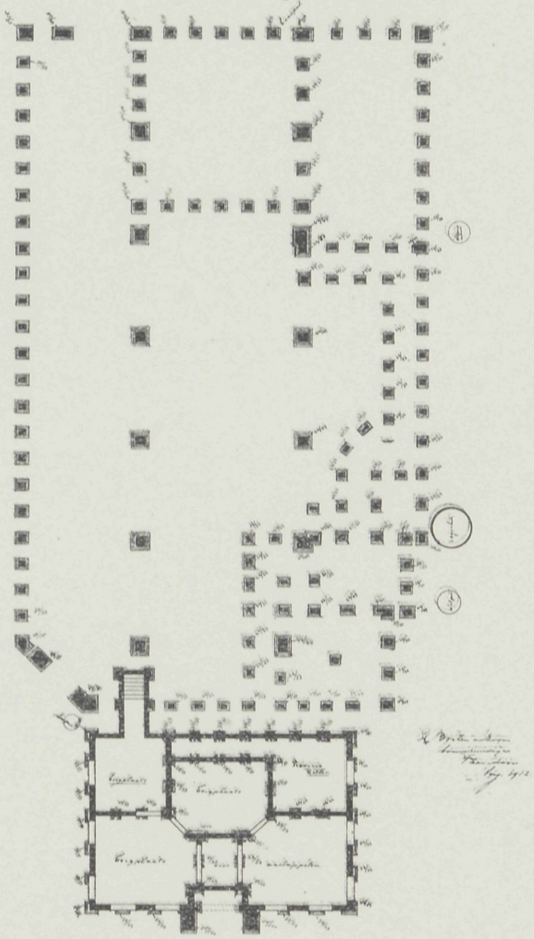

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

29 Januari 1914 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 3

Bij de Platen.

Ontwerp Burgemeesterswoning,

door JOH. KORTLANG, Bouwmeester.

Alvorens de omschrijving te geven eene korte toelichting.

Deze plaat is genummerd afl. 4, Plaat 4, 12 Februari 1914. Hierin is een abuis geslopen. Dat had moeten zijn afl. 3, Plaat 3, 29 Januari 1914. De plaat voor deze en de volgende aflevering hebben daardoor beiden dezelfde nummering.

De Burgemeesterswoning vormt een uitstekend landelijk verblijf. Geriefelijk van indeeling. Ingang aan den zijgevel, daarna de hal, waaraan grenzen: werkkamer, suite, bestaande uit salon met erker en huiskamer, waarbij een groote serre, keuken met annexen ter andere zijde zoodanig geplaatst, dat deze van uit de hal toegankelijk toch door de trap niet onmiddellijk in het oog valt Op de bovenverdieping drie groote slaapkamers, een bad en een kleine kamer. Door de verschillende uitbouwen als erker, serre en balcon is in de gevels een aangename afwisseling gebracht.

Pakhuis van de Coöperatieve Handelsvereeniging „Eendracht" te Heerde.

Dit pakhuis met bakkerij enz., is bijna geheel gebouwd van kalkzandsteen van den fabriek »Alba« te Beekbergen.

Het plint tot pl.m. 1 M. boven Peil, en de gevelpenanten, de bogen en kelderingangen, zijn voor zoover buiten in 't gezicht komende: van roodbruine kalkzandsteen. Alle gevelvlakken, kelderwanden en pijlers onder de kolommen, maalstoel metselwerk, motorfundeering en kolenbergplaatsvloer zijn van witte kalkzandsteen.

Schoorsteenen zijn van kleisteen, Bestratingen, afvoerputjes, raam en deurdorpels dito. Onder de zwaarbelaste stalen balken werden eenige lagen klinkers of hardsteenen blokken aangebracht, al naar zulks noodig werd geacht bij het berekenen der belastingen.

Aan de binnenzijde werden alle kelderwanden en de wanden van het er bovengelegen 1°. pakhuisgedeelte, netjes platvol gevoegd met portland cement-voegspecie, waardoor een ietwat blauwgekleurde voeg werd verkregen, die goed afstak bij de witte steen. Buitengevels werden met gelijke specie gevoegd, doch met gesneden voegen.

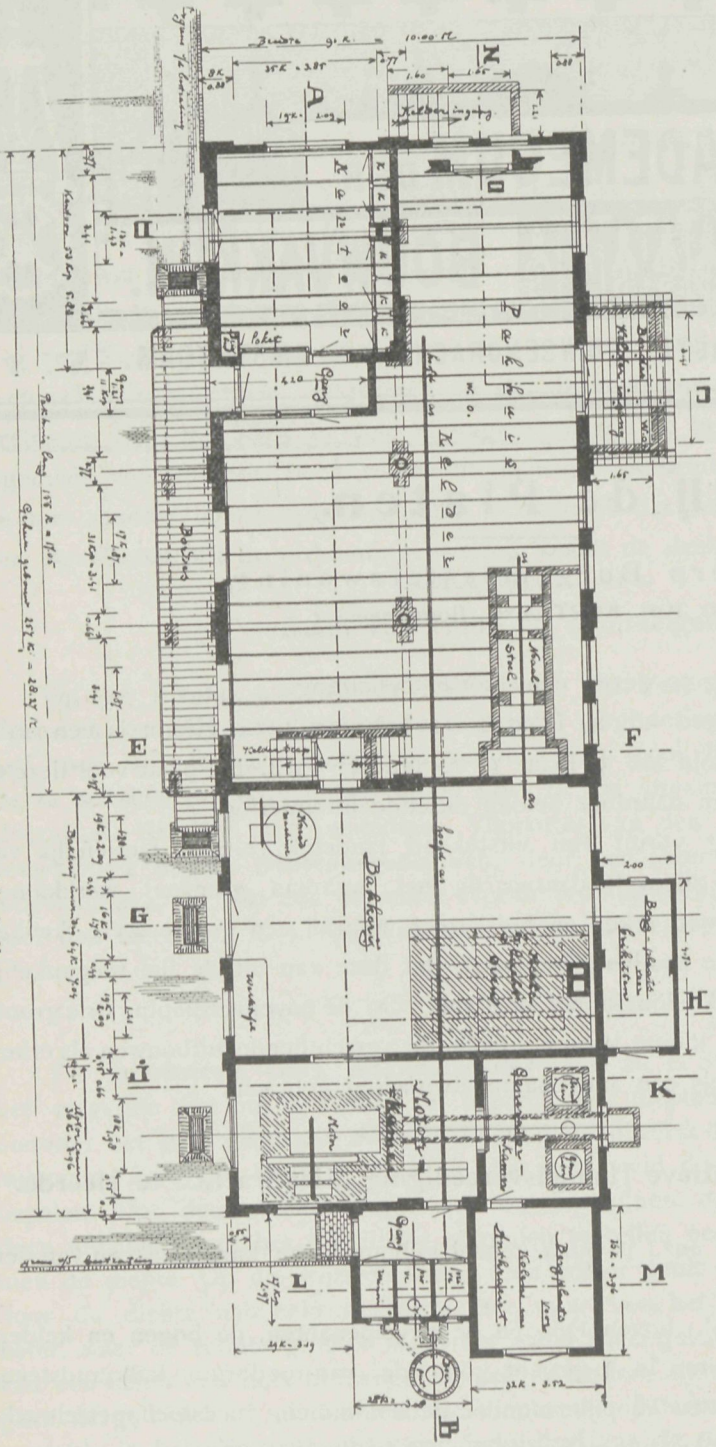

Plan. Beganen grond met stalen kelderbalken.

Bovenste verdieping, bakkerij, generator- en motorkamer met privatenaanbouw en kantoor werden inwendig vlak beraapt, en voorzien van lambrizeering in Portland-specie tot 1 M. hoogte. Het kantoor werd in rose tint afgepleisterd.

Keldervloer is van beton, in privatenaanbouw dito betonvloer, beiden glad afgewerkt. Bakkerij, generator- en motorkamervloeren van geel en zwarte hardgebakken tegels. Beide pakhuiszolders zijn van hout, de onderste op regels op stalen balken, en is thans belast op sommige plaatsen met ruim 4000 K.G. per M². zonder nadeelige gevolgen. Bovenste zolder is somtijds tot 1500 à 1800 K.G. per M². belast.

Boven bakkerij en motorkamer is een verhoogde kap, dienende voor ventilatie, verlichting, en tevens om de as met drijfwerk te plaatsen. De ramen van deze kap kunnen om den anderen geopend worden. Alle platte daken zijn gedekt met 3 lagen daken in cement-mastiek.

Op bordeskap, kolenbergplaats en brikettenbergplaats liggen gegalvaniseerde gegolfde

platen. Het bordes aan de Westzijde dient voor laden en lossen van af te leveren en ter ruiling gegeven producten.

Bordes aan de Oostzijde ligt pl.m. 3 M. van het kanaal, waarin een haven met beschoeiïng, zoodat schepen en booten gemakkelijk gelost kunnen worden, en het geloste in den kelderingang, op de 1°. of 2°. zolder kan geheschen worden; of zoo noodig ook weer dito teruggevoerd en op eigen wagens in den omtrek geleverd worden aan de landbouwers.

Het gedeelte bakkerij, generator- en motorkamer is op bogen gebouwd, omdat het terrein ruim 1 M. moest afgegraven worden om den vasten zandbodem te bereiken. De ruimte onder die vloeren werd later *na* het metselen der bogen met zuiver zand ingewaterd.

Alle ijzeren ramen zijn met openkleppende gedeelten voor ventilatie, en allen zijn van smeedijzer, systeem »Fenestra«.

Totale bouwsom, behalve de machineriën, dus alleen het gebouw pl.m. *f* 13000.—, Havenaanleg met beschoeiïng pl.m. *f* 2000.— werd vorig jaar pas uitgevoerd.

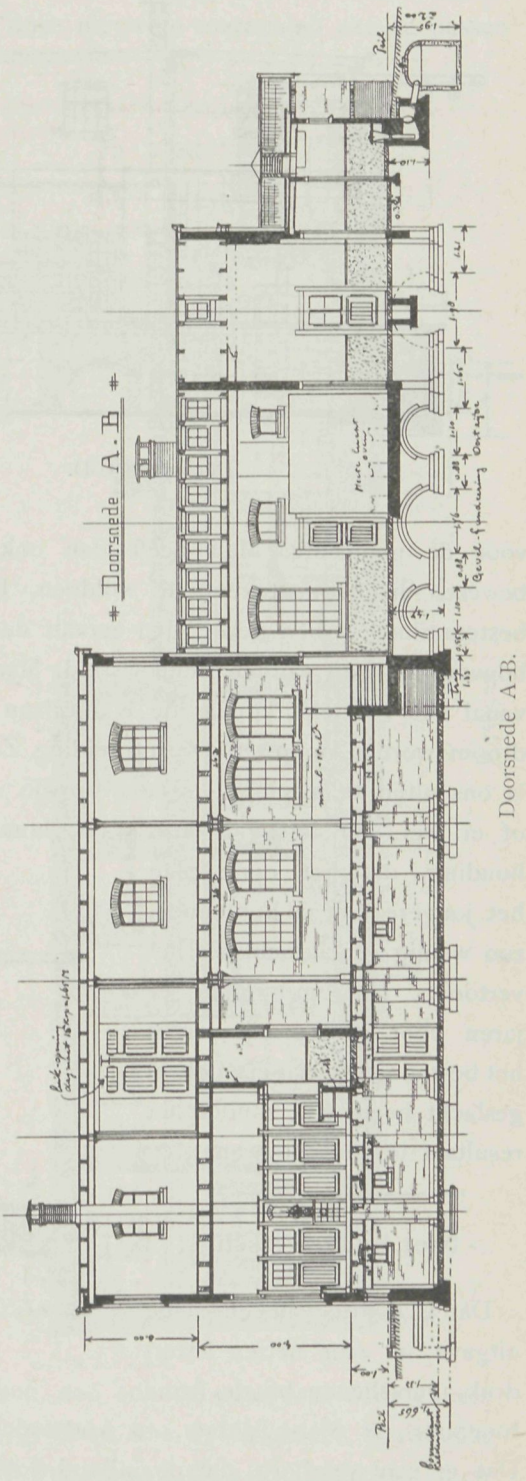

Doorsnede A-B.

Amsterdam's uitbreiding Zuid.

De theorie opent den weg tot het maken van plannen en ideale toestanden, de praktijk echter geeft daarvoor richting aan en dikwerf geheel anders dan de theorie had vooropgesteld. Zoo staat ook Amsterdam's uitbreiding Zuid er voor. Mooi was het denkbeeld door den bouwmeester H P. Berlage daarvan aangegeven, en was er een rijke beurs voor weggelegd, dan voorzeker had het velen bevredigd, dat mocht echter zoo niet zijn. De strenge praktijk wil het anders, die laat zoovele bezwaren zien, dat nu reeds aan de uitvoering van het plan getwijfeld wordt, dat men nu reeds verplicht is, ontzaggelijk veel daarbij in uitzicht gesteld te doen vervallen, en de tijd zal wel het overige doen en een geheel ander resultaat leveren.

Dat zit in het in zekeren zin verkeerd opzetten der waardecijfers, die overal te laag geschat zijn, en die nu voor rechterlijke beslissing gekomen, een geheel ander bedrag opleveren. Om enkelen te noemen, een bod van *f* 34.879.50, werd gesteld op *f* 63.267.70.

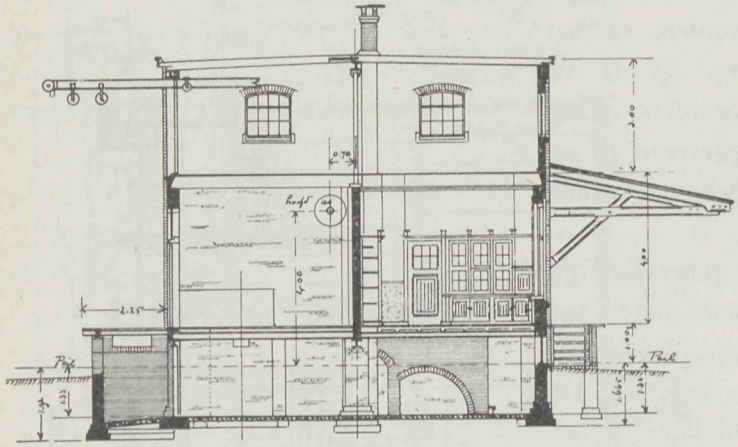

Doorsnede C-D.

De Maatschappij Amsteldijk, die de gemeente wilde toekennen *f* 565.950, werd toegewezen *f* 1.028.365.37½. Waar de verschillen zoo uiteenloopen, kan men terecht van een echte misrekening spreken, en zal daardoor de uitbreiding Zuid, wil zij nog eenige levensvatbaarheid hebben, moeten komen tot veel dichter bebouwing, waardoor de zaak meer voordeeliger en mogelijker wordt voor de gemeente. Men heeft dan ook, waar het Tentoonstellingsterrein over het IJ bewezen heeft, uitstekend te voldoen, hierop reeds het oog gevestigd voor blijvende bestemming in dien geest; dan vervalt daardoor een groote oppervlakte in Zuid, die tot bouwterrein kan worden omgewisseld. Maar de schoone droom om langs veld en bosch vanaf het Vondelpark naar de Kalfjeslaan te wandelen, kan wellicht in een eeuwigdurende droom worden omgezet. De uitbreiding Zuid, wij hebben daar indertijd reeds op gewezen, is ons altijd te machtig geweest, op die wijze begrepen, en wij stelden toen de twijfel, of er wel ooit iets van terecht zou komen. Dat zal er echter wel, maar in zulke verhouding, dat het oude plan het jongere niet zal herkennen, zoo weinig groeikracht als het vertoont. Daarom zullen er jaren voor noodig zijn, en is het best mogelijk dat een geheel geslacht heengaat, zonder het resultaat te aanschouwen.

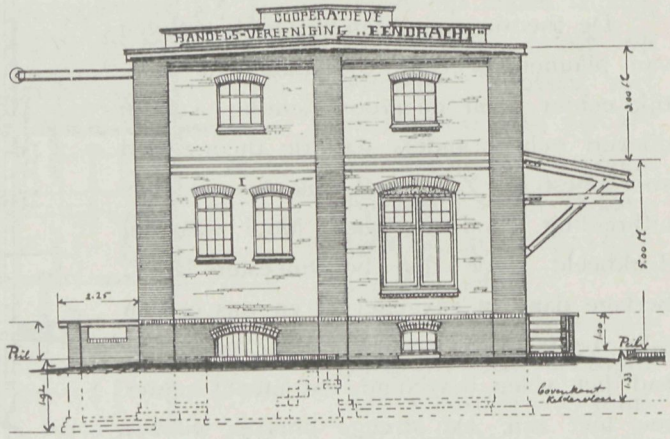

Noord-gevel.

Niet ouderwetsch.

Dat is de titel van een kleine uitgave in zeer netten letterdruk, verschenen bij de firma Ipenbuur en Van Seldam, te Amsterdam. De schrijver is de heer A. W. Weissman. Dat is een waarborg, dat de inhoud voldoet, dat zijn wij eigenlijk al gewoon van den heer Weissman, die vaardig met de pen is en daarbij een groote studie heeft gemaakt over het tijdperk, toen de kunsten in het algemeen in ons land een hooge trap van

volmaaktheid hadden bereikt en die daardoor voor ons zeer veel weet op te merken, waar wij anders niet toe gekomen zouden zijn.

Schrijver begint met de meening voorop te stellen, dat het werk thans voortgebracht, ten achteren staat bij dat uit het verledene. Dat mag echter niet ontmoedigen, integendeel, het moet een aansporing zijn, om onze nieuwere materialen aan te passen aan de nieuwere gedachten, die zich in onze kunst openbaren, en men zal tot iets goeds geraken, — bouwmeester en fabrikant moeten daartoe samenwerken. Ons land kent als hoofdproduct onder de materialen den metselsteen. Toch vervult deze in vele gevallen een tweede plaats; veelal kiezen de bouwmeesters den natuursteen en gebruiken den metselsteen als aanvulling. Zoo zag men reeds in de elfde en twaalfde eeuw als natuursteen den tufsteen gebruiken, waarvan vele kerken zijn gebouwd. Wat later in de dertiende eeuw treedt de baksteen meer op den voorgrond en zijn vooral in het noorden van ons land daarvan fraaie bouwwerken verkregen. Maar na dien tijd kreeg dat veel minder beteekenis, toen was het weder de natuursteen, en als gevolg daarvan traden de voornaamste bouwmeesters, zooals Hendrick de Keyzer en Lieven de Key, gelijktijdig op als steenhouwers. Schrijver toont aan welke zorg men in dien tijd besteedde voor het verkrijgen van deugdelijke materialen.

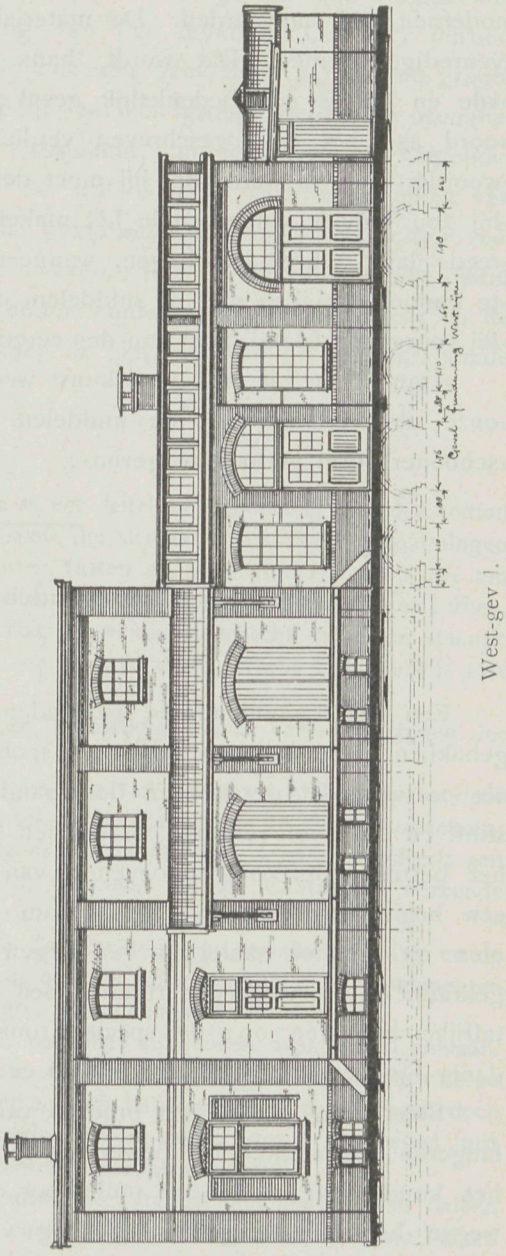

West-gev.

Ook het restaureeren van gebouwen, zooals thans wel eens geschiedt, werd toen afgekeurd. Men beweerde dat door vernieuwing de oorspronkelijke toestand niet kon worden teruggegeven, doch daar staat dan tegenover dat, hoe schilderachtig het oude werk ook moge zijn, het toch dwaas zou zijn te vernieuwen in het karakter van het vervallene oude. Dat wordt echter te veel gedaan, ook in de meubelfabrikatie, men maakt het antiek na. Doch op nabootsing kan onze kunst niet bloeien en vooruitgaan. Elke tijd moet zijn eigen taal spreken, zoo ook de onze, wat door enkele voorbeelden wordt aangetoond. Zoo wordt er op gewezen hoe de Grieksche bouwkunst in het begin der negentiende eeuw werd nagevolgd in Duitschland. Ook de Gothische kerken en de Renaissance paleizen, toch was die kunst uit den tijd. Dat geschiedt ook thans weer in de nijverheid. Men maakt verschil tusschen nijverheid en kunstnijverheid, de

laatste met, de eerste zonder versiering, toch kan het eenvoudigste voorwerp, al heeft het geen versiering, kunst bezitten, waardoor die scheiding niet juist is — en tot welk gevolg het nabootsen van vroegere stijlen ons brengt, toont schrijver door voorbeelden aan. Daarom is zijne meening, het is zeker goed, om de oude schoonheid zoo mogelijk in stand te houden, maar het is verkeerd die na te bootsen. Nabootsing vormt den kunstenaar niet. Daarom moet de bouwmeester de eischen van onzen modernen tijd aanvaarden. De materialen van thans moet hij toepassen met daaraan evenredige vormen. Dat wordt thans niet gedaan. Men keert overal terug tot het oude en dat is een bedenkelijk geval voor den vooruitgang van het bouwvak. Het woord aan het eind geschreven verdient overweging. »De bouwmeester van tegen»woordig moet modern zijn, hij moet de materialen van onzen tijd toepassen. Wanneer »hij zou blijven volharden in het maken van vormen, ontleend aan de tijdperken, die »reeds lang achter ons liggen, wanneer hij zou meenen weder een eigen schoonheid »te kunnen bereiken met de middelen, die vroegere geslachten gebezigd hebben, dan zou »hij voorgoed afstand doen van den eeretitel, oorspronkelijk scheppend kunstenaar te zijn.

»Dan alleen zal onze bouwkunst weder kunnen herleven, wanneer zij aan dat, wat »onze tijd verlangt met de middelen, welke die tijd tot haar beschikking stelt, een »schooner vorm vermag te geven«.

Onderhoud onzer straatwegen.

Een der buitenlandsche vakbladen wijst er op, dat onze wegen van keien of gebakken steen samengesteld, zoo spoedig breuken vertoonen, en beschouwt daarvan als oorzaak, dat de steenen door zand worden aangevuld. Dat zand verloopt of verstuift en daardoor verliezen de steenen het onderling verband en volgt daaruit dat door het betreden der paardenhoeven of van zware lasten de kanten der steenen vergruizen een begin van vernietiging. Daarom is een vaste aaneensluiting gewenscht en heeft men nu bij het aanleggen van wegen de voegen tot eene diepte van 5 cM. schoongekrabd en de verkregen ruimte doen volloopen met cement. Dit echter leverde nog talrijke bezwaren op; de specie kromp, werd daardoor los en door het gebruik zoodanig fijn gemaakt, dat het verband eveneens verbrak.

Beter slaagde men met proeven van asphalt, die specie is elastischer en biedt dus langeren weerstand. De bewerking moet des zomers geschieden, want gebeurt het in het koude jaargetijde, dan puilt door de warmte de asphalt uit de voegen. Dergelijke wegen hebben een groot onderling verband en gaat het wel moeielijk, zooals helaas te veel moet gebeuren, even de straat op te breken, maar komt men daaraan tegemoet door het op te breken vak vooraf te verhitten, waardoor het asphalt losser wordt. Op die wijze krijgt men zeker een weg, die vrij wat minder schadelijke bestanddeelen in zich opneemt en die aan veel minder slijtage onderhevig is.

Een nieuw systeem betonijzeren vloeren.

De wetenschap gaat ver. Nu hebben wij al bevloeringen, die niet meer door balken behoeven gedragen te worden. De N. V. Nederlandsche Betonijzerbouw, directeur Dr. Ing. L. A. Sanders, Raadhuisstraat 35, Amsterdam, heeft de vertegenwoordiging voor Nederland en België van deze bevloeringen, die saamgesteld zijn volgens het Mushroom-systeem, een Amerikaansche vinding van den ingenieur C. A. P. Turner. Heeft de toepassing reeds de bestaanbaarheid bewezen, zeer zeker zal om de groote voordeelen aan dit systeem verbonden, het spoedig tot een groote toepassing brengen. Aan een zaakrijke omschrijving met figuren toegelicht, ontleenen wij het volgende, belangrijk om er kennis van te nemen. In de laatste jaren zijn de systemen van vloeren in gewapend beton tot een groot aantal geklommen. Daarbij was echter veel belangrijk verschil in constructie niet op te merken. Het Mushroom-systeem opent echter een geheel nieuwen weg. Zonder balkondersteuning worden deze direct op de kolommen of pijlers gelegd en daaraan verbonden en zijn gevormd uit eene diagonale bewapening.

De omschrijving zegt:

De normale constructie van betonijzeren vloeren is een feitelijke nabootsing van den houten vloer. De niet aan elkaar verbonden houten vloerdeelen, die slechts in één richting spanningen kunnen opnemen, dragen op balken, die veelal weer rusten op hoofd-(moer) balken, die ten slotte de belasting naar de kolommen overbrengen. Dat echter bij betonijzeren platen en balken, die één geheel vormen, de krachten ook aldus volgens eenige loodrecht op elkaar staande richtingen hoekjes zouden omgaan, om ten slotte op de kolommen terecht te komen, is niet aannemelijk.

De vloerplaten worden daarom in vier richtingen, evenwijdig aan de verbindingslijnen der kolommen, gewapend.

Men profiteert daarbij van de eigenaardige eigenschap van het gewapend beton om door bewapening in verschillende richtingen ook in alle richtingen spanningen te kunnen opnemen; de belastingen worden van uit ieder punt direct volgens een rechte lijn — en niet volgens een grooten omweg — overgebracht naar de kolommen, die door de als „Cantilever" werkende kapiteelen in staat zijn de krachten en momenten op te nemen.

In de kapiteelen der kolommen verhindert de Cantilevervormige straalbewapening en de ringbewapening het scheuren van het beton en wordt ook het optreden van buigingsmomenten in aangrenzende vloervlakken bij plaatselijke belastingen tegengehouden.

Duizenden gebouwen zijn reeds van deze vloeren voorzien: zij hebben overal goed voldaan. Verschillende proefnemingen daarenboven hebben de groote soliditeit der Mushroom-vloeren aangetoond. In Amerika worden ook andere systemen van balklooze vloeren toegepast, doch deze missen òf de diagonaalbewapening òf de eigenaardige kolom-kapiteel-vorm, die beiden juist het Mushroom-systeem kenmerken en dit een zoo groote volmaaktheid geven.

Het Mushroom-systeem geeft een goedkoope uitvoering, omdat het maken van balken vervalt; de bewapening en bekisting der vloeren is eenvoudig. Door het ontbreken van balken spaart men voor iedere verdieping constructie-hoogte uit, hetgeen voor eenigszins hooge gebouwen een groot voordeel meebrengt.

Wenscht men b.v. een pakhuis van 7 verdiepingen elk 3 Meter hoog te bouwen, dan spaart men met het Mushroom-systeem per verdieping ongeveer 40 c.M. uit, dus op 7 verdiepingen 2.80 Meter. Het pakhuis wordt dus 2.80 Meter lager dan met gewone vloeren, terwijl de bergruimte even groot blijft. Dit is een groot voordeel in onze Hollandsche steden, waar men door de Gemeentelijke Bouwverordeningen aan een maximum-hoogte van gebouwen gebonden is.

Met het Mushroom-systeem kan men dus inplaats van zeven, acht even hooge verdiepingen maken, zonder daardoor met de Plaatselijke Verordeningen in strijd te komen.

Bij gelijke hoogte heeft een gebouw met Mushroom-vloeren 10 tot 15 % meer bergruimte dan een gebouw met gewone balk-vloeren.

Maakt men in een pakhuis, fabriek, o. a. de vloeren volgens het Mushroom-systeem, dan worden de in het gebouw ontworpen kolommen, de binnen- en de buitenmuren om bovengenoemde reden ook minder hoog dan bij toepassing van balk-vloeren.

Dit geeft een aanzienlijke besparing op de kosten van de kolommen en het metselwerk. Ook is dit het geval met het afwerken, het stucadoorwerk. Tengevolge van het vervallen der balken n.l., vervalt ook het afwerken van de zijvlakken dier balken. De af te werken oppervlakte van een gebouw is, ook weer door de mindere hoogte, dientengevolge belangrijk geringer dan van een gebouw met balk-vloeren.

Het ontbreken der balken vermindert ook het houtverlies van de bekisting, dat bij betonijzerwerken steeds een belangrijke schadepost beteekent.

Vooral bij groote gebouwen met zwaar belaste vloeren komen de geldelijke voordeelen, die het Mushroom-systeem biedt, sterk tot hun recht.

Hebben wij hierboven de redenen vermeld, waardoor de uitvoering van het Mushroom-systeem goedkooper is dan van andere betonijzer-vloeren, er zijn nog andere voordeelen aan verbonden, die gewone vloeren missen.

De bekisting kan in weinig tijd worden aangebracht en verwijderd, zoodat deze vloeren vlugger in gebruik kunnen worden genomen.

Transmissie-inrichtingen, sprinklers tegen brandgevaar, buizen, enz. zijn gemakkelijk onder tegen de vloeren aan te brengen; bij gewone vloeren ondervindt men alsdan van de balken dikwijls veel last.

Tegen het trillen van machines zijn deze vloeren beter bestand tengevolge van de grootere vloerdikte en de in alle richtingen geplaatste bewapeningsstaven, die de trillingen in alle richtingen verspreiden.

Door het ontbreken van balken wordt de intrede van licht en de weerkaatsing daarvan tegen het vlakke plafond vergemakkelijkt.

Verzamelplaatsen van stof en vuil, als tusschen plafond en balken, zijn verdwenen.

Ingeval van brand zijn de vlakke plafonds gemakkelijk overal met de waterstralen te bereiken.

Naar aanleiding van bovenstaand, waaruit de belangrijke voordeelen blijken, vestigen wij er de aandacht op, dat alle verdere inlichtingen gaarne door de N. V. Nederlandsche Betonijzerbouw Raadhuisstraat 35 te Amsterdam worden gegeven.

Prijsvraag Tuinstadwijk.

Sociaal-Technische Vereeniging van Democratische Ingenieurs en Architecten.

Vraag. Moet bij het opmaken der exploitatie-rekening de helft der geprojecteerde weg van 22 M. breed rondom het terrein opgenomen worden, of kan dit minder zijn?

Antwoord. Het terrein, waarop de prijsvraag betrekking heeft, is 500 × 800 M. groot. De wegen van 22 M. breedte, welke het terrein omringen, vallen derhalve buiten het plan; de kosten dezer wegen en van het terrein, waarop zij worden aangelegd, kunnen buiten de exploitatie-rekening worden gehouden.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

12 Februari 1914 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 4

Bij de Platen.

Ontwerp School met Onderwijzerswoning

door G. MIDDENDORP.

Het ontwerp schoolgebouw met onderwijzerswoning door den heer G. Middendorp te Naaldwijk, geeft een uitstekend geheel te zien. De school bevat drie lokalen, gang, bergplaats, W. C., enz. De woning, entrée, hal, keuken, waaronder kelder, twee kamers met serre, en op de bovenverdieping een slaapkamer. De materialen zijn waalsteen, evenzoo het trasraam afgedekt met profielsteen. De dorpels en lateien zijn van hardsteen, het dak gedekt met bruin verglaasde pannen (Tuiles du Nord). Woning en schoolgebouw, hoewel een geheel vormend, doen door de indeeling zich in de gevels in het bizonder kennen, terwijl een behoorlijke afscheiding de een den ander niet hinderlijk doet zijn. Het is een geheel dat voldoet, practisch en eenvoudig.

Een tweetal geïllustreerde toelichtingen voor werktuigen en materialen.

De firma Peck & Co., Nieuwendijk 74, Amsterdam, een oude bekende op het gebied der levering van werktuigen ten behoeve van het bouwbedrijf, heeft eene geïllustreerde prijscourant ten behoeve van hare afnemers daargesteld, die, hoewel over een enkele afdeeling loopende, *die van koperen waterleiding-artikelen*, zich echter onderscheidt door groote sorteering en velerlei nieuwigheden. Niet alleen de kranen in hunne talrijke vormen als tap-, ventiel-, plug-, laboratorium-, toilet-, douche-, meng-, melk- en vatkranen komen daarin voor, maar volgen allerlei bij den bouw noodzakelijke werktuigen in verband met water toe- of afvoer elkander daarin op. De stankafsluiters in velerlei vorm. De buigzame reinigingsstangen om de zoo dikwerf verstopte zwanenhalzen weder doorspoeling te geven; verder allerlei vormen van verbindingen voor kranen. De middelen tot spoedige brandblussching door de Rex extincteur, die voor even in de dertig gulden een goede hulp bij brandgevaar verleent, dan de talrijke vormen voor besproeiing der

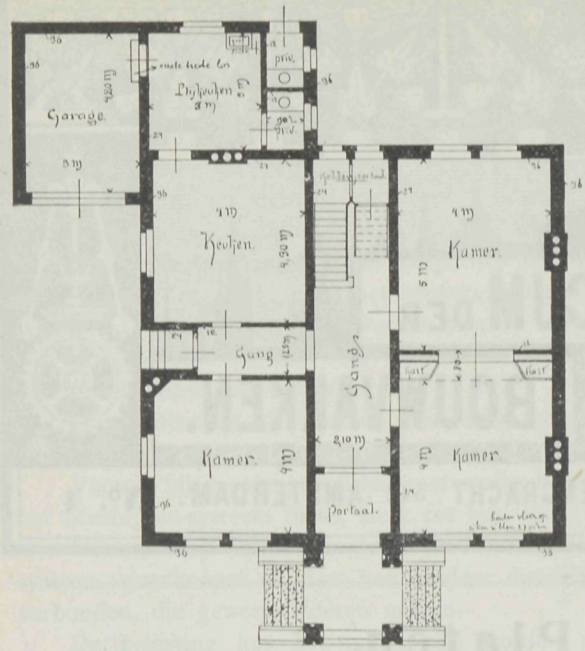

Grondplan

tuinen, de sproeiwagens, verder de drinkfonteinen, waarbij zonder beker, de dorstigen het straaltje opvangen. Zindelijker dan de beker-constructie, die eigenlijk, daar niet altijd de goede zorg voor schoonhouden wordt besteed, veel gevaar voor besmetting oplevert.

Hierna komen de hydrophoren, die het geheele huis van water voorzien en bij den villa-bouw zoo noodig zijn, de afsluiters in verschillend samenstel, de badkuipen enz. Een boekdeel met de prijzen van alles er bij vermeld, alzoo een handleiding die iedereen die bouwt, moet raadplegen. Wij vestigen hierop de bizondere aandacht.

Ook de firma Ferd. Engers zend een geïllustreerde omschrijving in het Duitsch om er op te wijzen welke belangrijke werken van de Obernkirchener zandsteen zijn gebouwd. Vooral in onzen tijd, nu men zoo dikwerf tornt aan het werkelijk goede omdat te verdringen, door andere materialen die echter hunne soliditeit nog niet bewezen hebben, is het goed er aan te herinneren: 1°. Hoevele kolossale bouwwerken van die steensoort zijn gebouwd; 2°. Hoe de ragfijne vormen die de gothiek bij velen dier werkeng evraagd heeft, allen nog onverwoest zijn gebleven, wat het meeste pleit voor de volkomen deugdzaamheid.

De serie der meesterwerken in ons bouwvak in die toelichting opgenomen, zijn het beste bewijs voor de deugdzaamheid van het materiaal en voor dengeen die natuursteen wenscht toe te passen, is het van belang kennis te nemen van hetgeen in die toelichting met feiten wordt aangetoond. Daarom zal de verspreiding dezer toelichting ongetwijfeld bijdragen dat het materiaal zijn welverdiende plaats blijft behouden.

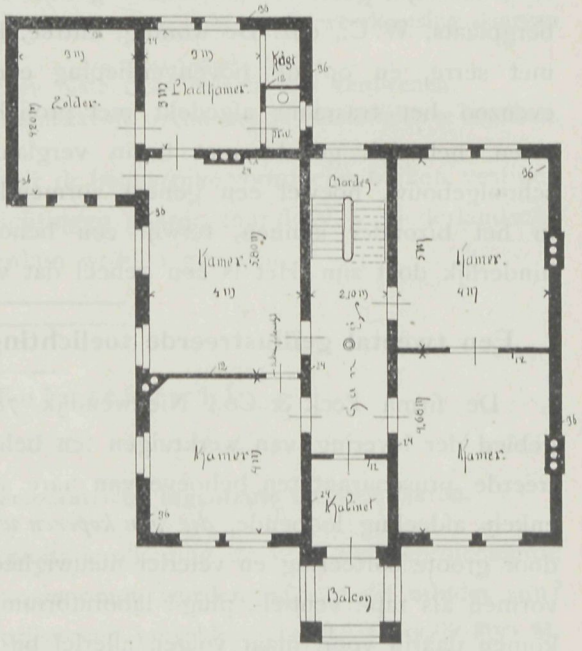

1ste Etage

Pakhuis van de Coöperatieve Handelsvereeniging „Eendracht" te Heerde.

Bij de in aflevering 3 opgenomen omschrijving is niet vermeld geworden, dat dit Pakhuis gebouwd is naar het ontwerp en onder toezicht van den Heer J. Dekker, Bouwkundige te Heerde, (Gelderland).

Bij de tekstfiguren.

De vijf tekstfiguren vormen het ontwerp van een landhuis te Haelen, gebouwd onder directie van den bouwmeester F. Dupont te Roermond.

De planverdeeling geeft ingang aan den voorgevel, portaal en dan ruimen gang waarvan rechts twee kamers en suite, links kamer en keuken waaraan bijgebouwd is bijkeuken en garage. Op de bovenverdieping vier kamers, kabinet, badkamer en daarboven zolder. De toegang is met de stoep uitgebouwd en geeft daardoor op de eerste verdieping een ruim balkon. Dit is weder een geheel andere opvatting van den villabouw dan wij dikwerf geven, het is meer een deftig heerenhuis in landelijke omgeving en heeft daardoor dit een eigenaardige bekoring, te meer daar de verdeeling van ramen, kap enz. aan het geheel een vorm verleenen die de aandacht trekt.

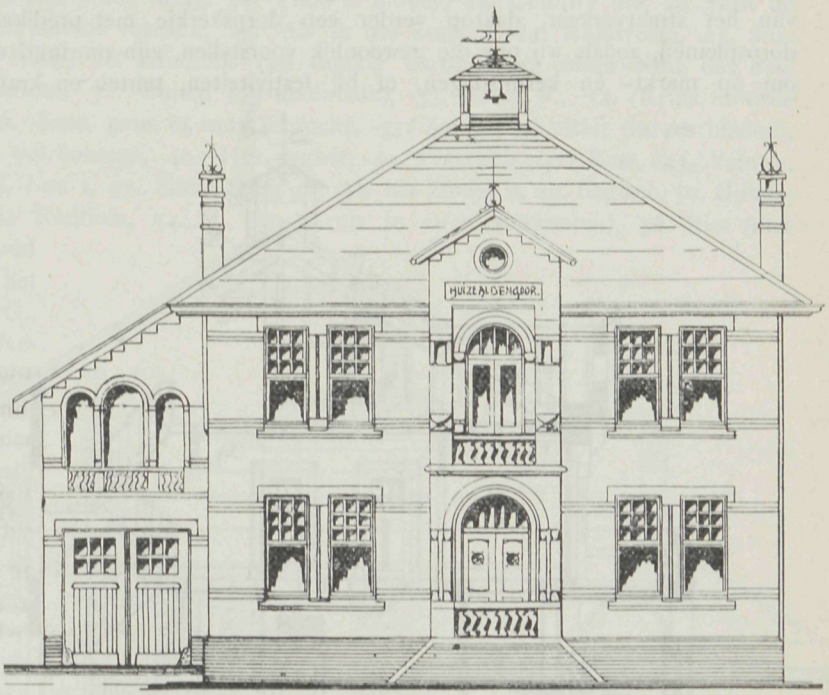

Voorgevel

Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam.

Jury-rapport over de Prijsvragen uitgeschreven in 1913.

ROTTERDAM, December 1913.

Aan het Bestuur der Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap", alhier.

Mijne Heeren,

De Jury, benoemd ter beoordeeling der antwoorden, ingekomen op de door Uwe Vereeniging in 1913 uitgeschreven prijsvragen, en tot dat doel bijeengekomen des Dinsdags 16 en des Maandags 22 December j.l. in eene der zalen van het Notarishuis, alhier, heeft de eer U hierbij haar rapport uit te brengen.

Na het openen der inzendingen, hetgeen door de onoordeelkundige wijze van verpakking in rol der meeste inzendingen, meer tijd en omzichtigheid vereischte, dan in het belang van een vlugge afdoening van zaken nuttig ware, bleken ingezonden te zijn:

a. Voor het „Dorpskerkje" 23 antwoorden, met de motto's:

1. Fred, 2. Eenvoud (rondschrift), 3. Vrede, 4. Rood en groen, 5. Vesper, 6 Arbeid adelt, 7. Dorpsvrede, 8. Evolutie (grijs), 10. Eventus docebit, 11. Laat ons onze onderlinge bijeenkomsten niet nalaten, 12. Herfsttijdlooze, 13. Gertrude, 14. Eenvoud, 15. Haantje van den toren,

16. Eglise de Village, 17. Pourquoi pas, 18. Ad Pias Usus, 19. Pastorale, 20. Wapen, 21. God zij met mij. 22. 1913, 23. Pax, 24. Grita, 25. Zomer, 26. Rijn.

Waarvan bij schifting uitvielen de motto's hierboven gemerkt 12 tot en met 26, terwijl de overige motto's naar hunne verdienste werden gerangschikt als hierboven aangegeven van 1 tot en met 11.

De bedoeling dezer prijsvraag schijnt over het algemeen door de inzenders niet juist begrepen te zijn. Het programma geeft een beschikbaar terrein gelegen aan drie straten van het dorp. Dit terrein dient, om een dorpspleintje daar te stellen en zooveel mogelijk afgescheiden van het straatverkeer, daarop verder een dorpskerkje met predikantswoning te stichten. Die dorpspleinen, zooals wij ons die gewoonlijk voorstellen, zijn omringd door boomenrijen en dienen om op markt- en kermisdagen, of bij festiviteiten, tenten en kramen of andere zaken op te

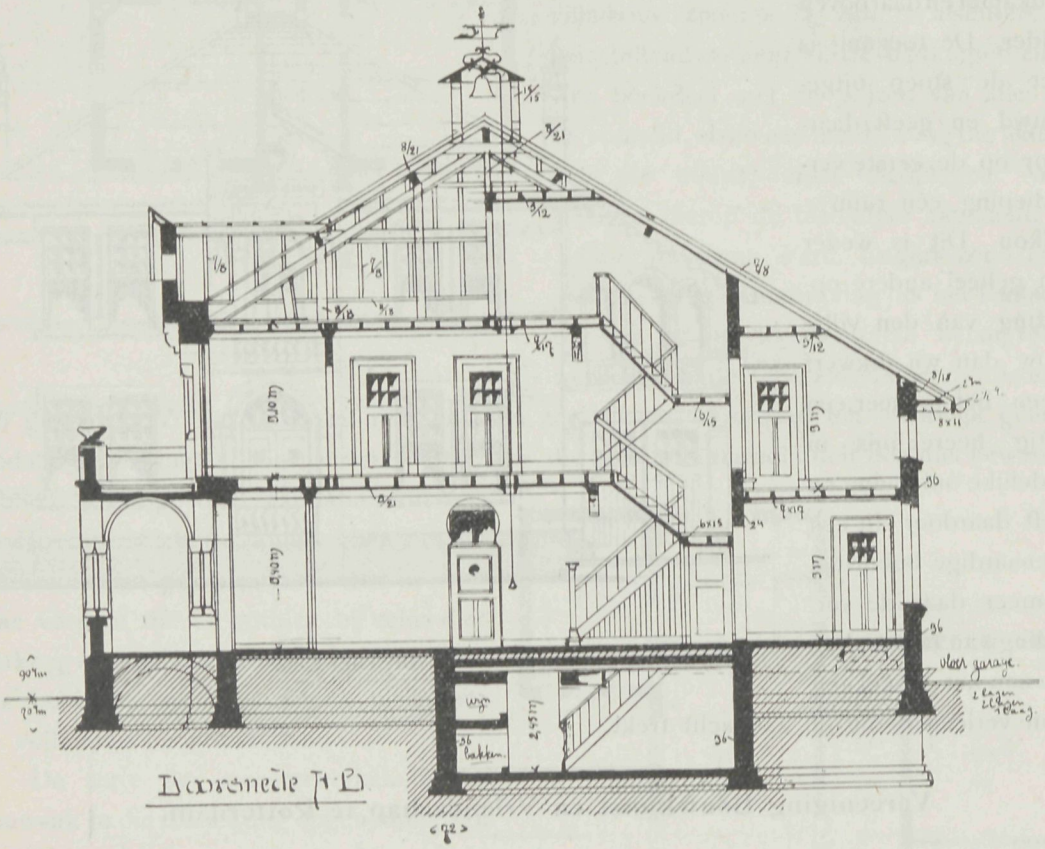

stellen. Op gewone dagen zijn ze meestal verlaten; men ziet er de kinderen in het grasveld rustig spelen en in een of ander hoekje vindt men er vaak de pomp of put, waarvan de omringende bewoners voor het verkrijgen van drinkwater een vrij gebruik kunnen maken. Aan eene zijde dus de drie straten, aan het rustigste gedeelte de dorpskerk met woning, zóó gegroepeerd, dat, hoe ook bezien vanuit de straten, deze gebouwen een mooie en rustige afsluiting en verfraaiing van het intieme plein beteekenen; het sieraad van het dorp.

De meeste inzenders hebben op het aangegeven terrein eene kerk met woning ontworpen, waarvoor of waaromheen plantsoentjes of tuinaanleg (in verschillende gevallen zelfs nog afgesloten door een vrij hoog ijzeren hek) op zich zelf dikwijls verdienstelijk, maar waarbij van een plein aansluitend aan de straat en er om zoo te zeggen één geheel mede vormend, niets te bespeuren valt.

Dergelijke ontwerpen moesten dus al spoedig terzijde worden gelegd, al zouden overigens de gebouwen op zichzelf vele verdiensten hebben.

In de tweede plaats moet een dorpskerk vooral door de plaatsing en het silhouet ook zeker niet vertoonen de meer strenge architectuur en regelmatige planaanleg van stadskerken, maar moet deze hier als 'tware wedijveren met de rustige gebouwtjes en beplantingen, waarvan zij

het hoofdmoment vertegenwoordigt. Een reisje door ons vaderland aan de hand van het werkje „Onze Dorpskerken" van onzen landgenoot H. van der Kloot—Meyburg, kan op dit gebied verrassende en leerzame openbaringen bezorgen

b. Voor de „Cottage" 97 antwoorden met de motto's:

1. Veluvensis, 2. Cottage, 3. Tanah Sirah, 4. Compact, 5. Riet (in kleur, met perspectief), 6. Eenvoud (in potlood), 7. Buiten (in potlood), 8. Noord, 9. Hout en Steen, 10. Houdt braeve stand, 11. Jo, 12. Zomer (op gele fond), 13. Zomers buiten, 14. Zomerlust, 15. Bouwstudie, 16. Zomerdag, 17. Eenvoud (verdunde inkt), 18. Time is money, 19 Country life, 20. Juist op tijd, 21. N. L. Z., 22. Avec toit de roseaux, 23. Als ik des Zomers 24. Handvorm, 25. Sine labore nihil, 26. N., 27. Nelly, 28. Landhuis (op donker carton), 29. Mein Nest, das Best 30. Simplex, 31. Passe partout, 32. Buiten (op notenbalk), 33. B. en V., 34. (Kruis in twee cirkels). 35. 1813/1913, 36. Sans peur et sans reproche, 37. Zomer. 38. Riet (in zes bladen), 39. Het strooien dak, mij wel behaagt, 40. Het daghet, 41. Practisch, 42. Rust, 43. Veluwe, 44. Boschstreek, 45. Ça, 46. Lux I, 47. Sinne Sate, 48. Als het Zomer is, 49. Logisch, 50. Gouda, 51. Sapir, 52. Puck, 53. At Random, 54. M., 55. (Kruis in twee vierkanten), 56. Riet (met rand), 57. „1813", 58. Eenvoud is 't ware kenmerk van het schoone, 59. D. P., 60. T. G., 61. Lux II, 62. Winah, 63. Perspectief, 64. Proeve, 65. Cosy corner, 66. (E in G in driehoek), 67. MY home, 68. (Twee driehoeken over elkaar in cirkel), 69. Country Seat, 70. Poging, 71. Landhuis (met blauw randje), 72. Buiten (in vierkant, potlood in kleur), 73. In 't groen, 74. Middelbaar, 75. Buiten (met omrande perspectief in 't midden), 76. Sweet home, 77. Buiten (inkt), 78 „14 Augustus", 79. Riposo. 80. Beginneling. 81. E.C M.R., 82. Eenvoud (zonder rand), 83. Jemima, 84. Pomona, 85. Buiten (met rand), 86. S. (in cirkel), 87. Hendrika, 88. Zomer. 89. Vlinder, 90. Flora, 91. My idea, 92. Hoop, 93 Lente, 94. Mar, 95. Dam, 96. Nog bij tijds, terwijl eene inzending niet van een motto voorzien en door den ontwerper onderteekend buiten beschouwing bleef.

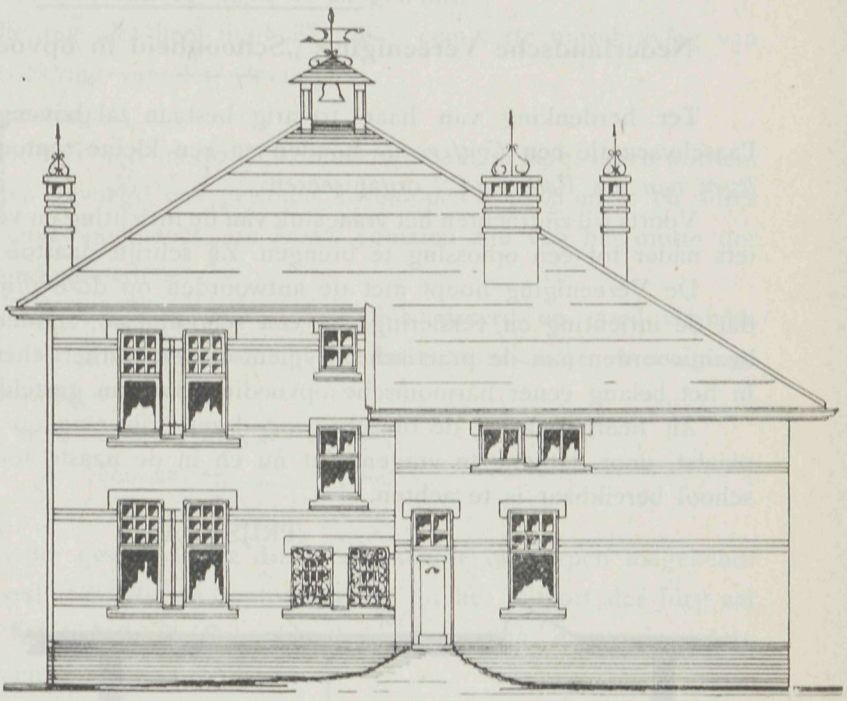

Achtergevel

In verband met het groote aantal inzendingen zijn voor deze prijsvraag drie schiftingen gehouden. Bij eerste schifting vielen uit de motto's hierboven gemerkt 79 tot en met 96, bij tweede schifting de motto's 43 tot en met 78, bij derde schifting de motto's 18 tot en met 42. Van de motto's 1 tot en met 17 bleven na gedetailleerde beoordeeling eindelijk over de motto's 1 tot en met 6, welke tot langdurige onderlinge waardevergelijking aanleiding gaven. Hierbij werden door de Jury de ongeveer gelijkwaardige motto's Veluvensis en Cottage, welke zeer duidelijk door eenzelfden ontwerper als varianten van een zelfden opzet bleken bedoeld, als eene inzending beschouwd.

Bij de eindstemming over de toekenning der door Uw Bestuur vastgestelde bekroningen, kwam de Jury eenstemmig tot hare conclusie, en heeft zij de eer naar aanleiding hiervan U in overweging te geven, de prijzen toe te kennen als volgt:

Voor de eerste prijsvraag „Een Dorpskerk":

de eerste prijs, bestaande uit zilveren medaille, met getuigschrift benevens *f* 80.— aan het motto „Fred",

de 2e prijs bestaande uit bronzen medaille met getuigschrift benevens *f* 50 — aan het motto „Eenvoud" (rondschrift),

de 3e prijs bestaande uit Getuigschrift benevens *f* 25.— aan het motto „Vrede",

de 4e prijs bestaande uit Getuigschrift aan het motto „Rood en groen".

Voor de tweede prijsvraag „een Cottage":

de eerste prijs bestaande uit zilveren medaille met getuigschrift benevens *f* 50.— aan de motto's „Veluvensis" en „Cottage" (gecombineerd),

de 2e prijs bestaande uit bronzen medaille met getuigschrift benevens *f* 25.— aan het motto „Tanah Sirah",

de 3e prijs bestaande uit getuigschrift aan het motto „Compact".

De verschillende motto's gaven aanleiding tot de volgende achter elk motto vermelde opmerkingen, waarbij van het teekenwerk alleen dan wat gezegd is, als dit hetzij boven, hetzij beneden het middelmatige bleek te zijn.

(Wordt vervolgd).

Nederlandsche Vereeniging „Schoonheid in opvoeding en onderwijs".

Ter herdenking van haar 10-jarig bestaan zal bovengenoemde vereeniging in de Paaschvacantie een *Conferentie* houden en een kleine tentoonstelling „*Schoonheid in het leven van het Volkskind*". organiseeren.

Voorts wil zij trachten het vraagstuk van de inrichting en versiering van het schoollokaal iets nader tot een oplossing te brengen. Zij schrijft daartoe onderstaande *Prijsvraag* uit.

De Vereeniging hoopt met de antwoorden op deze prijsvraag te kunnen aantoonen, dat de inrichting en versiering van een schoollokaal, zonder al te hooge kosten, kunnen beantwoorden aan de practische, hygiënische en aesthetische eischen, welke tegenwoordig in het belang eener harmonische opvoeding daaraan gesteld worden.

Zij heeft zich bij de omschrijving dezer prijsvraag op een practisch standpunt geplaatst, door datgene te vragen, dat nu en in de naaste toekomst in de openbare lagere school bereikbaar is te achten.

PRIJSVRAAG.

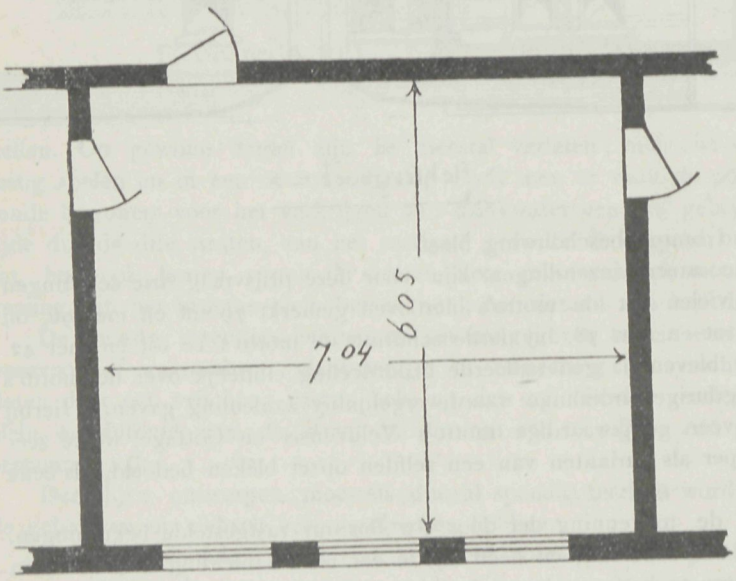

Ontwerp voor de inrichting en versiering van een schoollokaal eener gewone lagere school, dat 36 leerlingen moet kunnen bevatten en bestemd is voor òf de lagere klassen, òf de middel klassen, òf de hoogere klassen ter keuze van den ontwerper.

De afmetingen van het lokaal en de plaatsing van deuren en vensters zijn op nevenstaande schets aangegeven.

De algemeene regelen omtrent den bouw en de inrichting van schoollokalen voor openbaar lager onderwijs zijn, voor zoover deze in betrekking staan tot bovenvermelde

prijsvraag, in achterstaande Bijlage I opgenomen en moeten worden in acht genomen.

De meubelen en verdere inventaris zijn in Bijlage II opgenomen.

De vorm en de plaats van de meubelen alsmede de versiering van de wanden, geschilderd of met toepassing van tegels, zijn aan den ontwerper overgelaten.

De inrichting en de versiering mogen het bedrag van *f* 900.— niet overschrijden.

Verlangd worden:

a. de teekening van den plattegrond met plaatsing van de meubelen op schaal 1 à 20;

b. de teekening van de vier wanden en het plafond op schaal 1 à 20 óf een perspectief teekening van het lokaal, waaruit duidelijk de inrichting en de versiering blijken.

Aan het ontwerp moet worden toegevoegd:

a. een mededeeling dat het lokaal is gedacht voor òf de lagere-, òf de middel-, òf de hoogere klassen;

b. een mededeeling welk systeem van ventilatie is aangenomen;

c. indien het uit de teekening niet heel duidelijk blijkt, een korte omschrijving van de afwerking of e. t. bedekking van den vloer;

d. een gespecificeerde begrooting.

Alle ontwerpen moeten onder een motto of kenteeken anoniem ingezonden worden. Bij het ontwerp moet worden gevoegd een gesloten enveloppe, *waarin* naam en adres van den ontwerper. Deze enveloppe moet *van buiten* voorzien zijn van het motto der teekeningen en een correspondentie-adres.

De ontwerpen worden op karton geplakt, niet geëncadreerd en goed verpakt, uiterlijk op den 25sten Maart 19 4 franco ingewacht aan het secretariaat der vereeniging: *Bilderdijkstraat 78 te 's Gravenhage.*

Uitgeloofd drie prijzen n.l.: één 1e prijs à *f* 125.—;
één 2e „ „ - 75.—;
één 3e „ „ - 50.—.

De prijzen worden in ieder geval aan de drie bestgekeurde ontwerpen toegekend.

De ontwerpen zullen publiek worden tentoongesteld en het rapport der jury zal worden bekend gemaakt in het tijdschrift „Schoonheid en Opvoeding" en z.m. in andere vakbladen en de algemeene pers.

Het Hoofdbestuur behoudt zich het recht voor om de bekroonde, zoowel als de niet bekroonde ontwerpen te reproduceeren.

De 3 bekroonde ontwerpen blijven het eigendom van de Vereeniging. Zij kan daarmee handelen zooals zij goedvindt.

De jury bestaat uit de Heeren:

J. W. GERHARD, Onderwijzer te Amsterdam.

J. J. GORT Jr., Gemeentearchitect te 's Gravenhage.

J. D. ROS, Leeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten te 's Gravenhage.

Prof. K. SLUYTERMAN, Hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft.

C. VRIJ, Hoofd der School van de Nieuwe Schoolvereeniging te Amsterdam.

Namens het Hoofdbestuur:

J. D. ROS, *Voorzitter.*

ATTIE G. DYSERINCK, *Secretaresse.*

BIJLAGE I.

Uittreksel uit het Koninklijk Besluit van den 25sten Juni 1912 (Staatsblad No. 192), waarbij algemeene regelen omtrent den bouw en de inrichting van schoollokalen voor openbaar lager onderwijs worden vastgesteld.

Art. 6. ..... De hoogte tusschen den vloer en de zoldering bedraagt ten minste 4,5 M.

Art. 7. De afstand tusschen den werkmuur en de voorste bank is ten minste 1,4 M.; de overige gangpaden langs de muren of de afscheiding zijn ten minste 0,6 M. breed en de gangpaden tusschen de naast elkander geplaatste rijen banken hebben eene breedte van ten minste 0,5 M.

De afstand tusschen den werkmuur en de leuning der daarvan verst verwijderde banken is niet grooter dan 7 M. Onder werkmuur wordt verstaan de muur of wand zelf, mits daaraan de schoolborden zijn bevestigd. Indien de schoolborden niet aan den wand zijn bevestigd, is de afstand tusschen den werkmuur en de voorste bank ten minste 1,75 M.

Art. 8. De wanden van het schoolvertrek zijn licht en mat gekleurd. De zoldering van het schoolvertrek moet zijn wit gestucadoord of licht gekleurd, en niet gewelfd.

De vlakken der schoolborden zijn mat.

Art. 10. De lichtramen worden zoo geplaatst en ingericht, dat het schoolvertrek voldoende en doelmatig verlicht zij en dat te sterk invallend licht worde getemperd.

Zij worden bij voorkeur geplaatst in den muur ter linkerzijde der leerlingen en nimmer in den werkmuur.

Het bovengedeelte der in de muren aangebrachte lichtramen moet te allen tijde gemakkeijk kunnen worden geopend, terwijl in elk schoolvertrek de onderramen van ten minste één lichtkozijn geheel moeten kunnen worden opengeslagen.

De gezamenlijke glasoppervlakte der lichtramen van elk schoolvertrek moet bij vrije ligging ten minste $^1/_6$ en wanneer de lichttoetreding door naburige gebouwen of door boomen wordt onderbroken ten minste $^1/_5$ van de vloeroppervlakte van het schoolvertrek bedragen.

De onderkant van het glas in de lichtramen ter linkerzijde van de leerlingen moet niet hooger zijn dan 1.25 M. boven den vloer, en de bovenkant zoo hoog tegen de zoldering worden opgevoerd als practisch mogelijk is.

Art. 11. De vloer van het schoolvertrek moet vlak en dicht zijn en niet van steen, tenzij de oppervlakte met een voldoend isoleerend materiaal is belegd.

Art. 12. ..... deuren der schoolvertrekken moeten naar buiten opendraaien. De deuren der schoolvertrekken kunnen ook schuifdeuren zijn ....

Art. 13. De schoolbanken worden voorzien van eene lendenleuning. De schoolbanken hebben niet meer dan twee zitplaatsen ....

Art. 15. Voor elk vertrek moet in behoorlijke verwarming en luchtverversching worden voorzien.

Behalve de luchtverversching, die door het openen van ramen en deuren kan geschieden, is daartoe in elk schoolvertrek eene afzonderlijke inrichting te maken. Afvoerkanalen voor deze inrichting moeten van voldoende doorsnede zijn.

De ventilatiekleppen, waarmede deze kanalen in verbinding staan met de schoolvertrekken, moeten gemakkelijk te openen en te sluiten zijn en een vrijen doorlaat hebben, die ten minste gelijk is aan de doorsnede van het kanaal.

BIJLAGE II.

Meubelen in het schoollokaal noodig.

Kast. — Schooltafels met banken voor 36 leerlingen. — Leerborden. — Lessenaar tevens voor aanschouwelijk onderwijs. — Tafel voor den onderwijzer. — Voetenbank voor den onderwijzer. — Hooge stoel voor den onderwijzer. — Am. stoel [gewone reserve stoel]. — Regelwerk om platen op te hangen. — Fonteintje met drinkkroes. — Kachel met toebehooren of toestel voor centrale verwarming. — Gasornamenten of inrichting voor electrisch licht. — Gordijnen. — Papiermand.

GEMEENTEWERKEN VAN RUSSEN

DIENST 1913

BESTEK Nº

ONTWERP BURGEMEESTERSWONING

VOORGEVEL

ZIJGEVEL

ZIJGEVEL

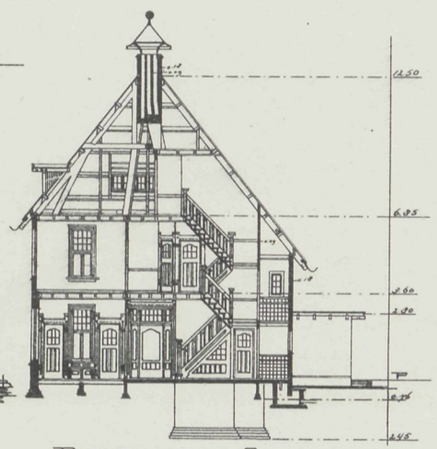

DOORSNEDE A

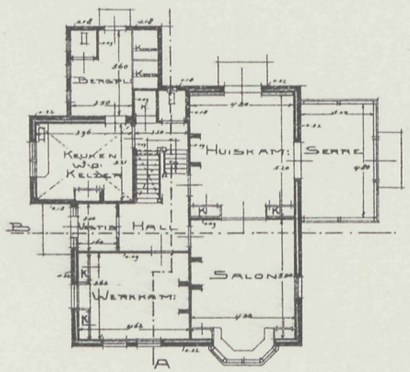

BEGANE GROND

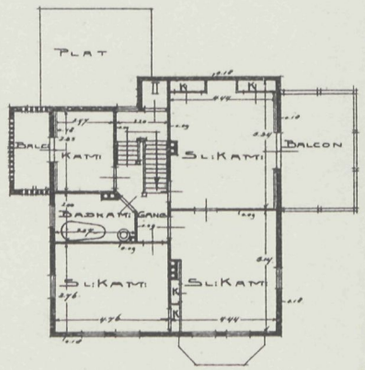

VERDIEPING

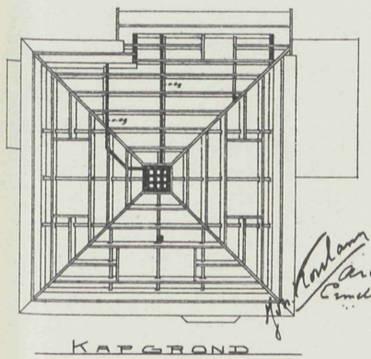

KAPGROND

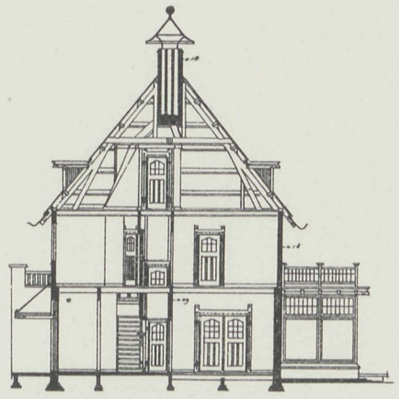

DOORSNEDE B

ONTWERP SCHOOL MET ONDERWIJZERS-WONING

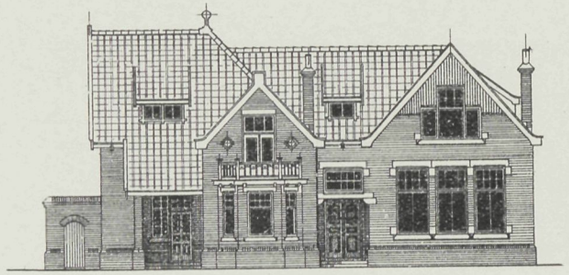

VOORGEVEL

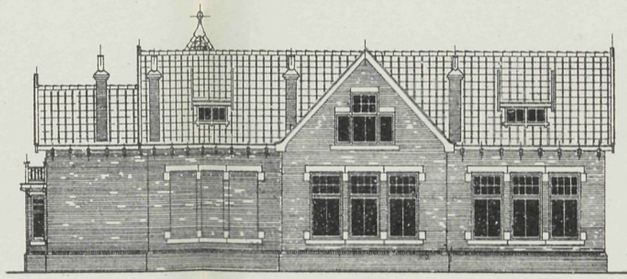

R. ZIJGEVEL

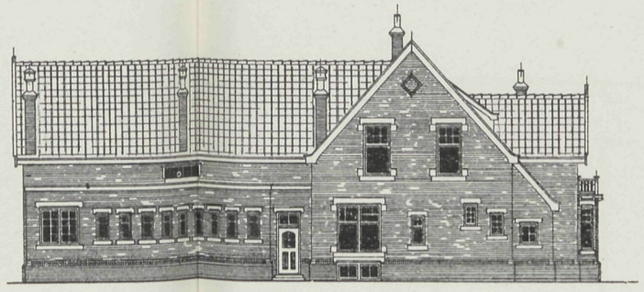

L. ZIJGEVEL

DOORSN. C.D.

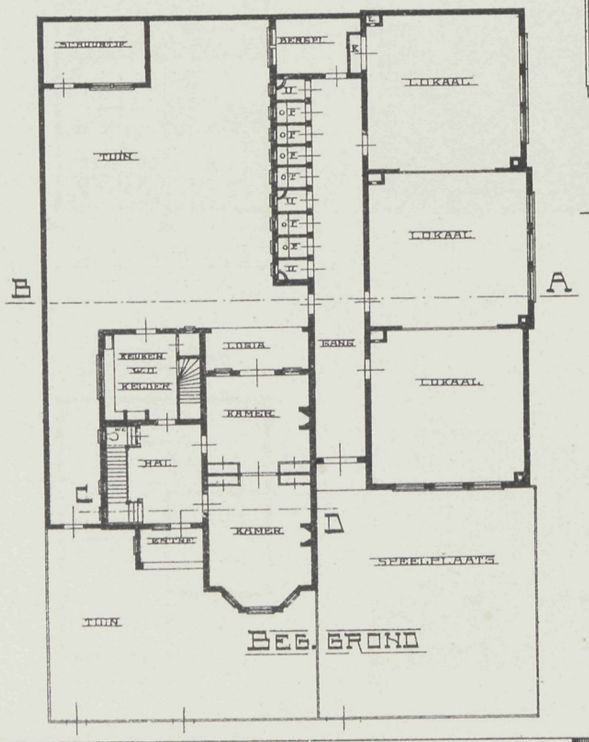

DOORSN. A.B.

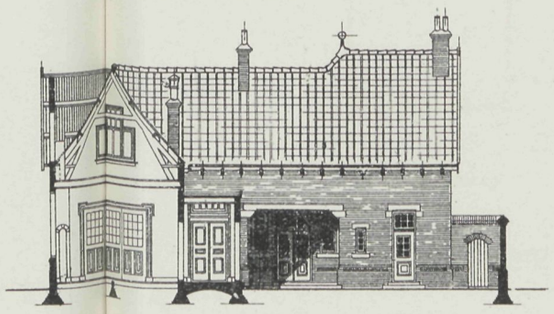

VERDIEPING

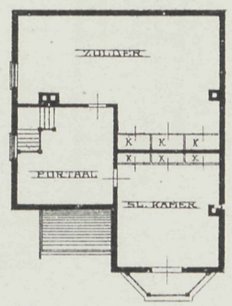

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

26 Februari 1914 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 5

Bij de Platen.

Villa aan de Hattemerweg te Heerde.

door J. DEKKER, Bouwmeester.

Tot toelichting van dit ontwerp dat niet tot uitvoering kwam, het navolgende: De gevels zijn van mooie kleurige klinkers, met grijze vlakke klinkers voor plint en met schuine afloopende profielsteen gedekt. De kap is gedekt met Tuiles du Nord, de platte daken met cement-mastiek. Het glas is spiegelglas, de kleine ruitjes-bovenlicht blank cathedraalglas. Dorpels en stoepen zijn van hardsteen. Het houtwerk is lichtgeel en donkergroen geschilderd. De planverdeeling geeft drie kamers, keuken en bijkeuken, de bovenverdieping vier slaapkamers en logeerkamers.

Bij de tekstfiguren.

De tekstfiguren vormen het ontwerp van een woonhuis, gebouwd te Veendam, onder directie van den bouwmeester R. Boiten & Zoon aldaar. De ingang is aan den zijgevel, entree, ter eenre zijde woonkamer en salon, die aan den voorgevel uitkomen, ter andere zijde keuken. Door een tochtportaal afgesloten komt men in de vestibule, waarin ruimen trap, dan volgen aan den gang twee slaapkamers en meidenkamer. Aan het eind der gang is toegang tot de schuur. Voor de keuken is een afzonderlijke toegang. Op de zolderverdieping is nog een logeerkamer, die aan de beide gevels een balcon heeft. De gevels geven met de groote afwisseling een aangenaam geheel te zien.

Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam.

Jury-rapport over de Prijsvragen uitgeschreven in 1913.

(VERVOLG VAN PAG. 30).

a. Dorpskerk:

Motto „Rijn". Het programma gaat zoowel wat situatie, als wat geheelen opzet betreft boven de krachten van den inzender. De pleinaanleg of hoe men het noemen mag, is zeer

onbeholpen. Het plan der kerk, een lang gerekten vorm, is voor een protestantsche kerk zeer ongewenscht. Ook het teekenwerk is niet goed te noemen.

Motto „Zomer". De situatie van het terrein is geteekend op 1 à 500, terwijl gevraagd is 1 à 100

Door de afsluiting van het plein door het gebouw worden twee pleintjes geformeerd.

Het grondplan der kerk is onpractisch voor het gebruik, terwijl de ingang aan de lange zijde der kerk en vlak over en op korten afstand van den preekstoel, voor den Predikant zeer hinderlijk is. Het plan der predikantswoning vertoont eene practische en geschikte indeeling. De architectuur der gevels is niet fraai en vertoont een casino-achtig uiterlijk.

Het teekenwerk is onbeholpen.

Motto „Grita". De situatie van plein en gebouwen is hier ook bepaald slecht te noemen. In de eerste plaats is eenig gewas of grasperk rond de kerk zeker gewenscht. De ontwerper

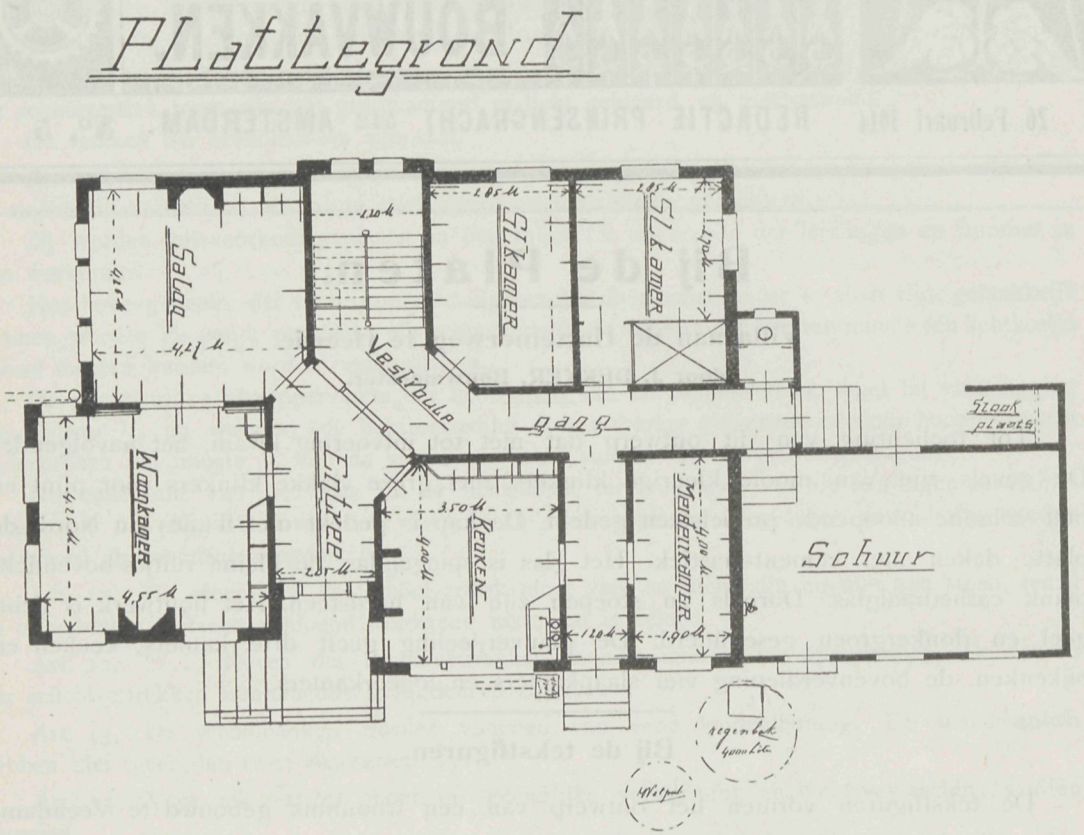

wist echter verder geen raad met de pleinindeeling en maakte er dus maar eenige niet fraaie groote gebogen grasvlakten van.

De hoofdvorm van het plan der kerk te verlengen door een ondergeschikte localiteit als consistoriekamer is niet wenschelijk. Ondergeschikte vertrekken moeten een overeenkomstige plaats in het plan innemen. Het plan der kerk is overigens wel goed opgelost.

De architectuur der gevels is zwak van samenstelling. De kerk is veel te hoog tegenover den toren. Lage daken of groote dakhellingen geven iets bekoorlijks te zien in een dorp, waar de daken meestal de schilderachtigheid van de gebouwen moeten uitmaken.

De woning heeft meer het karakter van een schoolgebouw.

Motto „Pax". Het onderwerp blijkt èn in de situatie, èn in de gebouwen te machtig voor den vervaardiger. Dat hij, gelijk den meesten is aan te raden, zich eens de moeite geeft, ééne mooie oude dorpskerk onder alle opzichten, degelijk te ontleden en te bestudeeren. Dit zal den blik omtrent deze opgave veel kunnen verruimen.

Het teekenwerk is zeer gebrekkig en vooral de perspectief is echt onbeholpen koekebakkerswerk.

Motto „1913". De situatie van het plein geeft niet het gevraagde en is esthetisch niet fraai opgelost. Tuinaanleg is ook eene kunst, ofschoon deze hier ondergeschikt is.

Het plan der kerk is meer geschikt voor eene Katholieke kerk. Waartoe die achtkante koorvorm? Waarom de goede protestantsche kerkjes niet eens beter bekeken? De dienst toch in deze kerken is geheel verschillend van die der Katholieken. Het heeft dus weinig zin bij gebrek aan goede oplossing der voornaamste eischen, op dit werk nader in te gaan. Jammer van al dit tot in details uitgewerkte teekenwerk, dat eenige routine verraadt.

Motto „God zij met mij". Het gevraagde plein geeft een dor en koud aanzien, en lokt niet aan. Het moet een genot zijn, op de dorpen die pleinen en kerkjes te aanschouwen, onvergetelijke momenten op onze tochten, als wij eenige verpoozing zoeken in een heerlijk zitje aan de dorpsherberg. Hoe poëtisch ligt dan meestal de oude dorpskerk gegroepeerd ten opzichte van plein en straat! En hoe onheimisch toch, doet nu hier het gegeven type!

Ook is het niet van dezen tijd en ware het in den geest van den grooten ouden tijd; voor eene kerk zou men er zich bij kunnen neerleggen, maar het voorbeeld der architectuur uit ongeveer 1860, is meestal erg onverkwikkelijk. Drie trappen voor de galerij is wel wat veel.

Motto „Wapen". Algemeene situatie wederom niet gunstig. Ook hier is de consistorie te veel afgezonderd, wat niet gewenscht is. Voor een flink plein is de plantsoenaanleg te klein. Ook is de tuin van den predikant zoo geheel buiten de algemeene situatie gehouden. Overigens is de buiten-architectuur niet slecht te noemen en vertoont dragelijke vormen. Indien de ontwerper zijn ideeën en oplossingen nog wat frisscher weet aan te duiden, kan dit voor verdere ontwikkeling goede resultaten afwerpen.

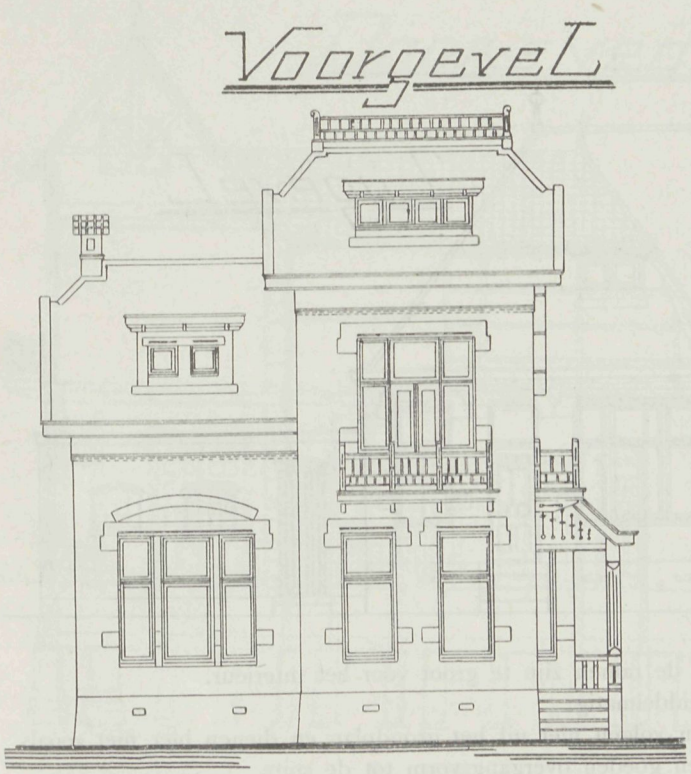

Motto „Pastorale". De aanleg van plein en omringende gebouwen is weder in het geheel niet begrepen. Het terrein is op zich zelf behandeld en sluit in het geheel niet aan bij de dorps straat. Ook is het perspectivisch aanzicht ongelukkig weergegeven.

Waarom hier de twee torens niet evenhoog gemaakt? Het schilderachtig aanzien van een klein gebouw weer te geven stelt geheel andere eischen.

Het kerkgrondplan vertoont goede hoedanigheden. Men vraagt zich echter af, waarom de kleine galerij drie toegangen heeft, en kerk met galerij slechts één. Mogelijk heeft de ontwerper dit anders bedoeld en vormt dit ook eigenlijk niet het hoofdbezwaar. Het oogpunt voor de perspectiefteekening is ongunstig gekozen.

Motto „ad pias Usus". Bij deze inzending ontbraken teekeningen.

De oplossing der situatie is niet geslaagd. Ook is de kerk niet gunstig geplaatst ten opzichte der ruimte. Het plan der kerk is goed, ofschoon de toegangen vooral bij paniek onvoldoende zijn. De opstandgevels zijn nog al goed.

Motto „Pour quoi pas". Het groote plein ontbreekt. Voorts is de architectuur weinig geschikt voor ons vaderland, waar een althans goede kerk een Nederlandsch cachet behoort te dragen, om te harmonieeren met de eenvoudige landelijke bebouwing. De verschillende helling der daken werkt evenmin gunstig. In dit ontwerp vertoonen zich verschillende bekende elementen van Berlage's beursarchitectuur, die bij een dorpskerkje weinig zin hebben. Er is ook geen samenhang tusschen kerk en pastorie. De kruisvorm is voor plaatsing van banken niet gunstig.

Motto „Eglise de village". De situatie geeft een versnipperde terreinindeeling te zien. Het

lijkt een doolhofachtige tuinaanleg, en door de kerk in 't midden te plaatsen is het terrein in stukken gesneden. Ook is de consistorie geheel verkeerd gelegen; deze behoort van de pastorie niet te ver verwijderd te zijn. De kerk vertoont eene degelijke constructie, ofschoon het uiterlijk niet dat eener dorpskerk is. Alles is ook veel te hoog gedacht

Motto „Haantje van den toren". Het plan is te gecompliceerd. Waarom drie verschillende beuken gedacht? Dit is tevens een dure opzet. Hoofdzaak echter is, dat noch plein, noch kerk noch pastorie ons in een eenvoudig dorp doet verplaatsen. Het geheel vormt ook geene aansluiting met de omgeving. Het plan der kerk herinnert aan dat van een ziekenhuis of gesticht, waar de zitplaatsen der sekten gescheiden zijn.

Motto „Eenvoud", (het woord eenvoud geteekend). De gebreken in de situatie zijn als die der vorige ontwerpen. Het grondplan der kerk is niet ongunstig, maar de breed aaneengesloten stoelenrijen zijn ongewenscht.

De toren is te groot tegenover de kerk. Dat de zijingangen ongelukkig in het grondplan zijn aangebracht is vooral ook in den opstand te zien.

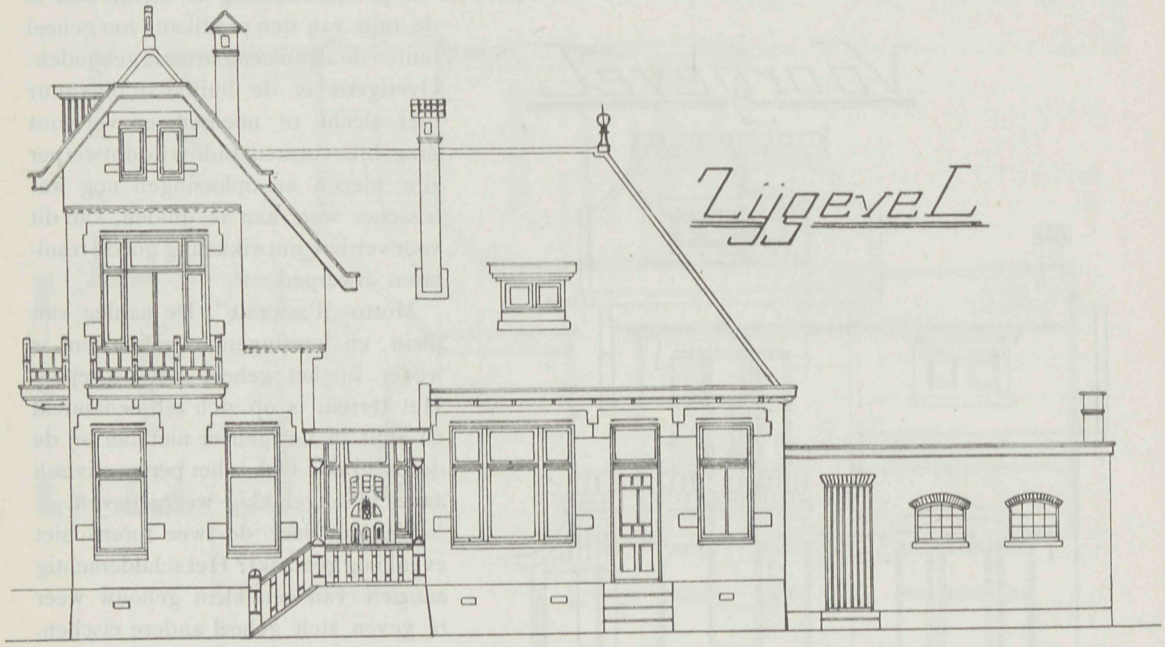

De travee-verdeeling der kerk en de ramen zijn te groot voor het interieur.

De architectuur der pastorie is middelmatig.

De schuine hoeken aan den toren volgen niet uit het grondplan en dienen hier niet zooals bij oude torens tot verkrijging van een goeden overgangsvorm tot de spits.

Motto „Gertrude". De totale indruk der situatie is niet gelukkig en te onbepaald. Het grondplan der kerk is te rond. Op deze wijze zijn de oogen der toehoorders niet voldoende op den predikant gericht en worden te veel afgeleid. Een toren gedacht in een grondvorm met segmentachtigen gevel als hier, zou in uitvoering een allerongelukkigst effect teweeg brengen. Ook zou dit plan inwendig tot ongunstige oplossingen leiden. Het plan der gebouwen staat niet in harmonie tot het ontworpen plein.

De perspectiefteekening ontbreekt.

Motto „L. o. o. o. b. niet nalaten". De ligging als dorpsplein is wel tot op zekere hoogte geslaagd en geeft aansluiting met de hoofdstraat van het dorp.

De plattegrond der kerk echter is vooral door de onnoodige portaalruimte minder goed opgelost.

De zitplaatsen onder de galerij zijn niet gemakkelijk te bereiken. De predikant moet klaarblijkelijk over het plein om de consistorie te kunnen bereiken.

Het plan der woning is erg gezocht en de onregelmatige buitenomtrek niet gemotiveerd.

Daardoor vertoont de buitenarchitectuur veel onrustigs. Het kerkje bezit niet de stemming eigen aan een dorpskerk in Nederland, men ziet er eerder een clubgebouw in, of iets dergelijks, met villaparkarchitectuur. De toegang tot de consistorie is niet gelukkig geplaatst.

Motto „Eventus docebit". De ontwerper heeft klaarblijkelijk, evenals de voorgaande, het programma niet begrepen en getracht een intiem dorpsplein voor te stellen. Hij is daarin echter niet geslaagd, wegens het ontbreken van evenwicht tusschen de plaatsing der gebouwen ten opzichte van den tuin en pleinaanleg.

De buitenarchitectuur vooral van den toren is eene inspiratie op onze imposante oud-Nederlandsche kerktorens uit de middeleeuwen. Op zichzelf is dit zeker niet te veroordeelen en verdient zelfs aanbeveling, omdat deze architectuur in alle opzichten echte vaderlandsche bouwkunst is, ontsproten in een groot en bloeiend kunsttijdperk. Wil men echter met vrucht zich hierop inspireeren, dan dient men de grondideeën en vormen van deze groote cultuurperiode terdege te kennen om den nieuwen tijdgeest en het persoonlijk karakter daarin duidelijk tot uiting te kunnen brengen. Dit nu is hier niet het geval. De onnoodige zware contreforten in

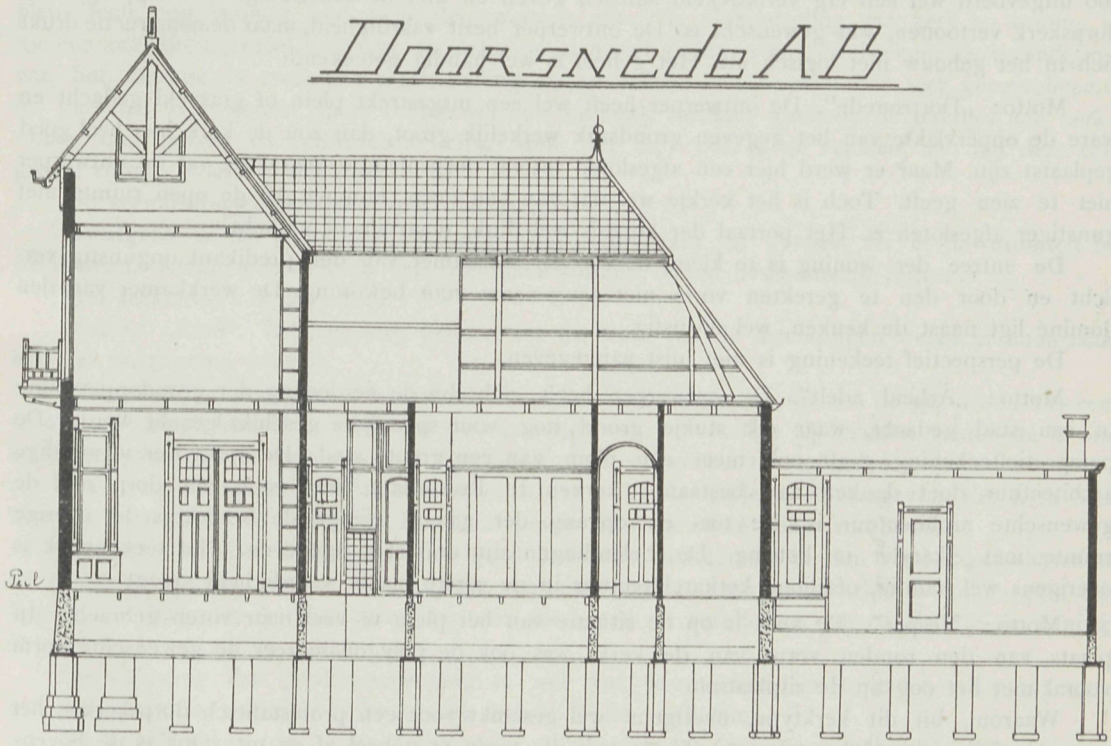

het plan, de gebrekkige vormen bij den opzet zijn slechts een flauwe schaduw van de kunstrijke oplossingen der vroegere bouwkunstelementen.

Ook is de pastorie in het geheel niet in overeenstemming met den toren of kerkbouw.

Motto: „Herfsttijdlooze". De situatie van het plan is wel beter begrepen dan die der meeste voorgaande inzendingen. Ook het plan der kerk is goed. Het is beter fietsen in een aparten aanbouw of vrijstaande bergplaats onder te brengen en niet in den hoofdingang mede te nemen, wat vooral ook bij het verlaten der kerk opstopping zal geven.

De buitenarchitectuur is veel minder dan de planindeeling en niet goed begrepen. De inzender is, of lijkt meer decorateur dan architect, waardoor het geheel als architectonische oplossing niet meer dan middelmatig is.

Motto: „Evolutie" (in grijs.) De situatie is niet die van een dorpsplein maar meer aan een kerkhoftype herinnerend.

De architectuur van den toren is wel wat te representatief, en mist de intimiteit van een dorpskerkje. Dit wil niet zeggen, dat hierbij alle fantasie uit den booze is. Onze mooie oude

torentjes vertoonen het tegendeel. Maar toch, deze toren hier past niet bij het dorpskerkje en het pleintje.

In plaats van tot groote en grootsche rust, stemt hij tot onrust in het stille dorp. Waarom al die natuursteen? Het kerkje zelf lijkt meer een school. Een angelustorentje is op een protestantsche kerk overbodig.

Het plan der kerk is goed, ofschoon de nooduitgangen wel wat te veel in één gedeelte der kerk samenvallen. De kleedkamer ligt niet gunstig, toegankelijk vanuit de consistorie. Het teekenwerk is nogal goed.

Motto „Evolutie" (paars). Ook hier heelemaal geen plein, meer een villaparkje. De tuin der woning is zóó geprojecteerd, dat totaal geen rekening is gehouden met de aansluiting van pleinverdeeling en straat. De gebouwen sluiten het plein niet af maar zijn er op gebouwd.

De predikantswoning is voor een klein dorp nog al grootscheeps opgevat. Een logeerkamer beneden geprojecteerd is een onnoodige luxe. Er zijn in het ontwerp goede eigenschappen te erkennen. De perspectief teekening geeft te veel het bouwdoostype weer. De kap zou inwendig zóó uitgevoerd wel een erg verbrokkeld aanzien geven en niet de eenvoudige overkapping eener dorpskerk vertoonen, wat gewenscht is. De ontwerper bezit waardigheid, maar de constructie drukt zich in het gebouw niet logisch uit. Het geheel is wel handig geteekend.

Motto: „Dorpsvrede". De ontwerper heeft wel een uitgestrekt plein of grasveld gedacht en ware de oppervlakte van het gegeven grondstuk werkelijk groot, dan zou de kerk hier heel goed geplaatst zijn. Maar er werd hier een afgesloten intiem dorpspleintje gevraagd wat de ontwerper niet te zien geeft. Toch is het kerkje wel dat van een dorp. Jammer dat de open ruimte niet gunstiger afgesloten is. Het portaal der kerk is wel flink, maar slecht verlicht.

De entree der woning is te klein, de eet- en huiskamer van den predikant ongunstig verlicht en door den te gerekten vorm niet aangenaam voor bewoning. De werkkamer van den dominé ligt naast de keuken, wel onrustig.

De perspectief teekening is niet juist aangegeven.

Motto: „Arbeid adelt". De ontwerper heeft zich bij de verdeeling der grondoppervlakte in een stad gedacht, waar elk stukje grond nog voor speculatie geschikt geacht wordt. De perspectiefteekening geeft ook meer een plein van een groote stad. De opzet der uitwendige architectuur doet denken aan bestaande kerken te Rotterdam, wat voor een dorp niet de gewenschte architectuur is. De toe- en opgang der galerij brengt de bezoekers der overige ruimte met elkander in botsing. De belendingen zijn onjuist aangegeven. Het teekenwerk is overigens wel handig, ofschoon kerkarchitectuur in de eerste plaats waardigheid vraagt.

Motto: „Vesper". De kerk is op de situatie van het plein te veel naar voren gebracht. In plaats van den ronden vorm van de kerk, was ook de polygonale zeer de gewenschte vorm vooral met het oog op de zitplaatsen.

Waarom, bij dit kerktype, overigens wel geschikt voor een protestantsch dorpskerkje, het torentje niet op het dak geplaatst? Thans valt die toren er geheel af en uit. Ook is de bovenoplossing van den toren niet geslaagd. Het plan der predikantswoning is goed, ofschoon de portaalplaatsing niet gelukkig in het plan der gebouwen past. De opbouw is verder niet zoo goed als het plan. De buitenarchitectuur der pastorie vertoont betere kwaliteiten dan die van de kerk.

Motto: „Rood en groen". De aanleg, alhoewel niet geheel geslaagd, vertoont een duidelijk streven om te verkrijgen wat in de eerste plaats gevraagd is: een intiem dorpsplein in aansluiting met de zijstraten. Nog beter ware het geweest indien de tuinen van kerk en pastorie voor plein waren benut. De aansluiting tusschen kerk en pastorie had alsdan wellicht tot rationeeler grondvorm geleid. De kerk heeft in den langen wand te veel traveeën waardoor de grootheid der bouwk. lijnen te niet is gedaan.

De toren kan voor een dorpskerk wel geslaagd heeten, doch de verdere architectuur is maar middelmatig.

Het voorstel tot bekroning is geschied op grond van den nogal gunstigen opzet van de geheele situatie, wat hier bij deze prijsvraag hoofdzaak was.

Het teekenwerk is goed.

Motto: „Vrede". Het plein is wel verkregen, doch staat nog te weinig in verband tot de dorpsstraat.

De toegang van de straat tot de kerk is mooi van vinding, ofschoon één toegang wel wat weinig is. Een tweede toegang was bovendien gemakkelijk te bereiken geweest door in den voorgevel der kerk nog een toegang te maken, wat ook de architectuur daarvan ten goede gekomen had. Ook is de toegang van den predikant tot de kerk buitenom niet goed te keuren.

Het geheele ontwerp bezit eenheid, ofschoon de architectuur der pastorie niet geslaagd is, en de voorgevel daarvan geen woonhuis typeert.

Evenals bij meerdere ontwerpen ontbreken in het kerkdak dakvensters. Die zijn echter onmisbaar èn voor verlichting èn voor toegang tot het dak en de kap bij dikwijls voorkomende herstelling. De perspectief geeft de bedoeling van den geheelen opzet niet gelukkig weer.

Evenals het voorgaande komt vooral wegens den algeheelen opzet dit ontwerp voor bekroning in aanmerking.

Het teekenwerk is goed verzorgd

Motto: „Eenvoud" (rondschrift.) Hier is een intiem dorpsplein geschapen, ofschoon het plein toch nog grooter had gehouden moeten zijn. De planindeeling van kerk en woning is tot een organisch geheel verwerkt en bezit, op zich zelf gezien. weinige gebreken. De beëindiging van het torentje is zwak van samenstelling en een balcon aan de voorzijde zeer gecompliceerd en gezocht. Het geheel bezit echter wel een landelijk karakter ofschoon de blindjes aan kerkramen niet passen en onbruikbaar zijn. Men ziet dan ook in de vensters niet dat deze één groote ruimte moeten verlichten.

De verwarmingsschoorsteen doet niet mooi.

Overigens is de perspectiefteekening knap uitgewerkt en gevoelig is er de intimiteit in neergelegd. Kleine gebreken in het grondplan kunnen buiten beschouwing blijven.

Het teekenwerk is smaakvol.

Motto: „Fred". Dit ontwerp behoort tot de beste van de inzendingen welke in hoofdzaak aan het programma voldoen.

Hier toch is een flink en intiem dorpsplein verkregen en dienen de gebouwen tot een mooie afsluiting daarvan, terwijl aan de straatzijde een eenvoudige rij boomen voldoende is om straat en plein aan te duiden en ze toch beiden tot een geheel te verbinden.

Wat gras, bloemen of kleine heesters of een enkel boompje in de omgeving der kerk had hier niet geschaad. De kerkjes in Engeland geven daarvan zulke fraaie voorbeelden.

De indeeling der kerk geeft een goed bruikbare plattegrond te zien zonder gezochtheden en goed voldoende aan de eischen, die voor een protestantsch dorpskerkje te stellen zijn. De ligging der kerk met de aansluiting van den toren aan de verbinding van consistorie en woning is goed begrepen en gevoeld.

De indeeling der predikantswoning is wel wat te uitgebreid en te groot van opzet voor een dorpspastorie, wat zich blijkbaar ook wreekt in de verdieping.

De hoofdtrekken der buitenarchitectuur zijn rustig en vertoonen het juiste karakter van een dorpskerkje.

Het zijportaal der kerk behoort niet tot de gelukkigste samenstelling, is niet fijn van vorm.

De galerij is niet goed verlicht en ook de dakvensters, met het oog op herstellingen, noodig, ontbreken. De pastorie had lager kunnen zijn, het programma gaf te dezen opzichte een duidelijke aanwijzing.

De teekeningen zijn vlot opgezet, de perspectief is gevoelig en geeft echt landelijk, intiem weer wat bedoeld, en ook volgens programma gevraagd is.

b. Cottage.

Motto „Veluvensis". Beantwoordt geheel aan het programma, geeft een goed type van een cottage, in Hollandsch karakter en is zoodanlg bestudeerd, dat het op enkele kleinigheden na voor uitvoering geschikt zou zijn. Het teekenwerk is zeer klaar en beschaafd, de geheele inzending is smaakvol verzorgd.

Motto „Cottage". Is een variant grooter dan het vorige motto en hoewel van gelijke waarde wat betreft geheelen opzet, wijze van teekenen en smaakvolle verzorging geeft het tot meerdere opmerkingen aanleiding.

Zoo is het trapbordes-verdieping minder goed verlicht, de W. C.'s zoowel op beganen grond als op de verdieping zouden door smalle lichtspleten zonder schade aan de gevels, direct licht en lucht kunnen verkrijgen, terwijl bij de indeeling van de houten stijlen der warande had moeten vermeden worden, dat deze juist in de assen der achtergelegen deuren vielen.

Motto „Tanah Sirah". De plattegronden zijn goed bestudeerd, uitgenomen dat een afzonderlijk toilet ontbreekt.

De geheele opzet vertoont een juist begrip van een cottage. Het ensemble zou aan eenheid gewonnen hebben door het aannemen van gelijke nokhoogte voor de geheele kap. Het teekenwerk is goed en de ontwerper van deze inzending geeft blijk wel begrepen te hebben, waarmee bij de afwerking voor een prijsvraag kan worden volstaan.

Motto „Compact". Met het oog op het gebruik van het toilet, en in het voordeel van het zitje in de cosey corner had de ingebouwde kast in de hal beter vervangen kunnen worden door een deur in het toilet, hetwelk nu alleen van uit de entree bereikbaar is. Het ontbreken van een stookplaats in de woonkamer is in ons klimaat niet te verdedigen al vat men een cottage ook alleen als zomerverblijf op. Het verdiepingplan komt logisch voort uit de indeeling van den beganen grond. Badkamer ware beter in de nabijheid der groote slaapkamer gelegen. Hoewel niet geheel pretentieloos en niet bepaald Hollandsch, vertoonen de gevels een handigen en frisschen opzet; jammer dat de voorgevel, vooral door de raamverhoudingen in waarde zooveel achter staat bij den zeer geslaagden zijgevel. Het teekenwerk verraadt een ervaren hand.

(Wordt vervolgd).

*) Het slot van het rapport komt in volgende aflevering. Waar wij zoo dikwerf er opgewezen hebben, hoe onbevredigend de rapporten zijn, vormt dit rapport terecht een uitzondering, waarom de geheele opname wenschelijk is, als bewijs, dat met eenige lust er van een rapport nog wel wat te maken is. RED.

Nederl. Vereeniging „Schoonheid in Opvoeding en Onderwijs.

Prijsvraag Ontwerp voor de Inrichting en Versiering van een Schoollokaal.

In verband met deze prijsvraag werden ons de volgende vragen gesteld met verzoek de antwoorden in de pers bekend te maken. Wij geven de antwoorden er onmiddellijk onder.

Vraag I. Is de ontwerper gehouden de raamverdeeling, zooals zij in het programma is aangegeven te behouden, of mag daarin wijziging gebracht worden, indien aan de wettelijke eischen omtrent lichtoppervlakte wordt voldaan.

Antwoord. Neen, in de raamverdeeling kan wel wijziging worden gebracht.

Aan de wettelijke bepalingen echter moet men zich houden.

De lichtopeningen moeten zoodanig geplaatst worden, dat ze zooveel mogelijk het lokaal gelijkmatig verlichten.

Vraag 2. Welk principieel verschil wordt in het programma beoogd tusschen lagere, middel en hoogere klassen, behalve met betrekking tot afmeting van meubelen en eventueele versiering der wanden.

Antwoord. Geen. De oplossing van deze kwestie zal in hoofdzaak gezocht moeten worden in de afmetingen der meubelen, in den aard der versiering en de aan te brengen of op te hangen gravuren of platen.

Vraag 3. Moeten van de in het programma genoemde som ook de kosten van vloerbedekking, verwarmings-, ventilatie- en verlichtingstoestellen bestreden worden, of kunnen deze worden beschouwd als zijnde aanwezig.

Antwoord. Van de genoemde som moeten bestreden worden de kosten van volledige inrichting en versiering, zooals in het programma is omschreven, dus ook e. t. vloerbedekking, verven, decoreeren, tegelversiering, alsmede verwarmings-, ventilatie- en verlichtings-toestellen. Ventilatiekanalen en buizen of geleidingen worden tot het gebouw gerekend, dus zijn in de som niet begrepen.

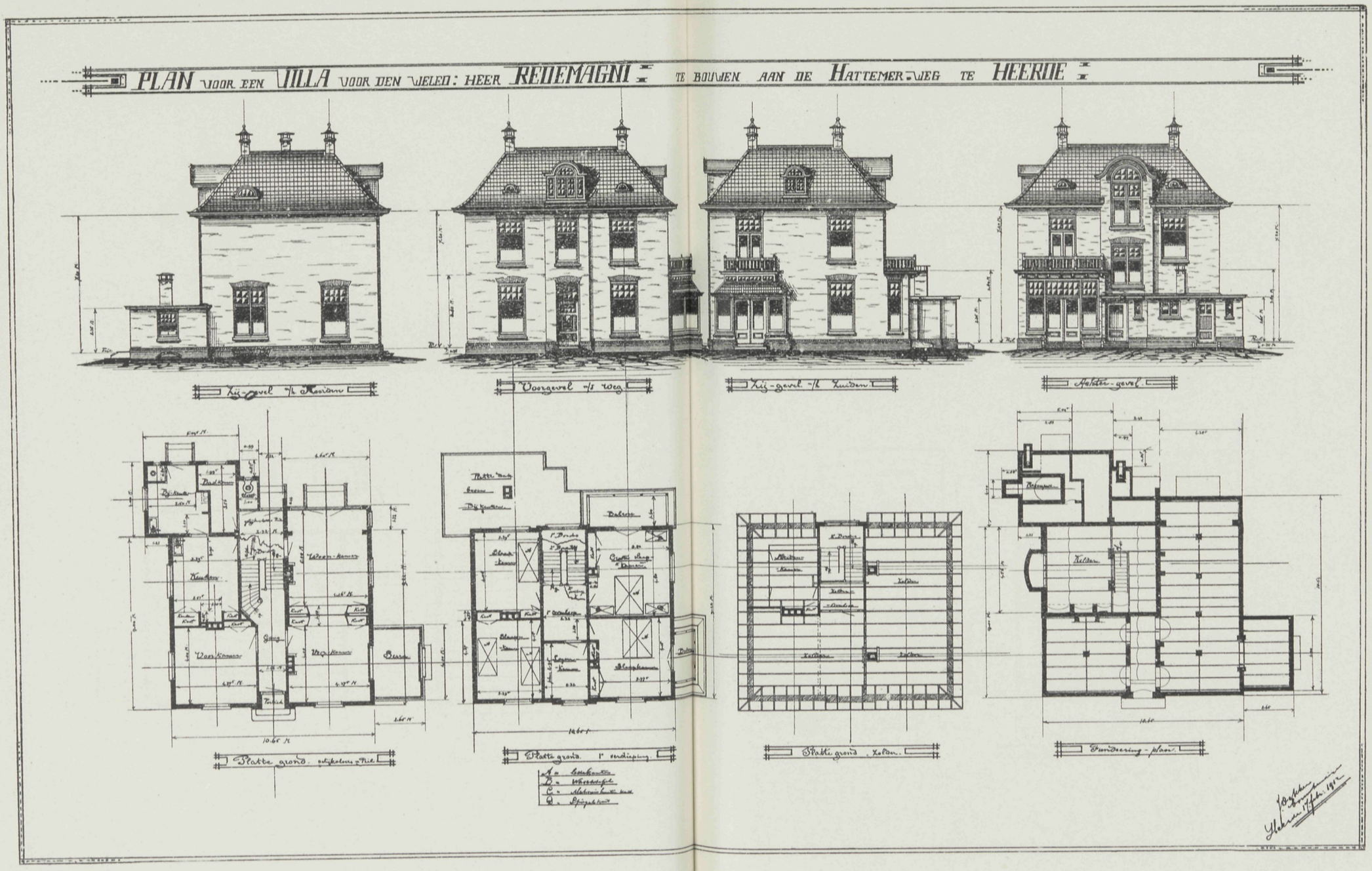
PLAN VOOR EEN VILLA VOOR DEN WELED: HEER REDEMAGNI TE BOUWEN AAN DE HATTEMER-WEG TE HEERDE
Zij-gevel m/h Roosdam
Voorgevel m/s Weg
Zij-gevel m/h Zuiden
Achter-gevel
Platte grond
Platte grond 1e verdieping
Platte grond Zolder
Fundeering-plan

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

12 Maart 1914 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 6

Bij de Platen.

Ontwerp van een dubbel klein Landhuis,

door H. SUTTERLAND.

Eenvoudig en toch de aandacht vragend door de geschikte verdeeling van het inwendige en de flinke gevels. Elke woning heeft een overdekten toegang, dan komt men in een voorhuis of ruimen gang waaraan de keuken en de drie kamers zich aansluiten, verder de trap naar boven en de W. C. Van uit de keuken komt men tot eene kleine bergplaats. Op de verdieping onder de kap is de zolder benevens twee slaapkamers.

Verschil in opvatting.

Wij leven in een zonderlingen tijd op het gebied der architectuur. Het leelijkste wordt dikwerf zeer mooi gevonden en wat werkelijk mooi is, door velen tot zeer leelijk afgemaakt. Zelden heeft er zulk een groote verwarring in opvatting bestaan als tegenwoordig. Men zegt wel, wij zijn in den tijd van voorbereiding tot het nieuwe, maar zal het dan een zegen zijn, wanneer die tijd niet te lang genomen wordt en er weder regel in de beoefening onzer kunst komt, de nieuwe stijl maar spoedig haar intrede maakt. Hoe groot het verschil is, deed ons dezer dagen zien het besluit, genomen door de Amsterdamsche Schoonheidscommissie, om haar mandaat neer te leggen. Zou het voor veel niet wenschelijk zijn, die Commissie maar niet meer te bestendigen, het resultaat nu verkregen, heeft toch bewezen luttel te zijn, zelfs hebben de gegeven wenken medegewerkt om veler werk nog minderwaardiger te maken, daarbij brengen dergelijke commissiën geen onderlinge waardeering voort, integendeel doodt hun werk bovendien de ambitie, daar men zulk een stiefvaderlijk oordeel niet wenscht en ieder op zijne wijze zich afvraagt, met welk recht de ander zich boven hem plaatst. Men late liever het terrein vrij, wordt er gebouwd, dan zal het oordeel over de waarde van erkende deskundigen toch wel niet achterwegen blijven, en dan kan de publieke opinie zich

daarna regelen, en indien deze hiermede overeenstemt, vormt dat meestal de grootste waarde voor den bouwmeester. Daarom blijve de Amsterdamsche Schoonheidscommissie de voorgangster van alle dergelijke en worde ze niet meer tot het leven teruggeroepen.

Als bewijs hoe groot het verschil in opvatting kan zijn, kan dienen: dat in het Bouwkundig Weekblad van 7 Maart 1914 een landhuis wordt besproken, het ontwerp van den bouwkundige H. van Anrooy. De Heer I. L. M. Lauweriks te Hagen bespreekt dit ontwerp en is daarmede zeer ingenomen, en vooral ook wat betreft om in de gevels te doen zien, hoe de innerlijke verdeeling is.

Het plan waarvan de hal het middenpunt vormt, is zeer regelmatig, doch de gevels geven niet anders te zien dan een aaneensluiting van vierkante blokken. Onwillekeurig vraagt men zich af, hoe in dien gevelvorm eenige verdiensten kan worden gezien. Het is als bij de blokkendoos uit onze jeugd. Geen samenhang, en men kan gerust een paar blokken wegdenken, zonder de harmonie van het geheel te verstoren; wat bij een goed bouwwerk toch onmogelijk moet zijn. Het zien van die afbeelding, waarin de een

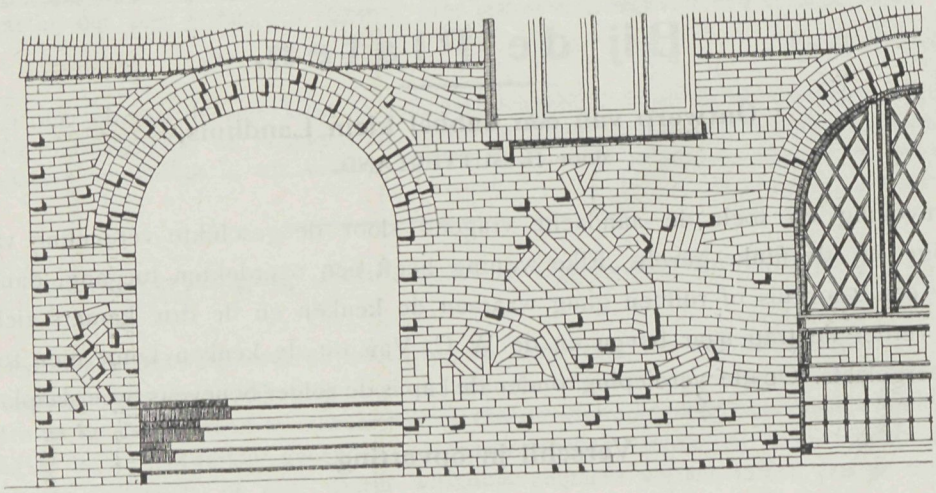

Amerikaansch metselwerk.

groote verdiensten opmerkt, doet den ander schouderophalend vragen, hoe het mogelijk is die verdiensten daarin te zien, en toch zoo geschiedt het, niet alleen bij dat landhuis, maar bij zooveel, dat wij ook in eigen omgeving zien opgebouwd.

Er openbaart zich in alles een zucht tot zonderlingheid, die geen grenzen kent, en waarbij het schoone en redegevende geheel wordt uitgeschakeld. De Bauhutte schreef een dezer dagen over verdienstelijke metselwerken. Als tegenstelling daarmede, wees men er op, hoe ook in de metselarbeid die zucht tot vreemde toepassingen aanleiding geeft. Wij namen de ongemeene tekstfiguur over. Dat is het metselwerk van een Amerikaansch woonhuis in de staat Detroit. Zou ieder ervaren werkman er naar trachten zijn werk in regelmatig verband te houden, dat was om tot het zonderlinge te komen niet voldoende, en op het advies van den bouwmeester gaf de metselaar zijn werk het aanzien of het geheel verbroken, doorelkaar gezakt of verkeerd hersteld geworden was. Daarbij nam hij voor die gedeelten juist steenen, die door het veelkleurig glazuur meer de aandacht trokken. Kan men nu zonderlinger opvatting zich denken, en zooals het met dat metselwerk gaat, gaat het in de geheele bouwkunst, daar waart een geest rond die

meer vreemd dan lief is, en die spoedig zal versterven ons echter vele misbaksels harer opvatting nalatende.

Uit dergelijke pogingen kan toch nooit het nieuwe ontstaan. Onze moderne opvatting heeft ons tot veel goeds gebracht zij verbande overdreven versiering, bracht in de inwendige verdeeling een gerief, vroeger niet bekend. Trappen als weggeborgen kregen een eereplaats, iedere kamer een ander uitzicht en een nieuwe verdeeling, men vroeg niet of de dam hier en daar wel juist even breed bleef, men vroeg alleen wat voldeed, en juist het aan die wenschen voldoen, leverde werkelijk veel schoons op. Daar is in zeer veel een uitmuntende vooruitgang te bespeuren, maar juist daarom moeten wij met kracht vasthouden, en het beginsel in dat streven weggelegd, niet in het bizarre doen vervallen, zoo in hoofdvorm als onderdeelen, want dat komt de kunst tot schade, en is het daarom wenschelijk, dat al dat hoog opvijzelen van toch werkelijk niets beteekenende producten een einde neme, en wij den kalmen beredeneerden weg blijven volgen, die zich in vele bouwwerken uit onzen tijd kenmerkt, en wel zoo, dat een ieder daarbij vrij worde gelaten in dien geest te geven wat hij geschikt acht, dan zal de tijd wel uitspraak doen, wie den besten weg heeft ingeslagen.

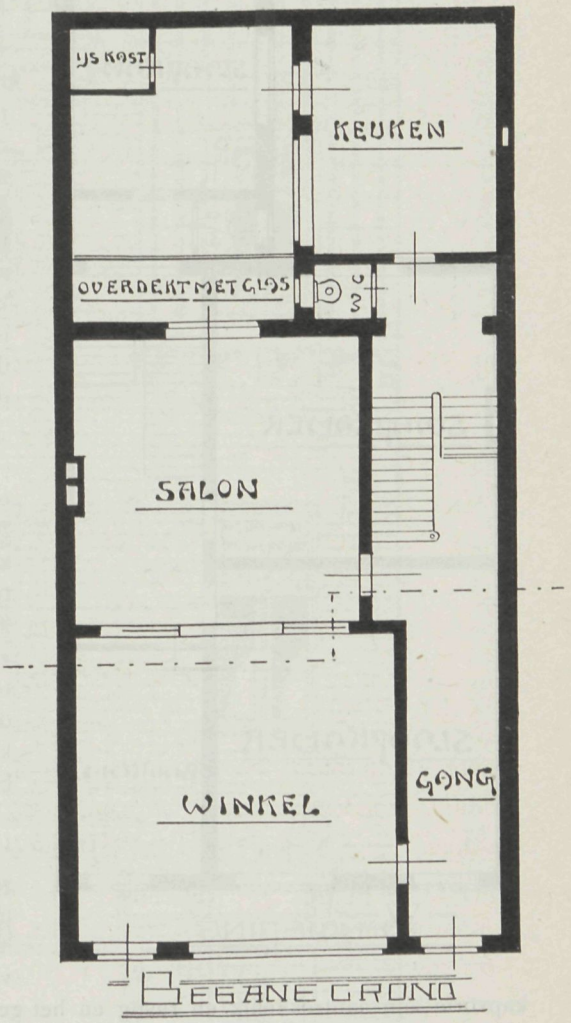

Bij de tekstfiguren.

De Heer L. Hermans te Valkenburg zond ons ter opname het ontwerp voor een banketbakkerij. Zooals de huizen naast elkander gebouwd, meestal een grondvlak hebben, rondom ingesloten, is dit ook hier het geval, zoodat de indeeling zoowat den gewonen loop moest volgen. Winkel, daarachter salon terwijl een afzonderlijken toegang rechts is voor de bewoning. De keuken en W. C. liggen aan het eind der gang op de bovenverdieping drie slaapkamers en een badkamer, terwijl verder de zolderverdieping nog woonruimte oplevert. Het is alles praktisch ingedeeld met behoorlijke ruimte voor gangen en trap. De gevel heeft veel dat voldoet. Ontwerper wist daarvan een goed geheel te vormen. De winkel en ook het bovendeel van den gevel verkreeg een geschikten vorm waardoor de gevel de aandacht vraagt.

Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam.

Jury-rapport over de Prijsvragen uitgeschreven in 1913.

(Vervolg van pag. 40).

Motto „Riet" (in kleur met perspectief.) In het algemeen staan de plattegronden achter bij de gevels. De cosey corner ligt ongunstig in het plan ingeklemd en mist, door het ontbreken van een raam, uitzicht naar buiten, wat het aantrekkelijke van een dergelijk hoekje juist vraagt Deze ligging heeft vermoedelijk ook tengevolge, dat de trap ongunstig is geprojecteerd, waardoor beneden in de hal zeer weinig ruimte overblijft, terwijl op de verdieping veel te veel ruimte aan het woongedeelte wordt onttrokken.

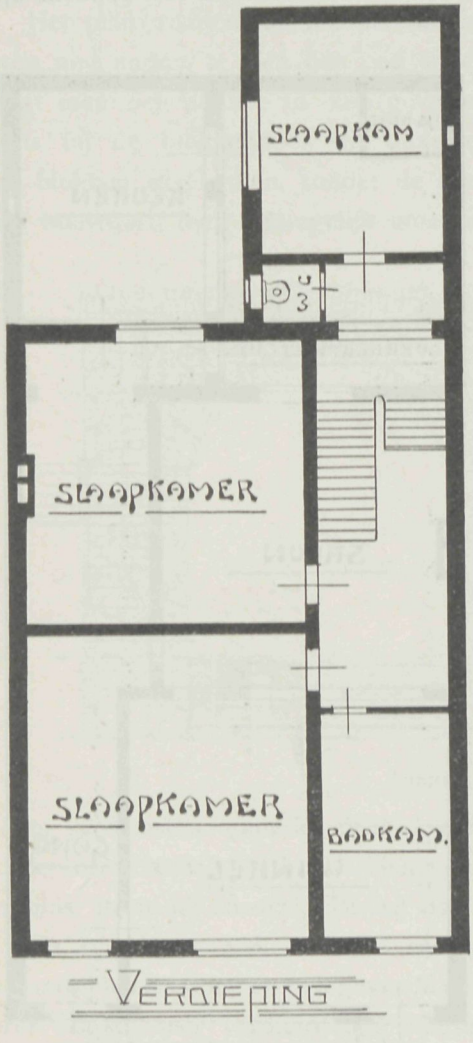

Om de woon-eetkamer te mogen opvatten als woonkamer met eenigszins afgescheiden eethoek, had de woonkamer wel wat breeder ontworpen mogen zijn, terwijl door eene betere plaatsing van den schoorsteen het vertrek gezelliger in te deelen zou zijn. Het dienstgedeelte is zeer goed ondergebracht, terwijl de verdieping logisch voortkomt uit den beg. grond. De gevels geven een zeer aantrekkelijk type cottage weer, en behalve dat de kniklijn in de kap beter wat lager ware genomen, is het geheel zeer goed van verhouding en bezit den noodigen eenvoud en landelijkheid, voor een dergelijke opgave gewenscht.

Teekenwerk verdienstelijk.

Motto „Eenvoud" (in potlood). In 't algemeen een duidelijk plan, waarbij de ruimte op de verdieping zeer goed is benut, maar aanleiding geeft tot minder aangename verhoudingen in de afmeting der vertrekken.

Het toilet had beter uit de hal dan uit de voorkamer bereikbaar kunnen zijn. De gevelarchitectuur is eenvoudig en aantrekkelijk, terwijl daarin de verschillende ruimten zeer goed tot uitdrukking komen. Jammer dat het verschil in waarde van hoofd- en dienstingang niet tot haar recht komt.

Het teekenwerk is correct.

Motto „Buiten" (in potlood). De indeeling is wel geslaagd, hoewel de verdieping veel zwevende muren vertoont. Het toilet ware beter direct uit de hal bereikbaar geweest. Indeeling en afmetingen der vertrekken afzonderlijk zijn zeer goed. Gevels en kapvorm zijn aantrekkelijk en rustig en het geheel behoort tot de goede oplossingen van de opgave.

Motto „Noord". De keuken is te ver van de woonkamer verwijderd, terwijl in het algemeen de samenhang tusschen dienst- en woongedeelte te gecompliceerd is. De gezochte vorm van portaalverdieping en bordes van de trap ontnemen te veel aan de beschikbare ruimte voor de nu betrekkelijk kleine en hoekige slaapkamers. Waartoe moet de groote zolder dienen, waar de dienstbodekamer reeds op afzonderlijke zolderruimte is ondergebracht? Het topje in den voorgevel doet erg klein tegen het reusachtige dakvlak, welk laatste het geheel ook topzwaar maakt. De linker zijgevel vooral is weinig geslaagd. 't Geheel is makkelijk en vlot geteekend.

Motto „Hout en Steen". Indeeling beg. grondplan is wel goed, alleen had de kast naast het zitje beter tot verruiming van dit laatste benut kunnen worden, terwijl de entree tamelijk benepen is. De planindeeling op de verdieping volgt niet uit die van den beg. grond, terwijl

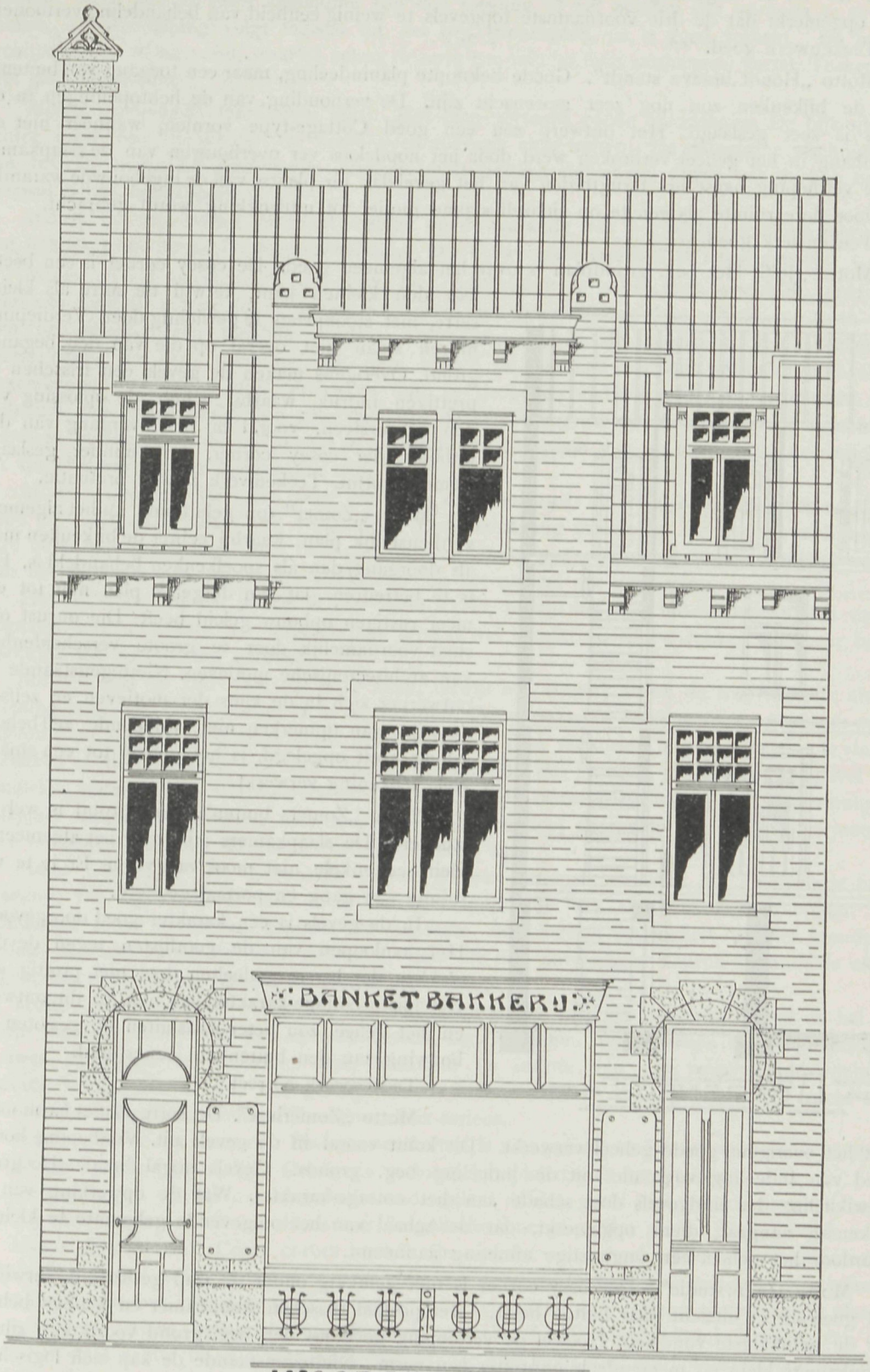

VOORGEVEL

vooral de W. C. ongunstig is gelegen met het oog op licht en afvoer. Wat de gevels betreft dient opgemerkt dat de drie voornaamste topgevels te weinig eenheid van behandeling vertoonen.

Teekenwerk goed.

Motto „Houdt braeve standt". Goede beknopte planindeeling, maar een toegang van buitenaf naar de bijkeuken zou nog zeer gewenscht zijn. De verhouding van de lichtopeningen in de gevels is zeer geslaagd. Het ontwerp zou een goed Cottage-type vormen, wanneer niet de samenhang in het geheel verbroken werd door het noodeloos ver overbouwen van de slaapkamer op de verdieping naast het terugtreden van het gevelvlak ter plaatse van de ingebouwde warande, waardoor deze ruimte als een te op zichzelf staand motief tot uitdrukking wordt gebracht.

Teekenwerk goed.

Motto „Jo". Het beg. grondplan is over het algemeen goed. De cosey corner is een beetje aan den kleinen kant, terwijl de serre als kleine serre, met stookplaats te gewichtig doet. Verdiepingmuren staan niet overal op die van den beganen grond. Overigens maken de gevels een frisschen en prettigen indruk, waarbij echter de oplossing van den schoorsteen, vooral bij den overgang van den uitbouw der cosey corner, een minder geslaagd element vormt. Teekenwerk zonder pretentie.

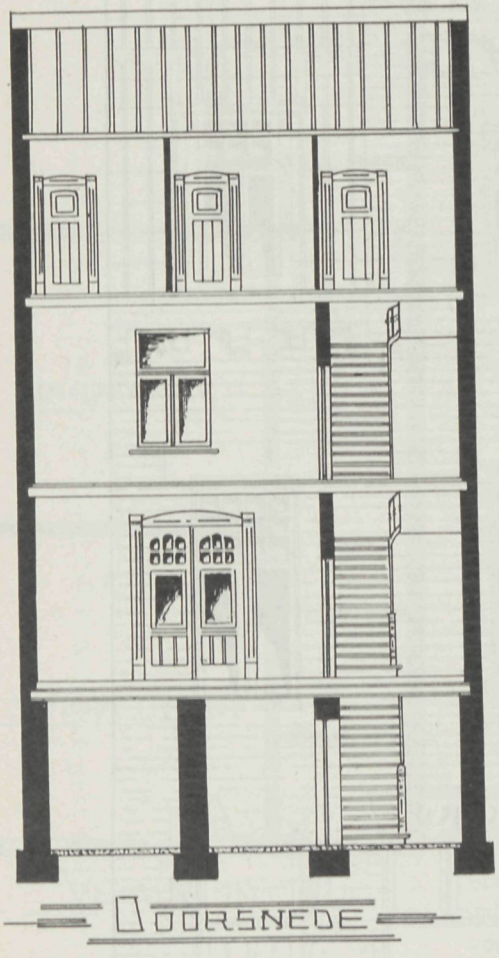

DOORSNEDE

Motto „Zomer" (op gele fond) In het algemeen verdienstelijk plan, waarbij echter de bijkeuken meer als doorgang dan als spoelkeuken behandeld is. Het is te betreuren, dat een dergelijk plan niet tot een meer rustigen opbouw geleid heeft. Die onrust ontstaat voornamelijk door te groote verscheidenheid van architectonische motieven. Niettegenstaande de ontwerper zich in de keus der motieven en zelfs in de wijze van opmerken niet voldoende zelfbeheersching heeft opgelegd, is het geheel tot een smaakvolle teekening verwerkt.

Motto „Zomers buiten". Plattegrond is wel bestudeerd. De slaapkamers zijn over het algemeen te klein en enkele niet mooi van vorm Er is te veel ruimte aan gang en portaal geofferd.

In de gevels is één karakter goed doorgevoerd. Het aanloopen van de gootlijsten tegen de dakvlakken der lagere gedeelten doet niet prettig aan. Het juiste cottage-karakter ligt niet in dit ontwerp, en het geheel zou beter aansluiten bij gesloten bebouwing aan den buitenkant eener stad.

Teekenwerk correct.

Motto „Zomerlust". De serre is niet harmonisch met het overigens goede geheel verwerkt. Dit komt vooral in de gevels uit. Verdieping hoewel goed van indeeling volgt niet uit de indeeling beg. gronds. Gevels nogal braaf. De groote ontwikkeling der eindgevels doet schade aan het cottage-karakter. Wat de opwerking van de teekening aangaat, dient opgemerkt, dat de schaal van het omgevende geboomte te klein is, waardoor het geheel een ongunstige afmeting aanneemt.

Motto „Bouwstudie". De cosey corner is niet gelukkig onder de trap gesitueerd, terwijl de hal geen direct uitzicht naar buiten heeft. Het portaal tusschen woonkamer en keuken behoort tot de gelukkigste vondsten. Hoewel de verdieping goed uit den beg. grond voortkomt, zijn de slaapkamers klein en meerendeels onprettig van vorm. Niettegenstaande de kap zich logisch uit het grondplan ontwikkelt kan de totale dakwerking niet bekoren.

Motto „Zomerdag". De woon-eetkamer moest als één vertrek worden opgevat, terwijl de

bijkeuken een toegang naar buiten had kunnen hebben. Indien de waranda aan beide einden gesloten ware, zou er meer aanleiding zijn den toegang in het midden der waranda te pronon-ceeren. De verdieping volgt logisch uit het beg. grondsplan, en is goed verlicht. De buiten-architectuur is redegevend, waarbij echter de serre een minder fraai aanhangsel vormt. Teekenwerk met zorg behandeld.

Motto „Eenvoud" (verdunde inkt). Het plan vertoont goede oplossingen. De bijkeuken is echter meer een dienkamer en heeft geen toegang naar buiten. De onlogische afschuiningen van hoeken leiden tot geforceerde uitingen in de buitenarchitectuur, vooral wat de kap betreft, speciaal bij de hoekkepers.

Indien de top boven overdekt balkon op de warande was weggelaten zou het geheel aan rust hebben gewonnen. De roedenverdeeling van de woonkamerramen is nogal gezocht.

Motto „Time is money". De serre met schoorsteen is overdreven gewichtig, terwijl een overdadig aantal kasten in de woonkamer deze niet aan intimiteit doet winnen, en geen wand voor het plaatsen van meubels overlaat Ongunstig werken de raamstijlen op de hoeken der gevels onder de kap, waardoor aan deze laatste de noodige stabiliteit wordt ontnomen. De verschillende afmetingen der vertrekken zijn in de gevels niet tot uitdrukking gebracht. Het opdraaien der luiken onder den overbouw van de verdieping zal met het oog op de consoles wel bezwaren opleveren. Door het uit de as plaatsen van het raam van de traphal zal de verlichting der trap binnen minder aangenaam zijn.

Motto „Country life". De cosey corner is zeer benauwd, de woon-eetkamer door noodeloos diepe en vele kasten slecht van verhouding. Een dienstgang overdadig. De keuken en bijkeuken ware beter niet gescheiden. Het bewonen der verdieping zou zeer zeker vergemakkelijkt worden door het weglaten der overbodige afscheiding op het portaal der verdieping.

Het silhouet van het geheel is zeer verbrokkeld, terwijl het verschillend behandelen van de topgevels ongemotiveerd is. Het cottage type is wel bereikt en de vertrekken zijn naar buiten behoorlijk tot uitdrukking gebracht.

Motto „Juist op tijd". De hal is te klein, terwijl een zitbank tegen de trap moeilijk als een oplossing voor een cosey corner is te aanvaarden. De woonkamer heeft geen aangenamen vorm, hetgeen door de serre nog meer wordt geaccentueerd. Voor meubelen is geen plaatsing te vinden. Bijkeuken is als dienkamer opgevat. Hoewel de waranda wel groot is, is deze in den gevel ver-dienstelijk verwerkt. De slaapkamers zijn al te klein. De raamverdeeeling in den buitenmuur der badkamer stemt niet overeen met de planindeeling en doet daarachter een vertrek vermoeden. Over het algemeen doen de gevels rustig en prettig aan.

Motto „N. L. Z." De gezwaaide entree is zeer benepen en leidt tot geforceerde hoek-oplossing. De bijkeuken is niet meer dan een portaaltje van de keuken naar buiten. Een afzonderlijk toilet ontbreekt. Hoewel de kapvorm zich logisch ontwikkelt uit het grondplan, worden de dakschilden te veel gebroken, door de met onnoodigen nadruk behandelde afdek-kingen, der tot groepen vereenigde slaapkamervensters.

Motto „Avec toit de roseaux". De cosey corner is te klein opgevat, terwijl de hal alle directe uitzicht mist. Wat den opbouw betreft, laat de samenhang tusschen middengedeelte en de twee zijvleugels te wenschen over, waardoor de indruk van drie verschillende woningen gemaakt wordt. Dit is wel het gevolg van de hier overdreven en ongemotiveerde zucht naar een symmetrische planindeeling. Teekenwerk is serieus.

Motto „Als ik des Zomers". De woon-eetkamer is niet gunstig van grondvorm en de plaatsing van de stookplaats bedenkelijk. Overigens vertoont het plan goede kwaliteiten.

De randbogen van de overbouwde waranda zullen in den gevel niet gelukkig werken, vooral waar zij niet samenwerken met de as van de geheele conceptie. Het geheel is geteekend.

Motto „Handvorm". Cosey corner en hal zijn niet tot een geheel verwerkt. De vestibule doet grooter dan de hal welke laatste niet meer dan een gang is. De opvatting van de overige ruimten is zoo breed, dat het geheel te groot is geworden. Het cachet van cottage zit wel in dit plan en het geheel is serieus behandeld en smaakvol geteekend. Het architectonisch talent van den ontwerper staat achter bij zijn teekenvaardigheid. De kap volgt niet uit den plattegrond waardoor noodelooze platten ontstaan, terwijl de ramen van de verdieping vreemd ten opzichte van die van den beganen grond zijn geplaatst.

Motto „Sine labore nihil". De planindeeling is in het algemeen goed, hoewel de serre niet meer dan een erker formeert. Het traplicht heeft niet te verdedigen afmetingen aangenomen waardoor een hiaat in de gevels ontstaat, welke overigens aantrekkelijk karakter vertoonen. Het teekenwerk is goed verzorgd.

Motto „N". De plattegronden zijn in hoofdzaak goed. De bijkeuken heeft geen toegang naar buiten en wel naar de kamer. Dit laatste is zeer zeker ongewenscht.

De gevels hoewel natuurlijk uit het plan voortkomende, missen cachet door de te groote ramen en minder juiste verhoudingen.

Motto „Nelly". De omtrek van begane grondplan is nogal gezocht. De verbinding tusschen kamer en keuken ongewenscht, evenals de plaats van de bijkeuken tusschen de hal en de keuken. Afkeurenswaardig is de afscheiding tusschen kamers op de verdieping te nemen op het hart van een raamstijl. De binnenmuren der verdieping strooken niet met die van het begane grondplan. De gevels zijn in het algemeen rustig en niet zonder verdienste, waaraan echter de niet rythmisch aangebrachte bogen van de warande schade doen.

Motto „Landhuis" (op donker carton). De ruimte voor hal, vestibule, cosey corner en trapruimte is niet in verhouding tot het woongedeelte en had meer tot een geheel verwerkt dienen te worden. De woon-eetkamer is indirect verlicht, terwijl de schoorsteenen van woonkamer en keuken op de verdieping niet voorkomen. De buitenarchitectuur verraadt een fijn begrip van verhoudingen en afmetingen. De nuttelooze ruimte boven de warande werkt naar buiten niet fraai, terwijl de scherpe top in den voorgevel contrasteert met den botten dakvorm van den overigen bouw.

Teekenwerk is verdienstelijk.

Motto „Mein Nest, das Best". De verbinding tusschen keuken, woonkamer en warande is geslaagd. De bijkeuken heeft geen toegang naar buiten. Planindeeling overigens goed. In den gevel is te betreuren dat de schoorsteen te veel tot uitdrukking gebracht en slecht beëindigd is, terwijl de serre beter door balcon, vanuit de slaapkamer toegankelijk ware afgedekt. Het gebruik van te zwaar hout in den topgevel werkt niet aangenaam.

Motto „Simplex". De hoofdvertrekken op beganen grond zijn wel goed. De vestibule te klein en de warande te groot. Toegang kelder is wel wat te laag Keuken noch bijkeuken hebben direct toegang naar buiten. De verdiepingindeeling is minder goed. De hoekoplossing boven de platte afdekking van de cosey zweeft en is dus onconstructief. De architectuur neigt tot het cottage-karakter, maar is vrij dor. De ramen van de woonkamer zijn buiten verhouding tot hare afmetingen.

(Wordt vervolgd).

Prijsvraag „Schoonheid en Opvoeding".

Aangezien een misverstand gerezen is omtrent het gebruik dat de Ned. Ver. »Schoonheid in Opvoeding en Onderwijs« zou mogen maken van de bekroonde ontwerpen der door haar uitgeschreven *prijsvraag voor de inrichting en versiering van een schoollokaal*, deelt het Hoofdbestuur dier Vereeniging aan de deelnemers aan de prijsvraag mede, dat de clausule in het programma, »De 3 bekroonde ontwerpen blijven het eigendom der Vereeniging. Zij kan daarmede handelen zooals zij goedvindt«, zoodanig moet worden opgevat, dat de *geestelijke eigendom* door deze bepaling *niet wordt aangetast.*

De Vereeniging behoudt zich alléén het recht voor de 3 ontwerpen waar en wanneer zij dat noodig acht te exposeeren en ze in druk te reproduceeren.

Eventueele uitvoering van deze ontwerpen kan alleen geschieden in overeenstemming met de desbetreffende bepalingen in de auteurswet, zoodat in ieder geval in overleg met de ontwerpers zoû getreden worden.

A. G. Dyserinck, *Secretaris.*

Voorgevel.

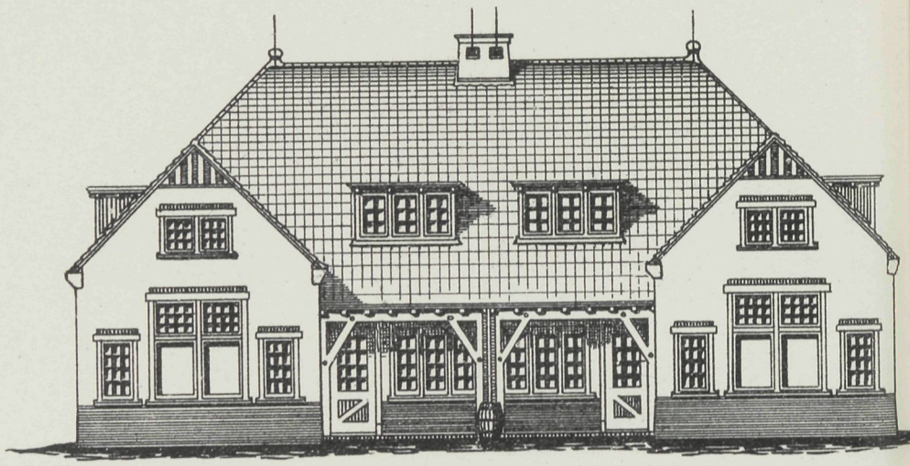

Achtergevel.

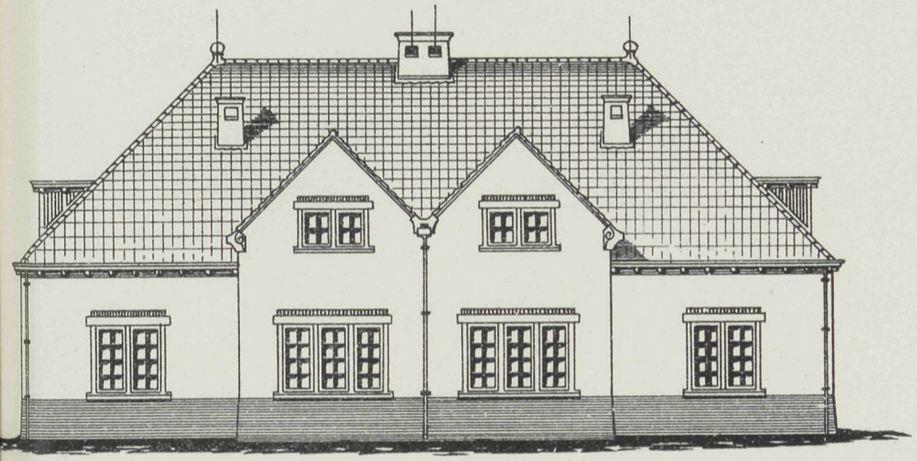

Beg. Grond.

Kelder en Pintlaag.

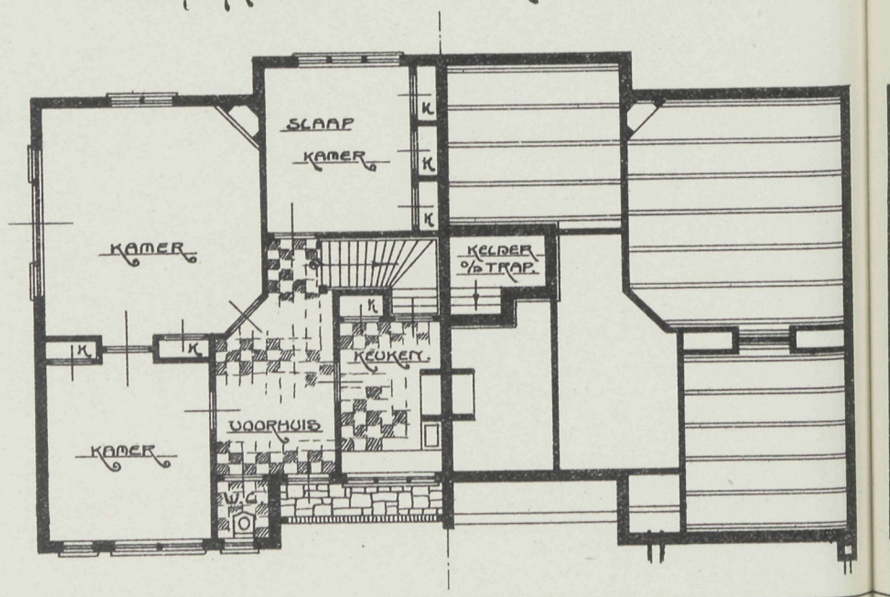

Zolderindeeling.

Kap.

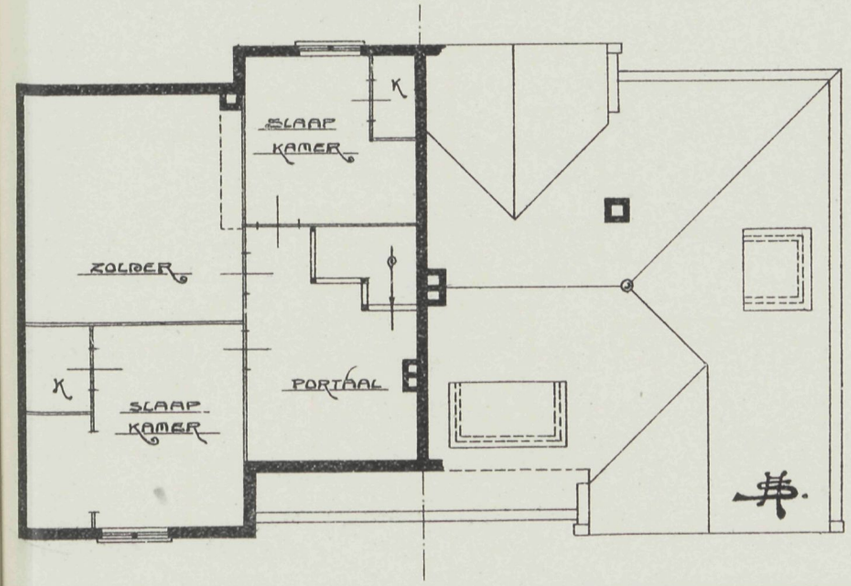

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

26 Maart 1914 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 7

Bij de Platen.

Hoekhuis te Amsterdam,

door H. D. TABAK, Bouwmeester.

De terreinen in een stad leveren dikwerf voor den bouwmeester groote moeielijkheden op om geschikt te verdeelen. Op elkander gedrongen, soms naar alle kanten gierende, zijn zulke terreinen wiskundige vraagstukken gelijk. Als model daaronder mag wel gelden het hoekterrein, waaraan de bouwmeester H. D. Tabak een uitmuntende verdeeling wist te geven. Het hoekige valt innerlijk weg en flinke vierkante ruimten werden er in verkregen. Ter beganen grond een ruime voor- en achter zaal, goed verlicht, een flinken opgang naar de drie bovenverdiepingen, waarop het trap portaal evenzoo goed licht ontvangt, en dan woon-, zit-, twee slaapkamers en keuken, W. C. en talrijke kasten, voor iedere verdieping dus een geschikte woning. De gevel heeft daarbij een uitstekend karakter, de verhoudingen zijn flink, en maakt een en ander, dat het hoekje in dit stadsdeel Kleine Kattenburgerstraat hoek Mariniersplein een goede afsluiting vormt.

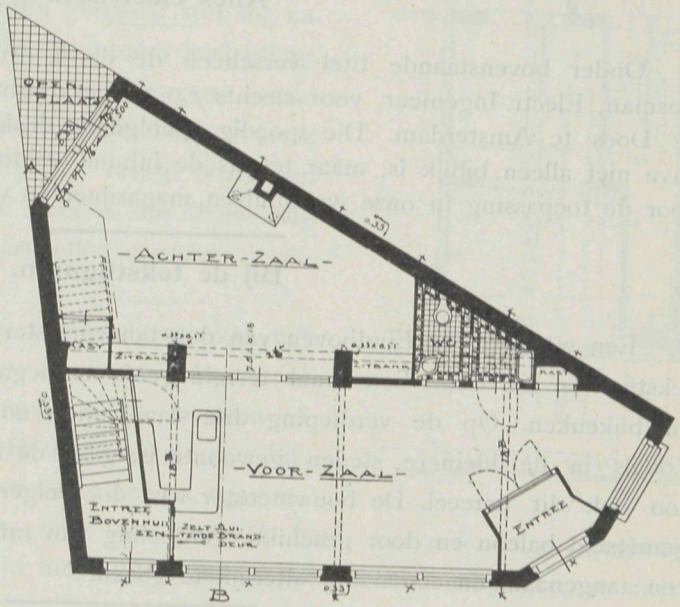

BEGANE GROND

Hooge waterstand.

De Vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten verzoekt ons het volgende ter kennisneming te plaatsen.

Tengevolge van de ongekend hooge waterstanden der rivieren is op verschillende steenfabrieken reusachtige schade veroorzaakt. De directe schade bestaat in het totaal verloren gaan van millioenen ongebakken steenen. De indirecte schade ontstaat door dien werkzaamheden, welke uitsluitend in dit seizoen moeten geschieden (zooals bijv. het aanvoeren van grond) geheel en al stilstaan.

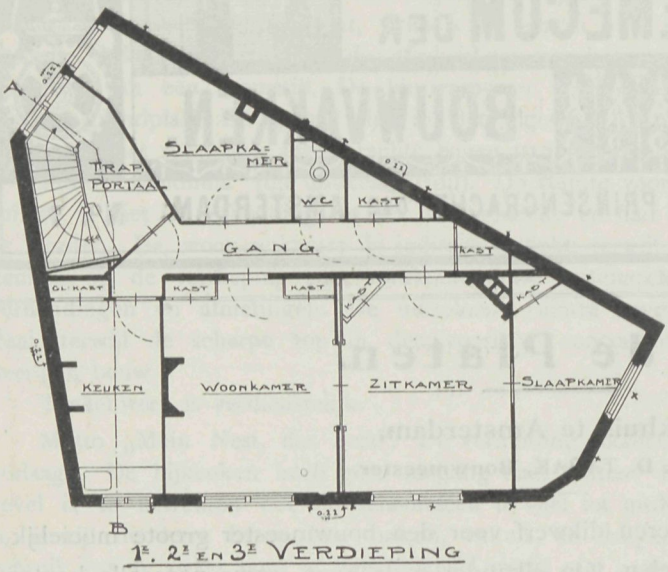

1E. 2E EN 3E VERDIEPING

Als bewijs, hoe belangrijk de directe schade is, diene, dat op één enkele fabriek voor ƒ 30,000.— aan ongebakken steenen door het water verloren ging.

Het is duidelijk, dat de fabrikanten genoodzaakt zullen zijn door prijsverhooging van hun product deze reusachtige schade eenigermate in te halen.

Alles electrisch.

Onder bovenstaande titel verscheen de derde druk dezer uitgave, door L. A. S. Rosman, Electr.-Ingenieur, voor slechts ƒ 0.25, verkrijgbaar bij de uitgevers Van Mantgem de Does te Amsterdam. Die spoedig opvolgende drukken pleiten er voor, dat de uitgave niet alleen billijk is, maar tevens de inhoud voldoet, die de electriciteit behandelt voor de toepassing in onze woonhuizen, magazijnen en voor het klein- en landbouwbedrijf.

Bij de tekstfiguren.

Een woonhuis te Eindhoven van den bouwmeester G. Geenen geven de verschillende tekstfiguren te zien. Een smal terrein geeft ter beganen grond twee kamers, keuken en bijkeuken. Op de verdieping drie slaapkamers en verder onder de kap de zolder. Zooals in de kleinere steden gewoonte is, gaan de huizen daar niet zoo hemelhoog, zoo ook dit perceel. De bouwmeester wist door eigenaardig ingedeelden ingang, door gemetseld balcon en door geschikte verdeeling van ramen en gevelafdekking aan alles, een aangenaam en eenvoudig uiterlijk te geven.

Correspondentie Onderwijs.

Geachte Redacteur!

Mag ik UEd. beleefd verzoeken om opname van het volgende:

Veel is reeds geredeneerd en geschreven over het Correspondentie-onderwijs en zijne methode, en ook uw blad heeft er nu en dan een en ander over medegedeeld,

doch ik kan niet nalaten thans mijn eigen bevinding eens uit te spreken over het Correspondentie-onderwijs, hetwelk ik zelf genoten heb van het Bouwkundig Instituut „Nederland" te Arnhem.

Zonder van het Correspondentie-onderwijs van andere instituten of bureaux te spreken, moet ik toch na al hetgeen ik van deze en gene er over gehoord heb, door eigen ondervinding tot het besluit komen, dat het onderwijs, hetwelk gegeven wordt door het Bouwkundig Instituut „Nederland", verreweg het beste is.

Welke is dan de methode van het onderwijs van dit Instituut?

Het Correspondentie-onderwijs van dit Instituut is beslist hoofdelijk onderwijs, d. w. z. iedere leerling wordt afzonderlijk behandeld, terwijl geen gebruik wordt gemaakt van zoogenaamde gedrukte cursussen. De leerlingen worden steeds de nieuwste goede uitgaven op bouwkundig gebied in handen gegeven, welke werken onder leiding der leeraren van het Instituut worden doorgewerkt. Tevens volgt men hier den wijzen stelregel: »het nieuwe moet aansluiten aan het reeds bekende«. Verder is het onderwijs hier degelijk en practisch. De opgaven, die men ter uitwerking ontvangt, zijn zoowel in quantiteit als qualiteit meer dan voldoende. De correcties stipt en hierin worden niet alleen de gemaakte fouten verbeterd, doch worden ook opmerkingen gemaakt, die den leerling tot verder nadenken noodzaken. Iedere les is zoo ingericht, dat men er veel nut van heeft, ze geeft daarbij geregeld stof tot nadenken en zich zelf te helpen. Het Instituut zendt den leerling, indien noodig, platen, modellen en verklaringen, zoodat de onkostenrekening van den leerling niet hooger wordt opgevoerd, dan strikt noodzakelijk is, terwijl bovendien rekening wordt gehouden met de werken, die de leerling reeds bezit, zoodat noodeloos aanschaffen van dure boekwerken wordt voorkomen.

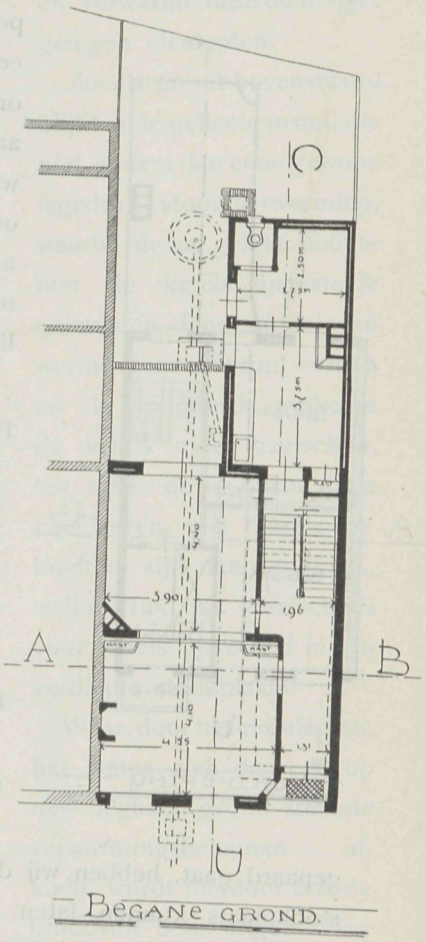

Dit Instituut organiseert voor zijn leerlingen van tijd tot tijd excursies, zoodat hem hierdoor gelegenheid wordt geboden zijn materialenkennis uit te breiden en bovendien de noodige kennis op te doen van de verschillende instrumenten, zooals waterpas-instrumenten, equerre, sextant, spiegelkruis, prismakruis enz. enz., terwijl hem dan ook de gelegenheid wordt geboden zich te oefenen in het landmeten en waterpassen en het omgaan met die instrumenten.

Bovendien vind ik het van veel belang, dat dit Instituut zijn leerlingen bekend maakt met de namen zijner leeraren. Al spreekt de leerling hen niet altijd persoonlijk toch zijn het openbaar maken hunner namen een basis, waarop het vertrouwen in de degelijkheid dezer inrichting kan rusten.

Als men onder de leeraren aantreft mannen als de heeren E. J. Rothuizen, F. Wind,

J. Slagter, H. Koorenhof, F. C. Kruijt, R. Swierstra, en nog meerdere anderen, met wien wij persoonlijk kennis maakten, dan is dit wel een waarborg, dat het onderwijs op een degelijke basis berust.

De leerling voelt, dat hier moeiten noch kosten worden ontzien, om het onderwijs zoo doeltreffend mogelijk te doen zijn. Het behoeft natuurlijk niet gezegd, dat de leerling in quaestie flink moet aanpakken, want voor een groot deel, naarmate van zijn ijver, zullen ook de vorderingen zijn. Ik ben er dus van overtuigd, dat ernstig studeerenden, geen betere opleiding kunnen wenschen en een ieder, die aldus heeft les gehad en de aanmerkingen, wenken en stellingen ter harte neemt zal zeker in de praktijk zeer goed voldoen.

Het doel van dit schrijven is: 1°. om aan ongemotiveerde kritiek op het Correspondentie-onderwijs een einde te maken door te wijzen op een inrichting, die wel degelijk bewijst, dat Correspondentie-onderwijs recht van bestaan heeft, en 2°. om alle studeerenden aan te raden om, alvorens eene definitieve beslissing te nemen, waar men Correspondentie les zal nemen, eerst de vraag te overwegen: vind ik bij anderen dezelfde waarborgen? Zoo niet, stelt U dan in verbinding met dit Instituut of met ondergeteekende, die gaarne bereid zijn alle mogelijke inlichtingen te verschaffen.

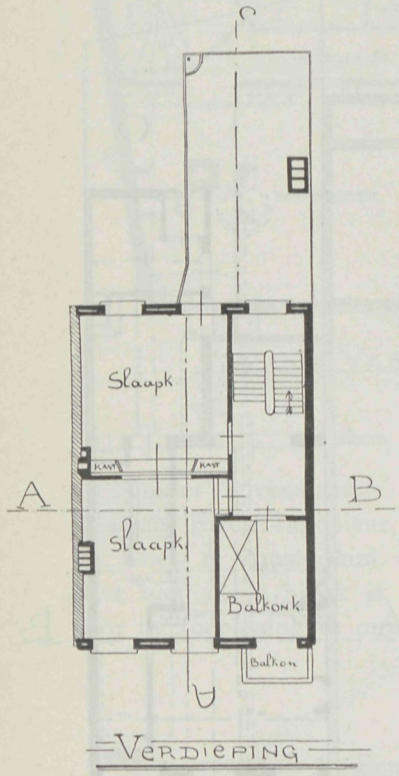

U, Mijnheer de Redacteur, dankend voor de verleende plaatsruimte.

Hoogachtend,

Breda. TH. CORSTENS.

Stoomwaterverwarmingen.

De Ned. My. voor Centrale Verwarming en Ventilatie O.Z. Voorburgwal 95 Amsterdam, vestigt de aandacht op het volgende.

Daar hier in ons land het maken van een waterdichten kelder voor het opstellen van ketels voor Centrale Verwarmingsinstallaties steeds met groote moeite en kosten gepaard gaat, hebben wij door het toepassen van bovengenoemd systeem een verdiepte stookplaats kunnen laten vervallen en worden de ketels op dezelfde hoogte opgesteld als de Verwarmingslichamen, en kunnen deze laatste zelfs, indien noodig, lager dan de ketels geplaatst worden.

WERKINGSWIJZE.

Tot het opwekken der benoodigde warmte wordt een lagedruk stoomketel (origineel Strebelketel) met hoogen waterstand opgesteld, en worden hieraan, door een aparte leiding, alle verwarmingslichamen, welke op gelijke hoogte met de ketels zijn geplaatst, aangesloten en daar deze onder den waterstand van de ketels aangebracht worden, geschiedt de warmteoverdraging door middel van warm water.

De hooger gelegen verwarmingslichamen, worden op een stoomleiding aangebracht op de bovenzijde van de ketels, aangesloten, zoodat hier de warmteoverdraging geschiedt door stoom.

Zoodra nu het vuur in de ketels ontstoken is, geeft dit direct zijne warmte af aan het zich daarin bevindende water, hetwelk door het temperatuurverschil, door de leidingen begint te circuleeren en vervolgens weer zijn warmte afgeeft aan de daarop aangesloten verwarmingslichamen, tegelijkertijd heeft de stoomontwikkeling plaats en verwarmt deze de hooger gelegen elementen.

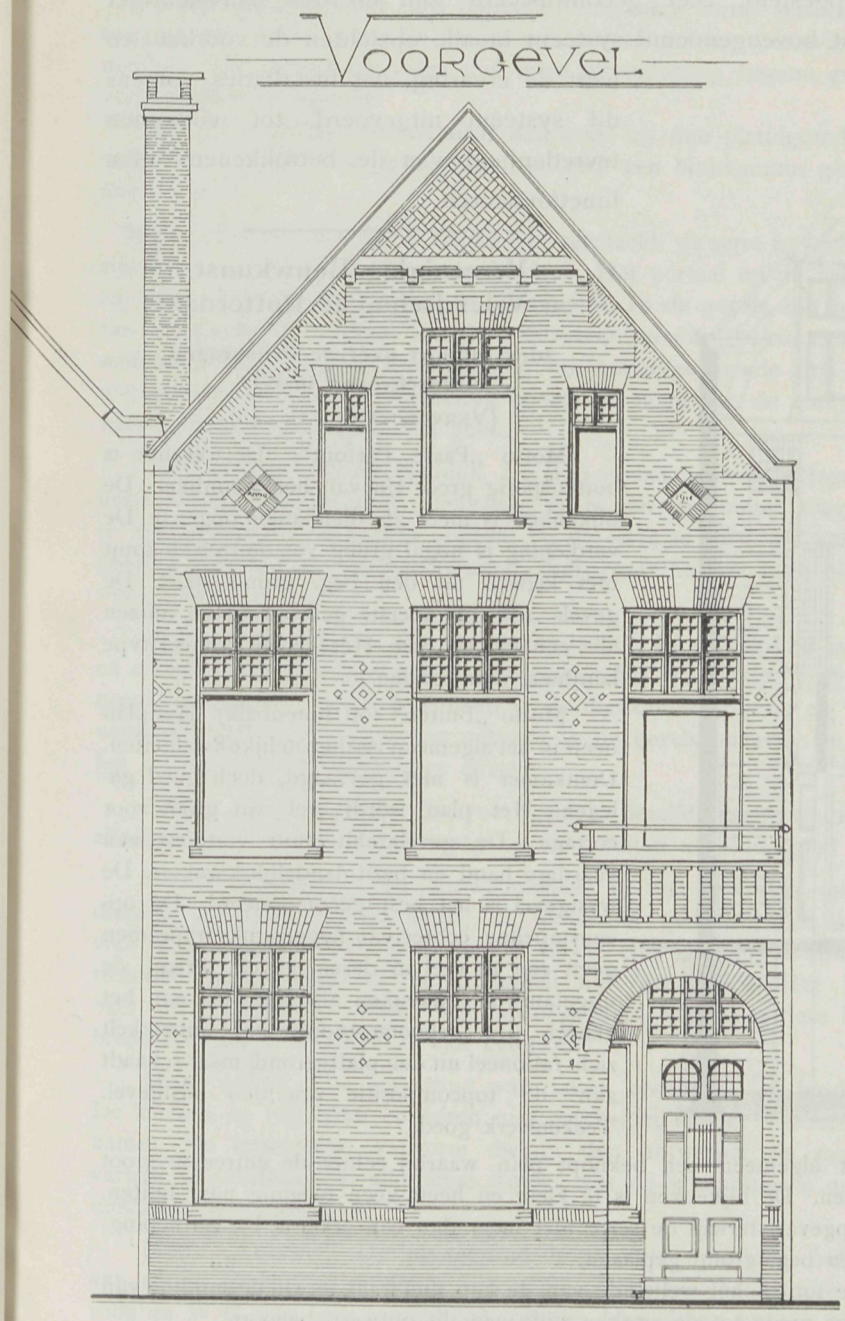

Zooals nu uit bovenstaand blijkt is de geheele installatie niet anders dan eene gewone lagedruk stoomverwarming, waarbij de, op gelijke hoogte met de ketels opgestelde elementen door middel van warmwater verwarmd worden en de stoomdruk, welke in de ketels moet heerschen, ten einde de stoom te doen circuleeren, niet hooger behoeft te zijn dan 0,05 Atm., welke druk ook vereischt is voor ketels opgesteld in een verdiepte stookplaats.

Waar, door het circuleeren, het water zich door de op den beganen grond staande verwarmingslichamen afkoelt, wordt hierdoor ook de brandstof beter uitgenut dan bij een stoomverwarming, en zoodoende het brandstofverbruik vermindert.

Ten einde de circulatie te kunnen regelen wordt de warmwateraanvoerleiding voorzien van een speciaal daarvoor vervaardigd ventiel, waarmede men naar gelang van de buitentemperatuur, de toevoer kan regelen. Door de snelle circulatie van het water door de leidingen is het niet noodig deze met steiging te monteeren, doch kunnen geheel naar willekeur aangebracht

worden, zoodat b.v. bij een deur de leiding in — en voorbij dezen weer boven den vloer gelegd kan worden. Dit is een der groote voordeelen van dit systeem, zoodat hierdoor vooral in bestaande gebouwen, veel breek, timmer en metselwerk bespaard wordt. De bediening is zeer eenvoudig, dezelfde als bij een lagedruk stoomverwarming.

Daar andere verwarmingssystemen, wanneer de ketels op gelijke hoogte met de verwarmingslichamen zijn opgesteld, zeer gecompliceerd zijn en dus nauwkeuriger bediening vereischen, verdient bovengenoemd systeem in alle opzichten de voorkeur en leert de ervaring, dat installaties volgens dit systeem uitgevoerd, tot volkomen tevredenheid van de betrokkenen zullen functionneeren.

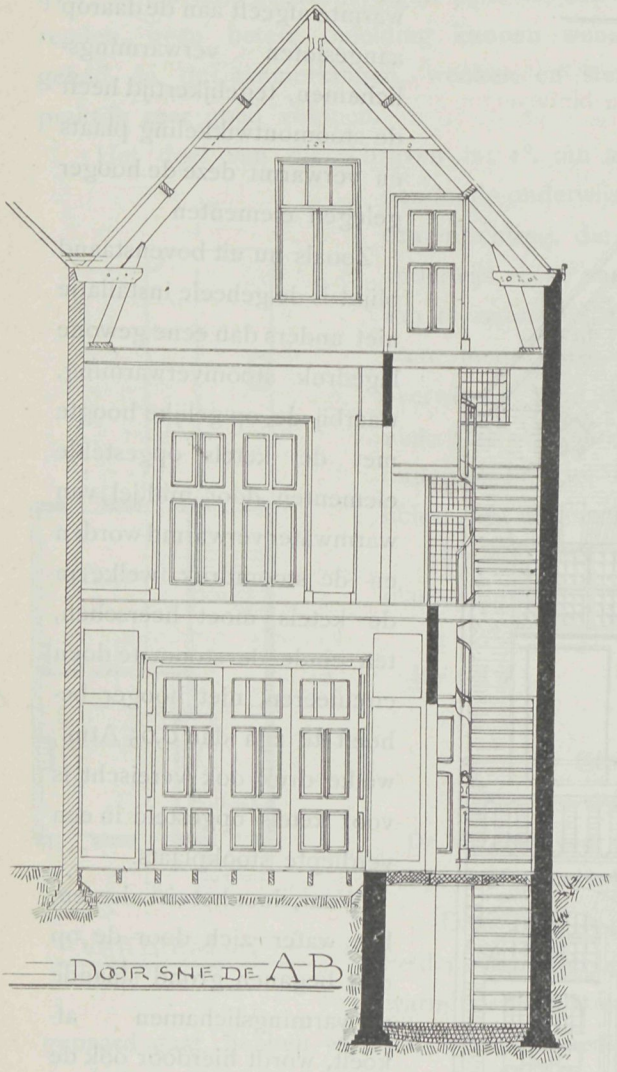

Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam.

Jury-rapport over de Prijsvragen uitgeschreven in 1913.

(VERVOLG VAN PAG. 48).

Motto „Passe Partout". De warande is buitensporig groot t/o van het woonhuis. De bijkeuken is meer als dienkamer opgevat. De verdieping is nogal grillig van omtrek en komt niet logisch uit den beg. grond voort. De gevels zijn ten zeerste gebrokkeld en missen alle eenheid en rust. Het geheel is meer tvpe landhuis, dan cottage.

Motto „Buiten" (op notenbalk). Het plan heeft in het algemeen verdienstelijke kwaliteiten. Dienkamer is niet gevraagd, doch goed gelegen. Het plan wordt wel wat groot voor cottage. De gevelarchitectuur vertoont een vaardige hand en bezit landelijk karakter. De westgevel is het best gecomponeerd. De opeenstapeling echter van negen stuks trapramen geeft een te veel in dezen gevel, terwijl de uitgebouwde bijkeuken afbreuk doet aan het geheel. De schoorsteenoplossing ontwikkelt zich rationeel uit den plattegrond, maar schaadt aan de topcompositie van den oostgevel. Teekenwerk goed.

Motto „B & V." In het algemeen een beknopt plan, waarbij echter de entree te groot is tegenover de andere ruimten. De bijkeuken is te klein en heeft geen toegang naar buiten. De waranda is als tuinkamer opgevat, terwijl de serre niet meer dan een erker is. De verdiepingmuren zijn goed op die van den beg. grond geplaatst.

Wat de gevels betreft is de top in het welfeinde van de kap niet fraai, terwijl de snijding van de dakvensters op de hoekkepers mede tot de zwakke zijde van dit ontwerp behoort.

Motto (Kruis in twee cirkels). De opvatting van serre en warande is te ruim, terwijl deze ruimten beter over het plan verdeeld hadden kunnen worden. Keuken en bijkeuken hebben geen directe verbinding met buiten. De hal is te groot in verhouding tot de overige vertrekken. Badkamer en W. C. verdieping zijn slecht gelegen. Het dak is voor het gevraagde te groot, waardoor overbodige bergruimten ontstaan.

Motto „1813/1913". De overbouwde entree leidt tot noodeloos ruimteverlies in de vestibule, terwijl bij de W. C. het gevraagde toilet ontbreekt. De bijkeuken heeft een ongeschikten vorm en mist evenals de keuken een toegang naar buiten. De serre, als zoodanig te klein, vormt niet meer dan een zitje in de kamer. De oplossing van de cosey corner had gelukkiger kunnen zijn. Verdieping staat logisch op den beg, grond en de gevels geven veel goeds te zien. Teekenwerk beschaafd.

Motto „Sans peur et sans reproche". De cosey corner ontbreekt, terwijl de bijkeuken directe toegang van buiten mist. De kamer vertoont te weining wandvlakte voor geschikte plaatsing der meubels. De verdieping volgt niet mooi uit indeeling begane gronds, terwijl het portaal aldaar veel te groot is opgevat.

De gevels en kap ontwikkelen zich goed uit den plattegrond, met uitzondering van de ovale venstertjes in den voorgevel, die juist voor een binnenmuur geplaatst zijn. De architectuur is nogal tam.

Motto „Zomer". De hal is ongezellig ingedeeld, de serre te veel erker en de keuken en bijkeuken zijn ten onrechte van elkaar gescheiden. Het portaal op de verdieping is onvoldoende verlicht en heeft een zeer onregelmatigen grondvorm. In de gevels zijn nogal wat onopgeloste gedeelten aan te wijzen o. a. vorm van de windveeren en de goot-constructie bij de naar beneden doorschietende kapafdekking. De oplossing van het uitgebouwde zitje in de woonkamer is in de gevels niet geslaagd. De paneelversiering boven het raam van de cosey had beter weggelaten kunnen worden het teekenwerk is vrij goed.

Motto „Riet" (in zes bladen). De trap in het centrum gelegen is slecht verlicht. Bijkeuken heeft het karakter van een dienkamer en is niet van buiten toegankelijk. De eet-woonkamer is te veel als twee vertrekken opgevat en de serre te smal. De verdieping is beter ingedeeld. De gevels geven wel het cottage-karakter weer, maar hebben geen bijzondere kwaliteiten Het teekenwerk is slap.

Motto „Het strooien dak mij wel behaagt". In plattegrond is het complex van vestibule, hal en cosey corner verdienstelijk, daarentegen is het woongedeelte evenals slaapkamer op verdieping nogal grillig van vorm. Bijkeuken is als dienkamer opgevat en niet als spoelkeuken. Door de verscheidenheid van uitbouwen ontstaat in de gevels onrust. De ontwerper is te ver gegaan in het zoeken naar schilderachtige effecten.

Motto „Het daghet". Hiervoor gelden dezelfde opmerkingen als voor het vorige ontwerp, alleen is de bijkeuken hoewel toegang naar buiten missend, goed opgelost.

Motto „Practisch". De eet-woonkamer is niet gelukkig opgelost. Het portaal op de verdieping is slecht verlicht, tenzij de ontwerper gedacht heeft bovenlicht aan te brengen, wat voor een cottage echter niet noodig moest zijn. De gevels zijn goed, alleen is de verhouding tusschen raamopening en muurdammen niet overwogen. Het laten doorschieten van het dak over de uitgebouwde serre doet onaangenaam aan, daar deze laatste daarvoor niet voldoende breedte heeft. Het geheel is vlot geteekend.

Motto „Rust". De opvatting van cosey corner op het bordes van de trap is verwerpelijk. De keuken en bijkeuken behooren niet gescheiden te zijn. De serre is te klein voor een dergelijke kamer. De irrationeele kapvorm dwingt den ontwerper de ramen scheef in het voornaamste vertrek te plaatsen, wat allerminst strookt met de symmetrische opzet van het plan. Teekenwerk met zorg behandeld.

Motto „Veluwe". De plattegrond is in vele opzichten onbegrijpelijk, o a. de verbinding van entree en hal, en de plaats van cosey corner tusschen entree en keldertoegang? De garderobe en W. C. zijn zeer onpractisch gelegen, evenals de keuken. Het geheel is meer een Noorsch boerenhuis dan een cottage en herinnert lichtelijk aan dergelijke in den handel zijnde huizen.

Motto „Boschstreek". Hoewel de plattegrond in enkele opzichten beter is, dan die van het vorige motto, geldt dezelfde opmerking omtrent gebrek aan duidelijke architectonische voorstelling. Voor de uitwendige architectuur kan de bemerking van het vorige motto ook hier worden toegepast.

Motto „Ça". Entree, hal en cosey corner zijn te benepen, terwijl het gevraagde toilet ontbreekt. De verhouding van de woonkamer is goed, maar geeft te weinig gelegenheid voor het plaatsen van meubels. De dienstafdeeling is goed gegroepeerd. De indeeling verdieping volgt niet uit die beg. gronds, terwijl scheidingswanden van vertrekken tegen raamstijlen eindigen. De uitbouw van de trapruimte werkt ongunstig in de gevels. Architectuur maar zwak.

Motto „Lux I". Een zwak punt in het plan is de onregelmatige vorm der vestibule, als gevolg van de ongemotiveerde opzet, deze in de as van den gevel te brengen Scheiding van keuken en bijkeuken is onpractisch; het toilet donker. Het geheele plan evenals de gevels is zwak van compositie en heeft door opwerking in kleur niet gewonnen.

Motto „Sinne Sate". Terwille van een symmetrische opzet is het plan geforceerd, hetgeen zich wreekt in het woonvertrek, dat in tweeën wordt gedeeld, terwijl hal met cosey corner, als twee hallen is opgevat. Bijkeuken is meer dienkamer dan spoelkeuken Het ontbreken van eenige borstwering op de verdieping heeft geleid tot de groote samenpersing van de slaapkamers. De gevels hebben wel het cottage-type.

Motto „Als het zomer is". De cosey corner is als een kamer behandeld, terwijl de entree zelfs voor een arbeiderswoning niet overdadig groot zou zijn. De serre is ook zeer benepen en niet toegankelijk. Directe verbinding van keuken met woonkamer is ongewenscht. De kelder-toegang is onvoldoende. Hoewel de hoofdvorm van den opbouw niet slecht is, blijft het geheel middelmatig. De latei over warande loopt onnoodig in de gevels door en snijdt deze in tweeën.

Motto „Logisch". De groepeering van dienstentree met keuken en bijkeuken is goed gevonden, maar de hal met cosey corner is niet tot oplossing gebracht. De woon-eetkamer is versnipperd van vorm, waaraan de serre een leelijk aanhangsel vormt, dat ook de gevel bedenkelijk schaadt. De slaapverdieping is slecht ingedeeld en versnipperd. De gevels zijn middelmatig. Het geheel verraadt een nog onervaren hand.

Motto „Gonda". De verlichting van de cosey corner indirect door de serre is onvoldoende, terwijl ook de hal in het donker ligt. De serre behoorde aan de woonkamer te grenzen. De ongelijke dakhellingen schaden het ontwerp zeer, hetgeen vooral in de zijgevels opvalt. Overigens zijn de ramen goed van verhouding en juist in de muren geplaatst.

Motto „Sapir". De plattegronden vooral zijn niet gelukkig opgelost. De trap is beter voor een heerenhuis geschikt, terwijl W. C.'s en toilet beg. gronds en op verdieping te groot en van te vele en te groote ramen voorzien zijn. Dit doet ook schade aan het uitzicht van de hal. De cosey corner is niet opgelost. De scheidingswanden van vertrekken behooren niet op het hart van raamstijlen der dakvensters genomen te worden. De gevels vertoonen te veel rammelende raamafmetingen.
Architectuur zeer middelmatig.

Motto „Puck". Plattegronden over het algemeen goed hoewel de buitenomtrek veel rustiger had kunnen zijn. De serre vormt het toppunt van kleinbehuisdheid! De slaapkamers zijn onvoldoende verlicht tengevolge van den ongemotiveerden grooten opzet der puntgevels. De architectuur is saai en het dak onrustig. De hoekpijler van de warande met daarop rustende boog is constructief en werkt leelijk.

Motto „At Random". De plattegrond is zeer beknopt, en te zeer waar de serre niets meer dan een zitje in de kamer is geworden. Het trapbovenlicht is geen prettige verlichting voor de cosey corner, die bovendien alle uitzicht naar buiten, een eerste eisch voor een prettig zitje, mist Schoorsteenen zijn te weinig met elkaar gecombineerd, wat het silhouet schaadt, terwijl de oplossing ervan in den gevel niet geslaagd mag heeten. De opwerking in kleur komt het geheel niet ten goede.

(Wordt vervolgd).

PLAN TOT VERBOUW VAN DE
PERCEELEN MARINIERS PLEIN Nº 14. EN
KLEINE KATTENBURGER STRAAT Nº 188. TE AMSTERDAM

№ 2

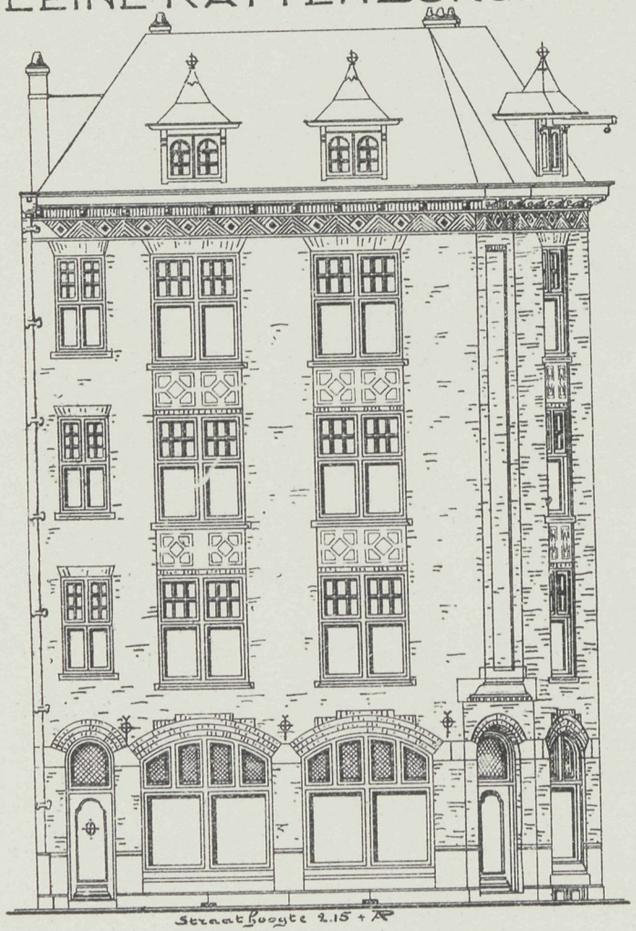

-VOORGEVEL MARINIERS PLEIN-

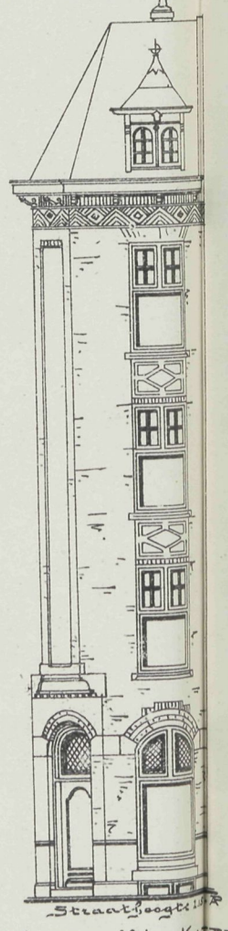

VOORG: KL: KATTENB: STRAAT

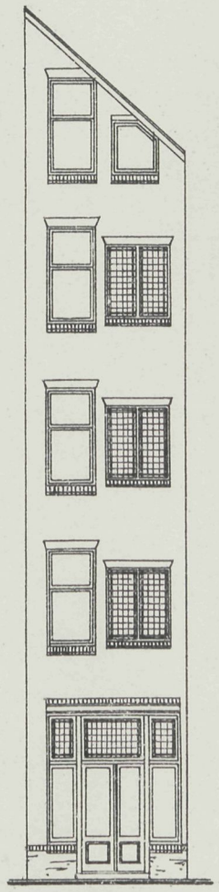

ACHTER GEVEL

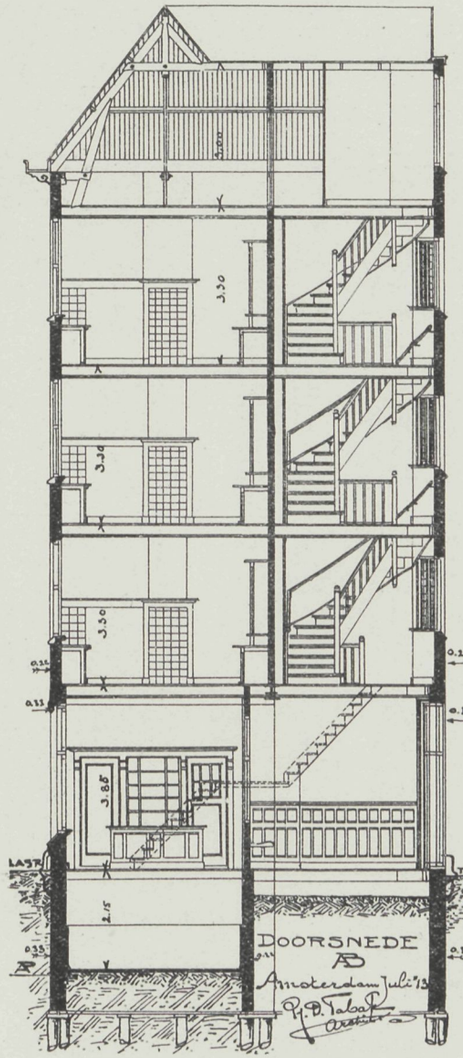

DOORSNEDE
AB
Amsterdam Juli '13
P. P. Tabak
Architect

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

9 April 1914 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 8

Bij de Platen.

Dubbel woonhuis te Tilburg,

door C. J. H. VAN DOMBURG, Bouwmeester.

Hoewel uiterlijk gelijk, verschillen deze woningen toch, doordat de een breeder dan de ander is. Aan den voorgevel heeft elke woning een ingang links en rechts. Op het midden is een ingang die naar de keukens toegang geeft en de opene ruimten. Die ingang vervalt op de bovenverdieping, waar een der scheidingsmuren omhoog gaat, en waardoor op die verdieping het eene perceel breeder wordt dan het andere. De inwendige verdeeling is eenvoudig, beganen grond, twee kamers met keuken en bergplaats op de eerste verdieping, drie slaap- en een werkkamer, en op de zolderverdieping nog twee kleine slaapkamers.

De verdeeling van den gevel met de uitbouwen en de daarop vooruitspringende kap, het middentopgeveltje enz., maken een geschikte afwisseling in het gevelvlak, dat daardoor in behagelijkheid wint.

De Amsterdamsche Poort.

Omtrent Haarlem's Amsterdamsche Poort, waarvoor velerlei plannen tot wijziging zijn aan de hand gedaan, schijnt dat van den Directeur der Gemeentewerken het meest kans te hebben om tot uitvoering te komen. Wij lezen daarvan:

B. en W. hebben een uitvoerig schrijven tot den Gemeenteraad gericht, waarin zij hun oordeel uitspreken over de verschillende plannen, inzake de Amsterdamsche Poort-questie aan den Raad gezonden. B. en W. blijven van meening, dat door het bouwen van een nieuwe brug, onmiddelijk ten Noorden van de Poort de in alle opzichten meest gewenschte oplossing wordt verkregen, te meer, waar men rekening moet houden met de omstandigheid, dat het niet gemakkelijk zal vallen, het verkeer van de Oostzijde

der stad langs een anderen weg te leiden, daar de toegang bij de Poort toch den kortsten weg is om van de Oostzijde naar de binnenstad te komen.

De meerderheid van het college van B. en W. beantwoordt de vraag bevestigend, of de brug en het verlengde van de Poort, zij het omgelegd, moet behouden blijven. Zij is van meening, dat als de Poort voor doorgang van het verkeer wordt afgesloten, zij haar karakter en bestemming zal verliezen en dat het stadschoon schade zal lijden.

De meerderheid van B. en W. meent, dat die brug voorloopig weggelaten kan worden. Blijkt dat te misstaan, dan kan de brug later nog worden gemaakt, zonder dat de kosten daarvoor beduidend zullen verhoogd worden.

B. en W. vragen dus ƒ 81.000 ten behoeve van de uitvoering der werken, omschreven in het plan van den Directeur der G. W. opgemaakt, naar aanleiding van het raadsbesluit van 9 December 1908.

Heemschut.

Dat ook in het zuiden van ons land Heemschut invloed doet gelden, blijkt uit het volgende adres aan den Gemeenteraad van Maastricht gezonden:

Het Bestuur van den Bond „Heemschut" tot behoud der schoonheid van Nederland, vernam dat door het kerkbestuur der Parochie van O. L. Vrouwe tot Uwen Raad het verzoek is gericht, het aan de gemeente toebehoorend gebouw, ten zuidoosten van het koor dier kerk te willen doen sloopen.

Daar dit gebouw uit de achttiende eeuw — en een zeer goed voortbrengsel van dien tijd — een maatstaf geeft voor de Romaansche kerk, waarmede het voortreffelijk harmonieert, verdient het ter plaatse behouden te blijven.

Het zoogenaamde „ontmantelen" van oude kerken, ter wille waarvan men thans het gemeente-gebouw zou wenschen te sloopen, heeft zooveel schade aan de schoonheid gedaan, dat het Bestuur voornoemd Uwen Raad met den meesten aandrang verzoekt, het gebouw niet te doen afbreken".

Bij de tekstfiguren.

De boerderij Anna Hoeve bij den Huize Wallsteyn te Zundert, gebouwd onder directie van den bouwmeester A. van Meer, Teteringsche Dijk, voldoet zoowel wat uiterlijk als binnenverdeeling betreft. De als moos aangeduide ruimte, waarin groote schoorsteen, is de woonkamer rechts van den ingang, ter andere zijde bevindt zich een kamer, benevens een kleinere kamer. In den voorgang is de trap naar boven, op welke verdieping zich de slaapkamers bevinden. Een ruime stalling voor klein en groot vee, melkkamer, voeder en kippenhok maken de andere aangesloten ruimten uit. De stalling is geheel in beton overwelfd.

De Hal van de Eerste Kamer.

Hierover deelde het Alg. Handelsblad onlangs mede:

Nu de Eerste Kamer voorloopig op reis is, zullen vermoedelijk reeds in de volgende week, de gebrand-schilderde glazen in het voorgewelf van de hal kunnen worden aan-

gebracht. In de werkplaats van den Heer Schouten te Delft, waar ze vervaardigd zijn, liggen ze gereed en hebben wij ze kunnen zien. De twee helften van het glasgewelf zijn verdeeld in drie vakken. Elk vak heeft tot middenpunt een medaillon, met voor de vier hoekvakken de symbolische voorstelling (in moderne figuren) van de voornaamste

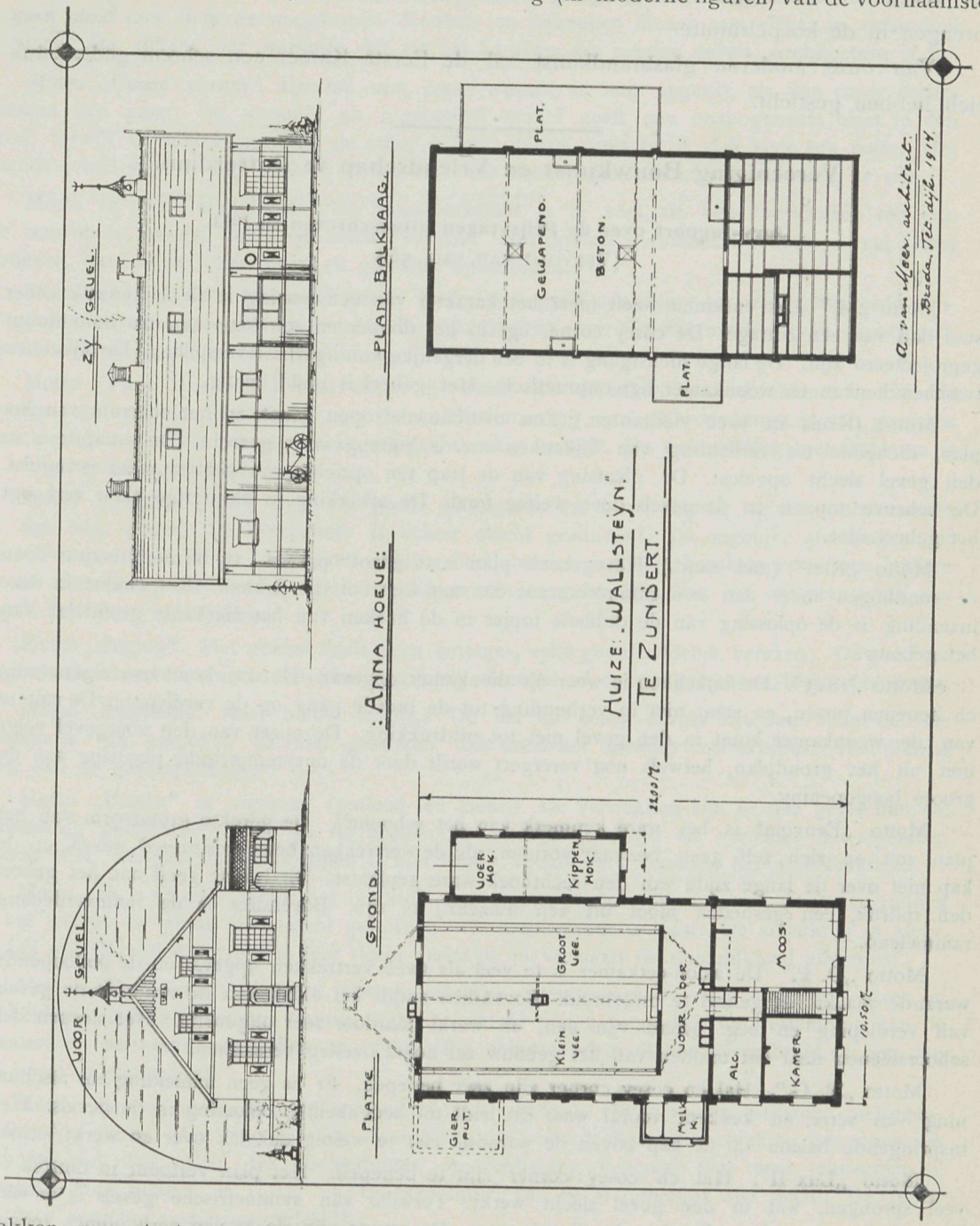

takken van staatszorg, twee aan twee saâmgevoegd, en voor de twee middenvakken de leeuw in den Hollandschen tuin en de wapens van Oost en West-Indië. De vier hoekvakken stellen voor, Scheepvaart en Visscherij, Landbouw en Veeteelt, Handel en Nijverheid, Kunsten en Wetenschappen. Elk der medaillons is geflankeerd door twee wapens van onze hoofdsteden (elf provinciesteden, benevens Amsterdam).

Daar de hal geen ander licht ontvangt dan door dit glasgewelf, moest het geheel vrij blank worden gehouden en spaarzaam worden gekleurd. Dit is dan ook geschied. Doch het algemeene front zal zeker voldoende getint blijken, en in de stedenwapens en vooral om de medaillons zijn heerlijke kleurtjes, die een fleurige flankeering zullen brengen in de koepelruimte.

Van onze moderne glasbrandkunst zal de Eerste Kamer een schoon gedenkstuk zich hebben gesticht.

Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam.

Jury-rapport over de Prijsvragen uitgeschreven in 1913.

(Vervolg van pag. 56.)

Motto „M." Het ensemble heeft meer het karakter van een woning in de buitenwijk eener stad dan van een cottage. De cosey corner ligt in het donker en zou beter aan een buitenmuur geprojecteerd zijn. De lange dienstgang is in een dergelijke woning ruimteverspilling. De bijkeuken tusschen keuken en woonkamer ligt onpractisch. Het geheel is middelmatig.

Motto (Kruis in twee vierkanten.) Een overbouwde open plaats in het centrum van het plan, dienende tot verlichting van bijkeuken enz. is buitengewoon gezocht. De warande is in den gevel slecht opgelost. De plaatsing van de trap ten opzichte van het trapraam is onjuist. De scheeve toppen in de gevels doen weinig fraai. De afwerking in bloederige kleur verhoogt het geheel niet.

Motto „Riet" (met rand.) Het geheele plan is te groot opgevat. In de architectuur doen de rondbogen meer aan een café-restaurant dan aan een cottage denken. Het zwakst in deze inzending is de oplossing van de dubbele topjes in de hoeken van het vierkante grondvlak van het gebouw.

Motto „1813". De bijkeuken is weer als dienkamer opgevat. De trap komt zeer eigenaardig en benepen boven, en staat niet in verhouding tot de breede gang op de verdieping. De ruimte van de woonkamer komt in den gevel niet tot uitdrukking. De opzet van den voorgevel volgt niet uit het grondplan, hetwelk nog verergert wordt door de onsymmetrische plaatsing van de groote boogopening.

Motto „Eenvoud is het ware kenmerk van het schoone". De gerekte grondvorm van het plan zou op zich zelf geen bezwaar vormen, als de vertrekken beter gesitueerd waren, en de kap niet over de lange zijde van den rechthoek ware geplaatst. Dit laatste geeft aan het geheel den indruk, een gesneden moot uit een huizenrij te zijn. Bovendien is de raamverdeeling rammelend.

Motto „D. P." De woon-eetkamer is te veel als twee vertrekken opgevat en de omloopende warande maakt het geheel te uitgebreid. Bovendien snijdt het afdak van de warande de gevels van verdieping en beg. grond van een, en werkt daardoor zeer ongunstig. Het sleepen der sohoorsteenen naar het midden van het gebouw zal nogal overleg vereischen.

Motto „T. G.". Hal en cosey corner zijn zeer benepen. Er is geen aanleiding tot afschuining van serre en keuken, vooral waar dit leidt tot bedenkelijke oplossing in de gevels. Het inspringende balcon op de kap boven de warande laat te weinig dakvlak over en werkt leelijk.

Motto „Lux II". Hal en cosey corner zijn te benepen. Het plan vertoont in omtrek te veel sprongen, wat in den gevel slecht werkt. Terwille van symmetrische gevels is te veel opgeofferd aan goede verlichting der slaapkamers. De ramen zijn slecht van verhouding, terwijl te veel verscheidenheid in vorm en afmeting onrustig werkt.

Motto „Winah". De vorm van woon-eetkamer is te gerekt, terwijl de bijkeuken als dienkamer is opgevat. Ligging van de privaten in het midden is te veroordeelen. De niet rythmische verdeeling van de stijlen der warande doet schade aan het ontwerp, evenals de onsymmetrische topgevels, die van ongunstige werking zijn.

Motto „Perspectief" Vooral de gevels vertoonen gebreken. De cosey corner is als schoorsteen in den gevel niet fraai opgelost en staat geheel los van het gebouw. De entreegevel is beter. Door het niet aangeven van raamopening en verdieping is niet op te maken hoe de verlichting zal zijn.

Motto „Proeve". De vertrekken zijn niet practisch gelegen. Om van de keuken naar boven te gaan moet men door de woonkamer. Keuken en bijkeuken dienen met elkaar in verbinding te staan. De zijkant der warande valt uit het karakter der overige gevels. Architectuur is suf.

Motto „Cosey corner". De hal met cosey corner is hier opgevat als een cosey corner waaraan een gang. De warande als ingebouwd motief geeft een onaangenaam hiaat in den gevel, terwijl de schoorsteen van de cosey corner onjuist geplaatst is vlak voor een raam. Het staande schild van de kap geeft in de aansluitende hoeken onconstructieve oplossing te zien.

Motto (E in G in driehoek.) De woon-eetkamer is te veel als twee vertrekken opgevat. De trapruimte, vooral boven is slecht verlicht. Het geheel is rammelend door te veel kleine motieven, onnoodige versieringen en gezochte oplossingen.

Motto „My home". De ingebouwde hoekentree geeft aanleiding tot zeer geforceerde kap- en geveloplossing. Het toilet ontbreekt. De bijkeuken en serre zijn wat misdeeld van afmetingen. De architectuur is overigens niet slecht.

Motto (Twee driehoeken over elkaar in cirkel.) De bijkeuken is als dienkamer en niet als spoelkeuken opgevat. Het front van de kastbetimmering van de woonkamer is van gezochte vorm, en past in het geheel niet in een rechthoekig vertrek. De topoplossing met trapraam is in het geheel niet geslaagd.

Motto „Country seat". Een vrij goede plattegrond en de verdieping logisch voortkomende uit den beg. grond. De trapruimte is echter slecht gesitueerd. De ongelijke afmetingen der ramen werken storend in de gevels. Het geheel zou aan landelijk karakter gewonnen hebben als de kamers op de verdieping in de kap waren aangebracht. Door het ontbreken van een trap is de zolder onbereikbaar.

Motto „Poging". Het geheel heeft geen cottage-, zelfs geen landelijk karakter. De gezochte uitspruitsels van serre en warande werken ongunstig. Het geheel, correct geteekend, is stroef en droog.

Motto „Landhuis" (met blauw randje.) De hal en cosey corner zijn zeer benauwd. De combinatie van gebroken en niet gebroken dak doen het ontwerp veel afbreuk. Het plan is beter dan de geveloplossing.

Motto „Buiten" in vierkant (potlood en kleur.) De vertrekken zijn in den gevel niet tot uitdrukking gebracht. Balcon op de verdieping is niet gevraagd en verhoogt het algemeen silhouet niet. De kap op balkonstijlen is niet fraai. Teekenwerk beneden het middelmatige.

Motto „In 't groen". Door het trachten naar symmetrische oplossing van de plattegronden is het geheel te groot en gezocht geworden. De architectuur is bizar. De afwerking in kleur, althans wat de gevels betreft, is zeer slecht geslaagd en verhoogt de duidelijkheid allerminst.

Motto „Middelbaar". Onklare plattegrond. De cosey corner is een afzonderlijk vertrek en de keuken heeft geen licht. Ramen, toilet en entree buiten proportie. De verhouding van de grootte der vertrekken onderling is onjuist. De achtergevel geeft het spiegelbeeld te zien van den opzet in plattegrond.

Motto „Buiten" (met omrande perspectief in 't midden). De woon- en eetkamer, niettegenstaande de flinke afmeting, is zeer ongeschikt door onoordeelkundige schikking der ramen en aanbouw van den erker. De afscheidingen op verdieping behooren niet tegen raamstijlen te eindigen. Het silhouet is rustig en de hoofdlijnen van de architectuur niet slecht. De gevels zijn door gezochte versiering verleelijkt.

Motto „Sweet Home". In spijt van de aangewende moeite voor decoratieve opwerking is het geheel zwak van conceptie. De indeeling verdieping past niet op die beg. gronds. Het geheel blijft beneden het middelmatige.

Motto „Buiten" (inkt). Zwak plan en weinig bezonken architectuur. Vooral de trapgevels zijn slecht van verhouding. De conceptie bezit in 't geheel geen cottage-karakter.

Motto „14 Augustus". Zwakke architectuur. De ongelijke nokhoogte werkt slecht voor het silhouet. De trapruimte manifesteert zich noodeloos pompeus in den gevel.

Motto „Riposo". De cosey corner had met de trap beter opgelost dienen te worden. Is nu niet meer dan een bank tegen de trap geplaatst. Het landelijke karakter wordt in de overigens zeer onbeduidende architectuur totaal gemist.

Motto „Beginneling". De entree zonder tochtportaal en in de onmiddellijke nabijheid van de deur der woonkamer is ontoelaatbaar. De gebogen ramen in den gevel vallen er totaal uit, en zijn binnen van ongunstige afwerking. In het motto verraadt de ontwerper loffelijke zelfkennis.

Motto „E. C. M. R." De planindeeling is niet slecht. De architectuur is weinig geschikt voor cottage en buitengewoon burgerlijk. De afwerking in sepia is weinig geslaagd.

Motto „Eenvoud" (zonder rand). De indeeling van de wanden der woonkamer is niet geslaagd. De cosey corner is ongunstig van vorm. De architectuur der gevels blijft beneden het middelmatige.

Motto „Jemima". De cosey corner is niet goed opgelost. De doorgaande erker uitbouwen zijn misplaatst aan de gevels, terwijl het geheel geen landelijk cachet heeft. Het teekenwerk is suf.

Motto „Pomona". De cosey corner is onjuist opgevat. De proporties van ramen en dakvensters zijn mis. Het karakter van cottage ontbreekt geheel en al.

Motto „Buiten" (met rand). De warande is te groot en de serre onbruikbaar. Het gebouw is niet een cottage en vormt te veel een hoofdgebouw met bijgebouwen.

Motto „S" (in cirkel). De situatie der vertrekken is slecht Eetkamer + salon is niet gevraagd. De trapoplossing is leelijk. Het geheel geeft het type weer van een stadswoonhuis en nog wel van een revolutiehuis!

Motto „Hendrika". Een slechte en gezochte planindeeling. De veelhoekige grondvorm van de hal is van ongunstigen invloed geweest op de ontwikkeling zoowel van plan als opstanden.

Motto „Zomer". De slechte samenhang van gevels en dakvlakken en de verkeerde proporties van ramen maken dit ontwerp tot een rammelend geheel.

Motto „Vlinder". Het geheel is slecht van compositie en vormt geen cottage-type. Het torenmotief is misplaatst. Zeer zwak teekenwerk.

Motto „Flora". Een onrustig geheel, waarbij de bovenbouw stuitend van den onderbouw is gescheiden. Slap van details.

Motto „My Idea". De cosey corner vormt een tweede vestibule. Het trapmotief is ongelukkig in den gevel verwerkt. De teekening is onsmakelijk opgewerkt.

Motto „Hoop" (in cirkel). Valt buiten beschouwing, daar de inzending door vermelding van woonplaats des ontwerpers gekenteekend is. Alleen ter voorkoming van meerdere desillusie, zij vermeld, dat het ontwerp tot de minst geslaagde behoort.

Motto „Lente". De cosey corner heeft meer weg van een garderobe. Bouwdoosarchitectuur.

Motto „Mar". Terwille van symmetrischen opzet zeer gezochte compositie. De afschuiningen in plattegrond leiden tot ongelukkigen en onconstructieven dakvorm.

Motto „Dam". Reinste revolutiebouw.

Motto „Nog bijtijds". De verdieping volgt niet uit de beg grondindeeling. Het lichtoppervlak is zeer onvoldoende. Het geheel gaat blijkbaar boven de krachten van den ontwerper.

De Jury:

(w. get.) Jac. van Gils, rapp. Dorpskerk.
„ A P. Smits.
„ G. Versteeg.
„ H. A. Rens.
„ G. Diehl, rapp. Cottage.

Hiermede is het rapport beeindigd, dat de Jury uitbracht over de prijsvragen der Vereeniging »Bouwkunst en Vriendschap«.

Het was lang en uitvoerig. Zoo dikwerf hebben wij de klacht geuit, dat beantwoording van prijsvragen zoo weinig loonend is, en dat waarom, omdat van de bekroonde ontwerpen te weinig van al de anderen nagenoeg niets gezegd wordt. Dat ontmoedigt, want al zijn de bemerkingen door de Jury gemaakt, den inzender niet altijd welkome meedeelingen, toch hebben zij voor hem een groot nut, en wel omdat bij volgende prijsuitschrijving daaruit leering door hem getrokken wordt. Op die wijze geeft het oordeel hem steun in zijn werkkring.

Nu is het voor de Jury een hoogst moeielijke taak, om alle ingezonden ontwerpen de revue te laten passeeren, maar het geeft het meest dankbare resultaat. Wanneer de inzender het rapport opslaat en daarin leest, dat zijn ontwerp bij de eerste schifting reeds afviel zonder meer, dan komt de vraag op, is mijn arbeid niet een luttele aanwijzing waard geweest, en dan ontzinkt de moed voor het vervolg. Leest hij daarentegen het gemotiveerd rapport, dat hem op zijn fouten wijst, dat buitendien bij zoovele anderen van gelijk gehalte hetzelfde doet, dan gaat hij vergelijken, en de prijsvraag is voor zijn toekomst van groot nut.

Dat heeft de Jury dezer prijsvraag ingezien, en wij hebben een rapport zooals in geen jaren aan de orde kwam, een ouderwetsch zou men kunnen zeggen, toen Godefroy, Leliman en anderen de Jury vormden en ieder ontwerp een beurt gaf. Wij sluiten dan ook de opname van dit rapport af, met een woord van dank aan de Jury, en bovenal aan de beide rapporteurs, die daarbij in een tijd, waarin getracht wordt de prijsvragen in het goede spoor te brengen, zoo uitstekend hebben aangewezen, dat de taak van de Jury goed begrepen, een hoogst dankbare voor velen kan zijn. RED.

Mededeelingen over de prijsvraag Hildebrand-monument.

De heer I. B. van Logchem, B. I. Zonnelaan 2, te Haarlem, bericht namens de jury en monument-commissie, dat in de prijsvraagvoorwaarden is vergeten te vermelden, dat tusschen den kruin van het beschikbare terrein voor het monument en het niveau van het water, waarop het water der waterpartij kan geloosd worden, een verschil van circa 1 meter bestaat

De navolgende vragen en antwoorden zijn verder daarvoor gesteld.

VR. 1. Mag het teekenwerk in potlood. uitgevoerd en gekleurd worden.

ANTW. Ja, de behandeling is vrij.

VR. 2. Met het in A. bedoelde gipsmodel is vermoedelijk bedoeld enkel het monument of standbeeld (al zou dit ook een geheel vormen met de aansluitende waterpartijen.)

ANTW. Onder A. is bedoeld, dat de hoofdzaak op een tiende gegeven moet worden.

VR. 3. Moet op het model de beplanting ook aangegeven worden?

ANTW. Dit zal van den aard van het ontwerp afhangen, (zie antwoord op vraag 2.)

VR. 4. Mag een perspectief of model op schaal 1 op 50 bijgevoegd worden?

ANTW. Men is vrij in de inzending, doch wat niet gevraagd wordt blijft buiten beoordeeling,

VR. 5. Indien de ontwerper het portret van Nic. Beets op de een of andere manier in het ontwerp wil aanbrengen, aan welk portret wordt dan door de commissie de voorkeur gegeven, en tot wien of waar kan de ontwerper zich dan wenden om zulk een beeltenis te verkrijgen?

ANTW. De commissie heeft geen voorkeur. Bedacht moet echter worden, dat het een huldiging van Hildebrand is.

Vr. 6. In art. 2, sub E, wordt o. m. vermeld . . . . alles te zamen tot een maximum van ƒ 10.000.—, en nu is de vraag, worden alle ontwerpen, die genoemd bedrag te boven gaan, door de jury beslist ter zijde gelegd, ook dan als de bijdragen ƒ 12.000 —, ƒ 15.000.— of ƒ 20.000.— zouden zijn.

Antw. Aan het bedrag van ƒ 10.000.— wordt streng gehouden.

Vr. 7. Kan voor de eventueel te ontwerpen waterpartij gebruik gemaakt worden van een aanwezige waterleiding

Antw. Met aan- en afvoer van het water behoeft de ontwerper zich niet bezig te houden.

Vr. 8. Hoe groot heeft de commissie het honorarium gedacht.

Antw. Ieder inzender bepaalt dit honorarium in zijn begrooting. Het zal afhangen van den aard van het ontwerp. Het architectuursche gedeelte is te berekenen volgens de regelen tot het berekenen van het honorarium van architecten van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst. Het sculpturale deel zal de inzender zelf moeten taxeeren.

Vr. 9. Zijn de beëindigingsvormen van het terrein zuiver halve cirkels.

Antw. Ja.

Vr. 10. Wordt de waterleiding van de fontein door de stad aangelegd en behartigd of moeten de kosten in de begrooting worden opgenomen.

Antw. Zie antwoord op vraag 7.

Vr. 11. Is het geoorloofd om enkele onderdeelen in gietwerk (bijv. beton) uit te voeren.

Antw. Men is geheel vrij in de keuze der materialen.

Vr. 12. Waar kan men goede foto's of gravures bekomen van Beets?

Antw. De beeldtenis in de twintigste uitgave van de Camera Obscura is goed. Verder kan wellicht Dr. A. Beets te Leiden, inlichtingen verschaffen over meerdere afbeeldingen van Hildebrand.

Vr. 13. Mag over het terrein, dat als tuin wordt aangelegd, een pad loopen?

Antw. Men is hierin geheel vrij.

Het stellen van verdere vragen is, daar de termijn hiervoor verstreken is, niet meer mogelijk.

Tuinstadwijk.

De twaalf op deze prijsvraag ingekomen ontwerpen en een ontwerp, dat buiten mededinging wenscht te blijven, zijn genaamd:

Suum Cuique. — Sweet Home. — Sapienti Sat. — Huis en Tuin. — Verkaveling (buiten mededinging). — Sol Lucit Omnibus. — In Solidum. — Licht en Lucht. — Travail. — Drie cirkels. — Phereklos. — B." — Eenvoud en Regelmaat.

De Bouwmeester.

Bij den uitgever C. Morks Czn. te Dordrecht, verscheen No. 21 der Beroepsbibliotheek, onder redactie van Dr. A. S. van Oven. Dit nummer heeft tot titel: »de Bouwmeester«, en is geschreven door den Heer I. H. W. Leliman, bouwkundig-Ingenieur. De prijs is ƒ 0.50. Na eene inleiding behandelt de schrijver achtereenvolgend: 1°. de werkkring, 2°. de vooruitzichten en eischen, 3°. de opleiding.

Zelden namen wij kennis van een beknopt werkje, waarin op zulk zaakrijke wijze de bovengenoemde onderwerpen worden behandeld. Vooral de voorultzichten en eischen geven de werkelijkheid terug, en velen die het lezen, zullen onderschrijven wat daarin opgenomen is. Het is een uitgave die oud en jong welkom is, en die vooral voor onze jongeren het voordeel heeft, dat zij daaruit kunnen vernemen, wat hun de toekomst biedt, en tevens hoe het best hunne opleiding te vormen.

ONTWERP::DUBBEL::WOONHUIS::door den HEER::A.H.LEIJTEN.te TILBURG

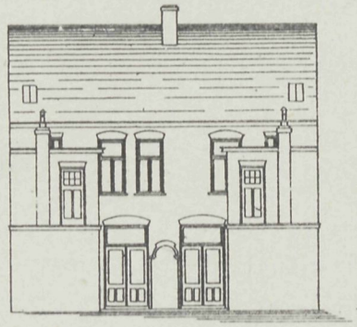

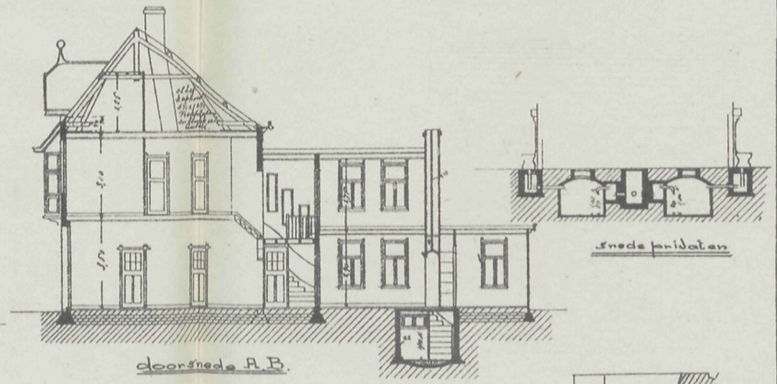

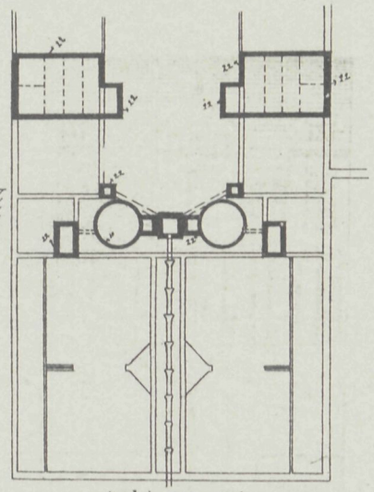

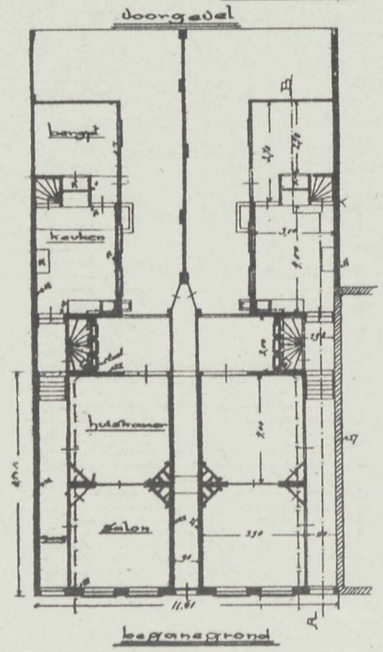

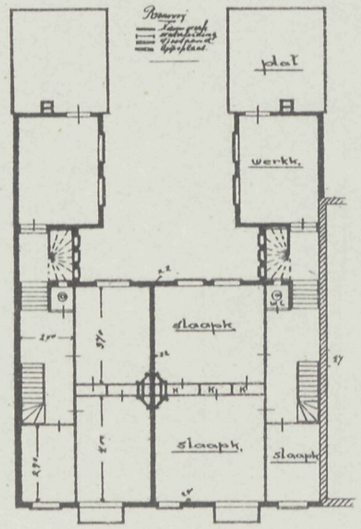

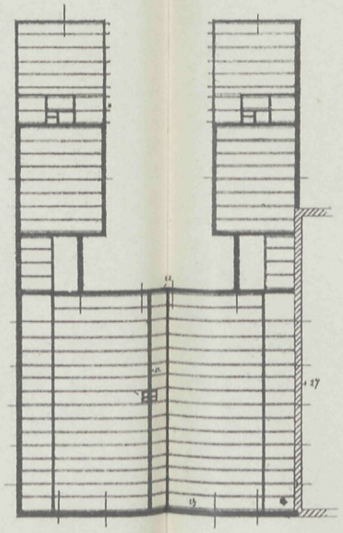

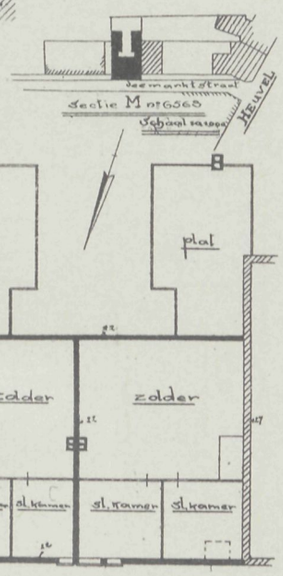

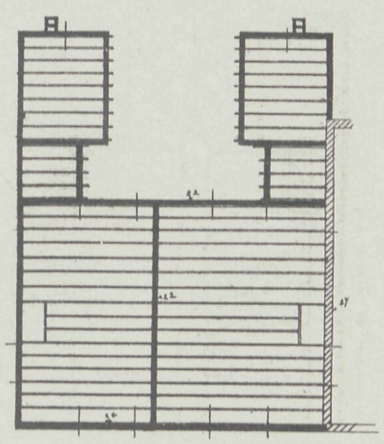

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

23 April 1914 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 9

Bij de Platen.

Hoofdonderwijzerswoning,

door J. KORTLANG, Bouwmeester.

Den Heer J. Hommes Bzn. zond ons het ontwerp van een Hoofdonderwijzerswoning, gebouwd onder directie van den bouwmeester Joh. Kortlang te Ermelo Het is een uitstekende woning, regelmatig verdeelt en goed aanpassend bij de landelijke omgeving. De ingang is aan den zijgevel, eerst een voorgang, terwijl in de dwarsgang zich de trap bevindt en de toegangen naar de verschillende vertrekken. Voorkamer, huiskamer met serre, salon, keuken en W. C. Overal is voldoende licht Op de bovenverdieping zijn 6 verschillende slaapkamers, en de trap naar de zolderverdieping, zooals ook de doorsnede te zien geeft.

Winkelgebouw te Eindhoven.

Van den bouwmeester G. Geenen ontvangen wij ter opname de karakteristieke gevel voor een winkelhuis te Eindhoven. Zoowel de verdeeling der winkelpui als die der bovenverdiepingen, waarbij de erker zich uitstekend aansluit, geven aan den gevel een uiterlijk, dat de aandacht vraagt. Evenzoo de topgevelafdekking met de versiering van het ronde raam en de jaartalvakken. De indeeling is winkel, waar achter huiskamer, open plaats, keuken en kamer aan den tuin. De trap is tegenover de binnenplaats aangebracht, dus goed verlicht. Op de eerste verdieping bevindt zich zitkamer met erker en drie slaapkamers, daar boven nog een zit- en slaapkamer. Het is een geheel, dat door de aangename verdeeling uitnemend voldoet.

Stationsgebouw te Stuttgart.

Stuttgart heeft zich lang kunnen beroemen in het bezit te zijn van een hoogst geriefelijk stationsgebouw. Alles gelijkvloers, groote hallen waaraan de wachtkamers begrenzen aan de eene zijde voor de vertrekkende en aan de andere zijde voor de aankomende treinen, was dit station dat voor een kleine 50 jaren gebouwd werd, een model onder de stationsgebouwen, het was het ontwerp van een Franschen bouwmeester en bij prijsvraag verkozen. Dit werd echter te klein en er moest een nieuw gebouw gesticht worden. Een prijsvraag wees weder den weg en in het bekroonde ontwerp werd de vervaardigers opgedragen verschillende wijzigingen te brengen. Bouwmeesters zijn Prof. Bonatz en Scholer. Het geriefelijke aan het oude gebouw eigen, is verloren, door dien bij den ingang de hoofdtrap kwam die niet gemist kon worden om de baanhoogte te bereiken, alhoewel door de groote breedte, zoo geriefelijk mogelijk gemaakt. Nu de strijd over het moderne zoo aan het woord is, is het wel van belang kennis te nemen van het uiterlijk aanzien van het nieuwe stationsgebouw. Het is zeker ook wat de hoog opgaande toren betreft een gebouw dat door de afmeting imponeert. Of echter over weder vijftig jaar die vormen nog de sympathie van velen zullen verwerven zal te bezien staan.

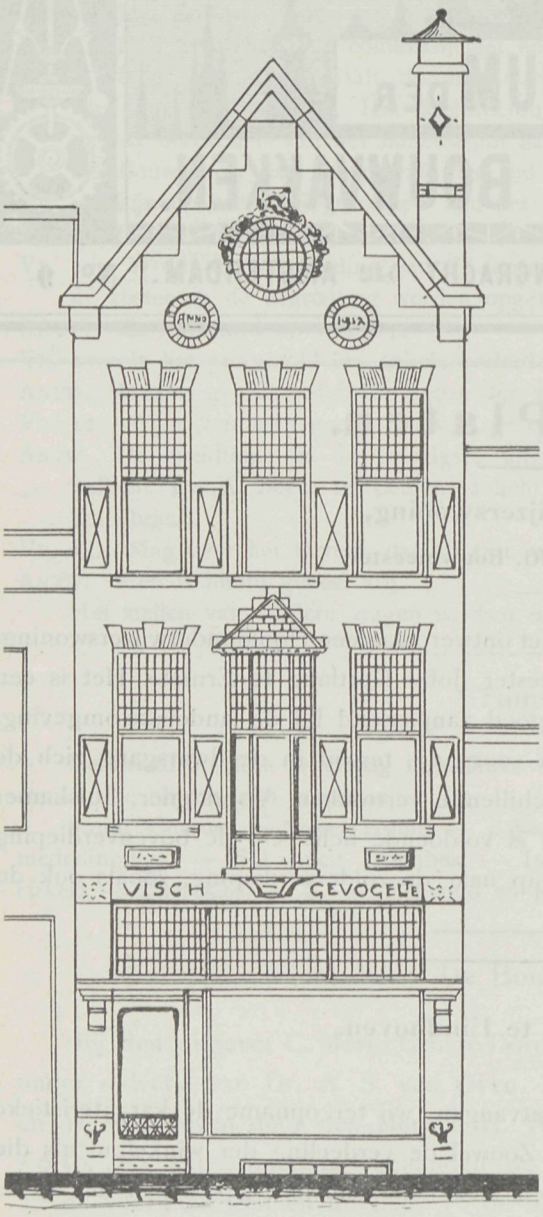

VOORGEVEL

De gevel bestaat uit een rechtlijnig geheel waarin geenerlei afwisseling is gebracht, rechtopgaande pilasters die een sober versierd bovendeel dragen en is al de kracht van het ontwerp wel in den toren tezaam gebracht.

De bekapping van het geheel is zoodanig laag gehouden dat deze zoo goed als onzichtbaar is waardoor het eentoonige van alles vermeerderd. Wij ontleenen aan de Bauhütte die tevens een paar fraaie interieurs van het gebouw geeft, dit gevelaanzicht en doet het inwendige zich aangenamer voor dan het uiterlijk. Het is ook bij dit ontwerp zooals bij zooveel uit den laatsten tijd, de kracht wordt gezocht in hoogopgaande

lijnen, de gebouwen op die wijze onder de moderne rubriek gerangschikt, doen denken aan de warenhuizenbouwstijl, die zich daardoor vooral kenmerkt, maar wij stellen in gedachten daartegenover, of zich het meer smaakvolle aan gebouwen eigen als het Centraal-Station te Amsterdam op den duur niet veel meer bevredigt, dan zulk een eentonige herhaling van volkomen gelijke bouwvormen. Ieder geveldeel van het Centraal-Station geeft iets nieuws te zien, elk deel is door de bekapping behoorlijk beëindigd en maken de geveltoppen daarbij een eigenaardige breking, stemmen allen tot een aantrekkelijk geheel, dat kan toch moeielijk van den gevel van het Stuttgartter Station gezegd worden. Wanneer wij een vergelijk vormen, dan vinden wij ook dit terug bij ontwerpen der Rotterdamsche Stadhuisprijsvraag, waardoor niet ten onrechte enkelen zijn afgeschrikt. Er komt op die wijze een groote gelijkvormigheid in de moderne gebouwen, die allen rechthoeken vormen en die volkomen op elkander gaan gelijken.

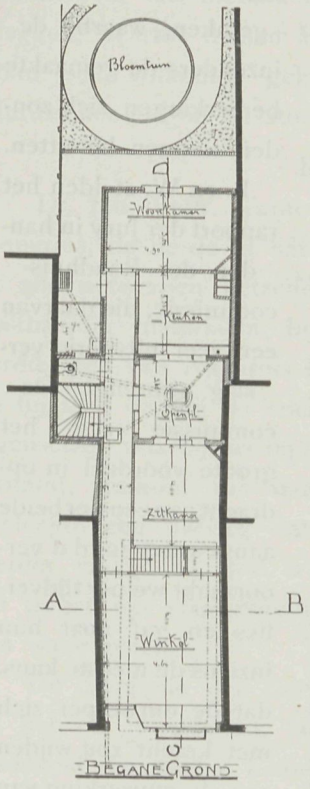

De Rotterdamsche Stadhuisbouw.

Zeer goed verzorgd, door uitstekenden druk, verscheen bij W. L. en J. Brusse's Uitgevers-Maatschappij een boekje van 108 pagina's, waarvan de titel is de voorgeschiedenis van den Rotterdamschen Stadhuisbouw beoordeeld. Het is een schrijven dat voor de toekomst waarde heeft, want daarin is zeer veel opgenomen wat in lateren tijd als maatstaf van beoordeeling zal gelden en de waarheid van het geschrevene bevestigen of te niet doen. Wij willen het een en ander uit dit boekje meedeelen, ongetwijfeld geeft het aanleiding, dat velen het zich zullen aanschaffen. Die stadhuisbouw is nu eenmaal een zaak geworden waarbij alle vakgenooten belang hebben.

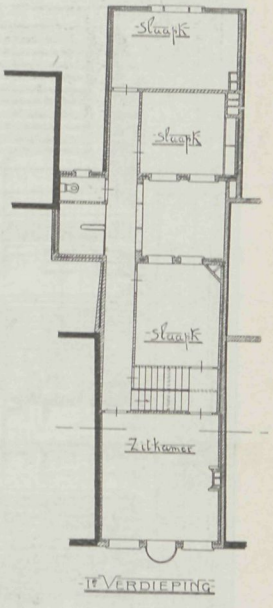

Voorstel om den bouw van het Raadhuis op te dragen.

Naar aanleiding voordracht 1 September 1911, bracht de Jury als rapport uit, dat waren ingekomen zeven ontwerpen, waarvan twee van een inzender. Deze werden allen in de verschillende lokalen van het schoolgebouw aan de Dijkstraat opgehangen en waren daar zeer gelukkig geplaatst om een overzicht te geven voor de Jury en verdere belanghebbenden. De Jury kweet zich op uitnemende wijze van hare moeitevolle taak, waarvan het resultaat was, dat de ontwerpen III, IV, V, VI en VII, motto Representief, Pro domo Sua, Aquarius, J. J. en Roterodami Properitas, allen het beschikbare bouwcijfer aanmerkelijk overschreden. Drie ontwerpen onderscheiden zich in het bijzonder en wel S. P. Q. R., Groen en Wit en Aquarius daarvan viel wegens

te hoog bouwcijfer Aquarius af en moest de keuze zich tusschen S. P. Q. R. en Groen en Wit bepalen. Dit zou kunnen geschieden door uit beiden eene keuze te doen of door het indienen van verbeterde schetsplannen tot het doel te geraken, waarbij de inzenders de gemaakte bemerkingen zich zouden kunnen benutten.

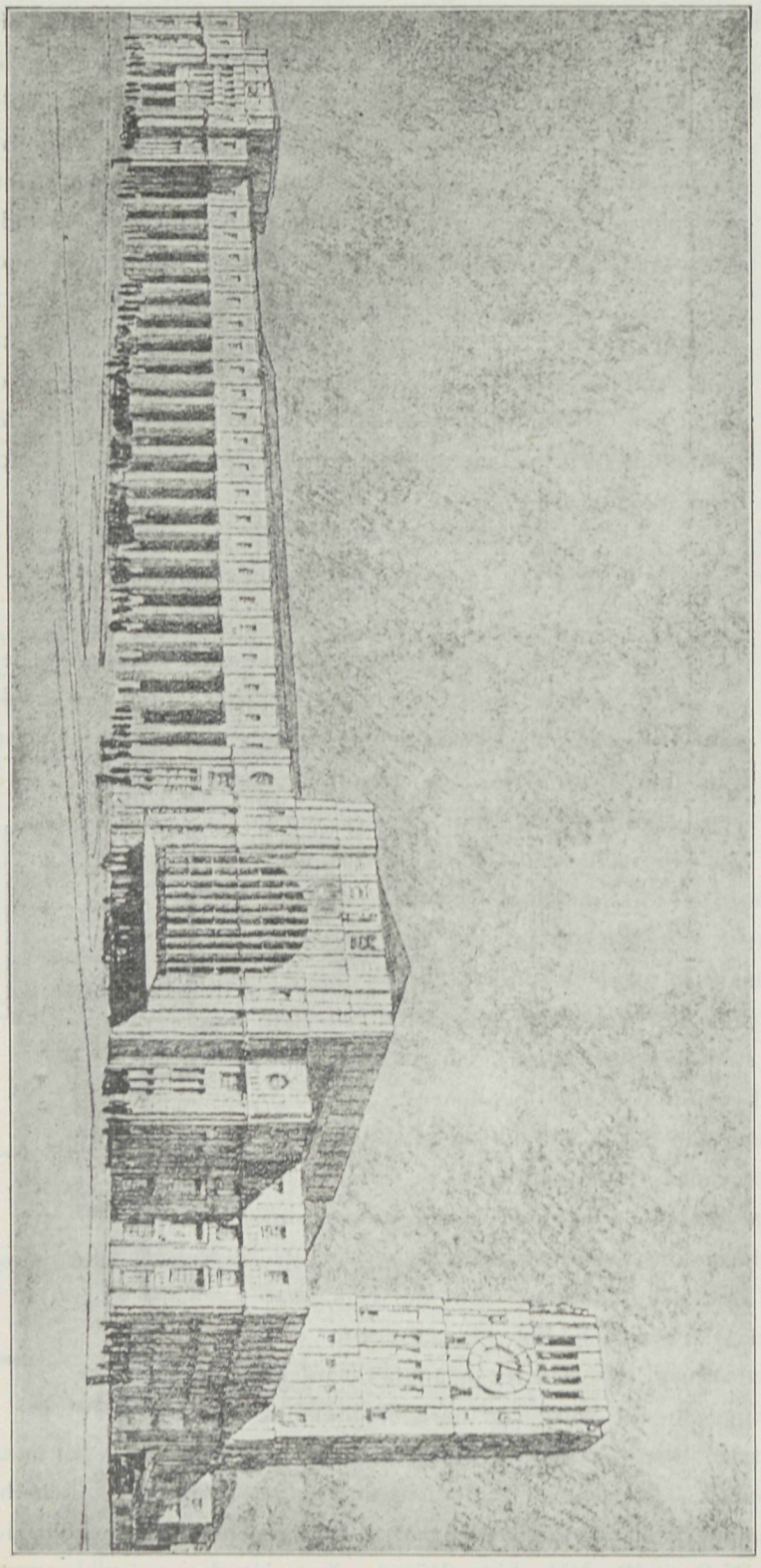

Gevel Stationsgebouw te Stuttgart.

B. en W. stelden het rapport der Jury in handen der Raadhuiscommissie, die daarvan een zeer uitvoerig verslag uitbrengt. De commissie zag het groote voordeel in opdracht aan een der beide aangewezenen, dat veroorzaakt weinig tijdverlies en gaf naar hun inziens de meeste kans, dat de ontwerper zich met kracht zou wijden aan de omwerking van zijn plan en als zoodanig werd dan het ontwerp S. P. Q. R. aanbevolen, ging men toch over tot een tweeden wedstrijd, dan hadden ook andere mededingers recht daarbij toegelaten te worden, maar de commissie beval die regeling niet aan. Ook B. en W. sloten zich bij dat advies aan en werd besloten met den ontwerper van S. P. Q. R. in nader overleg te treden.

»Uit bovenstaande samenloop, die in alle deelen zeer correct is gegaan, zou men »mogen veronderstellen, dat daartegen geen bezwaren zouden worden geopperd. De »Jury toch had op hoogst loffelijke wijze alle ontwerpen besproken en onderzocht en »waar de uitspraak door alleszins bevoegde vakmannen was gedaan, zou men mogen »aannemen, dat hieraan recht zou wedervaren en men zich bij die uitspraak zou neer»leggen, waartoe dienen anders de jurys. De Raadhuiscommissie en B. en W. hebben »dan ook volkomen gehandeld zooals behoort en zich bij het advies aangesloten. »Intusschen begon de storm op te steken.«

EEN BRIEF VAN DR. JAN VETH.

Dr. Jan Veth neemt in zijn schrijven het in hoofdzaak op voor het ontwerp Aquarius, de derde in het gelid der uitverkorenen. Hij wijst er op, waar het grondvlak in alle ontwerpen hetzelfde blijft; de meerdere kosten zitten in de aanwending van kostbaarder materialen, bij den een meer dan bij den ander, en waar nu de Jury de verdiensten van Aquarius huldigt, zou het gewenscht zijn hiermede rekening te houden en hij stelt daarbij de vraag, wanneer nu het plan Aquarius zoozeer door de allereerste eigenschap, waarbij het bij een groot monumentaal werk op aankomt, dat is door schoonheid uitmunt, waarom zou dan ook geen overleg met den bouwmeester kunnen worden gepleegd, een overleg dat immers allicht tot de gewenschte bezuiniging kan leiden. Verder vraagt hij, wat is het eenige, waar het op den duur werkelijk op aankomt bij het treffen der voorbereidingen tot zulk een monument? Dat het gebouwd wordt door den waardigsten.

Dit Stadhuis dat aan de dringende behoefte van het tegenwoordige stadsbestuur zal hebben te voldoen, is tevens bestemd om langer te staan dan onze kinderen en kindskinderen zullen kunnen controleeren — bestemd om langer en stelliger in stand te blijven dan misschien iets van wat wij denken of doen. Indien het aldus aan komende generaties wil blijven getuigen van het beste van wat er leefde in ons, komt het er dan niet op aan met beslistheid den weg in te slaan, om ook waarlijk het beste van wat er aan vermogen tot architecturaal uitbeelden in ons is, hier vrijelijk aan het woord te laten.

Waar nu de Jury dit ontwerp met nadruk aanwijst als te bezitten schoonheidswaarde, was het dan niet mogelijk door overleg het bezwaar van te hoog bouwcijfer te overwinnen.

»Daar is in Dr. Jan Veth's betoog, die het voornamelijk voor Aquarius opneemt »en die de andere ontwerpen onbesproken laat, veel dat tegenlacht, maar zou dat »billijk gehandeld zijn. Is juist het bouwcijfer niet een factor, waarmede de Jury moet »rekening houden. Zouden de andere ontwerpen, wanneer zij zich vrijer tegenover »de kostenrekening hadden kunnen stellen, ook niet tot een ander geheel gekomen »zijn. Het bouwcijfer bij program vastgesteld moet een besliste maatstaf bij de beoor»deeling vormen, waartoe het anders aangegeven. En het pleit voor het rechtvaardig »oordeel van de jury, dat zij dit praktisch element op waarde geschat heeft, zonder »zich door het oogenschijnlijk fraaiere, maar niet aan het programma beantwoordend, »te laten leiden. Dat is juist het moeilijke van een prijsvraag, dat de jury gehouden »is aan de bepalingen, deed zij dat niet, hoe grooter zou nog het aantal bedenkingen

»geweest zijn, terwijl het toch in onzen aard ligt; de meeste prijsvragen wijzen dit uit »tegen de Jury in verzet te gaan.

OPENBAARHEID.

Omtrent het tentoonstellen der teekeningen werd gevraagd dit voor het publiek open te stellen, opdat ook de pers in de gelegenheid zou zijn het oordeel te kunnen zeggen voor en aleer de beslissing door B. en W. was genomen. B. en W. gaven echter te kennen, dat zij bezwaar zagen in die tentoonstelling voordat de gemeenteraad tot besluit was gekomen.

ROTTERDAM LICHTSCHUW.

Dit betreft het betoog opgenomen in de »Amsterdammer Weekblad voor Nederland« 1 Juni 1913. Daarbij wordt ook gewezen, dat zoowel en Jury als Raadhuiscommissie voor een bepaald ontwerp het meest gevoelden, en daardoor ontstond de vraag van den heer Spiekman, laten wij de ontwerpen eerst eens tentoonstellen, opdat ieder ze zien kan en laat ons dan in volle vrijheid beslissen. Men kan toch nooit weten welk gelukkig advies ons nog gewordt. Men kan nooit weten hoe dankbaar wij later wezen zullen, dat behalve de meeningen van Jury, Raadhuiscommissie en ons zelf wij de opinie van het publiek en van vele Nederlandsche kunstautoriteiten hebben kunnen vernemen. Doch B. en W. bleven bij hun besluit.

»Is ook voor dit geval geen enkele verdediging. Hebben B. en W. daarmede niet »opnieuw aangetoond, dat zij den afgebakenden weg niet wilden verlaten en daarbij »zeer correct handelend. Wat zou die publieke beoordeeling geven, een tweede jury, »zoo partijdig mogelijk en het werk van de eerste jury zou zoodanig afgebroken »worden, dat er niets meer van overbleef.

De gemeenteraad wijst den bouwmeester aan.

In de gemeenteraadszitting van 5 Juni 1913 werd de prijsvraag uitvoerig behandeld. Vele raadsleden, waaronder ook erkende vakmannen, steunden het voorstel van B. en W. en werd met 28 vóór en 7 tegen besloten, dat S. P. Q. R. de uitverkorene zou zijn, toen werd tevens bekend gemaakt dat ontwerper was Prof. Henri Evers te Delft.

»Nu is het feit beslist, wist men wie de maker was en geeft de verdere omschrijving »der geschiedenis, zooals deze verloopen is, steeds een weinig waardeerenden vorm voor »den ontwerper. Wij stippen daarbij de zeer gegronde verdediging van Aquarius, zijnde »het ontwerp van den bouwmeester K. de Bazel, aan, waarin betoogd wordt dat zijne »begrooting voor ander inzicht vatbaar is, verder volgen de opvattingen van verschillende »vakmannen en de pers over de gedane keuze, een werkelijk eenige verzameling die »voor de denkbeelden daarbij toegelicht alle aandacht verdienen en dit schrijven vormt »tot een belangrijke bijdrage over de opvatting onzer kunst in dezen tijd. Jammer »echter dat het verschil van inzicht zoover gaat, dat allerlei persoonlijke hatelijkheden »aan den ontwerper van het gekozen ontwerp worden toebedeeld en waarvan het »onderwerp, het Pleidooi, rijkelijk is voorzien, om te besluiten met de klacht van »Berlage's uitsluiting. Deze klacht die wel door een ieder als hoogst billijk zal worden »onderschreven, klinkt daarbij veel meer gerechtvaardigd dan de veroordeeling van »Prof. Evers' arbeid op zoo weinig waardeerende wijze.

»Voor de geschiedenis onzer bouwkunst vormt de verzameling mededeelingen in »dit boekje bijeen gebracht een inderdaad merkwaardige inhoud, en zal menig vak- »genoot zich gaarne dit als herinnering aan dezen belangrijken strijd op bouwkundig »terrein aanschaffen.

Als hoofdstrekking der uitgaven kan gelden het begeleidend adres aan den gemeenteraad alsvolgt, benevens het slot eener toelichting van eene in het buitenland, in Hannover, voorgekomen stadhuisbouw, die als een waarschuwing wordt medegedeeld. Hoewel de strekking van het adres, nu reeds alles voor den bouw in bewerking is, waarschijnlijk weinig terugwerking zal hebben, zal ook de mededeeling daarvan wellicht op de bouwplannen geen invloed meer uitoefenen.

Aan den Gemeenteraad van Rotterdam is het volgend adres verzonden:

Het zal U niet onbekend gebleven zijn, dat het Raadsbesluit, waarbij voor Rotterdam een nieuw Stadhuis gekozen werd, bij velen onder de burgerij een gevoel heeft gewekt van bekommeing.

Niet zucht tot critiek maar enkel werkelijke belangstelling in onze stad brengt ons er toe aan dat gevoel in een kort woord uiting te geven.

Voor een stad als de onze is de bouw van een nieuw Stadhuis een feit van buitengemeen belang. Meer dan eenig ander bouwwerk moet dit het kenmerk dragen van hetgeen lééft in de bevolking. Rotterdam's vooruitstrevende kracht zou hier haar beeld moeten vinden.

Het ontwerp door den Raad gekozen, voldoet aan dien eisch niet.

Geen vakkundige — ook niet de jury zelf — heeft het plan-Evers warm kunnen prijzen.

Vrijwel algemeen was de afkeuring.

Hoezeer wij anders de doortastendheid, den Rotterdamschen Raad zoozeer eigen, waardeeren, zoo zijn wij overtuigd, dat het in dit geval aan uw besluit zou zijn ten goede gekomen wanneer de algemeene kritiek, de openbare meening zich vóórdien hadden kunnen uitspreken. Uwe beslissing zou dan naar onze overtuiging een andere zijn geweest.

Met aandrang verzoeken wij U ernstig te overwegen of om-keer alsnog mogelijk is. Wij verwijzen naar de geschiedenis van den raadhuisbouw te Hannover.

Met aandrang ook verzoeken wij U, dat bij de stichting van monumentale bouwwerken der Gemeente — wij denken hierbij aan de nieuwe Beurs — volledig recht moge geschieden aan het groote beginsel: dat steeds de openbare zaak, voordat men besluit, algeheel-openbare behandeling verdient.

Rotterdam, April 1914.

Mr. H. van Blommestein.
M. J. Brusse.
Mr. J. Coert.
Dr. J. M. Dutilh.
Ds. P. Eldering.
W. A. Engelbrecht.
G. L. M. van Es.
Mr. J. A. Fruin.
M. G. de Gelder.
Mr. H. van Goudoever.
A. J. M. Goudriaan.
Ds. G. F. Haspels.
Mr. J. Havelaar.
P. Hyacinth Hermans o. p.
Dr. J. Siegenbeek—van Heulekom.
Mevr. D. Hintzen—'s Jacob.
Jan Hudig L.Jzn.
W. C. Hudig.
Mr. H. J. Knottenbelt.
N. E. Kröller.
Mevr. H. van der Mandele—van Bosse
Mr. R. Mees.
Mr. W. C. Mees.
Mr. Goswin Moll.
Paul Nijgh.
Mej. S. Plate.
Dr. K. H. de Raaf.
L. J. C. J. van Ravesteijn.
Mr. H. M. A. Schadee.
P. W. Schilthuis.
Mevr. Gr. Smith—van Stolk.
Frans Smulders.
Dr. J van der Valk.
Mr. L. E. Visser.
Mr. S. J. van Zijst.

De geschiedenis van het Hannoversche raadhuis dat den negen millioenen bouw wordt genoemd, is deze. In 1895, 13 Augustus, schreef de stad Hannover een prijs. vraag uit onder duitsche architecten. In 1896 wees de jury als bekroonden aan de architecten Stier te Hannover, Kösser te Leipzig, Seling te Berlijn, Klingenberg te Oldenburg, Schmidt te Chemnitz, Eggert te Berlijn. Onder deze zes werd een nieuwe

prijsvraag uitgeschreven, waarbij zeer beperkende bepalingen werden gesteld. Het gebouw moest een hooge koepel bezitten, die de middenruimte zou karakteriseeren, waaromheen de overige ruimten zich zouden groeperen. Als stijl werd de Renaissance aangegeven.

Uit den tweeden prijskamp trad als overwinnaar de bouwmeester Hermann Eggert. Zijn bouwplan werd in 1898 goedgekeurd.

Nu behoort Eggert tot de ouderen en vatte hij zijn werk dus op overeenkomstig zijne begrippen er wordt van gezegd. Hij en zijn Raadhuisbouw zijn typisch voor de opvattingen en het werken der jaren op het eind der vorige eeuw, welke wij thans niet meer verlangen. Eggert was nog een der besten uit zijn tijd.

De reusachtige slotaanleg met de 94 Meter hooge middenkoepel is harmonisch in elkander gezet, de versiering echter moet het ontgelden als weinig smaakvol en met oordeel uitgevoerd, wat aan het overigens goede veel afbreuk doet. Een en ander maakte dat de nieuwere opvattingen daartegen in verzet kwamen en het gevolg was, dat 10 jaren later, toen het gebouw zoo goed als gereed was, in 1903 Eggert van den bouw werd uitgesloten en de verdere voltooiing opgedragen aan Prof. Gustav Halmhüber Hij behoort tot de leerlingen van Wallot. Zoo speelde zich deze geschiedenis in Hannover af en wijst men op hetgeen in de toekomst te wachten is, waar Rotterdamsch Raadhuis een gelijk lot in uitzicht staat.

»Hoe ook de taak, die Eggert op zich genomen heeft, mogen bij enkelen geen »volkomen instemming hebben gevonden, vele anderen zullen die echter anders beoor»deelen en wanneer men rekent dat nu een leerling van Wallot is benoemd, dan zal »deze zich ook nog wel herinneren de beoordeeling, die Wallot's arbeid in het Rijksdag»gebouw gevonden heeft en die verre van onverdeeld gunstig was. Het schijnt zoo »het lot van groote gebouwen in onzen tijd te zijn, daar is bitter weinig overeen»stemming, meer afkeuring dan toejuiching en het zou te bezien staan wanneer een »ander ontwerp voor Rotterdam gekozen ware, die strijd op niet nog heviger wijze »zou gevoerd zijn, daar er ook velen zijn, die in dat al te modern opgevatte nog »weinig zien. Men denke daarbij aan Amsterdam's Beursgebouw.

De brug over de Waal te Nijmegen.

Beter succes dan de Rotterdamsche prijsvraag had die voor een brug over de Waal bij Nijmegen. Ook hier betrof het een onderlinge prijskamp. 24 Ontwerpen kwamen er voor in, waarbij 1°. 10 voor hangbruggen, 2°. 3 voor boogbruggen boven de drie stroomopeningen, 3°. 7 met boogbrug boven de middenopening en paralleldragers boven de baan der beide zijopeningen, 4°. 4 ontwerpen als bij 3 aangegeven, doch met paralleldragers of bogen onder de baan voor de beide zijopeningen.

De Jury bestaande uit de Heeren: J. J. Weve, directeur gemeentewerken Nijmegen, J. Schroeder van der Kolk, rijkshoofdingenieur 's Gravenhage, en Wouter Cool, gewezen adjunct-directeur gemeentewerken Rotterdam, benevens de Heeren T. M. A. van Schaick Mathon, Burgemeester van Nijmegen, H. P. Berlage, Architect Amsterdam, C. A. Jolles, hoofdingenieur Rijkswaterstaat Arnhem, P. Joosting, afd. chef weg en werken S. S. Utrecht, I. K. Kempees, oud-hoofdingenieur S. S. Ned.-Indië. Nijmegen kozen als uit een aesthetisch oogpunt het meest geschikt een der drie ontwerpen, ingezonden door de Actien Gesellschaft fur Eisenindustrie und Bruckenbau Harkort en een van de vier, ingezonden door de Bruckenbau Anstalt, T. Flender. Dit laatste ontwerp werd op *f* 277.000 lager begroot. De Jury gaf in overweging, beide ontwerpen te besteden en daarna de keuze vast te stellen, met welk voorstel B. en W. zich vereenigden. Loopt alles geregeld, dan kan aanvang 1915 de bouw ondernomen worden en alles in 1917 gereed zijn.

SHEERENLOO

ERMELO

HOOFDONDERWIJZERSWONING

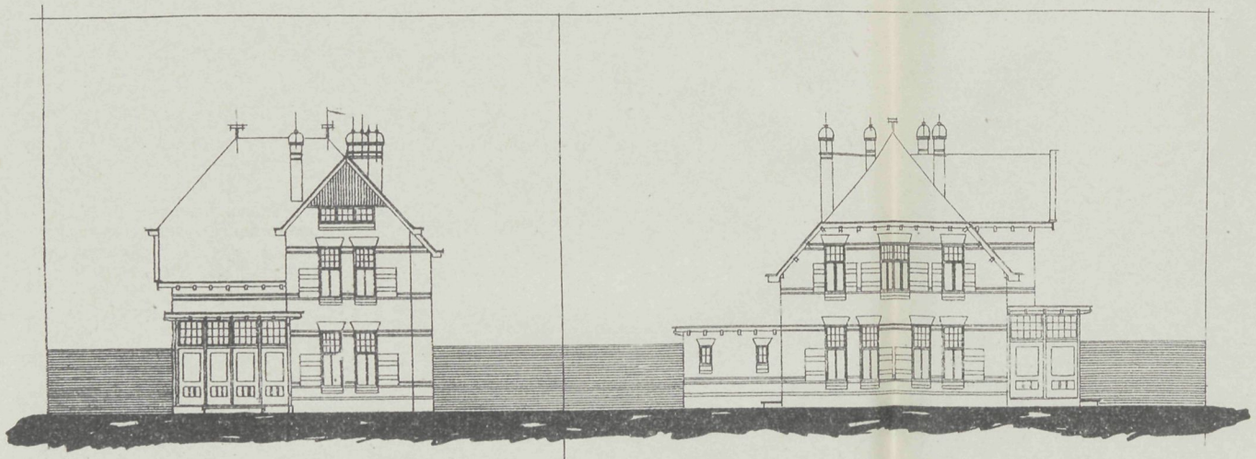

VOORGEVEL

ZIJGEVEL

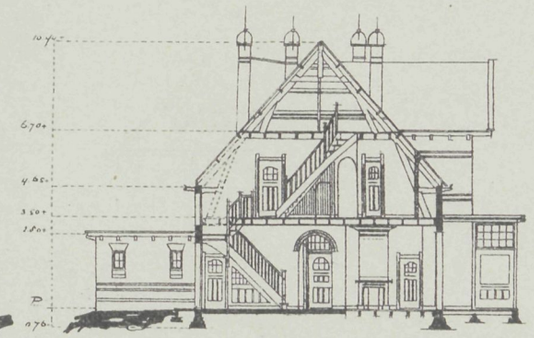

DOORSNEDE

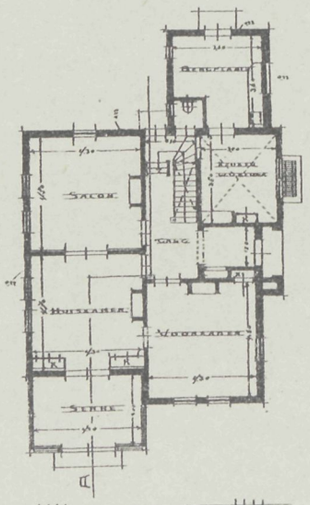

BEGANEGROND

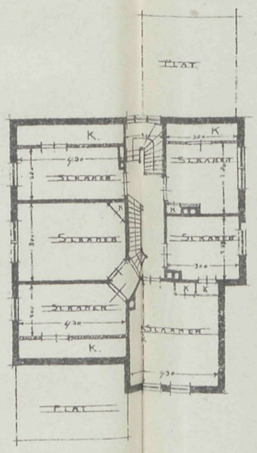

VERDIEPING

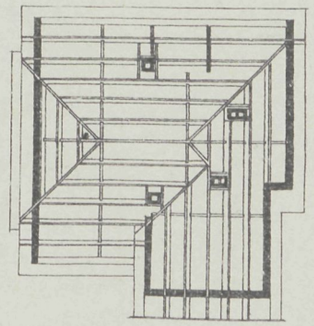

KAPPLAN

BALUSTRADE

Vademecum der Bouwvakken.
29ste Jaargang 1914.

Afl. 9. Plaat 9.
23 April 1914.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

7 Mei 1914 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 10

Bij de Platen.

Ontwerp van een dubbel Woonhuis,

door R. BOITEN & Zn., Bouwkundigen, Veendam.

De dubbele woning heeft op het midden een kantoor dat van buiten af toegang geeft. Overigens zijn de ingangen voor de woningen aan iederen zijgevel. Elke woning die toegang tot het gemeenschappelijk kantoor heeft, bevat 2 kamers, en daarachter keuken en schuur. Op de bovenverdieping zijn onder de kap afgesloten twee slaapkamers en zolder. Het is een eigenaardige woningcombinatie, die uiterlijk zich vooral door het hoog opgaande middendeel goed doet.

Een middeneeuwschen toren in gevaar.

In de jongste Raadsvergadering der gemeente Balgooy bij Grave zoo vermeld het het Nieuws van den Dag, stelde de Burgemeester op advies van den Minister voor den uit de 15de eeuw afkomstigen kerktoren te restaureeren. Maar de Raad besloot hem af te breken en de steenen te gebruiken tot verbetering der wegen. Als dat zoo is, is het wenschelijk, dat een tijdig protest het voorkome.

Bij de tekstfiguren.

Van den heer J. Hommes Bzn. ontvingen wij plannen en gevels eener landelijke woning, die bij andere woningen, noodig voor het landbouwbedrijf, is aangesloten. Het plan heeft daardoor een verdeeling, die niet die is van een geheel vrijstaand gebouw. Dat valt op te merken aan den achtergevel. Het innerlijk der woning is echter ruim, een geriefelijke vestibule dan een groote hal. Rechts kamer, slaapkamers en badkamer; links ontvang- en logeerkamer; in het sousterrain zijn de keuken enz. Op de eerste

verdieping slaapkamers, linnenzolder enz. Het uiterlijk biedt door de verschillende uitbouwen van serre, torenbouw enz. ook iets buiten het alledaagsche en geeft veel afwisseling, waardoor het de aandacht trekt. Elke gevel vertoont een ander geheel.

Nieuwe Uitgaven.

Middelbaar Technisch Onderwijs.

Voor slechts *f* 0.25 stelde het Bondsbestuur der Algemeene Nederlandsche Opzichters- en Teekenaarsbond, Weteringkade 53, 's-Gravenhage, verkrijgbaar: Adres met memorie van toelichting aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, in Zaken Middelbaar Technisch-Onderwijs.

Voorgevel.

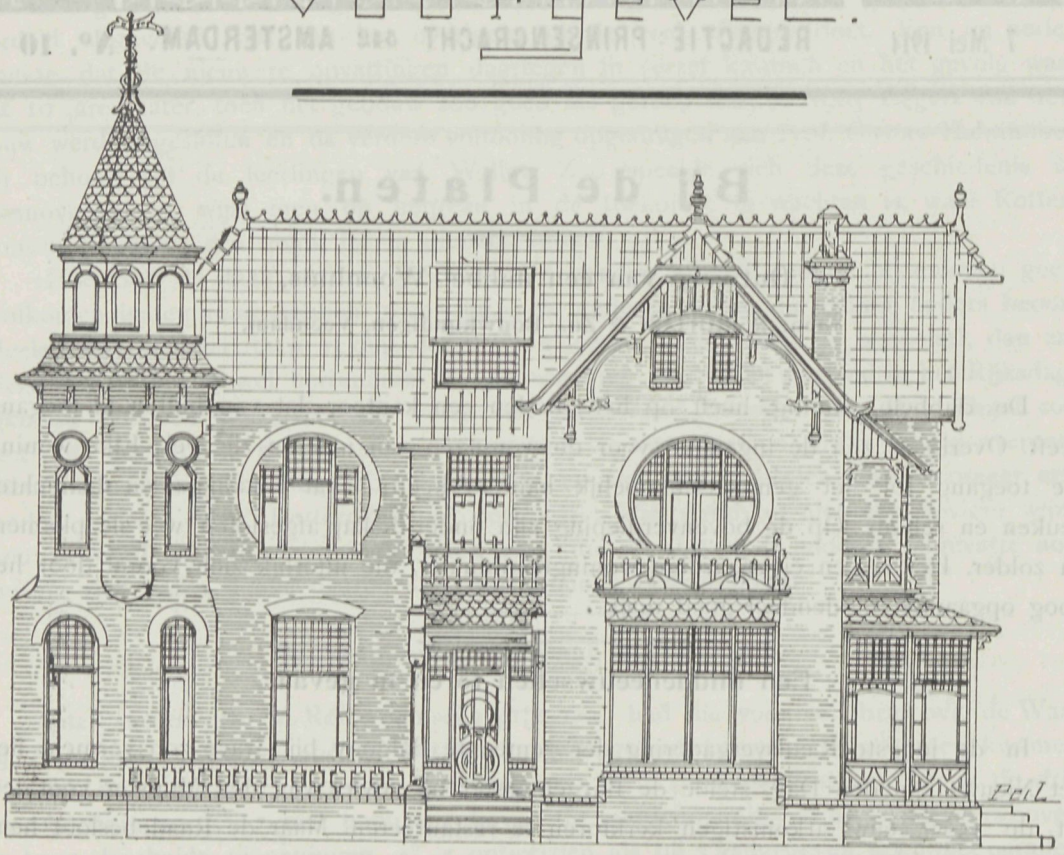

Het is vooral de praktijk, die hier in bescherming wordt genomen, het adres zegt met leedwezen te hebben gezien, dat het vraagstuk, genoemd onderwerp betreffend, dreigt te worden opgelost in een naar het oordeel van den Bond ongewenschte richting in de richting namelijk van de schoolsche niet voldoende met de practijk verband houdende opleiding, dat daarbij bovendien het onderwijs te veel gecentraliseerd blijft, waardoor velen, die niet in groote steden wonen, worden uitgesloten. Het adres wenscht, dat kleinere gemeenten gesteund zullen worden in hun streven, om dat onderwijs te geven, waardoor meer algemeen de deelname der in de omgeving wonenden kan zijn. Het beginsel in dit adres neergelegd, kan niet anders dan algemeene instemming ondervinden, de praktijk toch is de beste grondslag, om zich in het vak omhoog te werken,

hoe menigvuldiger de gelegenheid is om daaraan — al is het soms op bescheiden schaal — te kunnen deelnemen, des te beter is dat voor de opleiding. Vele toestanden thans in het praktisch onderwijs aanwezig en met talrijke aanwijzingen toegelicht, geven aan dit adres onder de memorie van toelichting waarde en wijzen op vele gebreken, die het praktisch onderwijs thans aankleven. De poging door den Bond tot verbetering gedaan, verdient alle waardeering.

Over breuk na herhaalde belasting.

Had onze vorige aflevering te wijzen op eene uitgave der firma W. L. en J. Brusse te Rotterdam, eigenlijk handelende over een breuk tusschen vele bouwkundigen onderling bij hunne opvatting over den Rotterdamschen Raadhuisbouw, thans betreft het een breuk na herhaalde belasting. Een onderzoek naar de oorzaken van breuk en de optredende spanningen bij duurzaamheidsproeven van metalen, door C. Boeke c.i.

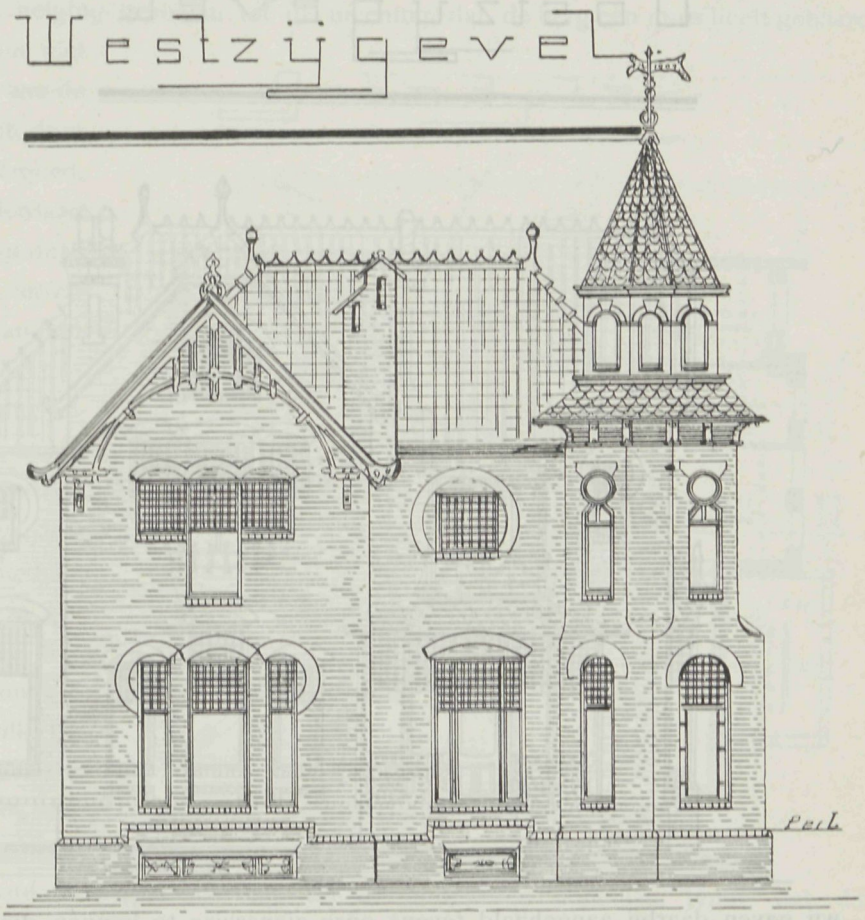

Wij leven in een tijd waarin bij alles spoed, den grondslag vormt. Er blijft ons dikwerf geen gelegenheid tot onderzoek over en daarom zijn wij dikwerf verplicht op te treden zonder van voldoende gegevens voorzien te zijn. Dat kan vooral bij belasting, of breuk waar wij met onze gewone eenvoudige opvatting de gevaren niet zien, wanneer ons de bronnen daarvan worden aangewezen, die ons voorlichten en antwoord geven op het hoe en waarom, dat ons in de praktijk tegen treedt, van veel nut zijn en hebben wij daaraan een hoogst gewenschte steun. Zulk een steun biedt deze uitgave. Het gaat niet aan alle berekeningen op den voet te volgen, maar alles wat de omschrijving biedt geeft vertrouwen en daardoor is deze uitgave voor velen een practische wegwijzer.

Vooraf worden algemeene beschouwingen over het vraagstuk, dan opmerkingen over duurzaamheidsproeven gegeven na het breken van herhaalde belasting, de barst-

theorie, de draaibuiging, breukvlakte, spanningen, ontwikkeling van den breuk, Praktische vragen, Boekaanwijzingen, terwijl enkele illustraties hierbij alles verduidelijken. De aangename wijze, waarop al de onderwerpen zijn gesteld en in onderdeelen behandeld, maken het lezen gemakkelijk. Het is een uitgave die waarde heeft en dit lang behouden zal.

Rotterdam's Stadhuis.

Mochten wij in vorige aflevering eene beschouwing geven over de bij de firma Brusse verschenen brochure: Voorgeschiedenis van den Rotterdamschen Stadhuisbouw,

Oostzijgevel.

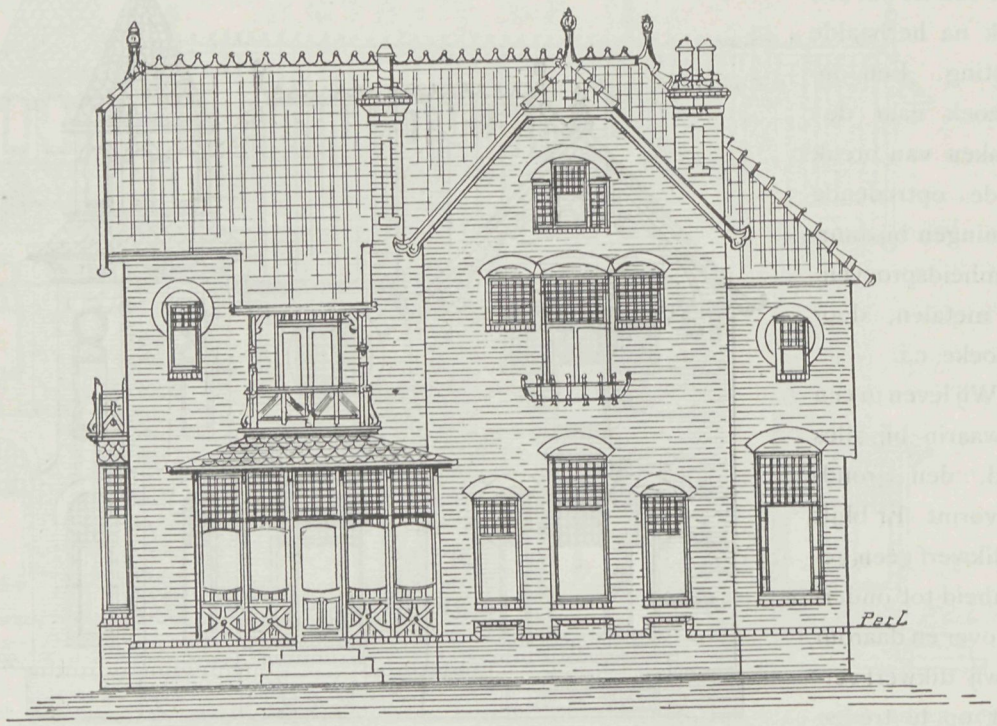

wij gaven daarbij aangehaald tevens onze zienswijze te kennen, die in zeer veel opzichten met de strekking in verschil was. Wij beschouwden dergelijk optreden als ongewenscht niet alleen, maar tot niets leidend dan om bitterheid te zaaien tusschen enkelen daarbij betrokkenen. Het Rotterdamsch Weekblad heeft dit op waardige wijze aangetoond en zegt onder anderen: Onze burgerij, die in de zaak van den Raadhuisbouw al van veel getuigen is geweest en er zich juist over begon te verheugen, dat de door vrienden van Berlage en de Bazel gewekte agitatie kennelijk begon te luwen, zoodat de eerste steenlegging in pais en vree kan geschieden, is deze week weer opgeschrikt door het uit de lucht komen vallen van een adres, dat niets meer of minder wenschte, dan dat de Raad op het in het vorig jaar genomen besluit zou terugkomen. Of liever uit de lucht

vallen, lijkt ons een minder juiste uitdrukking, omdat bij velen reeds geruimen tijd bekend was dat er iets broeide. De architecten waren voldoende aan het woord geweest bij de poging om een der besten hunner af te maken, wijl hij de gelukkige was geweest, die in een eerlijken kamp den prijs had weggedragen, het werd tijd dat anderen deze taak eens gingen overnemen, en herinneren wij ons het tijdstip, waarop het gerucht tot ons doordrong, dan kan de spontaniteit dier beweging zeker niet als excuus dienen voor de povere hoeveelheid handteekeningen die het adres sieren, een adres dat n.b. beweert, dat de afkeuring van het plan Evers »vrijwel algemeen« is geweest. Ware dat zoo, dan had deze petitie niet 35 handteekeningen moeten bevatten, doch een aantal, dat dit cijfer met honderden overschrijdt.

Men kan dan neiging gevoelen tot de meening, dat de berg een muis heeft gebaard. Intusschen mag men niet vergeten, dat wat aan de kwantiteit ontbreekt, door de kwaliteit wordt vergoed.

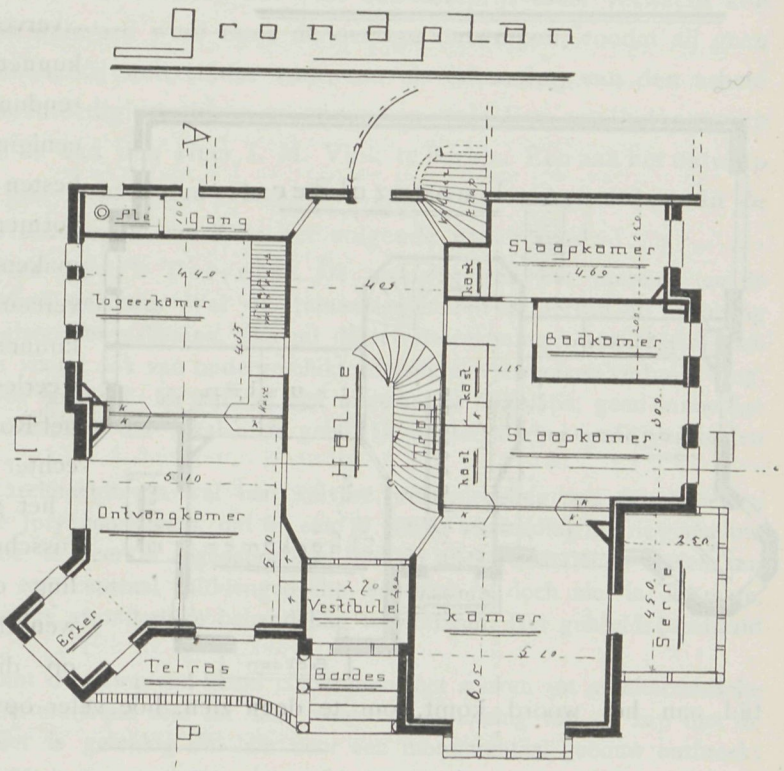

Het zijn inderdaad geziene buigers van onze stad, die op deze ietwat zonderlinge wijze van hun meening deden blijken.

Wij hebben ons afgevraagd waarom? Welk redelijk resultaat kunt gij verwachten van een dergelijk adres? Dat de door U zelf gekozene in gemeenteraad, dien gij met uwe petitie eenvoudig verlaagt tot een collectie van onmondige kinderen, zijn besluit van voor een jaar weer zal opeten, alleen omdat gij een maand of negen na dato tot de onbewezen conclusie komt, dat dit besluit niet goed is geweest? Niemand die het gelooven zal. Gij kunt er U zelf geen oogenblik mee hebben gevleid. Wij hebben nog een oogenblik gedacht, dat de bedoeling der adressanten was een poging te doen, om de volgens hen gemaakte fouten *voor het vervolg* te voorkomen. In het adres is die toekomst echter in zoo bijkomstigen termen behandeld, dat wij dat idee weer dadelijk hebben losgelaten. De strekking kan dus nauwelijks een ander wezen, dan om na de anderen nu ook zelf het leven van den gelukkigen bouwmeester te verzuren, maar tegelijkertijd onaangenaam te wezen aan hem of hen, die in den gang van zaken een levendig aandeel hebben genomen, dus dezen over het hoofd van den Heer Evers heen een goed aankomenden schop toe te dienen. Of dat loyale tegenstand is, wij zullen ons er niet over uitlaten.

Aldus werd op uitnemende wijze de waarde aan de brochure betwist, en het is daardoor mogelijk, dat ook anderen zich bij dit oordeel schaarden, en toen dan ook het adres, dat niet zonder contra-adres was gebleven, in de Raad ter behandeling kwam, werd dat eenvoudig bij meerderheid van stemmen terzijde gelegd. Daarmede is voorloopig rust in het kamp. De geheele geschiedenis echter geeft een treurig beeld der harmonie, die tusschen de vakgenooten onderling bestaat en van wien de eerste bestrijdingen uitgingen. Wanneer het mogelijk was, zulke gevolgen toe te laten, dan zouden de prijsvragen tot het gebied der onmogelijkheid gaan behooren, waaraan zeker nog veel kan verbeterd worden, maar waar nu reeds de Prijsvraag-Commissie controle oefent, past een rustig, zich vereenigen met de Jury-uitspraken. Wanneer, zooals ook in het Bouwkundig Weekblad van 2 Mei 1911 door H. wordt aangegeven in het vervolg de Jury-leden zouden kunnen gekozen worden bij referendum, door de architectenvereenigingen zou dit zeker den besten weg voor de toekomst vormen en vele dispuut onmogelijk maken, daar dan die onderlinge vereenigingen de bezwaren zouden kunnen uitmaken en alle oppositie weerleggen. De geschiedenis van het Rotterdamsche Stadhuis vormt echter een treurige bladzijde op het gebied der verhoudingen tusschen de bouwkundigen onderling en de gevolgen daarvan, wenschelijk is het, dat de rust op dit gebied terugkeert en de tijd aan het woord komt, om te doen zien, hoe veler opvattingen zijn gelogenstraft.

Verdiepingplan

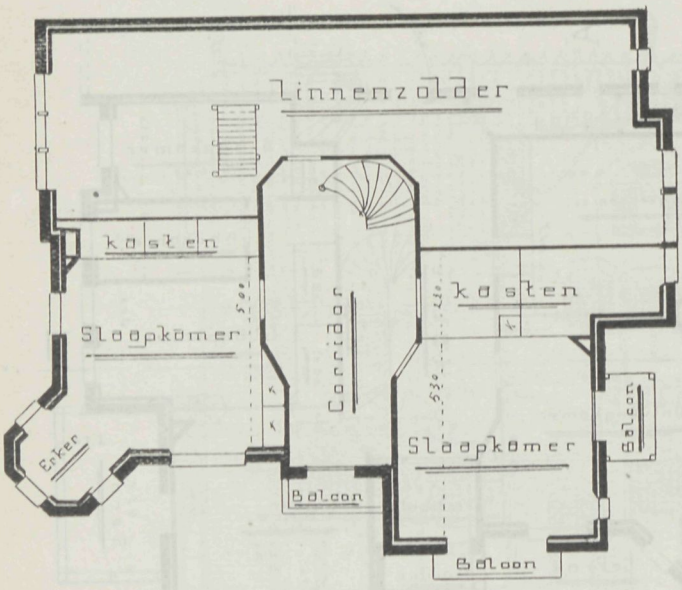

Prijsvraag Tuinstadwijk.

Op deze prijsvraag bekroonde de jury geen der ontwerpen. Overeenkomstig art. 3 van het programma heeft zij voorgesteld, en het bestuur van de Sociaal Technische Vereeniging van democratische Ingenieurs en Architecten heeft zich met het voorstel van de Jury vereenigd, de beschikbare som als volgt onder de vier beste ontwerpen te verdeelen. Huis en Tuin *f* 250.—, Sol Lucit Omnibus en Licht en Lucht elk *f* 100.—, Travail *f* 50.—. Het bestuur der Vereeniging wenscht, indien de ontwerpers van de ingezonden ontwerpen hun toestemming daartoe verleenen, de bovengenoemde ontwerpen, alsmede de ontwerpen Pheré Klos en In Solidam te publiceeren.

Namens de Jury,
de Secretaris A. KEPPLER.

Eere-Prijsvraag der Vereeniging Achitectura et Amicitia.

Op deze prijsvraag zijn ingekomen 8 antwoorden: »Ars Longa Vita Brevis«, met 11 teekeningen en toelichting; »Gopura«, met 6 teekeningen en toelichting; »Boro Boedoer«, met 11 teekeningen en toelichting; »Archipel«, met 13 teekeningen en toelichting; »Laboree«, met 9 teekeningen; »A. et A.«, met 9 teekeningen en toelichting; »O.«, met 9 teekeningen; »Fancy«, met 8 teekeningen.

De Jury stelde een ontwerp buiten concours, omdat dit niet voltooid was. Leden der Jury waren: H. P. Berlage, M. J. Rien Hack, W. Kromhout Czn, I. C. van der Pek en W. van der Pluym rapporteur.

De uitspraak was: de 1ste prijs toe te kennen aan het ontwerp »Ars Longa Vita Brevis«, bestaande uit het diploma en *f* 300.—, den Heer Jan Pauw te Damme bij Brugge (België). De Jury was van oordeel, dat voor een eereprijs meer verwacht kon worden dan het werk dat geleverd werd door de overige ontwerpen, zoodat zij geen 2e of 3e prijs kon toekennen. Zij stelt echter voor, om als erkenning van den arbeid die geleverd werd, twee aanmoedigingsprijzen te geven, en wel: Een aan het ontwerp motto »Fancy«, groot *f* 75.—, van den Heer I. M. Vink te Berlijn. Een aan het ontwerp »Boro Boedoer«, groot *f* 50.—, aan den Heer Piet Lijdsman te Amsterdam. In de beoordeeling van deze drie ontwerpen wordt er het volgende van gezegd:

No. 1. „Ars longa — Vita brevis". Terrein: De plaatsing van het museum en de beide kleine gebouwtjes is goed gekozen. Wat de tuinaanleg betreft is hiervan de bedoeling beter na te gaan uit de perspectief-teekening, dan uit de terreinteekening; deze laatste toch geeft door haar harde kleuren vooral ook van ondergeschikte details, een schijnbare verbrokkeling.

Plan: Rustig grootsch en compact. Er zijn bij een uitstekende cirkulatie, geen onnoodige gangen geprojecteerd. De verlichting der lokalen is goed. De achtergalerijen goed verbonden met den tuin.

Gevels: Deze geven architectonisch wel een zuivere weerspiegeling van den geheelen bouwopzet. Het wil echter de Jury voorkomen, dat er een te sterke afscheiding in drie gedeelten te voorschijn is gekomen, die te zeer in tegenspraak is met de alles verbindende deelen van den plattegrond, waarin wel een centraal middengedeelte zichtbaar is, doch niet in die mate, om in den opstand een zoo sterke afzonderlijke behandeling te wettigen. Het geheel is beschaafd van vorm en monumentaal

Doorsnede: Hier komt de gewapend-beton constructie, het zoeken tot architectonische vormgeving in verband met dit materiaal zéér tot haar recht. De oplossing van de kap met de lichtramen is vernuftig en het is gelukkig dat hier voor een monumentaal gebouw ontbreekt een glazen dak.

Détails: Flink en goed bestudeerd.

Perspectief: Deze geeft goed de bedoeling weer van vogelvlucht-perspectief.

Teekenwerk: De jury heeft ten zéérste bejammerd, dat de uitvoering der gekleurde teekeningen niet in overeenstemming is met de van vaardigheid getuigende uitvoering der architectuurteekeningen. De kleur- en lijntegenstellingen pleiten niet van ontwikkeld gevoel; gewenscht zou het zijn dit belangrijk onderdeel, dat zoozeer ook bij uitvoering tot dankbare uitdrukking komt, tot onderwerp te maken van aandachtige studie.

No. 2. „Fancy". Terrein: De indeeling in verband met gebouw goed bekeken. Monumentaal hek alleen in plan aangegeven; de ontwerper heeft zich hier wat vlug van afgemaakt.

Plan: De langgerekte vorm is veelal doorgevoerd in 't gansche project; dit geeft hier en daar minder gunstige verhoudingen o.a: achterzaal ± 10 × 60 M. De kamers van Directeur en Onderdirecteur ongunstig gelegen ten opzichte van de administratie, bovendien te klein (3 × 3 M.) vergelijk hiermede de groote ruimten toebedacht aan hal en trappenhuis. De studie-

zalen zijn bijzonder smal, terwijl de verlichting ongunstig is. De kabinetten voor schilder- en gebruikskunst zijn zéér klein. Verbinding onder de groote hal ongelukkig en geforceerd — vergelijk hier plaatselijk een hoogte van 2.50 M.

Gevels: Rustig van verdeeling — wel monumentaal. Toren zeer hoog, hoewel goed van verdeeling. Van binnen uit gezien zal de toren door zijn geweldige hoogte als holle ruimte in ongunstiger conditie komen. Gevels concierge-woning en lunchroom ontbreken.

Doorsnede: Hier had men wat meer van verwacht in verband met sommige oplossingen, die nu wat raadselachtig zijn.

Belangrijk détail: De belangrijkheid van dit gevel-détail wordt door de jury niet ingezien en had zij hiervan dus meer verwacht.

Perspectief-teekening: De inzender heeft zich al bijzonder gemakkelijk hiervan afgemaakt. Een vogelvlucht-perspectief wordt toch gedacht van uit een hoog punt doch binnen den gezichtskring van een aanschouwer en niet van uit een oneindig-vergelegen punt gezien.

Teekening: Zeer behoorlijk, pittige lijnen.

No. 3. „Boro Boedoer". Terrein: Het begrip van groote lanen en waterpartijen is niet zéér tot zijn recht gekomen.

Plan: In het algemeen wat verward. Niet gunstig zijn de W.C. bij den hoofdingang geplaatst. Minder gewenscht komt het voor een monumentale trap zoo te projecteeren, dat ze direct bij het binnenkomen de onderzijde laat zien. De binnenplaatsen zijn wat vreemd ingeschoven tusschen het geheel, dat hierdoor minder monumentaal doet. De jury vraagt zich af, of al de binnengangen, welke de ontwerper in zijn toelichting op den voorgrond stelt, en in zijn plan toepast, wel noodig zijn en hierdoor het plan schaden.

Gevel: Hoewel een grootere eenheid en meer rust gewenscht ware, is de hoofdgevel behalve het beeldhouwwerk, niet onverdienstelijk te noemen. Architectonisch zit dit beeldhouwwerk wel op zijn plaats, doch de details zijn zéér zwak. Op kleine schaal is dit beeldhouwwerk veel beter en bewuster geteekend. Vreemd doen de groote verscheidenheid van raamtypen aan (cirkel-rechthoek-ellips). Het plaatsen van ramen met koekoeken, in het sousterrain aan den voorgevel is weinig monumentaal te noemen.

Détails: Vreemde combinatie der (buitenste) gewelfschilden in de gehoorzaal. De aan de Indische kunst ontleende motieven, welke bedoeld zijn decoratief toe te passen (wajangpoppen enz) zijn zéér zwak. In 't algemeen zijn de details wat boven de macht van den ontwerper

Perspectief-teekening: Deze laat wel de massa van het gebouw zien. Het monumentaal hek is wel bekeken; de drie motieven zijn echter niet gelukkig te noemen.

Teekenwerk: zeer verschillend.

Tentoonstelling in 1915.

Naar uit het verslag van de algemeene vergadering der Nederlandsche Baksteenfabrikanten, gehouden 26 Maart 1914 te Arnhem, en thans opgenomen in het Tijdschrift „Klei", blijkt, bestaat het voornemen de Tentoonstelling van Huis en Tuin, die in 1912 zou gehouden zijn, maar die onder de velerlei tentoonstellingen in dien tijd gehouden, verloren ging, nu te houden in 1915. Daar voor dit denkbeeld veler sympathie was, is het te hopen, dat bij uitvoering van dat plan van allerwege krachtigen steun moge blijken. Dat tentoonstellingen de industrie ten goede komen, wordt dus nog in dat zelfde verslag betoogd, daar de expositie, indertijd gehouden in het gebouw der Maatschappij tot bevordering der bouwkunst, als gevolg kan wijzen op grooten verkoop. Wij zullen het dus mogelijk zien gebeuren, dat de tentoonstelling Huis en Tuin, die met zulke goede gegevens aanving, wordt herboren.

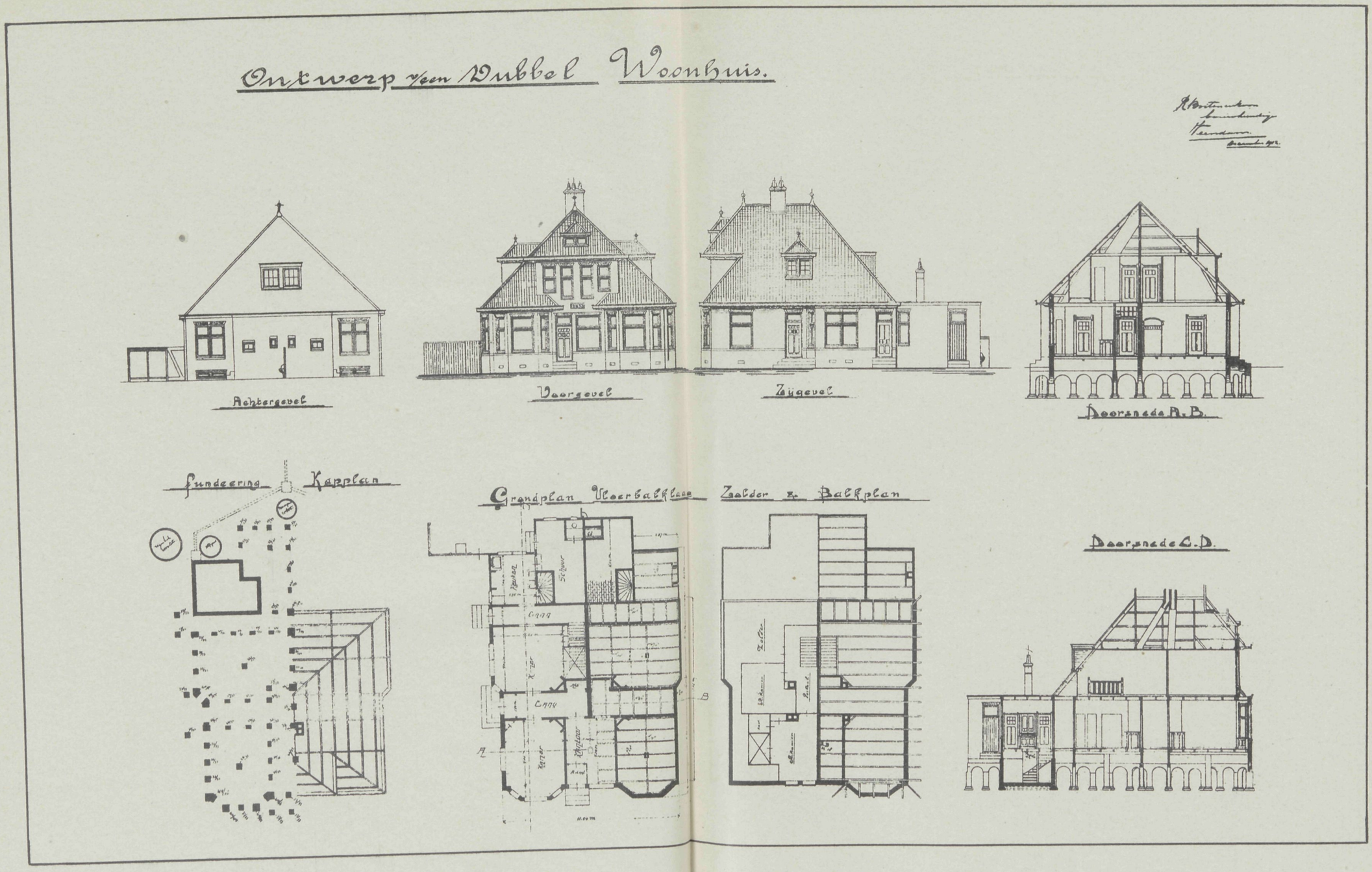
Ontwerp v/een Dubbel Woonhuis.
Achtergevel
Voorgevel
Zijgevel
Doorsnede A.B.
Fundeering Kapplan
Grondplan Vloerbalklaag
Zolder & Balkplan
Doorsnede C.D.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

21 Mei 1914 REDACTIE: ST. JANSTRAAT 40 AMSTERDAM. No. 11

BERICHT.

Hiermede wordt kennis gegeven, dat de Redactie „Vademecum der Bouwvakken" is verplaatst naar St. Janstraat 40 Amsterdam den Heer J. Clausen, drukker-uitgever, die de uitgave voor zijne rekening vervolgt. Omtrent inrichting, redactie enz., zal in de volgende aflevering nadere toelichting gegeven worden. Men adresseere alzoo alles de uitgave betreffende aan vorenstaand adres.

Bij de Platen.

Zeven beneden- en bovenwoningen te 's Gravenhage,

door M. KUYPER Czn., Bouwmeester.

De plannen, doorsnede en gevels, lichten het geheele ontwerp toe dat een hoogst verdienstelijken voorgevel bezit en een geriefelijke indeeling. De gevel biedt velerlei wisseling en is de inwendige verdeeling ruim. Het plan geeft de verdeeling van ieder der verdiepingen aan.

Grafische Statiek.

Vraagt men heden veel van de constructie, daaraan wordt tegemoet gekomen door de talrijke goed bestudeerde werken. Zoo verschenen er dezer dagen twee bij de firma L. J. Veen te Amsterdam, die belangrijke inhoud hebben. De een grafische statiek-berekening van balken vakwerken en kapgebinten, door H. J. van der Veen C. I. De uitgave bevat 54 tekstfiguren en handelt over samenstelling en ontbinding van krachten en vlakwerkende statische momenten. Verder de balken, het vakwerk, kapgebinten, bepaling der doorsnede van balken en staven, indien de buigingsmomenten en de staafkrachten bekend zijn. In het 120 pagina's bevattende boek bevinden zich tal van berekeningen, die velen een steun in den werkkring kunnen zijn.

Het andere boekje is gewapend-beton-voorschriften, door D. Kruijf C. I. Dit is een oude bekende en gewaardeerde uitgave, het is de tweede herziene druk. Dit pleit

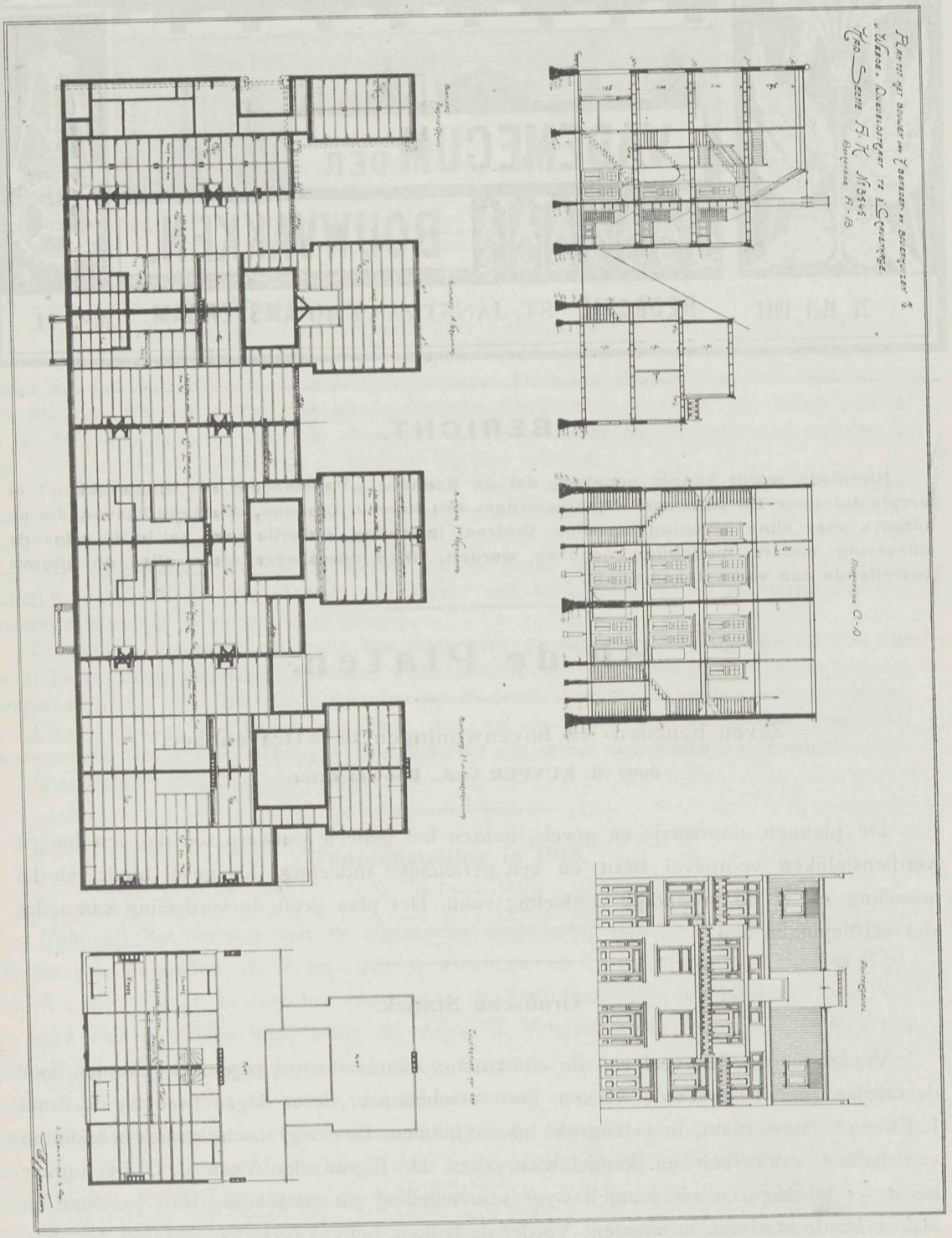

voor de uitgave, wanneer een tweede druk volgt is het een feit dat de eerste voldeed; daarom hier nog even aan herinnerd.

Handboek voor Timmerlieden.

Een boek dat in betrekkelijk korten tijd een derde druk beleeft, kan van getuigd worden dat het voldoet aan de gestelde verwachting. Dat doet dit boek in het bizonder, het is een afgerond geheel, waarin menigeen gelegenheid tot belangrijke studie vindt.

Zooals in het voorwoord de schrijver de Heer H. J. de Groot in deze derde druk meedeelt, dankt hij aan de medewerking van de Heeren Van Harderwijk, Doorn, Van Reyendam en De Jongh belangrijke uitbreiding. Dit maakt alles zooveel te volledíger en vestigen wij daarom gaarne de aandacht op deze derde uitgave.

Examen voor Bouwk. Opzichter, Bouwk. Teekenaar en Onderbaas 1914,

ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

In verband met het behaalde rangnummer hebben de volgende Heeren het diploma behaald voor:

Bouwkundig Opzichter. 1. J. B. van de Haar; 2. A. D. Imberg; 3. A. Langbroek; 4. C. de Lange; 5. H. Bosman; 6. N. J. Morijn; 7. Th. A. Wajer; 8. J. Vreenegoor; 9. E. J. van 't Ende; 10. J. H. C. van de Bol; 11. K. F. Eikenberg; 12. G. van der Leest; 13. G. I. Kluivenberg; 14 J. Kamminga; 15. S. Kamstra; 16. J. W. Onstenk; 17. C. van Dam; 18. A. G. Gebing; 19. Jn. Baldu; 20. F. H. Holtes; 21. B. van de Velde; 22. W. Broekema; 23. C. Dijk; 24. L. J. J. Hillen; 25. N. C. H. M. v. d. Drift; 26. L. Slagveld; 27. W. P. J. Gestman; 28. B. Th. M. Wessendorp; 29 A. Dirkse; 30. T. J. Venstra Ozn.; 31. K. A. van Doorn Jr.; 32. J. Klomp; 33. J. Teunissen van Manen; 34 N. de Waard; 35. G. van Essen; 36. A. J. van Dijk; 37. P. J. van der List; 38. P. H. Warreman; 39. W. I Ibes; 40. J. Degenhardt; 41. L. J. Luiten; 42. A. J. J. Verspoor; 43. H. J. v. d. Poelje; 44. C. R. Bos; 45. C. de Graaf; 46. J. Bijlaard; 47. G. W. Boomsma; 48. J. W. Sirag; 49. H. M. de Bremer; 50. A. Besse; 51. H. Vrijhof; 52. H. T. Friederichs; 53. J. Bakker; 54. J. J. Palm; 55. F. Stoffels; 56. G. A. Schralekamp; 57. H. J. Rijnhart; 58. J. Cornelissen; 59. G. I. Loogman; 60. J. M. den Breeje; 61. P. Drop; 62. J. M. van Buuren; 63. H. Fledderus; 64. W. Anema; 65. J. H. v. d. Veen R.Jz.; 66. F. J. Rampart; 67. J. A. Tjaden; 68. C. Wallenburg Jr.; 69. G. Andriessen; 70. G. W. Eijsker; 71. W. van de Ven; 72. A. A. Hoogrand; 73. M. Kamerling; 74. J. A. Krom; 75. N. P. A. M. van Hassel; 76. W. M. Th. Wissink; 77. T. de Winter Mzn.; 78. A. van Westreenen.

Bouwkundig Teekenaar. 1. G. Feenstra; 2. N. C. H. M. v. d. Drift; 3. H. B. van Broekhuijzen; 4. H. J. van de Haar; 5. P. C. Rijkse.

Uitvoerder van Burgerlijke Bouwwerken. 1. H. Haanschoten; 2. J. Delver; 3. F. Th. van Voorst.

Belangrijke oudheden.

De »N. R. Courant« vermeld het volgende over nieuwe vondsten:

In het Thermen-museum te Rome zijn belangrijke aanwinsten tentoongesteld, met name de vondsten, gedaan bij de opgraving van het merkwaardige Syrische heiligdom op den Janiculus in de Villa Wurts, vroeger Sciarra. In de eerste zaal van het museum zien we een Bacchusstandbeeld uit de 3de eeuw. Aan de haren en handen ziet men nog sporen van verguld; het lichaam was waarschijnlijk oorspronkelijk met stoffen bekleed. Bovendien bevindt zich daar onder meer een Pharao in zwart basalt, een zittende Jupiter, waarvan het hoofd is verloren gegaan en een 47 cM. hoog bronzen afgodsbeeld, dat gevonden werd in een driehoekigen

aanleg, waarin een vierhoekig lager gedeelte was gemetseld. Deze eigenaardige vondst is nog een raadsel voor de archaelogen. De tweede zaal bevat de, uit een artistiek oogpunt minder belangrijke vondsten uit een heiligdom, aan den Perzischen zonnegod Mythras gewijd, dat in de Carcalla-thermen werd aangetroffen. De derde zaal herbergt het fraaie bekende beeld van Atargatus, door slangen omwonden, waarover reeds door Winkelmann is geschreven en dat onlangs uit het bezit van de familie Sciarra werd aangekocht.

Internationale Bouwkunsttentoonstelling.

Aan de Besturen van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, het Genootschap Architectura et Amicitia, de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap, den Bond van Nederlandsche Architecten.

WelEd. Geb. Heeren.

Hierbij heb ik de eer U mede te deelen, dat de 4 bovengenoemde Vereenigingen goedgekeurd hebben het voorstel der Commissie van Voorbereiding eener Intern. Bouwkunst Tentoonstelling 1915 te Amsterdam, om in te gaan op het aanbod van B. en W. te dezer zake.

Dit aanbod bevatte als hoofdzaak het volgende:

B. en W. zijn bereid den Raad voor te stellen deze tentoonstelling te subsidieeren met *f* 5000.—, verder zijn B. en W. bereid het protectoraat over de tentoonstelling te aanvaarden. In het Stedelijk Museum wordt beschikbaar gesteld: beneden: de achterzaal met de zijgangen; boven: een 7-tal zalen.

De Commissie van Voorbereiding was van meening dat onder deze omstandigheid een Intern. beperkte keuze tentoonstelling van enkele actueele groepen van bouwwerken kans van slagen heeft, en het verheugt haar, dat de 4 genoemde vereenigingen zich hiermede hebben vereenigd.

Zooals U bekend is hebben de 4 vereenigingen en de Afdeeling Amsterdam der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst toezeggingen gedaan voor een garantiefonds tot een totaal bedrag van *f* 2850.—. De samenstelling was als volgt:

Maatschappij	*f* 750.—
Afdeeling Amsterdam	„ 100.—
Architectura et Amicitia	„ 1000.—
Bouwkunst en Vriendschap	„ 250.—
Bond van Nederl. Arch.	„ 750.—
	f 2850.—

Voorzichtigheidshalve was door de Commissie dit garantiefonds bij B. en W. opgegeven als te zijn groot *f* 2500.—.

De bijdrage van Architectura et Amicitia groot *f* 1000.— was daarop gebaseerd, dat aan de Intern. Tentoonstelling verbonden zou worden een lustrum Tentoonstelling van Architectura et Amicitia. Waar dit vervallen moet door de meer beperkte omstandigheden, heeft Architectura et Amicitia terecht geen termen gevonden, het volle bedrag te handhaven; maar werd aan de Commissie van Voorbereiding in overweging gegeven, de toezeggingen voor het Garantiefonds op billijke wijze onder de bouwkundige vereenigingen te deelen.

De Commissie heeft hieraan gevolg gegeven en de volgende verdeeling gemaakt:

Maatschappij	*f* 900 —
Afdeeling Amsterdam	„ 100.—
Architectura et Amicitia	„ 500.—
Bouwkunst en Vriendschap . . .	„ 250.—
Bond van Nederl. Arch.	„ 750 —
	f 2500.—

Het zal der Commissie zeer aangenaam zijn, indien de Maatschappij en Architectura en Amicitia zich met deze verdeeling kunnen vereenigen.

Waar nu de plannen voor deze Tentoonstelling gelukkig een vasten vorm hebben aangenomen acht de Commissie het wenschelijk zich uit te breiden, ten einde een goede organisatie te kunnen voorbereiden en bij B. en W. een compleet voorstel te kunnen doen, wat betreft het Bestuur der Tentoonstelling, eventueel Eerecomité en andere comité's enz.

In verband hiermede verzoekt de Commissie U voor Uwe Vereeniging een tweede afgevaardigde in de Commissie te benoemen.

Gaarne spoedig Uw antwoord tegemoet ziende,

Hoogachtend,

Voor de Commissie van Voorbereiding der Int. Bouwk. Tentoonstelling 1915.

De Secretaris, J. GRATAMA.

De Scoriae-Bricks.

Het bestuur van de vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten heeft zich met een ernstig protest gewend tot de gemeente 's Gravenhage, betreffende de groote toepassing van dit materiaal; het adres luidt als volgt:

Aan den Raad der Gemeente 's-Gravenhage.

Geeft met verschuldigden eerbied te kennen, het Bestuur van de Vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten, van welke Vereeniging de Statuten laatstelijk zijn goedgekeurd bij Kon. Besluit van den 7 Maart 1913, No. 87,

dat adressant met belangstelling den loop van het bestratingsvraagstuk in Uwe Gemeente volgt; voornamelijk voorzoover dit vraagstuk geldt de toepassing op zoo ruime schaal van Scoriae-Bricks;

dat in het bijzonder met leedwezen is kennis genomen van het aannemen door Uwen Raad van een voorstel van B. en W. om een contract af te sluiten voor levering gedurende vier achtereenvolgende jaren van telkenmale 350.000 stuks Scoriae-Bricks;

dat in de dit voorstel betreffende bijlage No. 910 een zinsnede bijzondere aandacht vraagt, n.l. die, welke luidt: „daar er nog geen betrouwbaar materiaal bekend is enz.";

dat adressant dit deel van het betoog eene zeer eigenaardige motiveering acht, welke in geenen deele juist genoemd kan worden en welke bovendien geheel en al de bevordering van eigen inlandsche industrie voorbijziet;

dat immers in gebakken straatklinkers een sedert eeuwen toegepaste, stroeve, weinig stof veroorzakende wegverharding wordt geleverd, welke in straten met geen overdreven zwaar verkeer overal uitstekend voldoet;

dat daarentegen in Uwe Gemeente de klachten over Scoriae-Bricks legio blijken te zijn;

dat ervaringen elders geheel en al bevestigen, dat de klachten over gladheid van Scoriae-Brick-bestrating en het daardoor herhaaldelijk voorkomende vallen van paarden, volkomen gegrond zijn;

dat daarentegen de motiveering van het adres van den A. N. W. B., Toeristenbond voor Nederland een niet juist inzicht verraadt in hetgeen van eene goede, doeltreffende bestrating te verlangen is; in zooverre n.l., dat het niet aangaat om ter wille van motortractie en rijwielverkeer de animale tractie als van geenerlei belang te achten;

dat dit ons argument aan waarde wint door de overweging, dat het stroevere klinkermateriaal eene evenzeer bruikbare bestrating voor het automobielverkeer oplevert, getuige het feit, dat men te Indianapolis een auto-renbaan van dit materiaal heeft gemaakt;

dat op grond van een en ander — nog nader toegelicht in bijgaande memorie van toelichting — adressant meent, dat er geen reden bestaat om een buitenlandsch importmateriaal, dat in het land van herkomst zeer weinig wordt toegepast, op zoo ruime schaal te gebruiken, waar de vaderlandsche klinker beter op zijn plaats zou zijn.

Redenen waarom adressant Uw College verzoekt om uitvoering te geven aan het in een Uwer vroegere Raadszittingen in principe genomen besluit, om het vraagstuk van de Scoriae-Brick-bestratingen in speciale beschouwing te nemen.

't Welk doende, enz.

MEMORIE VAN TOELICHTING,

tot het Adres van 22 April 1914, aan den Raad der Gemeente 's Gravenhage toegezonden door het Bestuur der Vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten.

In de Gemeente 's Gravenhage liggen ettelijke tientallen Hectaren Scoriae-Bricks-bestrating, hetgeen eene hoeveelheid van 20 tot 30 millioen Waalklinkers zou gevorderd hebben, indien dit materiaal voor de bestratingen gebezigd ware.

Het is duidelijk, dat de Nederlandsche Baksteennijverheid derwijze een belangrijke steun is onthouden, en zulks ter wille van een import-artikel, dat een afvalproduct is van hoogovens en waarop een vrachtprijs drukt van 40—60 % van de waarde.

Niettegenstaande dus het materiaal in Engeland omstreeks 50 % goedkooper te leveren is dan hier te lande, gebruikt men het daar — practisch gesproken — niet; men past het slechts zeer plaatselijk toe en dan nog slechts in z.g. „back streets".

In de onlangs bij den Gemeenteraad van 's Gravenhage ingezonden adressen vindt men tegen de gladheid van Scoriae-Brick-bestrating wederom het verdedigende argument, dat de helling of de tonrondte van bestrating oorzaak van het vallen der paarden is. Wederom, want dit argument ontmoet men nagenoeg steeds, wanneer over de gladheid van deze bestrating klachten worden geuit. De herkomst van het argument is veelal niet moeilijk te gissen en is gegronde aanleiding tot een uiterst voorzichtig aanvaarden daarvan.

Reeds in 1901 schreef de heer W. C. A. Hofkamp, toen en nu nog Directeur der Gemeentewerken te Leeuwarden, op bladz. 702 van „de(n) Ingenieur" als volgt:

„De hier gebruikte Scoriae-Bricks werden langzamerhand te glad.... De oorzaak der gladheid is ook geheel en al aan 't materiaal toe te schrijven en geenszins aan de helling of te groote tonrondte van de straat. De St. Jacobstraat, waar de in 1891 door den heer G. W. Deurvorst te Amsterdam, namens de „Tees Scoriae-Bricks Co. Ltd." kosteloos aangeboden 1200 stuks gelegd zijn, heeft geen helling en de tonrondte is er niet meer dan 8 à 9 c.M. op de 3.70 M. breedte. Maar ook werd de gladheid niet eerst in de laatste weken gemerkt. Reeds in November 1897 antwoordde ik den heer Directeur der Gemeentewerken in Groningen op zijn rondschrijven daaromtrent, dat hier de Scoriae-Bricks niet bevielen, omdat zij te glad bleken te worden, wat ik vooral toeschreef aan het afslijten der witte emaillaag, waarmede de nieuwe steenen bedekt zijn".

Omtrent dit witte laagje zegt H. A. Muus, Hoofdopzichter bij de Gemeentewerken te Rotterdam, in zijn werkje „Straatbouw":

„De Scoriae-Bricks worden gegoten met het kopvlak onder; de vellingkanten zijn dus onder in den vorm aangebracht, de zwaarste deelen uit de vloeistof zakken naar onder, zoodat het kopvlak belangrijk harder is dan het grondvlak. Men kan bij het verstraten de bricks dus niet omdraaien, ten einde geen ongelijk slijtende bestrating te krijgen".

„Het witte laagje, hetwelk alle Scoriae-Bricks in nieuwen toestand vertoonen, is bij het gieten naar buiten gedrongen kalk, die er na kort gebruik afslijt; echter bevinden zich onder dit huidje dikwijls groote of kleine luchtbellen, die na het straten voor den dag komen en het kopvlak een leelijk mottig aanzien geven".

Deze holten noemt ook Prof. Van der Kloes in zijn handboek „Onze Bouwmaterialen"; hij zegt daar:

„Bovendien komen in dat materiaal talrijke gietholten voor en krimpscheuren, die breuken en — als zij vol water geraken — stukvriezen veroorzaken".

„Bovendien", zegt Prof. Van der Kloes; hij heeft dus nog andere bezwaren genoemd en wel:

„De Scoriae-Bricks zien er, nieuw zijnde, zeer aanlokkelijk uit. Het stroeve oppervlak is weldra weggesleten; dan komt een spiegelglad blauw oppervlak bloot, dat bij regen en sneeuw zoo te zeggen onbegaanbaar is en tot veelvuldige ongelukken aanleiding geeft".

De heer Muus zegt in het aangehaalde werkje omtrent de bruikbaarheid:

„Voor eenigszins zwaar vrachtvervoer zijn ze ongeschikt, vooral om het te glad worden voor werkpaarden, doch ook omdat de koppen dan betrekkelijk spoedig versplinteren.

Nu zou men de vraag kunnen stellen, of dan klinkers voor datzelfde vervoer ook niet te zwak zijn. De Gemeente Rotterdam geeft met een doorslaand voorbeeld het bewijs, dat hier bevestigend antwoord onjuist zou zijn.

De eene zijde van den Mauritsweg, aldaar, mag niet met vrachtwagens boven een zeker gewicht worden bereden — de bestrating bestaat aan die zijde uit Scoriae-Bricks. Voor de Klinkerbestrating aan de andere zijde is geenerlei verkeersbeperking voorgeschreven.

Deze mededeeling ontvingen wij indertijd van den heer Van IJsselsteyn, oud-directeur van Gemeentewerken te Rotterdam.

Dat de ervaringen van den heer Van IJsselsteyn, verkregen met klinkers, in tegenstelling met andere kunststeenen, waartoe ook Scoriae-Bricks gerekend moeten worden, ook in het algemeen steeds gunstig moeten zijn geweest, blijkt wel uit de volgende aanhaling uit een voordracht van genoemden ingenieur, in het Kon. Instituut van Ingenieurs op 25 Oct. 1910 gehouden.

„Menige kunstmatige steen van buitenlandsche herkomst wordt, althans in ons Vaderland ingevoerd, waaromtrent men mag vragen of — vooral indien wij den hoogeren prijs in aanmerking nemen — hij wel van heel veel betere kwaliteit dan de klinker is".

Wat onze opmerking over de onjuiste motiveering van het adres van den A. N. W. B. aangaat, het volgende. Blijkens gegevens, gepubliceerd tijdens de Groote Landbouwtenoonstelling, zijn er in ons land rond 240.000 paarden, waarvan zeker een ruim evenredig deel in 's-Gravenhage aanwezig zal zijn. Mogen nu (wij betwijfelen overigens de absolute juistheid van deze praemisse zeer) de Scoriae-Bricks voor een belangrijke categorie van weggebruikers, als wielrijders en automobilisten, aangenamer te berijden zijn dan eenig ander materiaal, dan gaat het niettemin toch niet aan om ter wille van dit „aangename" het gevaarlijke, dat eene andere belangrijke categorie van weggebruikers van dit materiaal ondervindt, eenvoudig ter zijde te stellen. Daargelaten nog de vraag, of niet mede gelet dient te worden op de verschillende mate van noodzakelijkheid van meer of minder veilig verkeer voor de uiteenloopende categorieën van gebruikers. Duidelijker gezegd, de aangenaamheid en het gevaar in de twee gevallen staan in totaal verschillende omstandigheden tegenover elkaar; voor de eerste categorie hoofdzakelijk pleizier en genoegen, voor de tweede categorie bestaansmiddel of hulpmiddel als motieven om tot weggebruiker te worden.

Al zijn numeriek wielrijders en automobilisten verre in de meerderheid in vergelijking tot de stalhouders, neringdoenden met paard en wagen en in het algemeen alle paardenbezitters, de laatste categorie wint het ontegenzeggelijk in belangrijkheid voor personen- en goederenvervoer, enz. Bovendien, al waren er honderdtallen voertuigen met animale beweegkracht tegenover duizendtallen wielrijders en automobilisten, dan nog moet het aangenamere wijken voor het minder gevaarlijke en meer economische.

Het zou te ver voeren, hierop gedetailleerd door te gaan, maar op streng wetenschappelijken grond zou zijn aan te toonen, dat steeds, d. w. z. bij ieder soort van verkeer, Waalklinkers goedkooper komen dan Scoriae-Bricks. Men moet dan evenwel de juiste cijfers van de materialen in aanleg en onderhoud per M². in oogenschouw nemen — enkel op aanschaffingskosten letten zou foutief zijn.

Waar klinkers door extra groote verkeersdrukte of beter -zwaarte niet kunnen voldoen, daar is op volkomen dezelfde gronden ook de Scoriae-Brick niet meer op zijn plaats en zou keibestrating in alle opzichten voordeeliger zijn.

Het Bestuur van de Vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten,
Voor het Bestuur:

(get.) VAN WIJK, *Voorzitter.*
(get.) OMZEELE, *Secr.-Penningmeester.*
(get.) J. H. JANSON, *Algemeen Secretaris.*

Het Gebouw voor de Tweede Kamer.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat.

Ondergeteekenden: de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst te Amsterdam, het Genootschap Architectura et Amicitia te Amsterdam, de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap

te Rotterdam en de Bond van Nederlandsche Architecten te Amsterdam, nemen met verschuldigden eerbied de vrijheid het volgend onder Uwe geëerde aandacht te brengen:

Meer en meer wordt ingezien de noodzakelijkheid dat bij het tot stand brengen van de belangrijke bouwwerken van onzen tijd er naar gestreefd moet worden, dat deze aan de hoogste architectonische eischen zullen voldoen, zijnde deze bestemd om weer te geven den stand van de hedendaagsche bouwkunst, en in hunne uiterlijke verschijning uit te spreken de beteekenis van de ontwikkeling, de kracht en den kunstzin van een volk.

Is het voor particulieren dus een eisch, dat zij bij de opdracht voor eenigen bouw de keuze van hunne bouwmeesters, die de bouwwerken zullen ontwerpen en de uitvoering leiden, met voorstaande overwegingen rekening houden, in des te grooter mate rust deze verplichting op de Overheid, die in dezen in waarheid eene hooge roeping te vervullen heeft.

Als een der meest representatieve bouwwerken nu, waarvan het tot-standbrengen door het Rijk zal worden ondernomen, is zeer zeker te noemen het gebouw voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal, zoodat ondergeteekenden van oordeel zijn, dat bij een zoo belangrijk bouwwerk alle Nederlandsche architecten in de gelegenheid moeten worden gesteld, hun beste krachten aan dit onderwerp te wijden.

Adressanten ontveinzen zich niet de groote moeilijkheden, zoowel ten aanzien van den aard van het bouwwerk, als van de omgeving waarin het zal worden gesticht, doch zij meenen op goede gronden te mogen aannemen dat onder de Nederlandsche architecten meerderen te vinden zullen zijn, in staat dit zoo belangrijk vraagstuk tot oplossing te brengen.

De vraag nu aan wien onder die architecten zoo eervolle opdracht kan worden toevertrouwd, zal te beantwoorden zijn door het uitschrijven van een openbare *ideëen-prijsvraag*, gevolgd door een *engeren wedstrijd*, waartoe een zeker aantal gekozenen uit den vóórwedstrijd zullen worden toegelaten.

Tal van voorbeelden, vooral in het buitenland, zijn aan te wijzen, waarbij de verkregen resultaten eene aanbeveling voor het stelsel van openbare prijsvragen zijn geworden.

Er kan dan ook geen reden zijn aan het welslagen van de hier bedoelde ideeën-prijsvraag en eindwedstrijd te twijfelen, indien zij breed worden opgezet, en geregeld in overleg met de Permanente Prijsvraag-Commissie, die is ingesteld door de bouwkundige vereenigingen, en adviseert op de grondslagen neergelegd in de Algemeene Regelen voor nationale bouwkundige prijsvragen.

Door deze inzichten geleid, en ten volle overtuigd van Uwe belangstelling te dezer zake, nemen ondergeteekenden de vrijheid Uwe Excellentie met den meesten aandrang in overweging te geven, de Nederlandsche architecten in de gelegenheid te stellen *in vrijen wedstrijd* hunne krachten te geven aan de oplossing van het zoo beteekenisvolle vraagstuk der stichting van een nieuw Gebouw voor de Volksvertegenwoordiging.

't Welk doende, enz.:

Voor het Hoofdbestuur der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst:

(w.g.) A. Salm G.Bzn., *Voorzitter.*
„ J. Gratama, *Secretaris.*

Voor het Genootschap „Architectura et Amicitia":

(w.g.) Paul de Jongh, *Voorzitter.*
„ H. F. Symons, *Secretaris.*

Voor de Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap":

(w.g.) P. G. Buskens, *Voorzitter.*
„ G. Diehl, *Secretaris.*

Voor den Bond van Nederlandsche Architecten:

(w.g.) Jos. Cuypers, *Voorzitter.*
„ Jon. Ingenohl, *Secretaris.*

Plan tot het bouwen van 7 Benedenen en Bovenhuizen t/o
v. Weede v. Dijkveldstraat te 's-Gravenhage
Kad. Sectie A.K. № 3545

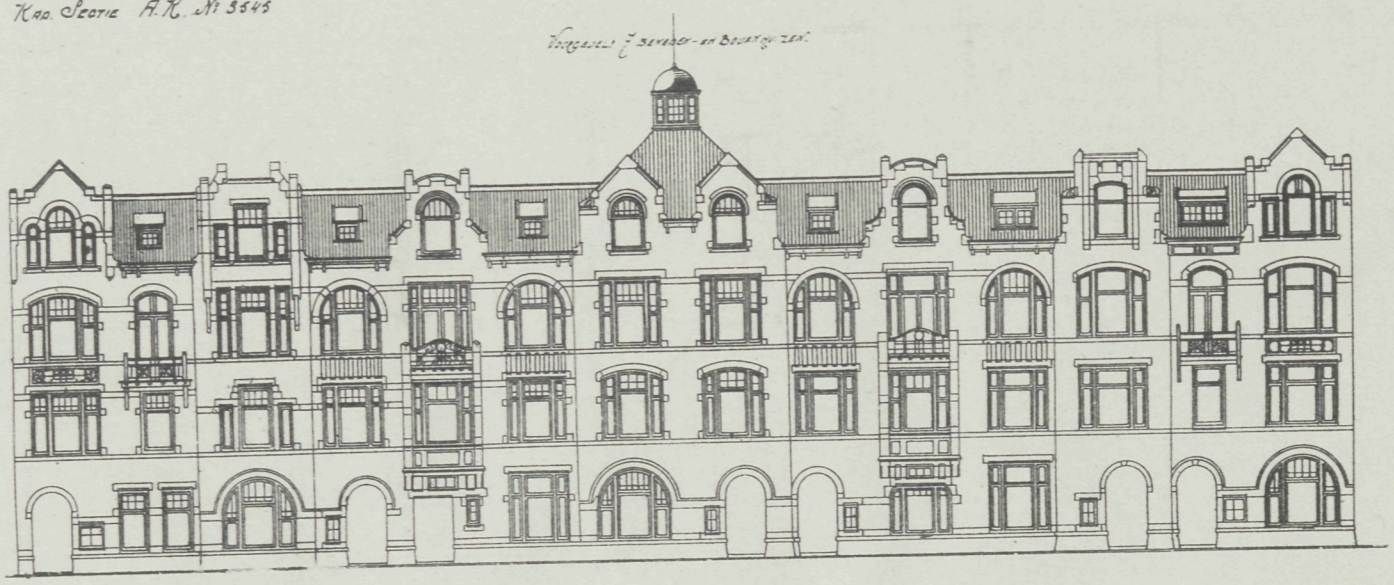

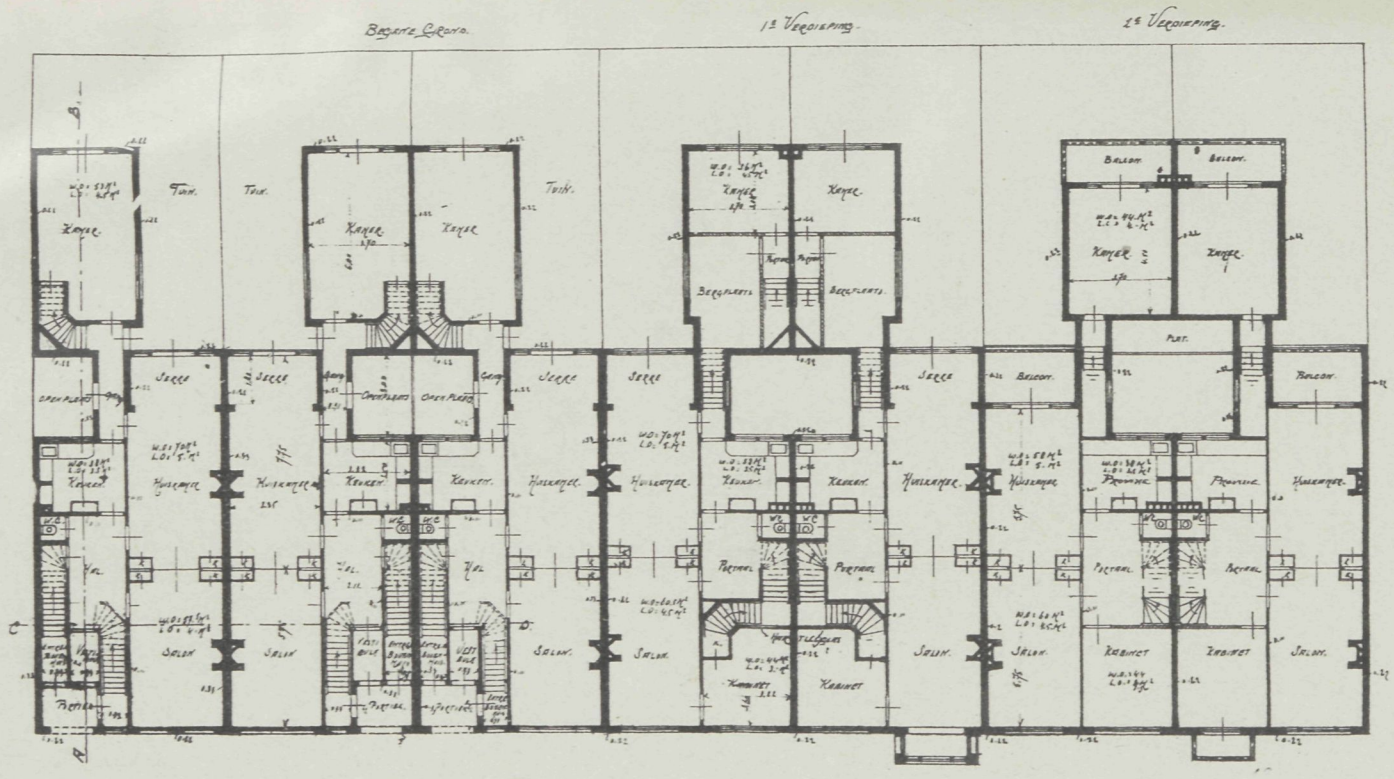

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

4 Juni 1914 REDACTIE: ST. JANSTRAAT 40 AMSTERDAM. No. 12

BERICHT.

In aansluiting met het bericht in het vorig nummer kan worden medegedeeld, dat de thans opgetreden Redactie alles in het werk hoopt te stellen, om den inhoud van het blad frisch en aantrekkelijk te maken, opdat het blijve, en voor steeds meerderen worde, een goed vriend, wien men gaarne het „VADE MECUM" (Ga met mij) toeroept.

De Redactie vertrouwt, dat de lezers ook daartoe het hunne zullen willen bijdragen, n.l. door het „Vademecum der Bouwvakken" bij hen, die er nog niet op geabonneerd zijn, bekend te maken en aan te bevelen.

Het adres der Redactie blijft voorloopig: ST. JANSTRAAT 40.

Redactie „VADEMECUM".

MEDEWERKERS.

Het zal de Redactie aangenaam zijn, geregeld medewerking voor dit blad te ontvangen voor het leveren van goede bouwontwerpen met beschrijving, als ook van artikelen over bouwkundige onderwerpen. Het honorarium bedraagt f 2.50 per pagina en f 10.— per plaat.

HH. lezers, die hiertoe in staat en bereid zijn, gelieven hunne aanbiedingen schriftelijk te richten aan het tegenwoordige adres der Redactie: ST. JANSTRAAT 40, Amsterdam.

Bij de Plaat.

WOONHUIS TE ENSCHEDÉ.

Het op onze plaat afgebeelde ontwerp is van een woonhuis te Enschedé en maakt door zijn gelukkige distributie een aangenamen indruk. De breede portiek in den voorgevel, met de zij- en bovenlichten rondom de deur, die zelve ook van glas voorzien is, werkt zeker mede tot een goede dagverlichting van den corridor, wat anders, vooral bij portieken, vaak veel te wenschen laat.

Ook aan de indeeling der ramen is het te zien, dat de ontwerper aan de verlichting der vertrekken alle aandacht heeft gewijd, terwijl het een goede gedachte is, de plattegrondindeeling in den gevel tot uitdrukking te brengen.

HET HOOFDGEBOUW VAN DE JAVASCHE BANK TE BATAVIA.

Op 1 April des vorigen jaars werd door de directie der Javasche Bank te Batavia een nieuw gebouw als hoofdkantoor in gebruik genomen, dat wel te beschouwen is als eene vergrooting van het bestaande gebouw in de Java-Bankstraat, doch dit in afmetingen ver overtreft.

De verbouwing had plaats volgens de plannen van het Architecten-bureau Ed. Cuypers & Hulswit, te Weltevreden, en wij danken het aan de welwillendheid van de redactie van »Het Ned.-Indische Huis Oud en Nieuw«, dat wij in staat zijn, onzen lezers eenige bijzonderheden omtrent dit bouwwerk mede te deelen en daarbij eenige der in genoemd tijdschrift voorkomende afbeeldingen over te nemen

Het gebouw der Javasche Bank staat op een terrein, begrensd door de Binnennieuwpoortstraat, de Java-Bankstraat en de baan der electrische tram, welke, van de Kali Besar komende, naar Weltevreden gaat.

Het oude gebouw (zie de situatie, blz. 94) bestaat uit twee vleugels, één langs de electrische trambaan en rechthoekig daarop een vleugel langs de Java-Bankstraat, waarin zich ook de hoofdingang bevindt.

Daar dit gebouw niet meer aan de meest matige eischen van ruimte, licht en lucht voldeed en de constructie der geldbergplaatsen, om niet van kluizen te spreken, niet in verhouding was met de bedragen, die daarin werden opgestapeld, werd tot een algeheele verbouwing besloten.

Deze omvatte het maken van een derden vleugel, evenwijdig met de Binnennieuwpoortstraat, rechthoekig op en in verbinding met den vleugel langs de Java-Bankstraat, zoodat het geheele plan den U-vorm heeft met een aan drie zijden afgesloten binnenplaats.

Zooals de plans op blz. 92 doen zien, bevinden zich de ingangen voor het publiek uitsluitend aan de zijde van de Binnennieuwpoortstraat. Het voorterrein wordt door ijzeren hekken met twee afsluitbare ingangen, in aansluiting met het aangrenzende perceel, van den openbaren weg afgescheiden en zoo door gazons en oprijwegen verdeeld, dat er ruimschoots plaats is voor wachtende rijtuigen en auto's, die op den openbaren weg het drukke verkeer zouden kunnen stremmen.

Gelijk uit de afbeelding van den zijgevel (blz. 91) blijkt, waarop de gevel van het bestaande gebouw met den hoofdingang in lichtere lijnen is aangegeven, heeft het oude gebouw twee verdiepingen van ongeveer gelijke hoogte, waarvan de bovenste de kantoorlokalen, kas enz. bevat. Het nieuwe gebouw heeft eveneens twee verdiepingen, doch van zeer verschillende hoogte: een begane-grondverdieping van ongeveer 3,50 M. en een bel-étage van ruim 6 M.

De begane-grondverdieping bevat als hoofdelement de groote kluis met daarbij eene door ijzeren hekken afgesloten ruimte voor het tellen van het zilver, dat met grobaks door den ouden hoofdingang wordt aan- en afgevoerd. Voor het laden en lossen is er naast de telruimte een doorrit of laadruimte, welke weer geheel afgesloten is door ijzeren hekken.

In het bestaande gebouw geschiedde het laden, lossen en tellen steeds in een

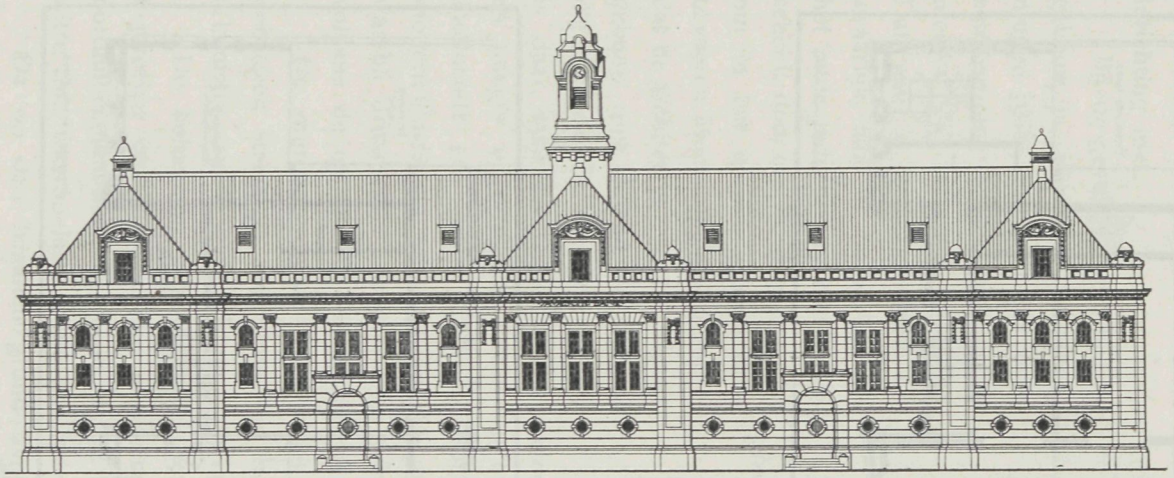

VOORGEVEL.

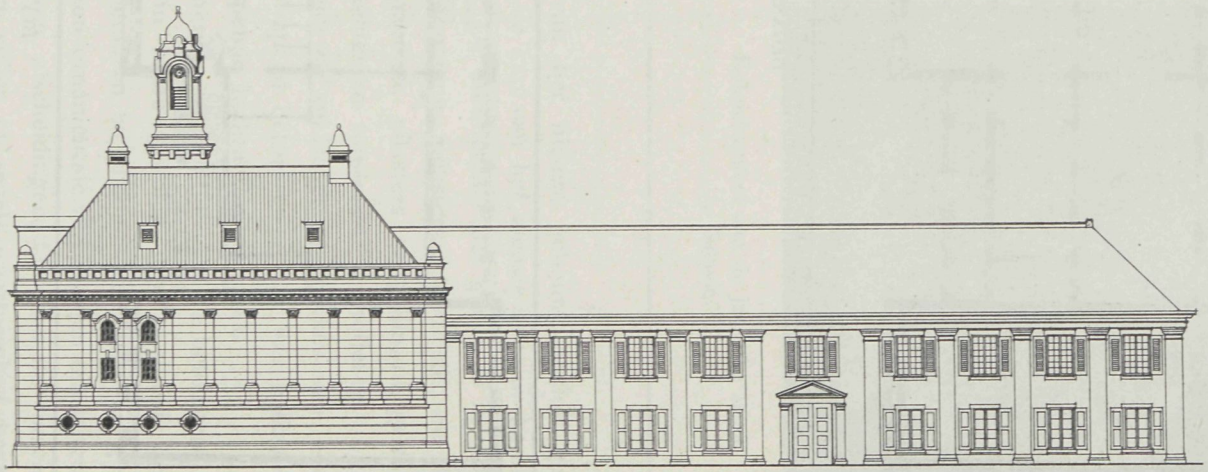

ZIJGEVEL.

DE JAVASCHE BANK TE BATAVIA.

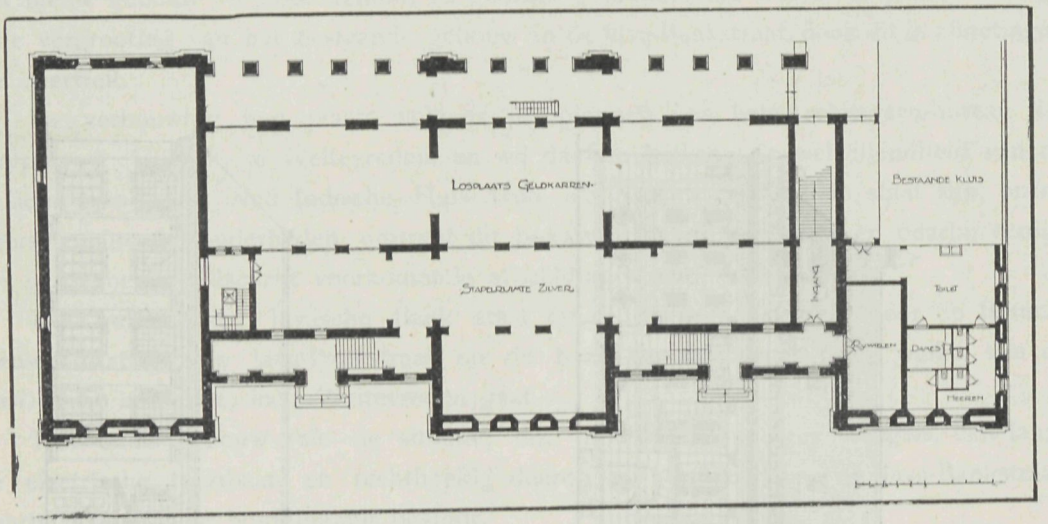

Begane grond.

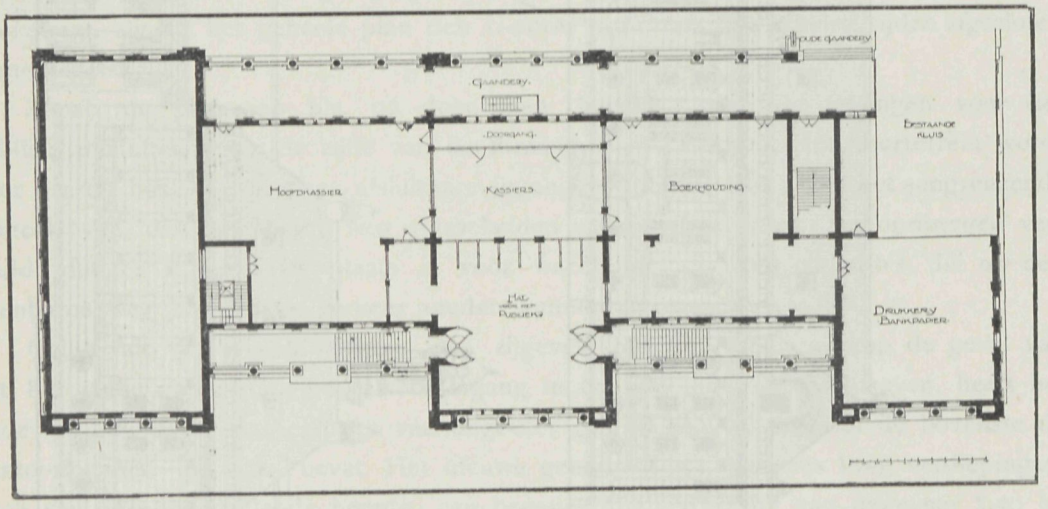

Bel-étage.

De Javasche Bank te Batavia.

gedeelte der galerij, links en rechts van de hoofdtrap naar de verdieping, welke het publiek moest passeeren. Om een en ander aan de nieuwsgierige blikken van het publiek te onttrekken, werden tijdens het geldtellen wel enkele kamerschutten of houten afscheidingen geplaatst en was ter bewaking voldoend personeel aanwezig, doch geheel veilig en naar de eischen des tijds was deze inrichting niet.

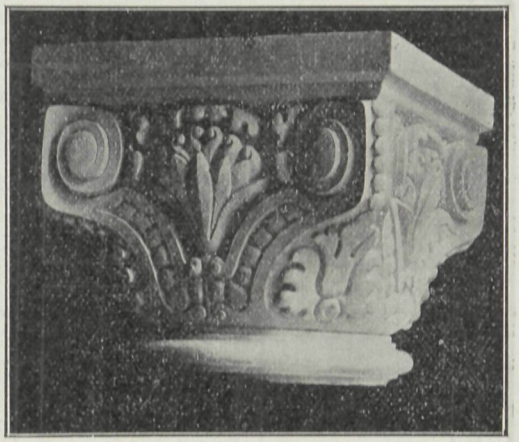

Kolomkapiteel aan de Javasche Bank te Batavia.

Bij de gevels van het nieuwe gebouw is, zooals uit de afbeeldingen blijkt, niet getracht, overeenstemming te brengen in het nieuwe en het oude gedeelte. Dat was in vele opzichten bezwaarlijk, daar de bouwwijze van het oude gedeelte zich niet onderscheidt door een karakter, waardig om in het nieuwe gebouw door te voeren. Hoofdzakelijk is gezorgd, dat de architectuur van het nieuwe gebouw niet storend werkt naast die van het oude. Het oude gebouw is daar, waar het tegen den linkervleugel van het nieuwe gebouw aansluit, gewijzigd en hooger opgetrokken, zoodat het onder de kap van het nieuwe gebouw komt en er zoodoende een goede aansluiting ontstond. De architectuur der gevels is in eenigszins modern-klassieken geest behandeld met kolommen, pilasters, kroonlijsten en attieken, waarbij ornamenteele versieringen aan kapiteelen, pilasters en vullingen, geïnspireerd volgens de op Java in Boeddhistische monumenten voorkomende motieven.

De muren van het gebouw zijn tot aan de bel-étage opgetrokken van inlandsche gebakken steen op een fundeering van gewapend beton, en verder van kalkzandsteen, afkomstig van de toen juist te Batavia geopende kalkzandsteenfabriek.

De kolommen aan de gevels en galerijen zijn uitgevoerd in betonsteen, en de kapiteelen en ornamentieke versieringen in beton gegoten. Voorts zijn de gevels in portlandcementkleur afgepleisterd; de binnenmuren en plafonds in eenigszins gebroken witte tint, waarop later in de hoofdvertrekken ornamentale versieringen zijn aangebracht.

De op den beganen grond aangegeven afscheidingen tusschen de verschillende kantoorruimten zijn gemaakt van djatihouten stijlen en regels, waartusschen vergaarwerk met paneelen van verlakt ijzergaas. Hierdoor is het mogelijk, alle kantoorruimten te overzien, en blijft een goede doorstraling der lucht bestaan.

Alle deur- en lichtkozijnen zijn van djatihout gemaakt, de onderramen en glasdeuren bezet met blank spiegelglas, de bovenlichten met eenvoudig glas in lood.

De kap is geheel in ijzer geconstrueerd De hoog opgaande kapvlakken, welke belegd zijn met de verbeterde Hollandsche pan van D. van Oordt, te Oudshoorn, worden onder-

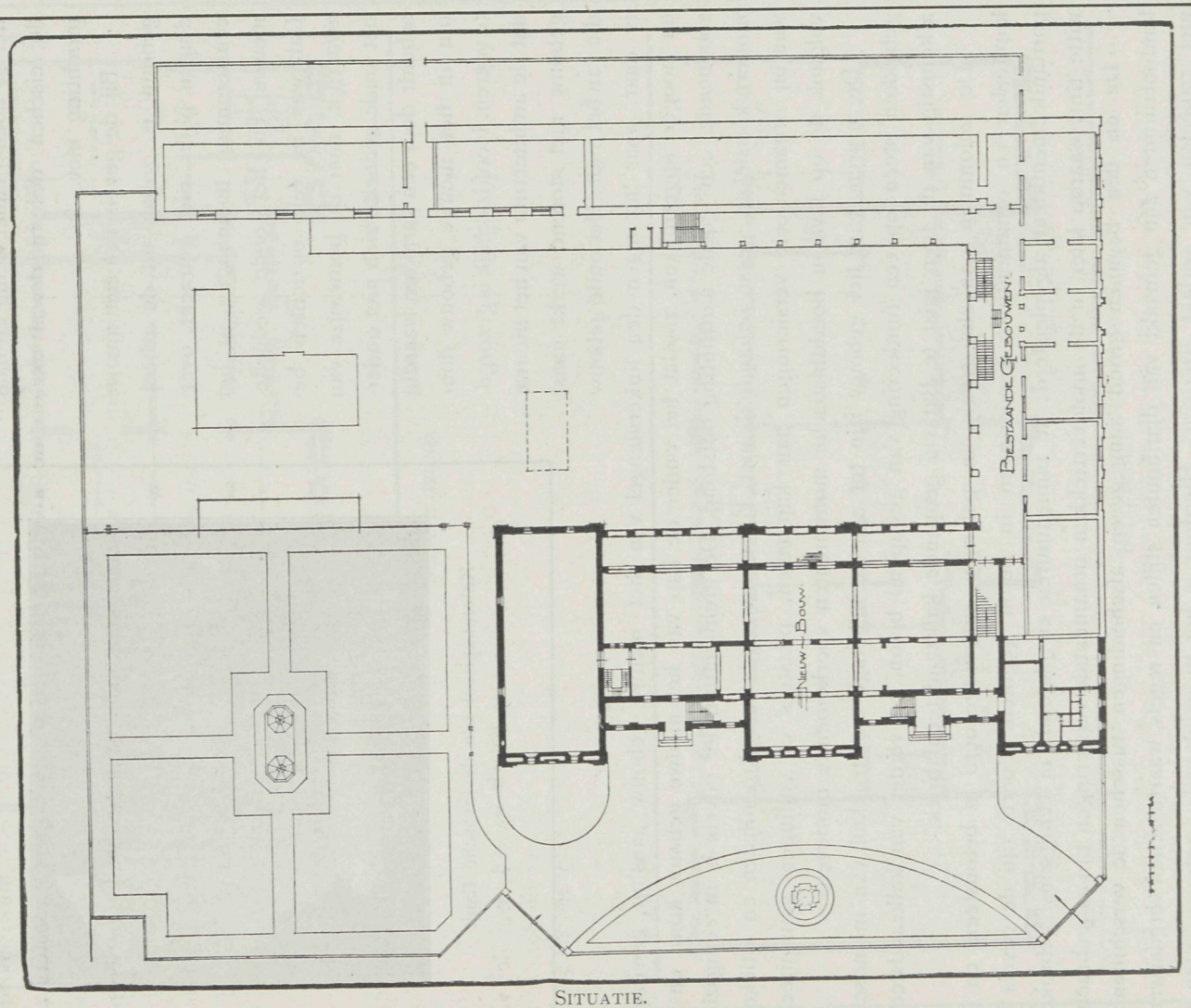

Situatie.

DE JAVASCHE BANK TE BATAVIA.

broken door verschillende dakvensters, terwijl de middenpartij van den voorgevel wordt bekroond door een torentje, geconstrueerd van beton op een ijzeren kern, en met rood koper afgedekt. Het zou voorzien worden van drie uurwerken, te leveren door de firma Van Arcken, die de geheele electrische klokken-installatie voor het gebouw verzorgt.

Voor een goede ventilatie der kapruimte, welke voornamelijk als isolatie dienst doet, dienen een viertal ventilatie-torentjes en zijn de dakvensters van jaloeziebordjes voorzien, terwijl in de attiek op de kroonlijst een reeks rood-koperen roosters zijn geplaatst.

Het gebouw is beveiligd door een kooi-bliksemafleider-installatie, welke ontworpen werd door de Nederlandsche Instrumentenfabriek te Utrecht.

In een volgend nummer hopen wij nog een paar voorname détails van dit bouwwerk te bespreken.

HET WERK VAN DEN BOND »HEEMSCHUT«.

In de onlangs te Amsterdam gehouden vergadering van den Bond »Heemschut« is verslag uitgebracht van de verrichte werkzaamheden. Het »Hdbl.« ontleende daaraan de volgende mededeelingen.

Kon in het vorige jaarverslag worden melding gemaakt van het tot stand komen der verordeningen tot het weren van inbreuken op natuurschoon in de provincies Noord-Holland en Zeeland, met voldoening kan thans worden bericht, dat den 6en October 1913 een dergelijke verordening ook in de provincie Zuid-Holland werd afgekondigd. Den 1en Januari 1914 was de termijn verstreken, dat bestaande reclames in de provincies Noord-Holland en Zeeland in wezen mochten blijven. De reclames in die provincies zijn thans verdwenen en daarmede heeft een zeer hinderlijke ontsiering gelukkig een einde genomen. Voor Zuid-Holland is de termijn op den 1en Januari 1916 gesteld, zoodat dan ook de reclames in die provincie tot het verleden zullen behooren.

Hebben enkele zich nog van 't maken eener verordening onthouden, omdat zij meenden, dat deze aangelegenheid bij rijkswet zou worden geregeld, nu de minister van Binnenlandsche Zaken verklaard heeft, dat het maken van verordeningen als deze de taak is der provinciale en gemeentebesturen, bestaat er voor onthouding te dezen geen grond meer.

Tot dusver bleef de verordening tegen ontsierende reclame te Nijmegen de eenige, door een Nederlandsch gemeentebestuur uitgevaardigd. Te Rotterdam en Amsterdam is men zoover nog niet!

Een krachtig middel om de schoonheid van Nederland ook in de toekomst te behouden, is het voorkomen van ontsiering door nieuw te maken gebouwen. Het voorbeeld van Laren is gevolgd door Leeuwarden. Te Amsterdam begon de commissie voor het stadsschoon haar werk. Er werd door den Bond van advies gediend voor de restauratie van de kerk te Egmond aan den Hoef. „Heemschut" steunde voorts het verzoek van Enkhuizen om rijkssteun voor de restauratie van den Dromedaristoren. De rekken voor de electrische verlichting tegen de gevels van het schilderachtig stadhuis te Naarden zijn nog altijd niet verwijderd. Wèl liet het gemeentebestuur den ouden lindeboom naast het stadhuis onlangs zonder eenige noodzakelijkheid vellen. Gesteund zijn de pogingen om het „huis met den schoonen gevel" aan de Markt te Groningen onveranderd te behouden. Deze pogingen zijn echter niet met de gewenschte uitkomst bekroond.

Beter slaagde men bij het behouden van den Munttoren te Deventer, die verkocht werd. De nieuwe eigenaar zal het schilderachtig gebouw in stand houden. Door toedoen van „Heemschut" werden behouden de boomen langs den grooten weg van Maastricht naar Vaals. In samenwerking met de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst werden de noodige maatregelen genomen tot behoud van den bouwvalligen speeltoren der voormalige Lieve-Vrouwekerk te Edam, in afwachting van een volledige herstelling van het gedenkteeken.

Mede is door toedoen van den Bond behouden het schilderachtige houten hoofd te Hoorn, dat men door een steiger van gewapend beton wilde doen vervangen. „Heemschut" kwam in de bres voor de boomen te Klundert, die door het Rentambt Niervaart der Domeinen ten doode waren opgeschreven, en voor de boomen aan de Heerengracht te Middelburg, echter niet met het gewenschte gevolg. Kerkvoogden van Mantgum keurden „Heemschut" geen antwoord waardig, toen de Bond aandrong op behoud van den fraaien, ouden toren te Schillaard. Men hoopt de demping van het Verdronken Oord te Alkmaar te voorkomen, en evenzoo schijnt het gevaar voor het Munnikeveld te Hoorn voorloopig te zijn afgewend. In samenwerking met den A.N.W.B. werd verkregen, dat de nieuwe weg tusschen Otterloo en Hoenderloo door een fraaier gedeelte van de Veluwe zal worden gelegd, dan aanvankelijk de bedoeling was.

De Bond verzette zich tegen het maken van den nieuwen verkeersweg van Spui naar Koekjesbrug te Amsterdam, en de Raad van Haarlem werd opmerkzaam gemaakt op het onwenschelijke om de vroegere kommiezenhuizen aan de Groote Houtbrug af te breken. Aan den gemeenteraad van Zutfen werd een adres gezonden om op het herstellen in den ouden vorm der spits van den toren der Nieuwestadskerk aan te dringen; aan den Raad van Nijmegen werd verzocht de kastanjeboomen aan de Bisschop-Hamerlaan niet te doen vellen.

„Heemschut" steunde de pogingen, die door de Vereeniging „Nehalennia" gedaan werden om van den Raad der gemeenten Domburg en Veere te verkrijgen, dat het geven van vergunning tot bouwen van het voldoen aan eischen van welstand afhankelijk gesteld zou worden. „Heemschut" sloot zich aan bij hen, die zich verzetten tegen het bouwen van een brug over de Waal oostelijk van 't Belvédère. De minister was echter niet voor het kiezen van een andere plaats, meer stroomopwaarts, te vinden.

„Heemschut" waarschuwde bijtijds, toen de bosschen te Zeist voor een deel als bouwterrein zouden worden geëxploiteerd. Met voldoening wordt bericht, dat het verkoopen der heerlijkheid Doorwerth voor de schoonheid dier streek geen schadelijke gevolgen zal hebben. De verwachting wordt gekoesterd, dat dit ook zoo zal zijn, als de aanstaande verkooping van Wolfheze geschiedt.

In het jaarverslag wordt nog eens de aandacht gevestigd op de groote ontsiering, welke Amsterdam dreigt, als het wetsontwerp tot onteigening voor het vergrooten van het Centraal-Station onveranderd wordt aangenomen. De demping van het Oosterdok zal den vorm van een driehoek verkrijgen, waarvan de punt zeer dicht de Prins-Hendrikkade nadert. Het fraaie effect van het ruime watervlak gaat zoo geheel teloor. Daarom heeft „Heemschut" de Tweede Kamer verzocht, dit wetsontwerp niet goed te keuren, maar de demping op andere wijze te doen geschieden.

Herinnerd wordt voorts aan de Tweede Heemschut-conferentie op 29 en 30 December 1913.

Door de statutenwijziging is het mogelijk geworden, buitengewone leden aan te nemen. Er wordt thans een oproeping aan het Nederlandsche volk verspreid om „Heemschut" in zijn streven te steunen.

GEWAPEND BETON ALS BOUWMATERIAAL VOOR BRUGGEN.

Was voorheen naast het hout de natuurlijke of gebakken steen het materiaal, waaruit voornamelijk bruggen werden gebouwd, in latere jaren zijn ijzer en staal vooral daar, waar groote overspanningen verlangd worden, zeer algemeen in gebruik gekomen. Dit materiaal echter eischt steeds hooge onderhoudskosten en is in de meeste gevallen zeer schadelijk voor het aesthetisch schoon der omgeving. Het is daarom wel verwonderlijk, aldus schrijft S. in „De Telegraaf", dat niet meer gebruik gemaakt wordt van het gewapend beton, dat duurzaam is zonder hooge onderhoudskosten te vereischen en zich beter in den voor den bruggenbouw zoozeer gewenschten vormeneenvoud laat construeeren dan de ijzeren constructie.

Weliswaar zijn met ijzeren constructies grootere spanningen te bereiken dan men tot nog toe met gewapend beton heeft aangedurfd, doch ook met dit laatste materiaal zijn zeer groote spanningen mogelijk.

Dit is wel gebleken uit de merkwaardige Risorgimento-brug, te Rome kort geleden voltooid. Deze brug is geheel uit gewapend beton geconstrueerd en heeft een spanwijdte van niet minder dan 100 M., de grootste spanwijdte, tot heden met gewapend beton bereikt. Ondanks deze groote spanwijdte bezit de brug een groote stabiliteit bij geringe doorbuiging en hooge belasting.

Bij de beproeving der brug werd met 900 man belasting een indrukking geconstateerd van slechts weinige millimeters.

Deze constructie is te merkwaardiger door de groote moeilijkheden, die bij de fundeering waren te overwinnen. De grond namelijk, waarop de pijlers rusten, bestaat tot op groote diepte uit drijfzand. Om 'n voldoenden steun voor de fundeering te verkrijgen, werden niet minder dan 850 M^3. beton tot op een diepte van 8 M. in den grond ingegraven over 'n oppervlak van 650 M^2.

WOONHUIS TE ENSCHEDÉ.

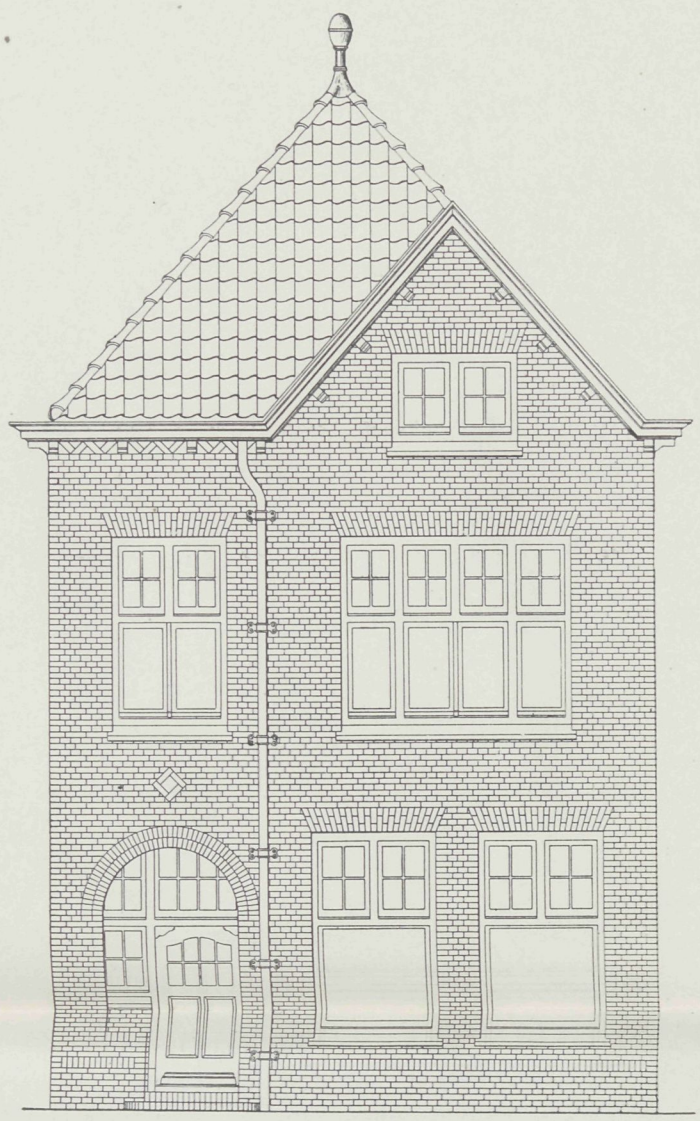

VOORGEVEL.

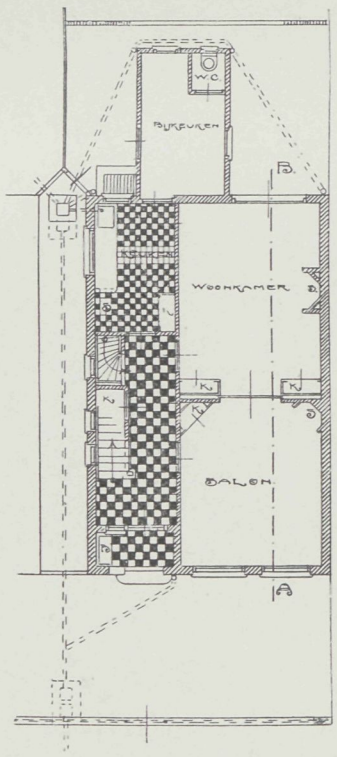

BEGANE GROND.

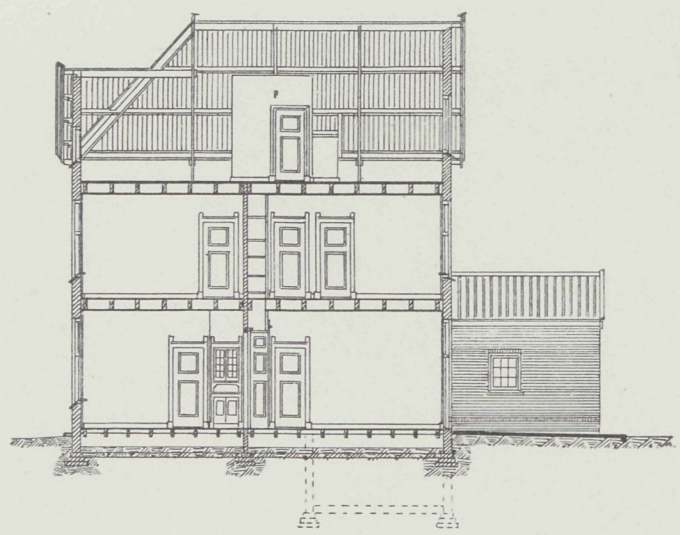

DOORSNEDE A—B.

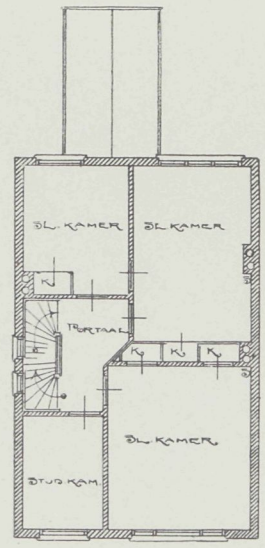

VERDIEPING.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

18 Juni 1914 REDACTIE: ST. JANSTRAAT 40 AMSTERDAM. No. 13

Bij de Plaat.

ONTWERP EENER NOTARIS-VILLA,

DOOR P. HARTMANS, BOUWKUNDIGE TE HEERLEN.

Een goed geproportionneerd ontwerp. Binnentredende, heeft men in de gang rechts het privé-kantoor voor den notaris, en daarbij aansluitend het achterkantoor voor de klerken. Links bevinden zich de salon en woonkamer, welke laatste toegang geeft tot het terras en den tuin. Achter de gang is de trap naar de bovenverdieping en de toegang tot de keuken. Boven drie slaapkamers en een badkamer, benevens een uitgang naar het balkon boven de klerkenkamer. De doelmatige inrichting van het geheel blijkt overigens voldoende uit de teekening.

EEN GEMEENSCHAPPELIJKE TUIN.

Aan de Transvaalkade te Amsterdam — aldus schrijft het »N. v. d. D.« — is, volgens plannen van architect Berlage, een nieuw blok huizen gebouwd, die zich gunstig van de omgeving onderscheiden. Aardige, vroolijke huisjes, keurig in de verf, met fleurige roode pannendaken, gezellige erkers en balkons, wel een genoeglijk buitendorp daar aan de grens van de groote stad. Het bouwblok strekt zich ook uit in de aangrenzende straten, de Transvaalstraat, het Transvaalplein, de Smitstraat, Laing Nek-straat en Majubastraat, de z g. Afrikaansche buurt. Ze zijn daar gezet door de Algemeene Woningbouwvereeniging, in 't geheel 178 woningen, van drie verschillende typen, waarvan de aardigste wel zijn die groep huizen van één verdieping, benedenhuizen en vrije bovenhuizen, die een grooten gemeenschappelijken tuin omsluiten. Want dat is juist de aantrekkelijkheid van deze nieuwe huizen, dat ze één grooten, mooien tuin omgeven van 130 meter lengte en circa 15 meter breedte, welke ten dienste is van de gezamenlijke bewoners. Dezen hebben onderling een vereeniging gevormd en uit vrijwillige bijdragen

worden de kosten van onderhoud van den tuin bestreden. Een commissie uit de bewoners zorgt daarvoor en tevens voor de handhaving van het huurreglement en voor alles wat den gemeenschappelijken band tusschen de bewoners onderling kan versterken. Zoo heeft men plan, nu en dan in den tuin muziekuitvoeringen te geven en voor de bewoners leerzame voordrachten te doen houden over woning-hygiëne en dergelijke onderwerpen van algemeen nut. De commissie heeft er ook op toe te zien, dat de huizen netjes worden bewoond, dat de bewoners niet hun wasch over de hekken der balkons te drogen hangen, zoodat het prettige, vriendelijke uitzicht, hetwelk men uit de achterzijde van de huizen op den mooien tuin heeft, niet wordt verstoord.

De woningen hebben niet elk afzonderlijk een ingang naar den tuin, daar dit met het oog op de goede orde niet wenschelijk werd geacht, maar zijn daarvan door een eenvoudig houten hek afgesloten, en er is aan de Transvaalkade een gemeenschappelijke ingang.

Daar werden de belangstellenden — bewoners, vertegenwoordigers der gemeente en anderen — ontvangen, toen de tuin officieel werd geopend. 't Is een flinke lap grond, met zorg en smaak aangelegd, met perken voor rozen, rhododendrons, geraniums, met goed onderhouden grasranden en zorgvuldig geplante heesters en boomen, die, nu nog klein en bescheiden van afmeting, in de toekomst van dit plekje een heerlijk en beschaduwd oord zullen maken, waar de gemakkelijke, wit gelakte tuinbanken tot rusten nooden. Een afzonderlijke hoek met grooten berg wit zand is als speelplaats voor de kleine kinderen bestemd.

In den huurprijs van deze woningen is het bezit van dezen tuin eenigszins merkbaar, maar toch niet veel, want de huizen, waarvan de huurprijzen uiteenloopen van *f* 2,40, *f* 3,55 tot *f* 6, — van deze duurste zijn er echter maar een paar — zijn volstrekt niet veel duurder dan die in de onmiddellijke omgeving, welke er echter niet half zoo prettig uitzien en ook zoo'n mooi uitzicht in dien binnentuin niet hebben. Minder prettig is het echter voor de bewoners, dat de schatters van de belastingen de huurwaarde niet onbelangrijk hebben opgeslagen, waardoor eigenlijk aan de goede werking van de Woningwet afbreuk wordt gedaan.

Bij de openingsplechtigheid heeft de voorzitter van de bewoners-commissie, de heer B. B. Neuteboom, den bewoners nog eens op 't hart gedrukt, den tuin netjes te houden, zoodat hij als voorbeeld kan dienen voor een gemeenschappelijken tuin, die voor Amsterdam nog betrekkelijk een nieuwigheid is.

Een nieuwigheid — mogen we hieraan toevoegen — die navolging verdient; dat zal iedereen erkennen, die dezen tuin en die gezellige woningen daaromheen gezien heeft en daarin een oplossing heeft gevonden van het in een groote stad altijd moeilijke woningvraagstuk.

HET HOOFDGEBOUW VAN DE JAVASCHE BANK TE BATAVIA.

(Vervolg.)

Wij willen thans het een en ander meedeelen omtrent de inwendige inrichting van dit gebouw. En dan vestigen we in de eerste plaats de aandacht op de hal voor het publiek, die zich op de bel-étage bevindt, van buiten af te bereiken is langs

twee buitentrappen, en waarop loketten uitkomen voor de boekhouding, de kassiers en den hoofdkassier. Elk der loketten voor de kassiers is voorzien van een afgesloten cel, welke voor de meerdere veiligheid door de cliënten na het binnentreden kan worden afgesloten.

De vloeren in de kantoorlokalen zijn belegd met hardgebakken U.-J.-tegels, rood als fond met groen-witten rand en ter afsluiting een zwarte band. Deze tegels werden, evenals de matgroene wandtegels, waarmede de wanden van hal en trappenhuis voor directie en personeel bezet zijn, geleverd door Martin & Co., te Amsterdam.

De vloer van de hal is van gepolijst marmer en hardsteen. Het fond blauwgrijs, de rand warm-geel met op de hoeken groene versieringen. Ter afsluiting van den grooten vloer en verder doorgevoerd in de cellen is gepolijst hardsteen (petit granit) gebezigd.

De bovenlichten in de kantoorruimten zijn bezet met eenvoudig geornamenteerd glas in lood; in de ramen van de hal en in het raam, op de directietrap uitkomende, echter is rijk geornamenteerd gebrandschilderd glas in lood aangebracht. Dit glas, met dat van de bovenlichten, is afkomstig van het bekende atelier Jan Schouten, te Delft.

De onderramen van de hal geven van links naar rechts de volgende voorstellingen te zien: de Industrie, een Factorij, de Indische Landbouw, de Suikerindustrie, de oude Scheepvaart en de nieuwe Scheepvaart.

De twee bovenlichten van het middenraam bevatten de wapens van Batavia en Ned.-Indië, gedragen door vrouwenfiguren.

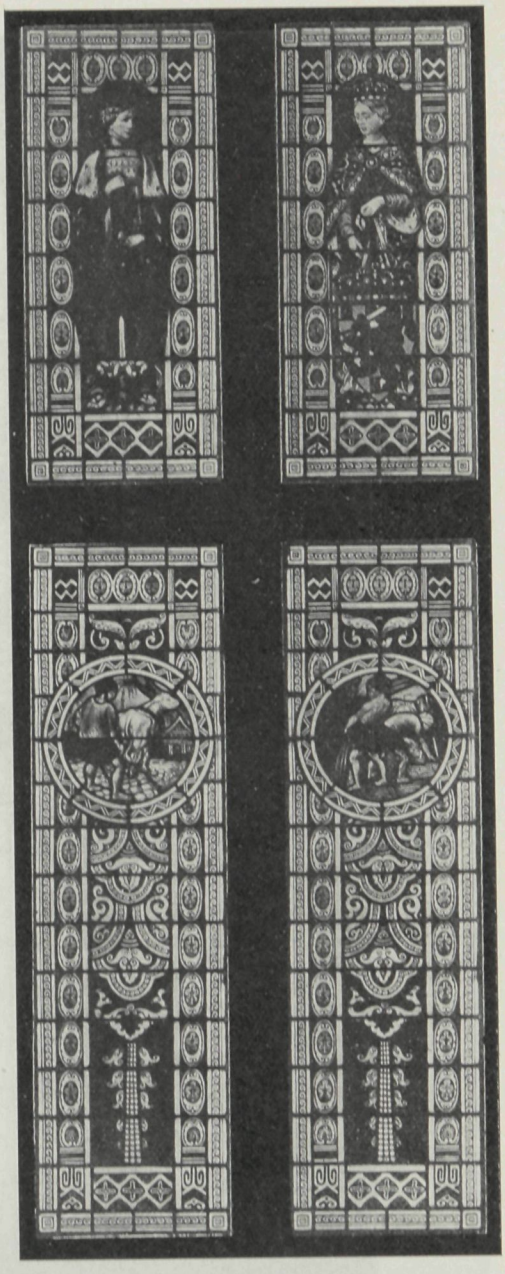

HAL-RAAM.

DE JAVASCHE BANK TE BATAVIA.

Het raam, uitkomende op de directietrap, bevat, naast zeer rijk ornament, het opschrift: »De Javasche Bank, opgericht Anno 1828«, en de wapens van Semarang, Batavia en Soerabaja.

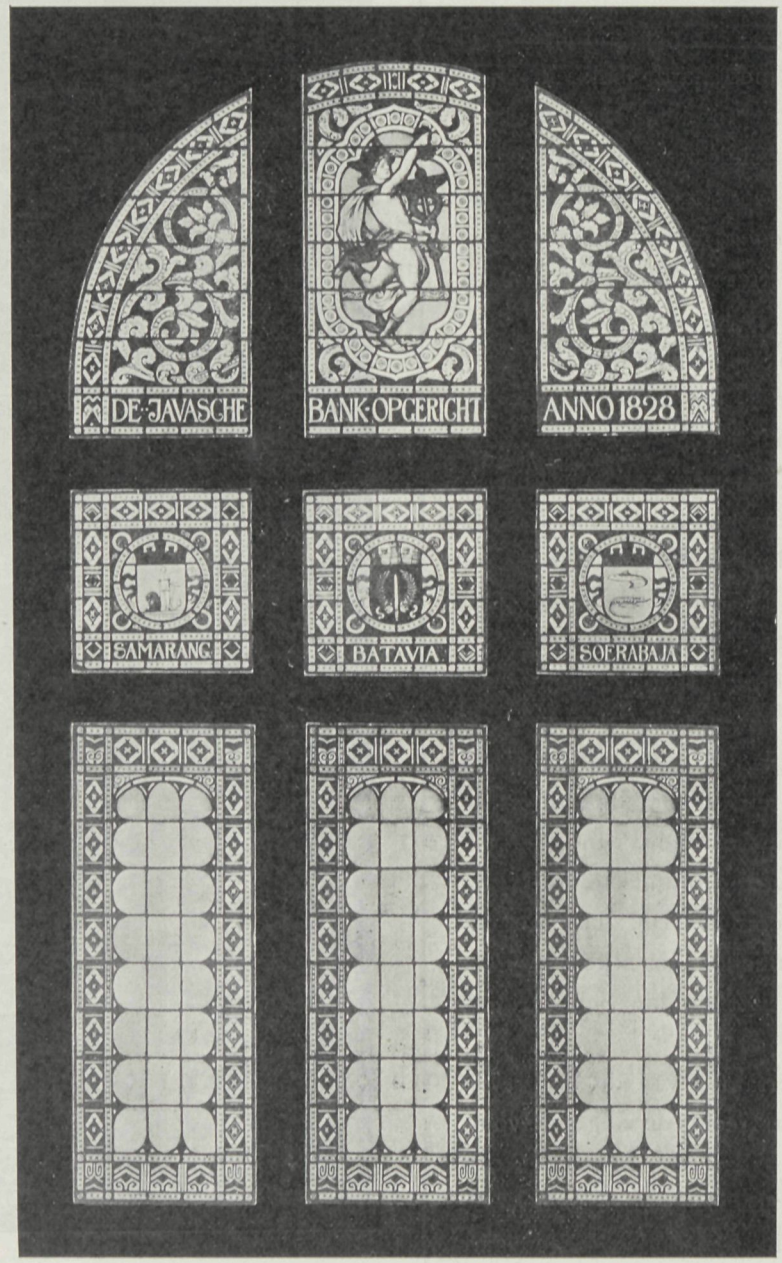

TRAPPENHUIS-RAAM.

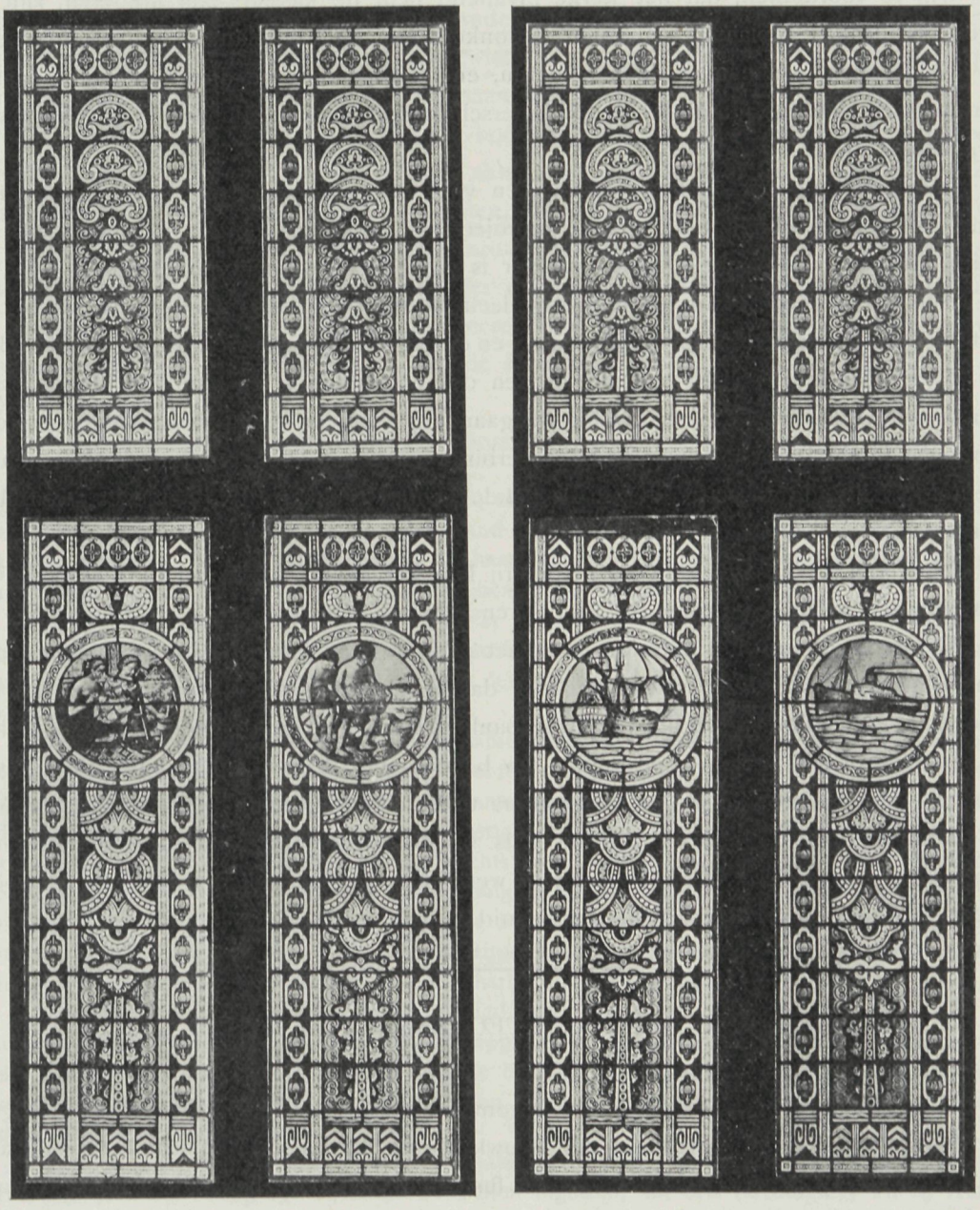

HAL-RAMEN.

De onderpaneelen zijn, met het oog op een goede verlichting van het trappenhuis, met een weinig beschilderd, goed licht-doorlatend fond behandeld.

Voor de randen en vullingen zijn zooveel mogelijk motieven gebruikt, ontleend aan de versieringen van Indische kunstnijverheidsproducten.

Om te voorkomen, dat het sterke invallend licht de kassiers zou hinderen, zijn de tegenover de kas geplaatste halramen in donkerbruine, gele en blauwe kleuren uitgevoerd.

De trappen, welke naar de hal voeren, en de trap voor de directie met de daarbij aansluitende vloeren, zijn uitgevoerd in Beiersch graniet, geleverd door de firma Weegewijs, te Amsterdam.

In aansluiting met de boekhouding, en voor een goede contrôle alleen hierdoor te bereiken, is de bankbiljettendrukkerij geprojecteerd, waarvan voor de aansluiting bij de kleine kluis de vloer enkele treden hooger is gelegen dan die der boekhouding.

Aan de achterzijde van het middengedeelte bevindt zich een gaanderij, in aansluiting met de galerij van het bestaande gebouw en daarmede door een viertal treden verbonden. Op deze gaanderij komen uit de deuren der boekhouding en van den hoofdkassier, benevens de deur van de trap, welke de gaanderij met een der hoofdingangen aan den voorgevel in de Binnennieuwpoortstraat verbindt en alleen dient voor de directie en de cliënten, welke de directie, die in het oude gebouw gehuisvest is gebleven, wenschen te spreken.

Door een kleine trap in deze gaanderij kan het kantoorpersoneel de gaanderij van den beganen grond en verder de W. C.'s en toileiten bereiken.

Verder valt van het interieur van het gebouw nog te vermelden, dat de wanden zijn uitgevoerd in groen calcarium met daarboven versierden afsluitrand, en van het meubilair en verdere versiering de twee banken in de hal en de borden met spreuken en spreekwoorden tusschen de onder- en bovenramen. Deze banken en borden geven te zien, hetgeen met de Japara-houtsnijders te bereiken is, wanneer zij leiding hebben. De paneelen van de banken zijn, evenals bij de borden, waar dit mogelijk was, met wajang-figuren versierd. Al het ornament werd door de houtsnijders zelven ontworpen; alleen werd de te versieren plaats aangeduid.

DE FUSIE DER ARCHITECTENBONDEN MISLUKT.

Zooals men weet, is sinds 1 11 een commissie, samengesteld uit vertegenwoordigers der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst en van den Bond van Nederlandsche Architecten, werkzaam geweest om een fusie tusschen deze beide lichamen tot stand te brengen. Het initiatief ging hierbij uit van »Bouwkunst« en de B. N. A. verklaarde zich genegen tot medewerking.

De commissie stelde een rapport op, waarna in 1912 in beginsel tot samensmelting op de basis van dit rapport werd besloten. Vervolgens heeft de commissie concept-statuten en een algemeen huishoudelijk reglement opgemaakt voor de te fuseeren vereenigingen, welke in 1913 door beide werden behandeld en met de gemaakte opmerkingen teruggezonden. Op 9 Januari l.l. had een gecombineerde vergadering van

de besturen met de fusie-commissie plaats, waar de wederzijdsche opmerkingen en bezwaren werden besproken. Als gevolg hiervan stelde de commissie nu definitieve statuten en huishoudelijk reglement vast, die alzoo slechts in hun geheel door de vereenigingen konden worden aanvaard of verworpen.

In de algemeene vergadering der Maatschappij voor Bouwkunst, die op 11 Juni was bepaald, zou dit eind-concept in behandeling komen. De Bond van Ned. Architecten vergaderde reeds op 22 Mei en .... verwierp tot veler verrassing het voorstel, zoodat thans de fusie-kwestie plotseling van de baan was.

In verband hiermede verdaagde het hoofdbestuur van »Bouwkunst« de algemeene vergadering tot 16 Juni, ten einde naar aanleiding van de gewijzigde omstandigheden een nieuw praeadvies te kunnen opstellen, hetwelk in het »Bouwk. Weekblad« van 6 Juni werd gepubliceerd. Het hoofdbestuur adviseerde daarin, de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst op de basis der door de fusie-commissie ontworpen statuten en huishoudelijk reglement te reorganiseeren, en haar aldus te maken tot de vakvereeniging, die men zich als gevolg van de fusie met den B. N. A. had voorgesteld tot stand te brengen.

Het hoofdbestuur argumenteert dit voorstel als volgt:

„Waar de Bond een vakvereeniging is, zou, ten einde te bevorderen, dat er slechts één vakvereeniging van architecten in Nederland zou bestaan, de oplossing dáárin gevonden kunnen worden, dat de Maatschappij op haar schreden terugkeert en, teruggaande tot vóór 1908, zich weer hervormt tot een algemeen bouwkunst-lichaam.

Het blijkt echter reeds direct bij nader beschouwen van de moderne ontwikkeling van het vereenigingsleven in het algemeen, dat het een illusie is, te meenen, dat een dergelijk algemeen bouwkunst-lichaam in dezen tijd levensvatbaarheid heeft en nog vruchtbaar kan werken.

Onze tijd is een tijd van krachtig samengaan van personen, die dezelfde vakbelangen hebben, en die door hun vakvereeniging trachten een goede en juiste positie van hun vak en van zijn beoefenaars te verkrijgen in de samenleving. En waar de verschillende groepen in de samenleving nog geenszins tot een rustige en harmonische verhouding onderling zijn gekomen, waar de architectenstand nog slechts kort doordrongen is van de gebiedende noodzakelijkheid zich krachtig in een vakvereeniging te verzamelen, ten einde eensgezind de belangen van hun vak en van hun positie te kunnen verdedigen tegenover de andere groepen in het bouwbedrijf, daar is het alleszins begrijpelijk, dat de vereenigingskrachten der architecten in hoofdzaak heden ten dage werken ter behartiging van de vakbelangen.

Het hoofdbestuur is dan ook overtuigd, dat, mocht onverhoopt de meerderheid der architect-leden verlangen, dat de Maatschappij weer een algemeen bouwkunst-lichaam werd, dit zou beteekenen een wegsnijden van de belangrijkste organen uit het lichaam der Maatschappij, met het gevolg, dat, ondanks goeden wil en toewijding, de Maatschappij noodzakelijk geleidelijk aan zou afsterven.

Het is niet zonder reden, dat de Maatschappij sinds 1908 zich ontwikkeld heeft in de richting der vakvereeniging. Te recht werd toen ingezien, dat een vereeniging, wil zij vruchtbaar blijven werken, zich hervormen moet overeenkomstig den eisch des tijds. Deze hervorming heeft plaats gehad, en vindt nog plaats.

Dit resultaat te vernietigen door de Maatschappij te laten afsterven, zou het hoofdbestuur in hooge mate betreuren en onverantwoord vinden. Daarom acht het hoofdbestuur het noodzakelijk, dat de Maatschappij blijft bestaan als vakvereeniging.

De vraag rijst nu: op welke wijze zal dit geschieden? Moet de bestaande toestand gehandhaafd blijven of is er reden om een stap verder te gaan?

Het hoofdbestuur is voor het laatste. Ingevolge het streven naar fusie, zijn door de fusie-

commissie opgemaakt statuten en algemeen huishoudelijk reglement, bij welker totstandkoming de architect-leden en het hoofdbestuur der Maatschappij zoomede de leden en het bestuur van den Bond hebben medegewerkt. Ten slotte is een resultaat bereikt, waarmede de besturen der beide vereenigingen, als ook de fusie-commissie zich konden vereenigen.

Het ligt voor de hand, hieruit de gevolgtrekking te maken, dat deze statuten en algemeen huishoudelijk reglement de juiste basis vormen in dezen tijd voor een goede vakvereeniging van architecten in Nederland.

Een vakvereeniging dus, die de waarborgen biedt voor datgene, wat redelijk verwacht mag worden en het meest vruchtbaar zal werken.

Het hoofdbestuur, trachtend den toestand objectief te beschouwen, meent dan ook, dat, wil de Maatschappij inderdaad de goede vakvereeniging zijn, zij zich moet evolutioneeren op de basis der fusie-statuten. Doet zij dit, dan heeft zij de zekerheid, zich volledig te hebben aangepast aan den nieuweren tijd.

Het hoofdbestuur acht een dergelijke doorgezette reorganisatie na 1912 te meer wenschelijk, daar in 1912 nog niet die verdere stappen zijn gedaan bij de splitsing van leden, die wenschelijk waren en die nu gedaan kunnen en moeten worden.

Zoo zou tegenover de teleurstelling, dat de Bond de fusie verworpen heeft, toch nog een gunstig resultaat uit het langdurig en ernstig streven naar fusie te bereiken zijn, dat is: de waardevolle statuten en algemeen huishoudelijk reglement, opgesteld door de fusie-commissie, te benutten.

Resumeerende, adviseert dus het hoofdbestuur:
niet de Maatschappij terug te vormen tot den toestand vóór 1908;
niet de bestaande statuten en algemeen huishoudelijk reglement der Maatschappij te handhaven; maar:
de Mij. te reorganiseeren overeenkomstig de definitieve statuten en algemeen huishoudelijk reglement der fusie-commissie.

Wanneer dit voorstel in de algemeene vergadering — die bij het verschijnen van dit nummer reeds heeft plaats gehad en waarvan wij den uitslag in het volgende nummer hopen mede te deelen — zou worden aangenomen, zal, voordat de definitieve reorganisatie plaats vindt, volgens art. 24 der concept-statuten, een commissie van onderzoek worden benoemd, bestaande uit 7 architect-leden en te kiezen door de architect-leden der Maatschappij. Deze commissie zal een schifting der tegenwoordige leden in leden, adspirant-leden en medewerkers tot stand brengen op den grondslag van art. 3 der statuten, en deze ter kennis brengen van de architect-leden der Maatschappij, welke eerst daarna al of niet het definitieve besluit tot reorganisatie zullen nemen.

Vóór de Algemeene Vergadering kwam bij het Hoofdbestuur nog het volgende schrijven in:

Oosterbeek, 9 Juni 1914.

Aan het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Mijne Heeren,

Naar aanleiding van het feit, dat de fusie is afgestemd in de vergadering van den Bond van Nederlandsche Architecten, en het daarop gevolgd praeadvies van uw college in zake de houding, door de Maatschappij thans in die kwestie in te nemen, hebben ondergeteekenden de eer u te berichten, dat zij zich met uwe zienswijze geheel kunnen vereenigen; echter zouden zij gaarne aan de nieuwe concept-statuten art. 3 en 4 wenschen te zien toegevoegd de bepaling, dat het lidmaatschap van de Mpij. niet vereenigbaar zal zijn met het lidmaatschap van andere architectenvakvereenigingen.

De redactie van dit artikel wordt gaarne aan het hoofdbestuur overgelaten.

Ondergeteekenden wenschen in verband met het bovenstaande in de aanstaande Algemeene Vergadering dit voorstel te doen.

G. C. Bremer, A. R. Freem, W. G. Welsing, W. F. C. Schaap, G. Versteeg, Oscar Leeuw, H. Mertens, L. Zwiers, M. B. N. Bolderman, J. Gratama.

ONTWERP EENER NOTARIS-VILLA

door

P. HARTMANS, TE HEERLEN.

VOORGEVEL.

ACHTERGEVEL.

ZIJGEVEL.

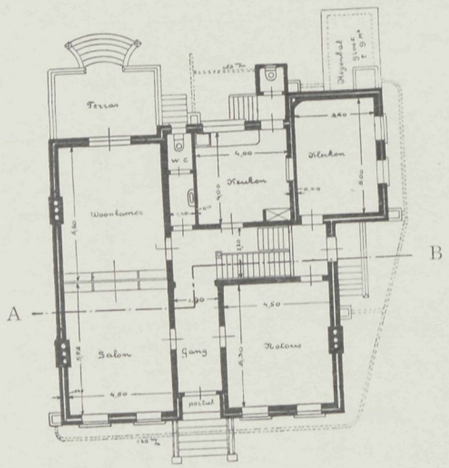

GRONDPLAN.

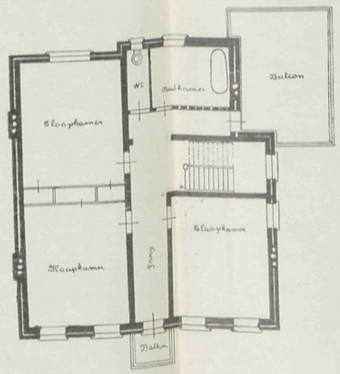

VERDIEPING.

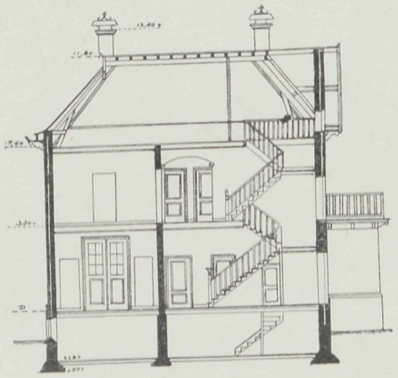

DOORSNEDE A B.

Geteekend door
W. DE KLUIVER.

VADEMECUM
DER BOUWVAKKEN.

ADRES REDACTIE EN ADMINISTRATIE
ST. JANSTRAAT 40 • TEL. N. 10556 • AMSTERDAM.

Bij de Plaat.

ONTWERP EENER KLEINE VILLA,
DOOR G. MIDDENDORP TE NAALDWIJK.

De toelichting bij dit ontwerp kan kort zijn, daar de plattegronden hieromtrent genoegzaam inzicht geven. Via het overdekte terras komt men door de vestibule, waarnaast nog een aardig hoekje tot zitten noodigt, in de ruime hal, waarop alle vertrekken uitkomen en zich de opgang naar de bovenverdieping bevindt Woon- en eetkamer geven toegang tot een flinke serre. Boven is, behalve de slaapkamers, die beide door de gemeenschap met loggia en balkon behoorlijk gelucht kunnen worden, nog een kamer, benevens een ruime zolder en een bergplaats.

De gevelontwerpen maken een aangenamen indruk.

DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST NA DE VERWERPING DER FUSIE.

Dinsdag 16 Juni hield de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst haar algemeene vergadering. Des morgens werd een bezoek gebracht aan de Effectenbeurs en de Groote Koopmansbeurs.

Blijkens het jaarverslag bedroeg het aantal leden op 1 Mei l.l. 937.

Tot hoofdbestuursleden werden herkozen de heeren S. de Clercq en Jan Stuyt, en gekozen de heer J. B. van Loghem. Als voorzitter werd voorloopig herkozen de heer A. Salm G.Bzn. Een verkiezing van twee nieuwe leden, wegens het bedanken van de heeren W. Kromhout en J. A. G. van der Steur, zal spoedig worden uitgeschreven.

De begrooting werd vastgesteld, sluitende met een bedrag van *f* 41.574.

De vraag, welken weg de Maatschappij te volgen heeft, nu de Bond van Ned.

Architecten de fusie heeft verworpen, werd in huishoudelijke vergadering besproken. Als resultaat dezer bespreking werden de volgende belangrijke moties aangenomen:

„De architect-leden van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, vereenigd in vergadering van 16 Juni in het maatschappelijk gebouw, kennis genomen hebbend van de concept-statuten en het algemeen huishoudelijk reglement voor de samen te smelten vereenigingen, Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst en Bond van Nederlandsche Architecten, betuigen hunne instemming daarmede en aanvaarden de beginselen, daarin neergelegd, voor reorganisatie der statuten en alg. huish. reglement van de Maatschappij."

Staande de vergadering werd door het hoofdbestuur de commissie voor deze herziening der statuten en huish. reglement benoemd. Daarin hebben zitting de leden van de fusie-commissie, de heeren S. de Clercq, J. A. G. van der Steur en G. Versteeg, zoomede de heeren F. W. M. Poggenbeek en P. G. Buskens.

Ter bespoediging van deze aangelegenheid werd door de vergadering nog een motie aangenomen, waarin de wenschelijkheid werd uitgesproken, dat de benoemde commissie tot herziening van de statuten en algemeen huishoudelijk reglement ook voorstellen zou doen tot schifting der leden van de Maatschappij, en dit zou doen in overleg met de bestaande commissie van onderzoek.

Ten slotte werd nog de volgende motie aangenomen:

„De architect-leden van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, vereenigd in vergadering op 16 Juni 1914, spreken de wenschelijkheid uit, dat in de statuten in artt. 3 en 4 wordt opgenomen de bepaling, dat het lidmaatschap van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst niet vereenigbaar is met het lidmaatschap van een andere architecten-vakvereeniging".

Blijkens het verslag der vergadering, voorkomende in het »Bouwk. Weekblad« van 20 Juni, gingen er stemmen op, die bezwaar maakten tegen het voorstel, door het hoofdbestuur in zijn praeadvies neergelegd, om de fusie-statuten nagenoeg onveranderd als de statuten der Maatschappij aan te nemen. Men wees er op, dat men een zuiverder standpunt zou innemen, door nu zelfstandig nieuwe statuten en een huishoudelijk reglement samen te stellen, niet beinvloed door het toegeven aan eischen van den Bond van Ned. Architecten. Met name de heer De Groot wenschte dit, en stelde voor, daarbij uit te gaan van de twee volgende hoofdbeginselen:

1°. de gelegenheid te openen tot het vormen van een zuivere vakvereeniging voor architecten in Nederland, leden der Maatschappij, welke uitsluitend behandelen de kunst- en sociaal-oeconomische belangen van hun architectenberoep als zoodanig, met bevoegdheid zelfstandig naar buiten op te treden, en onder gehoudenheid, de meer-kosten, door dit speciaal vakvereenigingsleven veroorzaakt, te doen dragen door de daarbij betrokken leden;

2°. naar de traditiën der Maatschappij de gelegenheid te laten bestaan tot toetreding als gewoon lid, met dien verstande, dat ook zij, die geacht kunnen worden voldoende begrip te hebben over onderwerpen van bouwtechniek en van de algemeene belangen van het bouwvak (middelbaar vakonderwijs, bouwverordeningen, eischen voor materialen, enz.) aan de beraadslagingen daarover deel kunnen nemen en hun stem daarover kunnen uitbrengen.

Dit werd echter door den heer Gratama een verkapte poging geacht om de Mij. terug te doen gaan tot vóór 1908. Immers, daarbij zou de Mij. bestaan uit leden, en daarin zou gevormd worden een groep van architect-leden. Dit geeft geen zuivere vakvereeniging van architecten. Was het de Mij. ernst in haar streven om te worden de goede en meest vruchtbare vakvereeniging, dan moest zij de fusie-statuten, die een uitmuntend geheel vormen, ook als geheel aanvaarden.

De heer De Groot meende, dat de heer Gratama niet voldoende rekening hield met den bestaanden toestand der Mij. Er moet getracht worden, zoo weinig mogelijk leden uit de Mij. te stooten. Enkelen zullen niet meer opgenomen worden in de groep van architect-leden; die pil moet verguld worden. De financieele omstandigheden der Mij. mogen niet verwaarloosd worden, anders wordt de Mij. wel uitsluitend een zuivere vakvereeniging, maar dan zal de hoofdelijke omslag der leden wel bijzonder groot worden, wil de Mij. blijven doen wat zij tot heden deed.

Ook werd er op gewezen, dat bij aanneming van het praeadvies van het hoofdbestuur de plaatselijke afdeelingen der Maatschappij zullen ophouden te bestaan, en daarvoor in de plaats zullen komen plaatselijke commissiën der architect-leden.

Ten slotte betoogde de heer Posthumus Meyjes, dat het zelfs onwettig zou zijn, de fusie-statuten op deze vergadering als de nieuwe statuten der Mij. aan te nemen, aangezien volgens Art. 29 voorstellen tot statutenwijziging eerst in handen moeten gesteld worden van een te benoemen commissie tot statutenherziening. Aangezien de fusie verworpen was, kon men zich niet gronden op de machtiging, vroeger aan de fusie-commissie verleend; er is een geheel nieuwe toestand geschapen. Deze vergadering kon wel in beginsel besluiten de fusie-statuten over te nemen, doch ze niet definitief als statuten der Mij. aannemen.

Dit formeele bezwaar moest toegegeven worden, en zoo stelde de voorzitter dan de bovenvermelde motie, die met algemeene stemmen werd aangenomen, evenals daarna het voorstel Bremer c.s., om te verklaren, dat het lidmaatschap der Mij. niet vereenigbaar zal zijn met dat van een andere architecten-vakvereeniging.

Ten gevolge van deze besluiten gaat de Maatschappij thans een belangrijke reorganisatie te gemoet.

DE HOUTBOUWKUNST IN NOORWEGEN.

De Noorsche houtbouw vertoont een typisch nationalen vorm, die zeer zeker niet uitsluitend op individueele opvatting berust, doch wel voornamelijk wortelt in de natuurlijke gesteldheid des lands. De aanzienlijke houtrijkdom van Noorwegen heeft ongetwijfeld een belangrijk aandeel in de ontwikkeling der houtbouwkunst aldaar, die ten nauwste verbonden is met de geschiedenis van dit land, van het begin zijner beschaving af. Een breede plaats nemen hier de z.g. staafkerken in, die wel de belangwekkendste monumenten van Noorsche bouwkunst zijn. Middeneeuwsche, wild-phantastische vormen spreken hier den verbaasden beschouwer toe; vormen, die iets huiveringwekkend-daemonisch hebben, zoo ongeveer als de met draken versierde Indische afgodstempels. Gaarne geeft men zich over aan de decoratieve betoovering, welke deze grillige orna-

mentiek uitoefent, die, in vereeniging met voortreffelijke bouwconstructies, een belangrijk hoofdstuk in de wereld-architectuur uitmaakt. Van de eertijds honderden staafkerken (ook rijswerk-kerken genoemd) zijn er nog slechts een 24-tal overgebleven, en daaronder verkeeren sommige in een zeer vergevorderden staat van verval. De meeste bevinden zich in de bisdommen Drontheim, Bergen en Hamar. Het voortbestaan dezer uit architectonisch oogpunt zoo belangwekkende kerkgebouwen zou waarschijnlijk zeer twijfelachtig zijn, indien niet de »Vereeniging tot instandhouding van Noorsche oudheden« de regeering des lands had weten te bewegen haar steun te verleenen om het algeheel verdwijnen dezer kerken te voorkomen.

Als men de tallooze topgevels en daken ziet, die zich als een pyramide opeenstapelen, zou men het eerste oogenblik in verzoeking kunnen komen, dezen bouwwerken alle architectonische regelmaat te ontzeggen. En toch vindt men ook hier die overeenstemming met de wetten der bouwkunst, welke wij als voorwaarde voor elke kunstschepping eischen.

Op een lage »loopgang«, die de geheele kerk omringt, met topgeveltjes boven de ingangen versierd, rust een lessenaardak, uit welks bovenrand zich een lage wand verheft. De ingangen zijn door een borstwering afgesloten. Het dak zelf wordt door kolommen en arcaden gedragen. De reeds genoemde, uit den rand van het eerste lessenaardak oprijzende wand draagt wederom een van topgevels voorzien lessenaardak, dat dan opnieuw een zelfden, ditmaal aanmerkelijk hoogeren, wand draagt, die vervolgens met een zwaar en steil zadeldak wordt gekroond. Een dakruiter sluit in den regel het geheele gebouw af.

Veelal vindt men hier nog een zadeldak van kleinere afmeting, en bij kerken van jongeren datum komen ook torenhelmen voor. Het koor, steeds in het achtergedeelte van het gebouw gelegen, is lager en smaller dan het zooeven geschetste hoofdgedeelte en wordt afgesloten door een geheel dichte, halfronde apsis, in de hoogte uit twee gedeelten bestaande en bekroond met een cylindervormigen toren. Er zijn dus drie rijen wanden, drie rijen daken en drie rijen topgevels boven elkander. Evenzoo doet zich de driedeeling voor in horizontale richting, namelijk schip, koor en apsis.

In 't algemeen heeft in deze Noorsche staafkerk een oude kerkelijke bouwvorm uitdrukking gevonden. Wanneer men haar namelijk binnentreedt, bemerkt men, dat men zich in een langwerpig kerkgebouw bevindt met het gebruikelijke hooge middenschip, waaraan zich ter weerszijden een lagere zijbeuk aansluit, door pilaren van het ruim gescheiden. Achter in de kerk zien we het koor met de halfronde apsis. Richten we den blik naar den open dakstoel, dan ontwaren we ook in de bekapping een analogie van het zooeven gezegde.

Weliswaar vertoonen niet alle kerken deze zuivere constructieve vormgeving. Dikwijls is de loopgang achterwege gebleven; de halfronde apsis is slechts bij 14 kerken aan te wijzen; maar het blijft toch altijd interessant, dat ook in den Noorschen houtbouw die monumentale vormen hun belichaming vonden, welke de kunstgeschiedenis van Midden- en Zuid-Europa ons uit vroeger eeuwen heeft overgeleverd.

* * *

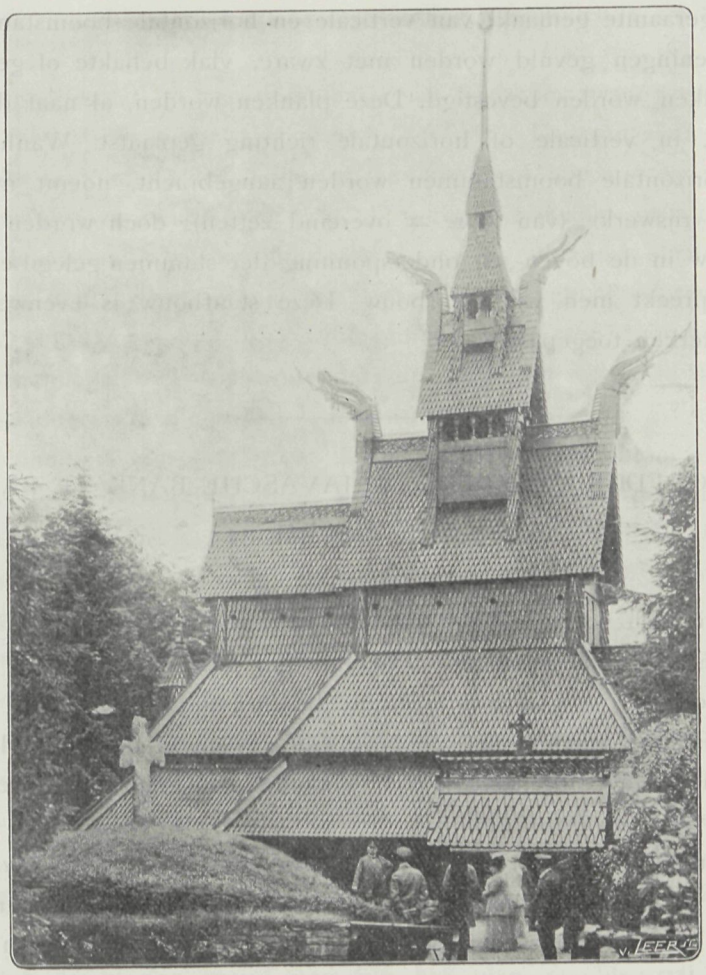

OUDE HOUTEN KERK TE BERGEN IN NOORWEGEN.

In Noorwegen onderscheidt men in den houtbouw hoofdzakelijk twee constructies, namelijk den blokhuisbouw en den vakwerkbouw. De blokhuisbouw of Noorsche Laftbouw heeft tot grondslag het verbinden van horizontaal op elkaar gelegde boomstammen, hetgeen door insnijding en uitkeping op de hoeken wordt verkregen. Aldus rijst het gebouw, hetzij uit ronde of uit behakte boomstammen bestaande, van lieverlede omhoog, en onderscheidt zich, als gevolg der toepassing van dit materiaal, door zijn dichtheid en warmte. De naden worden bovendien met mos of wollen stof gedicht, iets dat met het oog op het koude weêr in dit land wel noodig is. Deze bouwtrant is dan ook de gebruikelijke voor het Noorsche woonhuis.

De technische grondslag voor den Noorschen vakwerkbouw in hout is de volgende. Er wordt een geraamte gemaakt van verticale en horizontale boomstammen of balken, waarvan de openingen gevuld worden met zware, vlak behakte of gezaagde planken, die aan de balken worden bevestigd. Deze planken worden, al naar de opvatting van den bouwer is, in verticale of horizontale richting geplaatst. Wanneer ze verticaal tusschen de horizontale boomstammen worden aangebracht, noemt men dezen bouw in Noorwegen »rijswerk« (van *reise* = overeind zetten); doch worden de planken van een rijswerkbouw in de boven- en ondersponning der stammen gelegd en tegen elkander gestolpt, dan spreekt men van staafbouw. Deze staafbouw is evenwel in Noorwegen uitsluitend op kerken toegepast.

(Slot volgt.)

HET HOOFDGEBOUW VAN DE JAVASCHE BANK TE BATAVIA.

(Slot.)

Zooals we in een vorig nummer reeds zeiden, vormt op de begane-grondverdieping de groote kluis het hoofdelement. Daarvan gaf het »Nieuws van den Dag voor Nederlandsch-Indië« de volgende interessante beschrijving:

Zij is, vrijstaand binnen het gebouw, van gewapend beton ter dikte van 65 cM. opgetrokken en bestaat uit twee boven elkander gelegen kluiskamers, welke ieder 21,50 × 7 M. groot zijn.

De bewapening bestaat uit gedraaide plat vierkant geharde *compound* pantserstalen stangen, welke in twee verticale en één horizontale rij op korten afstand van elkander geplaatst zijn, zoodoende tusschen den betonmuur een ondoorboor- en onverbreekbaar netwerk vormende.

Iedere kluiskamer is afgesloten door één hoofddeur en twee nooddeuren, welke laatste dienen ter ventilatie en voor het eventueele geval, dat het sluitwerk der hoofddeur niet zou functionneeren en men dus zonder dezen tweeden ingang geen toegang tot de kluiskamer zou kunnen verkrijgen.

Deze deuren zijn van zeer zware constructie en bieden niet alleen veiligheid tegen brand, doch ook tegen den bij de tegenwoordig wetenschappelijk ontwikkelde inbrekers in gebruik zijnden oxy-acetyleenbrander.

Zij zijn samengesteld uit diverse metaalplaten van taai en hard *compound* pantser-

staal, als ook uit speciale metaalplaten, die bezwaarlijk door den autogeenbrander aan te tasten zijn, terwijl weer andere bij aanraking met de steekvlam zulke gassen ontwikkelen, die langdurig werken onmogelijk maken, ja zelfs bedwelming veroorzaken. Bovendien zijn de op elkander volgende platen onderling met een, over de gansche oppervlakte verspreid, groot aantal schroeven verbonden, ten einde te beletten, dat men, na eventueele insnijdingen met de steekvlam, de losgesneden stukken zou kunnen verwijderen. Alle schroeven zijn z.g. blind getapt, zoodat uitwendig op de deur geen enkele schroef zichtbaar is, die inbrekers een uitgangspunt voor hunne werkzaamheden zou kunnen verschaffen.

Aan alle vier de kanten schuiven bij omdraaiing van de kruk zware rondstaal-schoten uit, welke met één combinatieslot en twee onderling verschillende sleutelsloten worden afgesloten.

Het deurkozijn bestaat uit een combinatie van bijzonder zwaar hoek- en profielstaal, benevens zwaar façonstaal, zuiver tandvormig uitgefraisd. Daaraan zijn verbonden dikke stalen kozijnplaten met hoekstalen achterflenzen, waardoor het metselwerk aan alle vier kanten omvat wordt, vormende het portaal, hetwelk toegang geeft tot de kluis. Dit portaal is aan de kluiszijde weder afgesloten door een, uit zware staalstaven bestaand, dubbel openslaand hek, hetwelk weder met twee sleutelsloten afgesloten wordt.

Rondom de kluiskamers loopen contrôle-gangen, afgesloten door hekwerk. In deze gangen zijn hoekspiegels geplaatst, zoodat de bewaker, vóór de kluis-(hoofd-)deur staande, de kluiskamer aan alle zijden kan controleeren.

In de benedenkluis zijn een groot aantal stellingen aangebracht tot het bewaren van zilver, terwijl de bovenkluis door een hekwerk in twee gedeelten is verdeeld, waarvan het eene voorzien is van stellingen tot het bergen van de kleine kas, terwijl het andere gedeelte bestemd is voor effecten, waarvoor een 5-tal stalen kasten, voorzien van twee onderling verschillende sloten, zijn opgesteld.

De kluisinrichting werd geleverd door de N. V. Lips' Brandkasten- en Slotenfabrieken te Dordrecht.

Daar de bouwgrond onder de kluizen veel zwaarder belast is dan het overige gedeelte van het gebouw, zijn de kluizen, als reeds gezegd, geheel gescheiden van de overige muren en afzonderlijk gefundeerd op ongeveer 300 palen van gemiddeld 12 M. lengte.

De vloeren en lateien zijn uitgevoerd in gewapend beton, waarvoor de teekeningen zijn geleverd door de Hollandsche Maatschappij tot het maken van werken in gewapend beton.

Verder bevat de begane grond nog (zie het plan op blz. 92, in No. 12) een toiletruimte voor het personeel, en de ingangen met trappen naar de verdieping, met daarbij gelegen rijwielbergplaats.

De verdieping of bel-étage bevat boven de kluis van den beganen grond de tweede kluis van dezelfde grootte. Daar de hoogte dezer kluis ongeveer 3 M. is en de verdiepinghoogte ruim 6 M., blijft daarboven eene ruimte over, welke gebruikt wordt voor archief. Een diensttrap, waarbij gelegenheid voor een transportlift, verbindt de kluizen, archief en zolder onderling en met de bel-étage en den beganen grond.

VANDALISTISCHE SANS-GENE TE AMSTERDAM.

De Amsterdamsche correspondent der »N. R. Crt« schreef onlangs aan zijn blad:

»Het sloopen aan het Rokin duurt onverminderd voort! Pas zijn de huizen, genummerd 96, 94 en 92, met den grond gelijk gemaakt, ten dienste van het nieuwe sigarenmagazijn van de firma Hajenius, of ook over de belendende perceelen, de nummers 90 en 88, zwaait de slooper reeds zijn moker. Van eerstgenoemd pand, het vroegere garenmagazijn van de firma Bispinck Kundert, is dit heel jammer, omdat het hier betreft een der meest karakteristieke en welbewaarde oude gevels uit de stad Het is 't bekende huis met den gevelsteen: »T Heydelberghs Vadt«, dat om zijn bijzondere kwaliteiten vermeld wordt in de »Noordhollandsche Oudheden« van Van Arkel en Weissman. Nog slechts enkele dagen zal te zien zijn de fraaie gevel van gebakken en gehouwen steen in den trant van ongeveer 1660, met zijne Ionische en Korinthische pilasters en zijn rijk met festoenen van vruchten en met vazen vol vruchten versierden geveltop. De onderpui was reeds door den laatsten eigenaar gewijzigd, maar deze had den gevel verder ongerept gelaten en goed onderhouden. Hoe jammer, dat de architect van het nieuwe gebouw, het magazijn van huishoudelijke artikelen, dat de firma Gorris hier laat zetten, geen kans heeft gezien, dit prachtige stuk bouwwerk uit het verleden te bewaren en te verbinden met een in harmonieerenden stijl gehouden moderne helft, gelijk dat bijv. op zoo uitstekende wijze geschied is, toen het Oude Spinhuis op den Oudezijds-Achterburgwal moest worden vergroot tot het tegenwoordige hoofdbureau van politie! Het is onbegrijpelijk, dat de hedendaagsche bouwmeesters niet meer woekeren met deze juweeltjes van bouwkunst, al erkennen wij, dat, gelijk in dit geval, het vinden van een oplossing — d. w. z. het verbinden van heden en verleden — niet altijd even gemakkelijk is.

»Waarom zou men bijv. de oude huizen van Hendrick de Keyser aan het Rokin bij den Dam amoveeren? Als het gerucht waar is, zal het groote kleedingmagazijn, dat de firma Peek & Cloppenburg aan den Dam laat zetten, aan de zijde van het Rokin kleine winkels krijgen, die verhuurd zullen worden. Welnu, daarvoor zouden dus uitmuntend de (gerestaureerde) nummers 2, 2a, 4a, 6 en 6a aan het Rokin kunnen dienen. In een nieuw land als Amerika zou men dergelijke oude huizen met jaloersche zorg bewaren, zoo noodig veel geld geven om er in het bezit van te komen; hier breekt men vaak gedachteloos af. Er zal een tijd komen, dat men die zorgeloosheid, die vandalistische sans-gêne betreurt!«

De correspondent vestigt er ten slotte de aandacht op, dat zelfs van onderhandelingen over het behoud van onderdeelen van bovenbedoelden fraaien gevel niets bekend is.

PRIJSVRAAG VERZORGINGSHUIS TE HILVERSUM.

De stichting „Het Verzorgingshuis te Hilversum" schrijft een prijsvraag uit voor het maken van een ontwerp met kostenbegrooting voor een verzorgingshuis, voornamelijk voor oude mannen en vrouwen. De mededinging is opengesteld voor alle in Nederland gevestigde bouwkundigen. Het ligt in de bedoeling de stichting te doen verrijzen in de nabijheid van arbeiderswijken. De bouwkosten mogen het bedrag van *f* 90,000.— niet te boven gaan. Uitgeloofd worden prijzen van *f* 800.—, *f* 750.—, *f* 550.—, *f* 300.—, *f* 150.—.

De ontwerpen moeten uiterlijk 1 October a.s op het Gemeentehûis van Hilversum aanwezig zijn.

De jury bestaat uit de heeren: H. Nieuwenhuysen Bzn., voorzitter van het bestuur der stichting; C. de Groot Jzn., architect en lid van het bestuur der stichting; mr. J. Hingst, secretaris id.; J. W. Hanrath en Jan Stuyt, architecten. Het programma der prijsvraag is kosteloos verkrijgbaar ten bureele van den Secretaris der stichting, den heer mr. J. Hingst, dienstgebouw Spoorstraat 1, Hilversum.

ONTWERP EENER KLEINE VILLA

door

G. MIDDENDORP, TE NAALDWIJK.

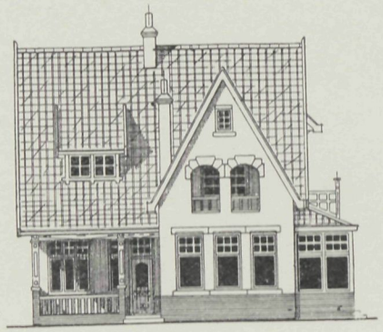

VOORGEVEL.

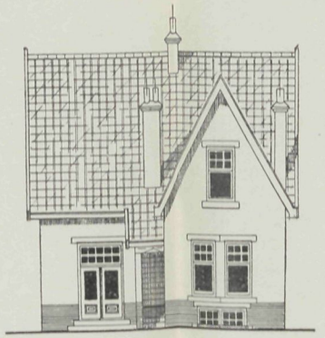

ACHTERGEVEL.

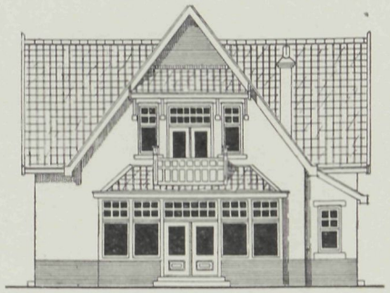

RECHTER ZIJGEVEL.

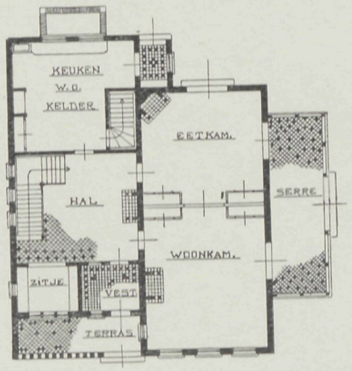

BEGANE GROND.

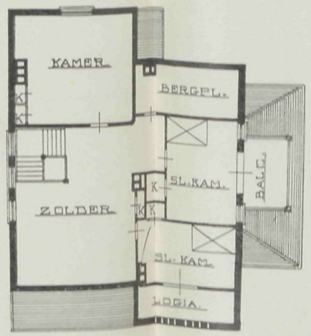

VERDIEPING.

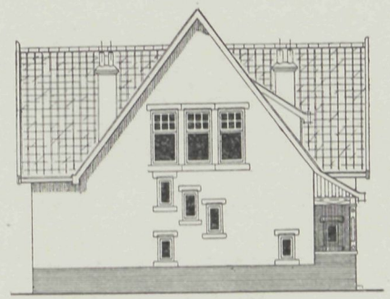

LINKER ZIJGEVEL.

16 JULI 1914 No. 15

VADEMECUM
DER BOUWVAKKEN.

ADRES REDACTIE EN ADMINISTRATIE
ST. JANSTRAAT 40 • TEL. N. 10556 • AMSTERDAM.

Bij de Plaat.

ONTWERP VAN EEN VILLA TE HILVERSUM.

DOOR J. J. HELLENDOORN, ARCHITECT.

De bouw dezer villa was niet geheel nieuw werk, doch een belangrijke aan- en verbouw. In de plattegronden is dit aangegeven, door de bestaande muren te arceeren, terwijl de muren van den nieuwen bouw geheel zwart zijn. Zooals men hieruit kan nagaan, zijn de gevelontwerpen bijna geheel nieuw, al heeft de bouwmeester zich daarbij natuurlijk moeten aanpassen bij de bestaande binnen-ordonnantie.

De entrée bevindt zich in den linker zijgevel; de vestibule geeft toegang tot de heerenkamer, waarbij zich het voorterras aansluit, de groote woonkamer en de hal. Achter deze laatste ligt de eetkamer en ter zijde het groote terras; voorts bevindt zich vóór de hal nog de salon, van uit welken men, evenals van uit de woonkamer, in de serre komt. Links van de vestibule liggen aan de achterzijde de keukens enz.

Op de bovenverdieping eveneens een hal met balkon, eenerzijds het boudoir, anderzijds de logeerkamer, die ook een balkon heeft, terwijl men van uit het boudoir en de slaapkamer op het groote balkon komt, dat zich boven de woonkamer en de serre bevindt. Naast de slaapkamer is de kleedkamer, er achter de badkamer; voorts is er aan de achterzijde nog een kleinere logeerkamer.

De inrichting is dus alleszins royaal en geriefelijk.

DE DOOD IN DEN POT.

Onder bovenstaanden sprekenden titel geeselde L. Simons in »De Ploeg« van April l.l. den geest van banale navolging der 18de-eeuwsche kunst, die zoowel in bouw- als sierkunst meer en meer de overhand verkrijgt, met verwerping van de hedendaagsche,

vooruitstrevende cultuur-uitingen. Ons land — zegt hij — dat in de jaren 1895—1905 een eerste plaats aan 't winnen was, is nu weer druk aan 't terugzinken, terwijl Duitschland bezig is onze plaats over te nemen, *voortbouwend* op goede oude voorbeelden, maar niet *navolgend*.

Hier is een gezagsdilettantisme, dat, de nieuwere kunstcultuur instinctief vijandig zijnde, het oordeel der kunstenaars en kunstkenners niet telt, omdat dezen »met hun gezag dan iets zouden afnemen van het gezag der hooge heeren, die de lakens uitdeelen«.

Als voorbeelden daarvan haalt schrijver aan de »dure en wrange grap« van den Haagschen schouwburgbouw; het gebeurde met de plannen voor het Koloniaal Instituut te Amsterdam, welke door de Schoonheidscommissie waren afgekeurd, door niettemin door B. en W. werden goedgekeurd; het weren der moderne bouwkunst bij de opdracht van het Rotterdamsche stadsbestuur tot het ontwerpen van plannen voor een nieuw Raadhuis, terwijl datzelfde bestuur thans voorstelt een half millioen te besteden voor een nieuw Museum van Oudheden en Kunstnijverheid, ook om den goeden invloed, daarvan te verwachten »op de kunstnijverheid van heden«, doch dat — gezien den geest, die bij de keuze van het Raadhuisplan voorzat — vermoedelijk gebouwd zal worden op een wijze, die de absolute negatie is van moderne kunst.

Vervolgens wijst de heer S. op hetgeen er gebeurt bij de ontwikkeling van het park Sorghvliet te 's-Gravenhage tot villapark. Hier is het schier àl navolging van het 18de-eeuwsche; van een streven naar het uitdrukken van de eigenheid van een nieuwen tijdgeest geen spoor meer. Men weet al, deze woningen van buiten aanziende, wat het van binnen wezen zal. Queen Anne, Sherraton, Chippendale, Louis XV en Louis XVI. Papegaaienwoninginrichtingen in papegaaienhuizen! — Een dierentuin in het groen!

Die tegenstand nu tegen de nieuwere bouw- en sierkunst heerscht zoowel onder leeken als architecten, en dit is voor een deel de schuld van de lauwheid der belangstellenden, en voor een ander deel van de leiding, die onze opgroeiende bouwkundigen te Delft ontvangen.

»Wanneer de leermeester, in daad en woord, de schim van het oude boven den geest van het levende aanprijst, hoe zullen zijn kweekelingen anders leeren maken dan papegaaien-geknutsel?«

»Wij moeten ons dus te weer stellen!« — dus concludeert de heer S. »Dien ingeslapenen met hun voorliefde voor het banale nagevolgde van vroeger de ooren wasschen, tot ze zich leeren schamen. Hen doen kennen het oordeel van het buitenland over onzen vooruitgang en onze geestelijk-artistieke armoede. En verbreiden den zin voor onze bouw- en sierkunst van heden, die het eigen karakter van dezen wordenden tijd zoekt uit te spreken. Wij willen daarbij zoomin eenzijdig zijn als verblind. Wat we vragen, is niet een vaststaande norm — tusschen De Bazel, Berlage, Kromhout kiezen wij niet —; dat zou strijden met het wezen van een kunst-in-wording. Maar wij willen de bouw- en sierkunst, die de taal zal spreken van het weer-oplevende Holland van heden: niet van de 18de eeuw, die zelf den dood in den pot had; geen navolging ook van Duitschland, als waartoe anderen neigen. Een schepping uit *eigen* kunstdrift! — Wij moeten de plaats opeischen voor onze eigen kunsten, die hun toekomt, en de kennis omtrent hun willen, zoeken, streven, helpen verbreiden.«

Dit wil de schrijver dan doen door een Bond te vormen, met het doel, te strijden tegen de karakterloosheid in bouw- en sierkunst, en te steunen de hedendaagsche vooruitstrevende cultuur-uitingen in beide.

DE HOUTBOUWKUNST IN NOORWEGEN.

(Slot).

Ook de moderne profane houtbouw in Noorwegen rust geheel op historische basis. Het Noorsche boerenhuis, dat als modern landhuis in de architectuur van alle volken zijn intrede heeft gedaan, is nimmer aan groote en belangrijke veranderingen onderhevig geweest. Een typisch Noorsch verschijnsel is de rookovenkamer, waarvan de geschiedkundige oorsprong in het eerste tijdperk der middeneeuwen moet gezocht worden. In deze kamer vindt, zooals reeds de naam zegt, de rookoven zijn plaats, die uit een van dikke steenen gemetseld vierkant bestaat. Hij staat in een der hoeken. De vlam slaat dikwijls hoog uit het ovengat, en dikke rook vult de kamer, waaraan men echter snel door het openzetten der Ljore en van de huisdeur een uitweg verschaft. Door de deur stroomt nu frissche lucht binnen, terwijl de rook door de Ljore wegtrekt. Wanneer de kamer van rook gezuiverd is, wordt de deur gesloten, en evenzoo de Ljore, en nu stralen de ovensteenen hun gelijkmatige warmte uit, die van den morgen tot den avond aanhoudt, waarna op dezelfde wijze opnieuw voor den nacht wordt gestookt.

Een inrichting, die veel in Noorsche villa's wordt aangetroffen, is de »Peiskamer«, die onder den invloed der Hollandsche en Noordduitsche Renaissance omstreeks 1600 is ontstaan. De Peis, in Drontheim »lichtoven« genoemd, bestaat uit twee muren, die op geringen afstand van den wand met een stompen hoek in den hoek der kamer samenkomen. De vuurbodem ligt laag, is ongeveer een voet hoog opgemetseld en steekt eveneens met twee stomphoekig samenkomende zijden in de kamer naar voren. Daarboven is een rookvanger met groote opening, die in een steenen schoorsteen uitmondt. Een en ander is zoo geconstrueerd, dat ook het licht in ruime mate toegang verleend wordt, waardoor het geheele vertrek een ongemeen vriendelijken indruk maakt. Een belangrijke rol speelt voorts de beschildering, die benevens het houtsnijwerk wel het meest toegepaste versieringsmiddel is.

De bouwtrant van het tegenwoordige Noorsche huis is doorgaans ongeveer als volgt. Aan de lange voorzijde van het huis is in het midden een lage trap van twee of drie treden; aan weerszijden daarvan staan zitbanken. De trap leidt naar de voordeur, door welke men in de middengang van het huis komt. Een wenteltrap voert van hier naar de bovenverdieping of den zolder. Rechts en links van de gang is een groote hoekkamer; een dezer wordt op het land naar boerentrant gemeubeld, terwijl de andere, de zoogenaamde »nieuwe kamer«, op steedsche wijze wordt ingericht. Rechtuit de gang doorgaande, komt men in de keuken, die steeds een eigen uitgang naar achteren heeft. Achter de beide voorkamers bevinden zich in den regel twee kleinere, die veelal als slaapkamer dienst doen. Heeft het huis twee verdiepingen, dan wordt boven dezelfde

indeeling gevolgd, met het eenige verschil, dat daar in plaats van de keuken ook een kamer is. Bij huizen met één verdieping worden onder het dak nog twee zolderkamers gemaakt.

Onmiskenbaar verliezen de moderne houten huizen in Noorwegen meer en meer hun nationale eigenaardigheden, die de Noorsche houtbouwkunst juist zoo karakteristiek maakten. Het valt niet te loochenen, dat de Noorsche houtbouwstijl, voor zooveel hiervoor in het bijzonder het pijnboom- of dennenhout in aanmerking komt, in aesthetischen zin het scheppen van een kunstvol en organisch geheel toelaat, en van dit standpunt is er dan ook niets tegen om, waar het pas geeft, aan den Noorschen houtbouw een plaats in de architectuur in te ruimen. Welke aesthetische effecten en bekoorlijke scheppingen op dit gebied te verkrijgen zijn, bewijzen schitterend de werken in Noorschen houtbouwstijl te Rominten, die de Duitsche keizer daar voor zich deed uitvoeren.

ONTWERP VAN EEN BRUG.

DOOR JOH. KORTLANG FZN., ARCHITECT TE ERMELOO.

De hiernevens afgebeelde brug is geheel van klinkers, platvol gevoegd. Het ontwerp is een mooi stuk baksteen-architectuur en maakt een frisschen indruk. De uitvoering kostte *f* 750.—.

DE BAZEL'S MAQUETTE VOOR EEN ROTTERDAMSCH STADHUIS.

»Men was op het denkbeeld gekomen, om de maquette van De Bazel's plan voor een Rotterdamsch stadhuis een blijvende plaats te verzekeren in het Nederlandsch Museum voor Geschiedenis en Kunst. De directeur van dat museum heeft onlangs aan het Rotterdamsch stadsbestuur verzocht, hem de oorspronkelijke, bij de prijsvraag ingeleverde maquette voor dat doel af te staan, welk verzoek echter niet ingewilligd werd. Hiermede was de mogelijkheid om het denkbeeld te verwezenlijken evenwel geenszins afgesneden en het op blijvende wijze tentoonstellen eener buitengewone conceptie van een niet tot uitvoering gebracht bouwwerk bleef zeker alle aanbeveling verdienen.

»Vrienden van de kunst van De Bazel hebben daarom gemeend, dat, aangezien er voor zijn ontwerp veel en warme belangstelling gebleken is, er uit breeder kring een opdracht tot het maken van een tweede maquette kon uitgaan, en dat die maquette dan aan het Nederlandsch Museum voor Geschiedenis en Kunst mocht worden aangeboden. Zij zijn er nu in geslaagd, hiertoe den noodigen financieelen steun te verkrijgen, en met name hebben ook een aantal Rotterdammers hun bijdragen verstrekt. Ten gevolge hiervan kon onlangs aan de werkplaats »De Ploeg« de opdracht worden gedaan, een tweede maquette, beter en volledíger dan de eerste mocht zijn, gereed te maken. En daar zoovelen het betreuren, dat De Bazel's ontwerp niet wordt uitgevoerd, zal het zeker een gevoel van bevrediging brengen, dat nu op een openbare en eervolle plaats toch een beknopt maar duidelijk beeld dezer schoone conceptie voor tijdgenoot en

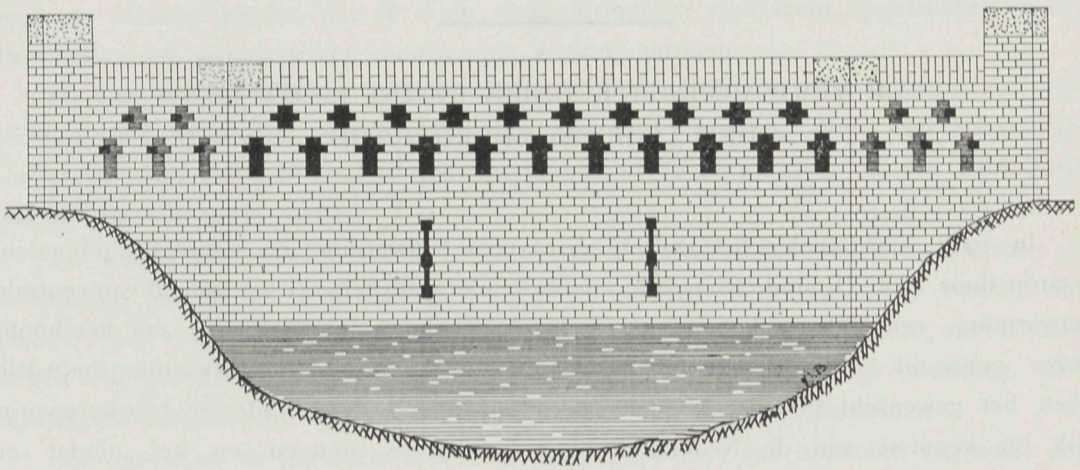

AANZICHT.

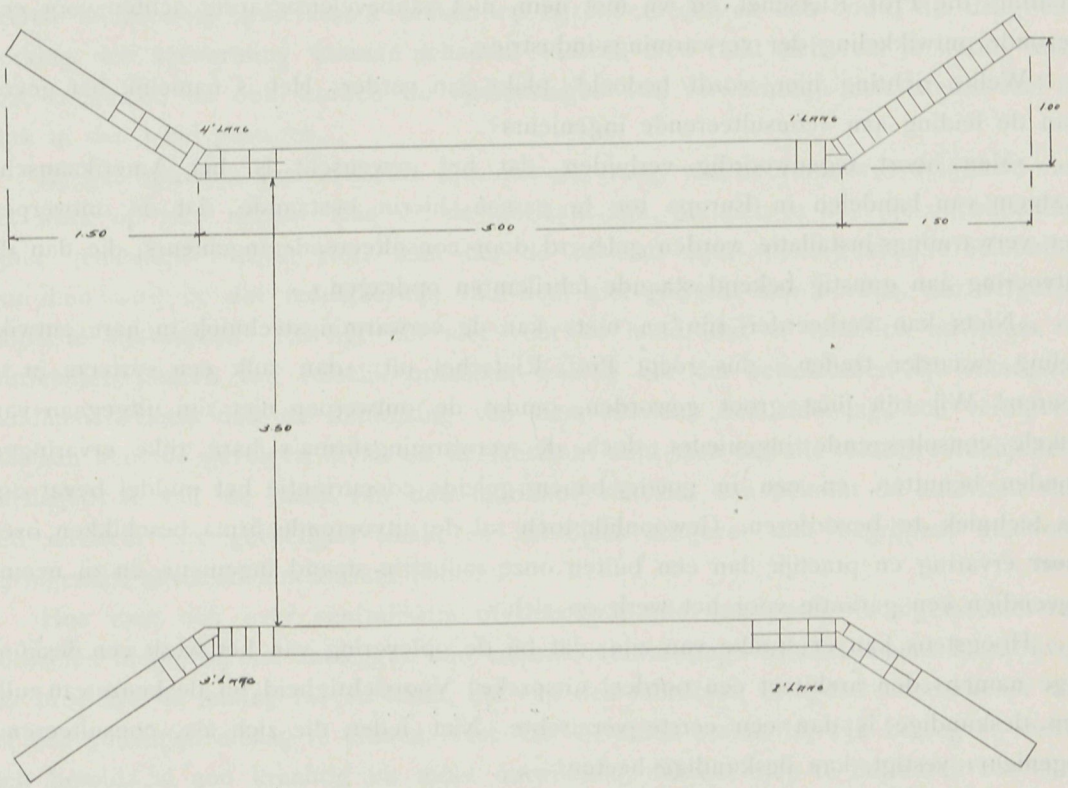

PLATTEGROND.

ONTWERP VAN EEN BRUG. SCHAAL 1 à 60.

nakomeling, naast de maquette van Jacob van Campen's Raadhuis, welke het museum herbergt, bewaard zal mogen blijven.«

Aldus luidt een communiqué, namens bovenbedoelde commissie aan de bladen gezonden.

DE VERWARMINGSTECHNIEK IN HET LICHT VAN DEN TEGENWOORDIGEN TIJD.

In 1913 is te Keulen het IXde Congres voor Verwarming en Ventilatie gehouden, waarop door Prof. Dr. Ing. Rietschel, een bekende autoriteit op het gebied van centrale verwarming, een belangrijke rede is gehouden over het onderwerp, aan het hoofd dezes genoemd. De Nederlandsche Vereeniging van Centrale-Verwarmingsindustrie heeft het gewenscht geoordeeld, den verkorten inhoud dezer rede in brochure-vorm ook ter kennisse van de Nederlandsche vaklieden te brengen, en wel, omdat »er symptomen zijn, die er op wijzen, dat men te onzent stappen gaat nemen in een richting, die Prof. Rietschel, en wij met hem, niet aanbevelenswaardig achten voor een gezonde ontwikkeling der verwarmings-industrie«.

Welke richting hier wordt bedoeld, blijkt dan verder. Het is namelijk het geven van de leiding aan »consulteerende ingenieurs«.

»Men hoort tegenwoordig verluiden, dat het gewenscht is, het Amerikaansche systeem van handelen in Europa toe te passen, hierin bestaande, dat de ontwerpen der verwarmings-installatie worden geleverd door consulteerende ingenieurs, die dan de uitvoering aan gunstig bekend staande fabrikanten opdragen.«

»Niets kan verkeerder zijn en niets kan de verwarmingstechniek in hare ontwikkeling zwaarder treffen,« dus roept Prof. Rietschel uit, »dan zulk een systeem in te voeren! Wij zijn juist groot geworden, omdat de ontwerpen niet zijn uitgegaan van enkele consulteerende ingenieurs, doch de verwarmingsfirma's hare rijke ervaringen konden benutten, en een in goede banen geleide concurrentie het middel bevat om de techniek te bevorderen. Gewoonlijk toch zal de uitvoerende firma beschikken over meer ervaring en practijk dan een buiten onze industrie staand ingenieur, en zij neemt bovendien een garantie voor het werk op zich.«

Hoogstens kan er sprake van zijn, dat bij de oplevering van het werk een deskundige namens den architect een oordeel uitspreke! Voorzichtigheid bij de keuze van zulk een deskundige is dan een eerste vereischte. Niet ieder, die zich als »consulteerend ingenieur« vestigt, kan deskundige heeten!

Prof. Rietschel is van oordeel, dat een verwarmings-installatie moet ontworpen en uitgevoerd worden door een fabrikant, zooals deze zich het werk denkt, en alle inmenging van derden leidt tot confusie, misschien wel tot broddelwerk. Natuurlijk is samenwerking met den *architect* hierbij dringend noodzakelijk; de meeste onzer bouwmeesters bezitten toch voldoende ervaring op centraal-verwarmingsgebied, om a priori aan te nemen, dat uit dergelijke besprekingen niets dan goeds geboren kan worden.

Bij door Staat en Gemeente, en door gunstig bekend staande architecten ontworpen gebouwen kan men rekenen op een solide constructie, niet op bijzonderheden bij de uitvoering ervan. Bijvoorbeeld: voor een spouwmuur wordt een kleinere transmissie-coëfficiënt aangenomen dan voor een vollen muur van gelijke wanddikte. Doch gerekend moet er kunnen worden, dat de muur ondoordringbaar voor lucht opgetrokken wordt, daar anders bij winddruk een omgekeerde werking intreedt.

Bij het kiezen tusschen enkele dan wel dubbele ramen geeft meestal het prijsverschil den doorslag. Aangetoond kan evenwel worden, door een eenvoudige berekening, dat dubbele ramen door besparing in de verwarming op den duur goedkooper zijn dan enkele ramen.

Te weinig acht wordt veelal geslagen op goed sluitende vensters. Vensters uit onvoldoend droog hout vervaardigd, ongeolied in het werk geplaatst, voordat het gebouw een zekere droogheid heeft verkregen, zullen langzamerhand onvoldoende sluiten en, tot schade van de warmte-economie, buitenlucht vrijelijk doorlaten. Ook onpractisch aangebrachte ventilatie kan de verwarming hoogelijk benadeelen.

Daarom moet de ingenieur hand aan hand gaan met den architect, ten einde een goed geheel te verkrijgen, en de constructeurs van verwarmings-installaties moeten de heeren architecten opmerkzaam maken op bijzonderheden in den bouw, die de goede werking der verwarming kunnen schaden. Helaas, men richt zich veel te weinig naar deze uitspraak, en ook worden de opmerkingen van verwarmings-installateurs veel te vaak in den wind geslagen.

Bij het optreden van adviseurs rijst ook de vraag, wie de verantwoordelijkheid van het werk op zich neemt. Kan dit de fabrikant zijn, die zich in de vrije ontwikkeling zijner gedachten beperkt ziet? Kan het de adviseur zijn, wiens geldelijke belooning van dien aard is, dat redelijkerwijs van hem niet geëischt kan worden, een dergelijk risico te aanvaarden? En ligt het niet voor de hand, dat er tusschen adviseurs en fabrikanten punten van verschil ontstaan, waarbij elk der betrokkenen zijn standpunt handhaaft? Geeft dan de aanwijzing van den adviseur den doorslag, zoo verblijven ook aan hem de gevolgen ervan en de fabrikant acht zich van alle verantwoordelijkheid ontslagen! Kraait de haan van den fabrikant victorie, dan bekomt de autoriteit van den adviseur een gevoeligen knak, en zal diens lastgever niet begrijpen, waarvoor hij eigenlijk adviseurs-honorarium betaalt!

Hoe men ook over centralisatie of decentralisatie van gezag in algemeenen zin oordeelen moge, bij het aanleggen van centrale verwarmings-installaties acht de schrijver der brochure de leiding in één hand, die van den fabrikant, dringend noodzakelijk om tot een gunstigen uitslag te komen. Het vak — aldus besluit hij zijn betoog — heeft zich bereids al zoo krachtig en mooi ontwikkeld, dat het diep te betreuren zou zijn, indien het door de inmenging van ongewenschte elementen, hoe verdienstelijk overigens ook, een onherstelbaren knak kreeg. Geef het wat het noodig heeft: een vrije, zelfstandige ontwikkeling, en men zal hoe langer hoe meer tevreden zijn over de uitkomst dier dotatie.

DE A.S. WERELDTENTOONSTELLING TE SAN FRANCISCO.

De regelingscommissie voor bovengenoemde tentoonstelling, waarvan de opening bepaald is op 20 Februari 1915, deelt o. m. het volgende omtrent den stand van den bouw en de bestaande plannen mede.

Nu reeds zijn de meeste tentoonstellingspaleizen bijna voltooid, en aan de plannen voor ondernemingen van nationaal en internationaal belang wordt de laatste hand gelegd. Onder deze telt men den voorgenomen inwijdingstocht door het Panamakanaal van een ontzaglijke vloot van oorlogsschepen, een deel van de zeemacht der verschillende mogendheden en den nu tot stand gekomen vliegwedstrijd rondom de wereld.

De uitnoodiging tot deelneming, door den President der Vereenigde Staten gericht tot de natiën der wereld, heeft in ruimen kring weerklank gevonden. Vier en dertig natiën hebben de uitnoodiging aangenomen. Het gebrek aan officieele deelneming van die, welke niet formeel toegezegd hebben, zal ruimschoots vergoed worden door individueele inzendingen, zooals b.v. in Duitschland, waar 1500 inzenders, en in Engeland, waar 600 van de voornaamste fabrikanten hun voornemen hebben te kennen gegeven, hunne producten te exposeeren.

Het totaal der uitgaven voor constructie en installatie op de tentoonstellingsterreinen zal *f* 125.000.000 bereiken. Een vloot van dertig schepen is in de vaart om timmerhout van de zaagmolens in het Noorden naar de terreinen te voeren. Negen van de tentoonstellingsgebouwen, ieder een oppervlakte van vijf tot acht acres innemende, zijn de voltooiing nabij. Het machine-paleis, het grootste houten gebouw der wereld, tot welks samenstelling 8.000.000 voet hout, 1500 ton bouten en schroeven en 5 waggonladingen spijkers vereischt werden, is nu gereed voor de opstelling der inzendingen.

Er is reeds regeling getroffen voor 219 congressen, in 1915 te San Francisco te houden, en de lijst groeit nog dagelijks aan.

Tot de vermakelijkheden zal o. a. behooren een nauwkeurige nabootsing van het Panamakanaal, op zulk een groote schaal, dat 2000 personen te gelijk iedere 30 minuten de reis door het kanaal kunnen maken, en zoodoende zich rekenschap kunnen geven van de werking der sluizen en andere inrichtingen.

GEEN OPEN PRIJSVRAAG VOOR EEN NIEUW TWEEDE-KAMERGEBOUW.

Men berichtte uit 's-Gravenhage aan het „H.bl.":

„Wij vernamen, dat geen prijsvraag zal worden uitgeschreven voor het bouwen van een Parlementsgebouw aan den nieuwen weg naar het Buitenhof, doch dat er plan zou bestaan om architecten en bouwkundigen van naam uit te noodigen tot het inzenden van plannen voor dien bouw, met het doel, daaruit ten slotte het beste te kiezen en te doen uitvoeren".

De redactie voegt hieraan toe:

„Geen open, maar een besloten competitie dus, als wij goed lezen.

Voor den goeden uitslag zal het van veel gewicht zijn, wie de genoodigden zijn, maar ook wie de noodigers adviseeren, en eindelijk, wie de aangeboden ontwerpen zullen hebben te beoordeelen.

Wij twijfelen niet aan de voornemens der regeering, bij deze bij uitstek nationale en voor onze cultuur zoo belangrijke zaak, de openbare meening een zoo ruim mogelijke gelegenheid te geven, zich te doen gelden.

Een groote bekoring had voor ons het denkbeeld, geschetst in de motie, aangenomen in de vergadering van „Architectura" met genoodigden, na de voordracht van den heer Roland Holst, om de bouwmeesters zelf een hunner te doen aanwijzen voor de stichting van een parlementsgebouw met daarbij behoorende veranderingen van het Binnenhof-complex. Daarbij werd het gevaar vermeden, de niet talrijke voor de taak berekende architecten te verdeelen in twee kampen: een van mededingers en een van buiten de mededinging gesloten beoordeelaars.

De architecten hebben dit echter zelf niet gewild en een prijsvraag aanbevolen."

ONTWERP VAN EEN VILLA TE HILVERSUM.

ARCHITECT: J. J. HELLENDOORN.

Schaal 1 à 300.

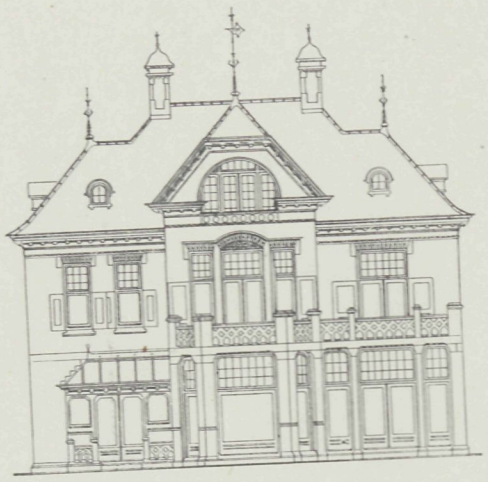

VOORGEVEL.

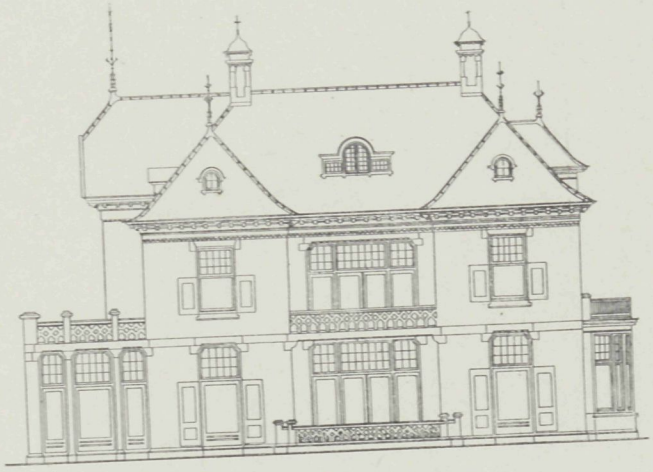

RECHTER ZIJGEVEL.

ACHTERGEVEL.

LINKER ZIJGEVEL.

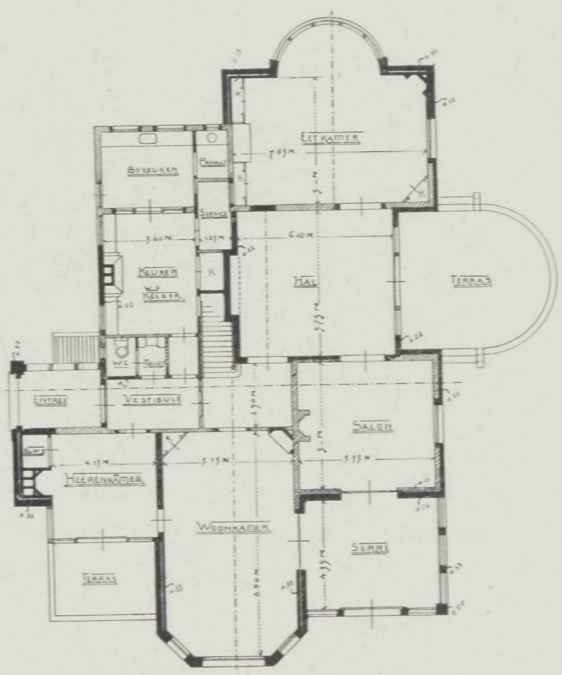

BEGANE GROND.

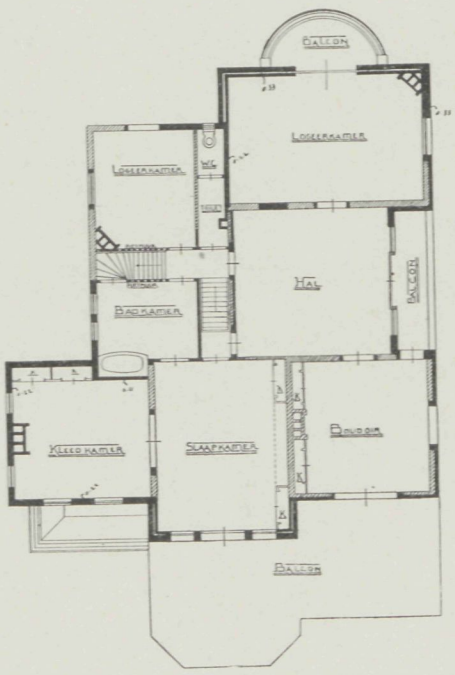

BOVENVERDIEPING.

VADEMECUM
DER BOUWVAKKEN.
ADRES REDACTIE EN ADMINISTRATIE
ST. JANSTRAAT 40 • TEL. N. 10556 • AMSTERDAM.

Bij de Plaat.

WOONHUIS TE HEERDE,

DOOR J. DEKKER, BOUWKUNDIGE.

Bij het ontwerpen van dit woonhuis voor den heer G. Tenkink, te Heerde, moesten velerlei bezwaren overwonnen worden. Door de bekrompenheid van het beschikbare terrein, juist op een rond afbuigenden hoek van drie wegen, moest de plattegrond aan den voorgevel nogal verspringen, terwijl, om de voorkamer nog een beetje ruim te krijgen, een erkertje er voor werd geplaatst, waarvan de afgeschuinde hoeken nog juist binnen de grenzen van het terrein konden worden geplaatst. Aan den oostelijken zijgevel bleef nog plm. 1 M. en langs den achtergevel plm. 1.20 M. ruimte van het terrein over. Daarbij werd verlangd, dat van uit de woonkeuken goed toezicht op de, aan de overzijde van den weg gelegen, smederij kon gehouden worden.

De ontwerper is er in geslaagd, ondanks al deze eischen en bezwaren, een woonhuis te leveren, dat zoowel wat het uiterlijk, als wat de inwendige inrichting betreft, in alle opzichten een aangenamen indruk maakt.

De gevels zijn opgetrokken van roodbruine kalkzandsteen; het plint is van hetzelfde materiaal, doch in donkerbruine tint. Binnenmuren, kelder, fundeeringen enz. zijn van witte kalkzandsteen, putjes, schoorsteen, raamdorpels en stoepen van kleisteen gemaakt. De pannen zijn blauwe twee-golfpannen. De erker is gedekt met zink en geverfd in de kleur der gevelmuren. Het buitenhoutwerk is wit, lichtgeel en donkergroen geschilderd; de vensters met witte paneelen. Alle bovenlichten zijn met lichtgeel kathedraalglas bezet.

GEVELWEDSTRIJD TE 'S-GRAVENHAGE.

De »Algemeene 's-Gravenhaagsche Bouwgrond-Maatschappij«, gevolg gevende aan hare belofte om prijzen en premiën uit te loven voor de beste gevelontwerpen van

gebouwen, gesticht op hare terreinen, heeft den wedstrijd, nu voor het tweede honderdtal gebouwen, weder uitgeschreven.

Tot jury-leden heeft de maatschappij benoemd: den heer D. E. C. Knuttel, rijksbouwmeester, en den heer J. Limburg, bouwkundig ingenieur, beiden te 's-Gravenhage; door de deelnemers aan den wedstrijd werden tot jury-leden gekozen: de heeren H. P. Berlage, architect te Amsterdam, W. Kromhout Czn, architect te Rotterdam, en E. T. Ehnle, architect te 's-Gravenhage.

Aan dezen wedstrijd werd deelgenomen door 20 ontwerpers met 32 inzendingen.

Nadat de jury-leden de ingekomen teekeningen en photo's, en daarna de verschillende gebouwen op de terreinen der maatschappij, aan een grondige beoordeeling hadden onderworpen, heeft de jury, gebruik makende van het haar door de maatschappij toegekend recht om prijzen en premiën eventueel te splitsen, aan de volgende personen belooningen toegekend voor hunne respectieve ontwerpen, te weten:

1°. een prijs van *f* 1500.— aan den heer Joh. Mutters Jr. voor het ontwerp van een groep van vier heerenhuizen aan het Louise-de-Colignyplein Nrs. 28, 29, 30 en 31, waarvan eigenaresse is de N. V. 's-Gravenhaagsche Maatschappij, directeur de heer K. J. van der Burg;

2°. een eerste premie van *f* 1000.— aan de heeren G. W. Fikkert en C. W. M. van den Elshoudt, voor het ontwerp van het gebouw der N. V. Electrische Drukkerij »Luctor et Emergo«, aan de Amalia-van-Solmsstraat Nrs. 2 en 4;

3°. een tweede premie van *f* 200.— aan den heer J. D. Looyen, voor het ontwerp van villa »Madria«, aan de Koning-Sophiestraat Nr. 1, hoek der Koningin-Mariastraat en hoek van het Louise-de-Colignyplein, waarvan eigenaar is de heer J. R. Vorstius;

4°. een tweede premie van *f* 200.— aan den heer K. Stoffels, voor het ontwerp van een groep van twee heerenhuizen en twee beneden- en bovenhuizen met tusschenbouw aan de Charlotte-de-Bourbonstraat Nrs. 11, 13, 15/17 en 19/21, waarvan eigenaar is de heer A. van Lith;

5°. een tweede premie van *f* 200.— aan den heer L. A. H. de Wolf, voor het ontwerp van een heerenhuis aan de Juliana-van-Stolberglaan Nr. 4, waarvan eigenaar is de heer C. J. v. d. Zijden. *(N. v. d. D.)*

PRIJSVRAAG HILDEBRAND-MONUMENT TE HAARLEM.

De uiterste termijn van inzending der gipsmodellen en teekeningen in verband met de prijsvraag voor een Hildebrand-gedenkteeken was 15 Juli ll. Er zijn 25 inzendingen ingekomen. Een zeer eigenaardige plaats is door B. en W. van Haarlem afgestaan om deze modellen te exposeeren, namelijk de binnenplaats van het oude »Predikheerenklooster«, thans Pandplaats geheeten. Te midden van groen en bloemen zullen de monumenten onder de gewelven opgesteld worden, terwijl de teekeningen in de Statenzaal worden opgehangen. De jury, bestaande uit de heeren K. P. C. de Bazel, Prof. A. J. der Kinderen, J. Limburg, Jac. van Looy, Dr. Mendes da Costa, Prof. A. W. M. Odé en Leonard A. Springer, heeft Maandag ll. zitting genomen en denzelfden dag nog uitspraak gedaan.

De 1ste prijs, *f* 1000.—, is toegekend aan het ontwerp motto: »Holland«, waarvan inzender bleek te zijn de heer J. Bronner, te Haarlem.

Een 2de en 3de prijs waren niet uitgeloofd, maar wegens de verdiensten van de ontwerpen werden *f* 300.— ieder toegekend aan de inzenders onder het motto: »Camera Obscura H.« en »Dreef«.

Aan die inzenders zal worden gevraagd, of hun namen mogen worden bekend gemaakt.

De tentoonstelling wordt 26 Augustus voor het publiek geopend.

MAASSLUIS.

Maassluis vierde onlangs zijn 300-jarig bestaan als stad. Waarschijnlijk in verband hiermede heeft de uitgever J. Waltman, aldaar, de goede gedachte gehad, onder den titel: »Maassluis«, een zestal platen in koperdiepdruk in het licht te geven, waarvan er drie een karakteristiek stadsgezicht weergeven, namelijk de Stadhuiskade, de kom van de Haven en de Wagenbrug, terwijl van de drie overige er twee eene reproductie zijn van de regeeringsbank en de derde eene van den ingang der consistoriekamer in de Ned. Herv. kerk aldaar. De laatsten geven ons fraai beeldhouwwerk te zien, zooals dit vóór drie eeuwen bijna algemeen in de kerkgebouwen werd aangebracht.

De uitvoering dezer zes platen is in één woord keurig, en wij twijfelen dan ook niet, of zij zullen wegens de artisticiteit zoowel van de voorgestelde onderwerpen als van de wijze van reproductie gereeden aftrek vinden.

DUBBELE LANDARBEIDERSWONING.

Door A. Graafland, te Berlicum (N.-B.).

De woning voor den landarbeider is maar al te vaak nog van dien aard, dat men er gerust den naam van »krot« aan mag geven. Vandaar dan ook, dat er bijna geen dorp of plattelandsstadje is, waar niet alle aanleiding bestaat tot het stichten eener bouwvereeniging, ten einde in den zin der Woningwet de middelen te vinden tot het bouwen van betere woningen van niet te hoogen huurprijs.

Een voordeel is hier, dat men niet als in de steden veelal stuit op het bezwaar van een hoog opgedreven grondprijs; maar ook al laten we dit voordeel ten volle gelden, dan moeten we toch in het oog houden, dat het inkomen van den landarbeider aanmerkelijk lager is dan dat van den stadsarbeider, zoodat de huurprijs, dien eerstgenoemde kan verwonen, al zeer gering moet zijn. En dan blijft het een lastig vraagstuk, om een werkelijk goede woning te bouwen, waarvan de bouwkosten in evenredigheid zijn met den huurprijs, die betaald kan worden. Het ontwerp van den heer Graafland lijkt ons toe, een gelukkige oplossing van dit vraagstuk te geven. Bij allen eenvoud toch, die hier betracht is, biedt de woning voldoende geriefelijkheid, om haar tot een gezellig »tehuis« te kunnen maken. Nevens de groote keuken, die als huisvertrek moet dienen, bevat de woning nog een kamertje, benevens een bijkeuken voor het vuile werk. Voorts een van het bewoonde gedeelte geheel afgescheiden stal voor geit of schaap, terwijl de zolderverdieping slaapgelegenheid biedt en nog genoegzaam ruimte tot berging overlaat.

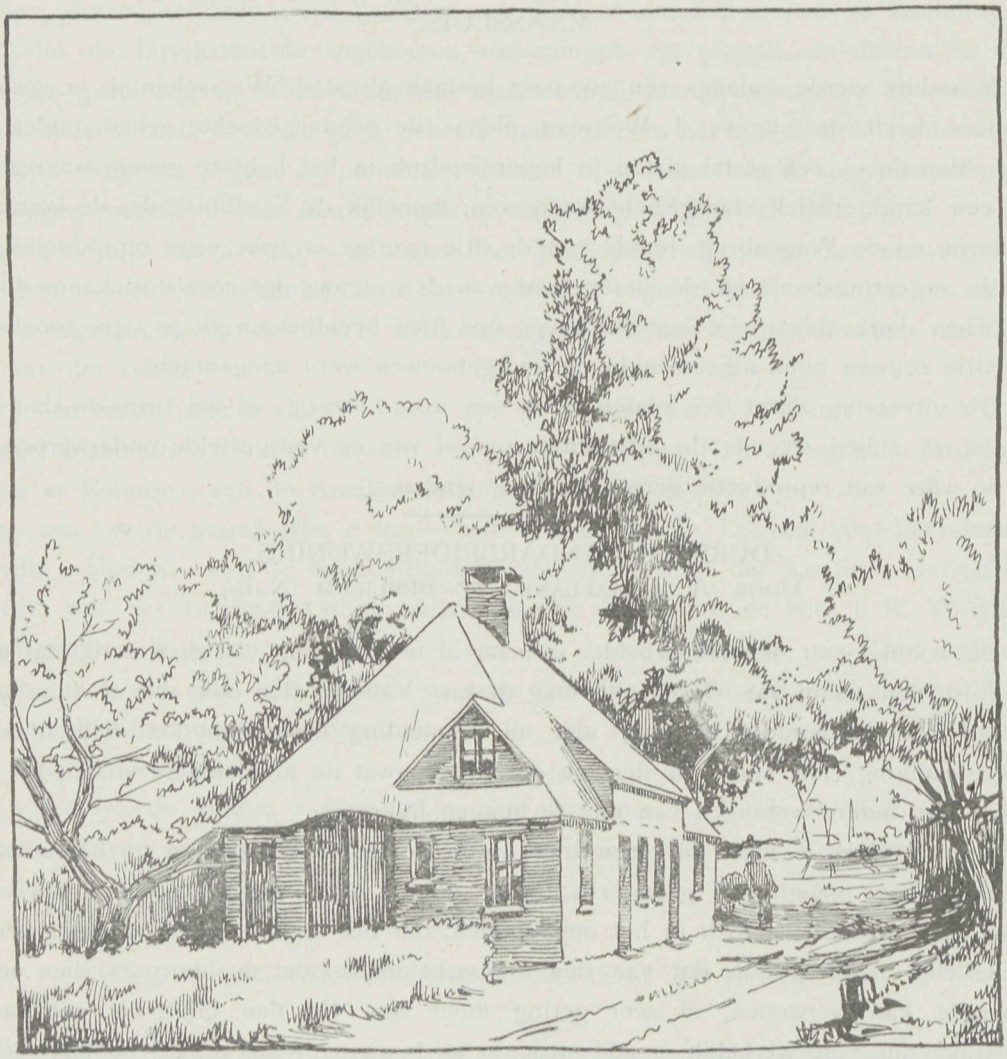

DUBBELE LANDARBEIDERSWONING.

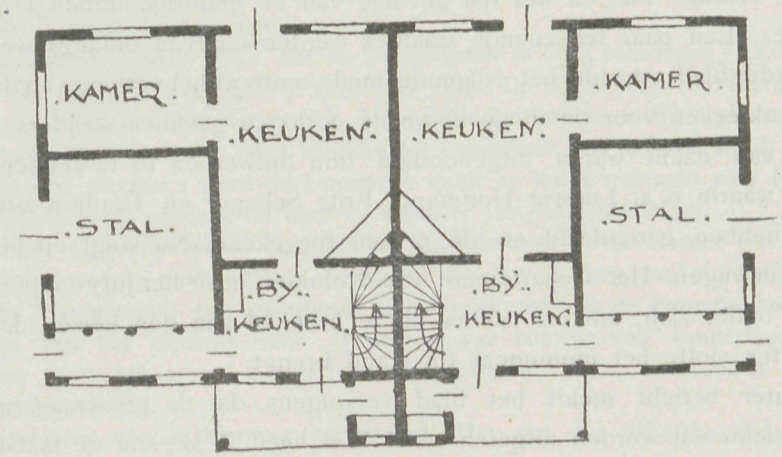

BEGANE GROND.

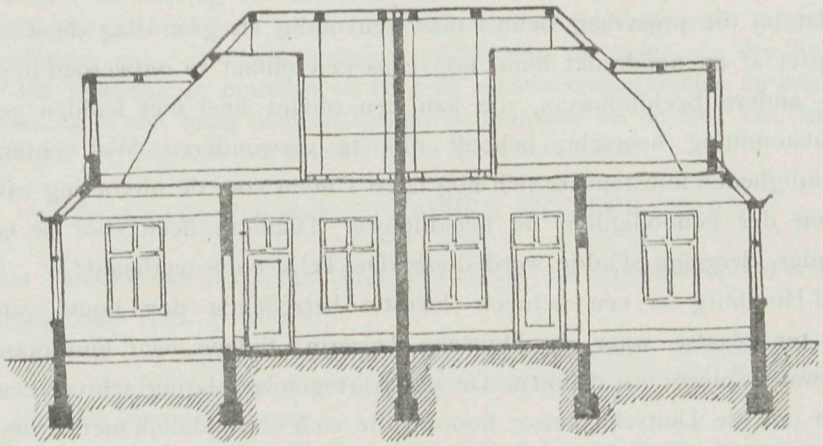

DOORSNEDE.

ONTWERP VAN A. GRAAFLAND, TE BERLICUM (N.-B.).

ARTISTIEKE PRIJSVRAGEN IN DUITSCHLAND.

In zake het prijsvraagwezen is, ondanks het bestaan van een Permanente Prijsvraag-Commissie en van »Algemeene regelen voor nationale bouwkundige prijsvragen«, ook in ons land het laatste woord nog niet gesproken. In Duitschland gaat het daarbij echter soms al heel vreemd toe, en wel ten gevolge van de gedurige inmenging van »allerhöchster Stelle«. Een paar teekenende staaltjes werden daarvan onlangs weder bekend.

Het »Handelsblad« deelde het volgende mede omtrent het verloop van den wedkamp voor een gedenkteeken voor de in de koloniale oorlogen gevallen strijders. Een achttal beeldhouwers van naam waren uitgenoodigd hun ontwerpen in te zenden, en er was ook een jury, waarin o. a. Ludwig Hoffmann, Fritz Schaper en Tuaillon zitting hadden. Deze heeren hebben geoordeeld en de prijzen toegekend. Nu volgt openbaarmaking? Neen, groot stilzwijgen. Het Departement van Koloniën heeft het jury-rapport ontvangen en houdt dat onder zich, om een advies uit te brengen aan den keizer. De keizer zal beslissen, wie ten slotte het monument tot stand brengt.

In een later bericht meldt het blad vervolgens, dat de prijsvraag op bevel van den keizer opnieuw zal worden uitgeschreven. Wel heeft Z. M., die de laatste beslissing had, het denkbeeld van den prijswinner, den Münchenschen beeldhouwer prof. Behn, goedgekeurd; ook kon Z. M. meegaan met het voorstel van de jury om in verband hiermede een andere plaats aan te wijzen, daar de reusachtige olifant, die Behn's ontwerp bekroonde, kwalijk zou staan op het gekozen plein, maar toch werd aan den eigenaar van dit denkbeeld geen opdracht gegeven het uit te voeren. Neen, nogmaals moest per besloten prijsvraag worden omgezien naar een anderen ontwerper. Het fraaiste is echter, dat bij die prijsvraag Behn's plan eenvoudig als grondslag dient. Men neemt hem zijn opzet af en noodzaakt hem, nog eens een olifant te ontwerpen in concurrentie met eenige andere beeldhouwers, die aan een olifant heel niet hadden gedacht. Dat hierover ontstemming heerscht, behoeft niet te verwonderen. Wel echter, dat onder zulke omstandigheden kunstenaars zich nog laten vinden voor de uitvoering van keizerlijke plannen. Een der genoodigden, de beeldhouwer Tuaillon, heeft voor de eer bedankt.

Een ander, dergelijk staaltje werd door »De Tel.« aldus verhaald:

In Bad-Homburg is een actueele kwestie betreffende den bouw van een bronmonument, ter plaatse waar de Duitsche keizerin, tijdens haar kuur-oponthoud, het genezende water pleegt te drinken. De stadsvertegenwoordiging schreef een prijsvraag uit, waarvan ook de Duitsche keizer hoorde, die zich onmiddellijk met de zaak bemoeide en een ontwerp in elkander zette. De Berlijnsche beeldhouwer Damman mag de koninklijk-keizerlijke inspiratie in marmer hakken. De keizer wil de moderne badplaats een bron schenken in den vorm van een Grieksch altaar, waaruit de bron ontspringt. Daarover zal een nimf zegenend de handen uitstrekken.

De Duitsche kunstenaars zullen waarschijnlijk minder zegenend doen, nu de keizer hun een opdracht ontnam, door zijn eigen initiatief voorop te zetten.

NEDERLANDSCHE AANNEMERSBOND.

Op 15 en 16 Juli l.l. hield de Ned. Aannemersbond te Amsterdam zijn jaarlijksche algemeene vergadering. Daar de voorzitter, de heer J. N. Hendrix, wegens treurige familieomstandigheden afwezig was, werd de vergadering geleid door den vice-voorzitter, den heer F. de Herder.

In het jaarverslag van den secretaris werd herinnerd aan het in Augustus a.s. te Bern te houden internationaal congres, waar ook Nederland vertegenwoordigd zal zijn, en voorts medegedeeld, dat de regeeringssubsidie voor de Middelbare Technische School voor de Bouwkunde, te Utrecht, met *f* 10.000 is verhoogd.

Uit het financieel verslag bleek, dat de ontvangsten in 1913 bedroegen *f* 14.699 tegen *f* 9906 in 1912; de uitgaven *f* 13 065 tegen *f* 11.508 in 1912. De begrooting voor 1914 is geraamd op *f* 13.800. Bij de bestuursverkiezing werden de aftredenden herkozen. Bij acclamatie werd de heer De Vlugt tot secretaris herkozen. Het rapport der commissie van redactie werd goedgekeurd en bij monde van den secretaris werd de commissie dank en hulde gebracht voor haar werk. In de vacature Terlingen werd gekozen de heer P. Vermeer Jzn., te Amsterdam.

Nadat enkele rapporten waren uitgebracht, hield de heer F. de Herder een voordracht over de vraag: Welke waarde moet worden toegekend aan het diploma van uitvoerder? Spr. bracht hulde aan de Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst, die de examens heeft ingesteld tot het verkrijgen van het diploma voor „Uitvoerder van bouwwerken" (onderbaas). Slechts heeft hij aanmerking over het woord „onderbaas". Er zijn meer administratief en theoretisch ontwikkelde personen noodig.

Eenige sprekers voeren hierover het woord. Het slot der debatten was de volgende bij acclamatie aangenomen motie:

„De Nederlandsche Aannemersbond, enz., gehoord de inleiding met de daarop gevolgde bespreking, spreekt als zijn meening uit, dat het examen van „uitvoerder" bevorderlijk moet zijn aan de algemeene ontwikkeling; beveelt die examens ten zeerste aan, en gaat over tot de orde van den dag."

Met 171 tegen 11 stemmen en 11 blanco werd aangenomen een voorstel van het hoofdbestuur tot het nemen van een bindend besluit, om voortaan niet meer in te schrijven bij aanbestedingen, waarin werkstaking niet als force majeure wordt beschouwd.

In verband daarmede werd op voorstel van Haarlem de volgende motie aangenomen:

De vergadering, enz., acht het dringend noodzakelijk, dat leden van den Bond zich onthouden van het teekenen en optreden als borg bij aanbestedingen, indien de inschrijving niet in overeenstemming is met eenig bindend besluit, en gaat over tot de orde van den dag."

Besloten werd, de volgende jaarvergadering te Delft te houden.

VACANTIE VOOR OPZICHTERS EN TEEKENAARS.

Door het Bestuur van den Alg. Ned. Opzichters- en Teekenaarsbond is het volgende schrijven gericht aan H.H. Patroons:

Aan alle ingenieurs, architecten, industrieelen en andere werkgevers, welke opzichters, teekenaars of daarmede gelijk te stellen technici in hun dienst hebben.

WeledelGestrenge Heeren!

Het kan U niet onbekend zijn, dat de Algemeene Nederlandsche Opzichters- en Teekenaarsbond reeds jarenlang ijvert voor de algemeene invoering van een aan opzichters, teekenaars en daarmede gelijk te stellen technici te verleenen jaarlijksche zomervacantie. Een onderzoek, daartoe ingesteld, heeft aangetoond, dat gedurende den tijd, dat de bond die algemeene invoering voor zooveel mogelijk heeft trachten te bevorderen, het aantal technici, dat jaarlijks in het genot van een zomervacantie wordt gesteld, bijna verdubbeld is

Den werkgevers, die daartoe hebben willen medewerken, die hun opzichters en teekenaars thans reeds een jaarlijksche vacantie doen genieten, betuigen wij daarvoor gaarne onzen dank.

Toch kennen helaas nog lang niet alle technici het genot van zulk een jaarlijkschen rusttijd, in volkomen vrijheid door te brengen; met enkele cijfers zullen wij trachten dat aan te toonen

Van de gedurende het jaar 1913 tot onzen bond toegetreden nieuwe leden deelde slechts

51 % in het voorrecht eener zomervacantie, terwijl voor slechts 40 % de duur dier vacantie langer dan 8 dagen was. Van de in het jaar 1913 ingeschreven sollicitanten in het plaatsingbureau, door onzen bond geëxploiteerd — op welke inrichting wij tevens de vrijheid nemen Uwe aandacht te vestigen bij eventueele vacaturen in Uw personeel — was slechts 47 % in het genot van een vacantietijd gesteld, terwijl voor slechts 34 % die tijd een duur had van 8 dagen of langer.

Van beide vorenbedoelde aantallen opzichters en teekenaars genoot 49 % een jaarlijkschen ontspanningstijd en 37 % een zoodanigen tijd van 8 dagen of langer.

De conclusie van voorgaande beschouwingen is dus, dat van vorenbedoelde groep technici 51 % de vacantie-genoegens niet kende en de vacantie van 63 % — als zijnde van korteren duur dan 8 dagen — niet voldoende is om aan haar doel te kunnen beantwoorden.

Want wat is ten slotte het doel van den vacantietijd? *Ontspanning*, niet waar? Een ontspanning, die evenzeer in het belang van den *werkgever* als van den vacantie-genietenden werknemer is. Wij zouden hier toch kunnen aanhalen uitingen van tal van hygiënisten en economen van naam, die allen hierin overeenstemmen, dat 's menschen zenuwkracht niet altijd gespannen kan zijn, en waar dat al geschiedt, na langeren of korteren tijd een zekere verslapping, verzwakking intreedt, welke niet nalaat een zeer ongunstigen invloed uit te oefenen ook op het arbeidsvermogen en vanzelf op de arbeidsprestatie. In de memorie van toelichting op de Oostenrijksche wet op den arbeid der handelsbedienden kon men lezen:

„De vacantie is geen schade voor den werkgever, want, gelijk de ervaring heeft aangetoond, wordt de frischheid en de energie juist van den met geestesarbeid beladen arbeider door een vacantietijd versterkt en verlevendigd en het arbeidsverlies in den vacantietijd door de verhoogde arbeidskracht gemakkelijk goedgemaakt."

Aan deze officieele verklaring behoeft — meenen wij — niets te worden toegevoegd; er blijkt overduidelijk uit, dat het verleenen van een zomerverlof door den werkgever allerminst als een schadepost mag worden geboekt. Door een in vrijheid en ontspanning doorgebrachten vacantietijd wordt het zenuwstelsel van den werknemer zoodanig versterkt, dat het daarvan 't gevolg zijnde intensievere arbeidsvermogen de niet aangewende arbeidskracht gedurende den vacantietijd, vrij spoedig inhaalt.

Maar niet minder dan voor den werkgever is een jaarlijksche vacantie voor den werker zelf van groot gewicht. Welk een genot toch verschaft zulk een vacantie-tijd na een jaar van voortdurenden arbeid, van voortdurende inspanning van lichaam en geest! Hoe geheel kan men zich wijden aan de met de beschikbare middelen overeenstemmende liefhebberijen; hoe kan men genieten van de schoonheid van natuur en kunst, en hoe zijn de vacantie-genoegens niet het middel om het gezinsleven mooier en verhevener te doen zijn! En ten slotte: hoe zal niet de werkgever, die zijn ondergeschikten in de gelegenheid stelt in die genietingen te deelen, in achting en waardeering dier ondergeschikten rijzen; hij wordt voor hen de humane patroon, die in zijn menschen niet uitsluitend winstobjecten ziet.

Welnu, waar kan worden aangenomen, dat thans nog ongeveer de helft der Nederlandsche opzichters en teekenaars het voorrecht van een jaarlijksche zomervacantie niet kent en slechts ongeveer een derde deel een zoodanige vacantie geniet, die acht dagen of langer duurt;

waar de Algemeene Nederlandsche Opzichters- en Teekenaarsbond ten doel heeft, de belangen van die technici voor te staan, en hij blijkens zijn program streeft naar *de algemeene invoering van een jaarlijksche zomervacantie van ten minste* **14** *dagen, met behoud van salaris;*

daar richt hij zich thans met het *beleefde, doch dringende* verzoek tot **alle** werkgevers in Nederland, welke opzichters, teekenaars of daarmede gelijk te stellen technici in hun dienst hebben, om al die technische werkers in het genot te stellen van **een jaarlijksche zomervacantie van ten minste 14 dagen en met behoud van salaris.**

Namens het bondsbestuur van den Algemeenen Nederlandschen Opzichters- en Teekenaarsbond:

J. L. B. Keurschot, *Voorzitter.*
C. J. W. de Jongh, *Secretaris.*

's-Gravenhage, Juli 1914.

WOONHUIS TE HEERDE.

DOOR J. DEKKER, BOUWKUNDIGE.

Schaal 1 à 150.

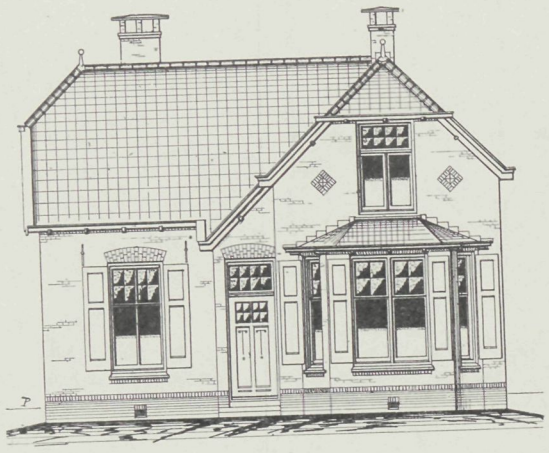

VOORGEVEL.

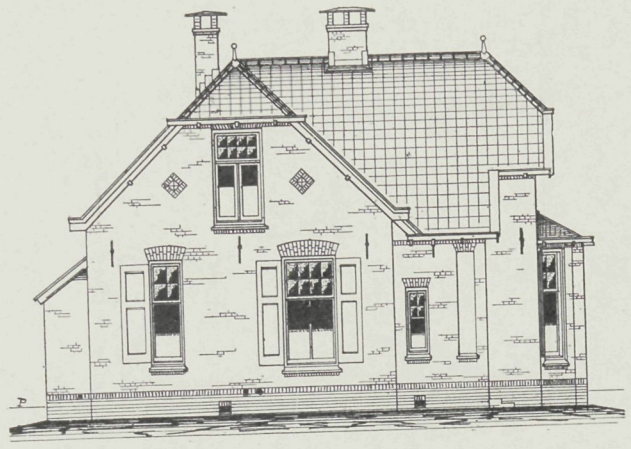

WESTELIJKE ZIJGEVEL.

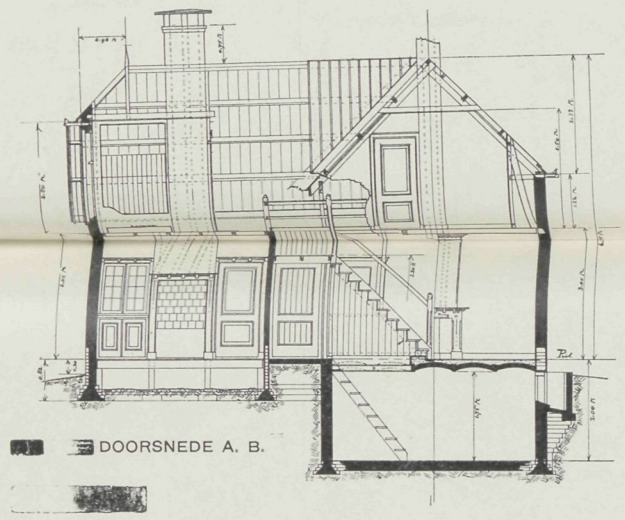

DOORSNEDE A. B.

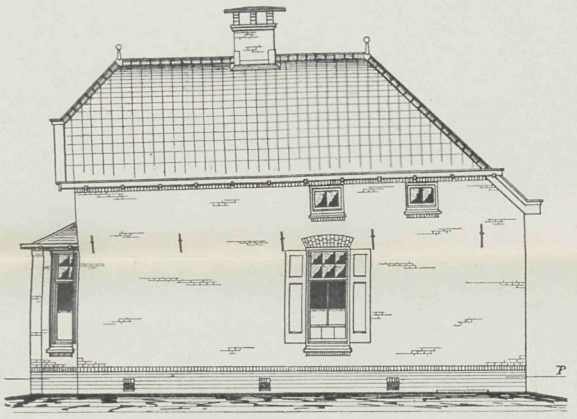

OOSTELIJKE ZIJGEVEL.

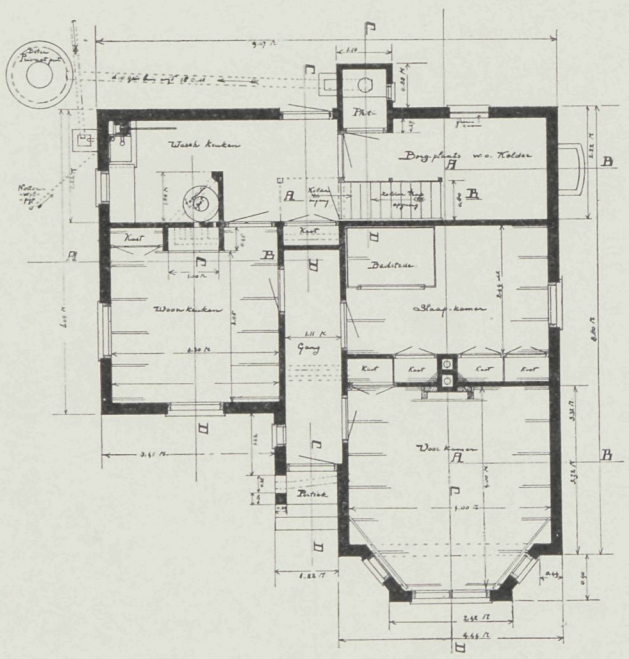

BEGANE GROND.

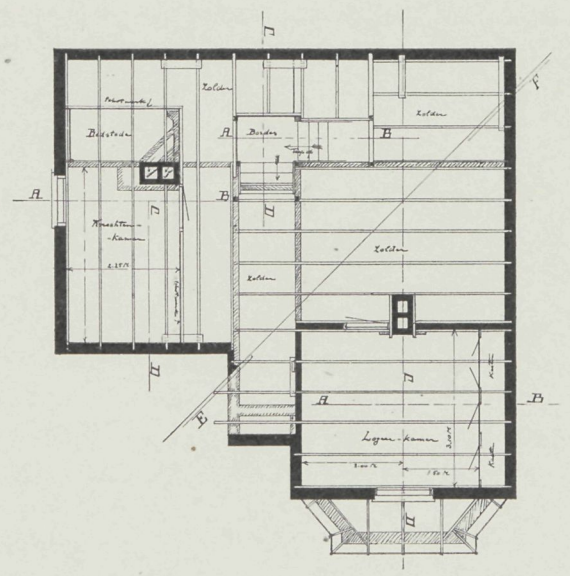

ZOLDERPLAN.

13 AUGUSTUS 1914 No. 17

VADEMECUM
DER BOUWVAKKEN.

ADRES REDACTIE EN ADMINISTRATIE
ST. JANSTRAAT 40 • TEL. N. 10556 • AMSTERDAM.

Bij de Plaat.

ONTWERP VOOR TWEE HEERENHUIZEN,
DOOR C. J. H. VAN DOMBURG, ARCHITECT TE TILBURG.

Hierbij het ontwerp van een groot en een klein heerenhuis. Aan het groote heerenhuis is tevens een kantoor met werkplaats verbonden, die op de verdieping van het achterhuis zijn ondergebracht. Door in de portiek van het kleine huis een poortje aan te brengen met een gang, die tot het achterhuis doorloopt, is voor die werkafdeeling een aparte ingang geschapen en alle hinder voor de familie van den bewoner vermeden.

Het eigenaardige van dit ontwerp is, dat in de geveldistributie niets van het verschil in breedte der beide huizen te bespeuren is; de voorgevel vormt een zuiver harmonisch en symmetrisch geheel.

Heeft het kleine huis slechts één kelder, het groote heeft er twee, n.l. ook een onder het achterhuis, dienende tot het bewaren van materiaal voor de daarboven gelegen werkplaats.

De gevel is opgetrokken van kleurige harde steen; plinten, dorpels, lateien en afdekkingen zijn van hardsteen.

Het gebouw is met roode, verglaasde pannen gedekt.

CONSTRUCTIELEER.

Bij de Uitgevers Van Mantgem & De Does, te Amsterdam, is onlangs verschenen Deel IV van Zwiers' »Handboek der Burgerlijke Bouwkunde«, waarin door den ingenieur J. R. Altink de Constructieleer wordt behandeld, voor zoover deze betrekking heeft op de burgerlijke bouwkunde.

Dit onderdeel der bouwkundige wetenschap heeft in de laatste halve eeuw een groote vlucht genomen, en geen bouwkundige van den tegenwoordigen tijd kan de kennis daarvan meer ontberen.

Volkomen te recht schreef onlangs de bekende kapitein der Genie P. W. Scharroo dienaangaande in het »Centraalblad der Bouwbedrijven« (9 Mei 1914):

„Aan elk zelfstandig werkend bouwkundige moet als eisch gesteld worden, „dat hij een goed begrip heeft van de in verschillende bouwkundige constructies te ver- „wachten inwendige spanningen en, door een eenvoudige berekening, zijne bouwwerken „zoodanig kan samenstellen, dat — met een zoo zuinig mogelijk materiaalverbruik — alle „onderdeelen voldoende sterk en op de juiste plaats zijn aangebracht.

„Ook elk bouwkundig opzichter, werkend onder leiding van ingenieur of architect, „zal op de hoogte moeten zijn van de elementaire beginselen van het berekenen van zijne „constructies.

„Daardoor zal hij een goed begrip hebben van de inwendige spanningen, welke hierin „optreden, en begrijpen, waarom de verschillende constructiedeelen worden aangebracht. „Dientengevolge wordt het toezicht bij de uitvoering grondiger en gemakkelijker en zal „ook het maken van détailteekeningen minder moeite opleveren."

Welnu, dit »goed begrip« kan men zich door de bestudeering van Altink's »Constructieleer« eigen maken. Hier toch wordt de lezer allereerst ingeleid in de leer der statica. De algemeene theorie wordt beschreven, en voorts de berekening behandeld van balken op één, twee en meer steunpunten, naar de optredende momenten en de afschuivende krachten, alsook de berekening van vakwerken. In een volgend hoofdstuk wordt de toepassing der theorie gegeven op de berekening van fundeeringen, muren, grondkeerende muren, vloeren en balklagen, kolommen, gewelven, klink en schroef-boutverbindingen, kappen, hooge schoorsteenen. Het vierde hoofdstuk behandelt de constructies in gewapend beton als volgt: vloeren en balklagen, kolommen, fundeeringen, muren en stijframen. In een aanhangsel worden voorts nog de algemeene voorschriften gegeven voor de uitvoering van werken in gewapend beton, vastgesteld door het Koninklijk Instituut van Ingenieurs.

Zoo wordt dus voor heel het gebied der burgerlijke bouwkunde een handleiding voor de berekening der constructies gegeven. Wij twijfelen niet, of dit deel van het Handboek der Burgerlijke Bouwkunde zal, evenals het eerste, dat de houtconstructies behandelt, een algemeen begeerde vraagbaak voor de bouwkundige technici worden. De prijs voor dit kloeke werk van 413 bladzijden, in groot formaat en met bijna 200 figuren ter toelichting van den tekst, benevens 60 tabellen, en in fraaien, stevigen prachtband, bedraagt slechts ƒ 8.25.

HET ONDERWIJS AAN DE ACADEMIE VOOR BEELDENDE KUNSTEN EN TECHNISCHE WETENSCHAPPEN TE ROTTERDAM IN 1913.

Zooals men weet, wordt de Rotterdamsche Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen met den aanvang van den a.s. nieuwen cursus gereorganiseerd in een Middelbare Technische School. Het Bestuur oordeelde het nuttig, alvorens deze reorganisatie in werking treedt, eens een overzicht te geven van hetgeen tot dusver met deze inrichting van onderwijs werd beoogd.

Opgericht in 1851, bestaat zij sinds 1902 uit vier afdeelingen A. Schilders en Beeldhouwers, B. Bouwkundigen, C. Werktuigkundigen, D. Decorateurs en Kunstnijveren. Naast den Directeur der Academie staat elke afdeeling onder leiding van een Hoofdleeraar, die door een breeden staf van docenten worden bijgestaan.

Na een historisch overzicht door den Directeur, den heer A. Nolen, wordt nu voorts van elk dezer afdeelingen de gang van het onderwijs in de verschillende klassen geschetst, waarna op een 34-tal platen, met afbeeldingen van werkstukken en teekeningen der leerlingen, de vrucht van het onderwijs aanschouwelijk wordt gemaakt.

Het keurig uitgevoerde werk is een uitgave van W. L. & J. Brusse's Uitgeversmaatschappij te Rotterdam. Voor ouders, die voor hun kinderen een artistieke opleiding zoeken, is het een uitnemende leiddraad om zich op dit punt te oriënteeren.

MOOIE PLEKJES IN HET GEDRANG.

In onzen snel produceerenden tijd, waar kunstmachinatiën en winstgevende problemen de eerste viool spelen op de wereldmarkt, waarin consortium of vennootschap de hand legt op schilderachtige antieke rustpunten of ook wel op onooglijke, waardelooze bouwvallen, is het meer dan plicht geworden, dat een compromis worde gesloten tusschen het officieele gezag, bouwondernemer en .... adviseerende schoonheidscommissie.

Vooral geldt dit als een eisch des tijds in een stad als Amsterdam met een rijkdom aan historisch verleden, waarop hare jongere zusters niet kunnen bogen. Moge dan de wrijving tusschen de schoonheidscommissie en het standpunt van B. en W. in de nog steeds hangende kwestie van den dag een formule doen vinden, die ons voor uitbreiding van vandalisme zal vrijwaren en die vele pittoreske hoekjes en lijnen zal weten te behouden of wel zoodanig zal weten te vervangen, dat onze reputatie niet op bedenkelijke wijze in opspraak wordt gebracht.

De noodzakelijkheid van een compromis zal meer en meer op den voorgrond treden, naarmate het heden, zich kenmerkende door onevenredige expansie met het verleden, zich toomeloos kan baanbreken. Te recht zegt dan ook J. D. C. van Dokkum o.m. in het maandblad van »Amstelodamum« April 1914: »Want elk fraai oud geveltje, dat onder sloopershanden valt, brengt ons een stap nader tot die *zeer talrijke groep van steden, even groot als Amsterdam*, tegenover welke het buitenland zich indifferent voelt, omdat ze het bijzondere, persoonlijke, oude missen, dat thans nog immer onze kracht is.«

Wij zouden hieraan kunnen toevoegen, dat, zoo er niet intijds paal en perk gesteld wordt aan het vernietigen van deze schilderachtige plekjes, die door combinatie van ver uiteenloopende bestemming en weinig pretentieus zich boven elkaar willende verheffen perceeltjes, een rijke leerschool vol lijn en kleur verdwijnt voor den huidigen bouwkundige en schilder, en wij als het ware een periode wegvagen, die haar eigen stijl vertegenwoordigt, die een eigen Oud-Hollandsche bouwkunst schiep.

In verband met deze aanhangige kwestie is aanschouwelijk onderwijs zeer noodig (dit ten opzichte der publieke opinie) en niet ondienstig, en kwam het mij gepast voor, een paar punten voor te stellen, die als stadsgezichten onder de merkwaardige moeten genoemd worden en waaruit blijkt, waartoe ongereglementeerde speculatiebouw zal

VÓÓR DE VERBOUWING.

HOEK ZWANENBURGWAL—STAALSTRAAT TE AMSTERDAM.

NA DE VERBOUWING.

HOEK ZWANENBURGWAL—STAALSTRAAT TE AMSTERDAM.

kunnen voeren, zoo er niet spoedig een wettelijke regeling of formule wordt geschapen, die minstens genomen het recht geeft een adviseerende stem uit te brengen, al moest die ook zelfs een post op het budget in het leven roepen van .... beheer van het stadsschoon, welke dan zou moeten dienen ter verkrijging van het medezeggenschap bij verbouw of nieuw-bouw op die punten, waar direct ingrijpen noodzakelijk is, en verder als tegemoetkomende aanvulling voor die gevallen, waar de wet het particulier initiatief niet aan banden mag en kan leggen, doch wel het daarheen kan geleid worden, dat door onderling overleg het particulier initiatief als vanzelve den aangewezen weg zou inslaan.

Bijgaande schets, naar de natuur geteekend, nu geeft den hoek Zwanenburgwal—Staalstraat te zien, welke, tegenover het hoofdkantoor der gemeente-gasfabrieken, een enorme gedaanteverwisseling onderging, daar de drie perceelen met hun oud-Amsterdamsche gevels, die in het begin van Juli 1913 werden gesloopt, zijn vervangen door een burgermans-liniaalarchitectuur, welke de huur-taxatie per maand als vanzelve op ieder venster legt en waarbij bovendien het platte dak door een borstwering, voorzien van geblindeerde schietgaten, alles netjes onder één lijn afgestreken en slechts onderbroken door vier peperbussen — om toch aan gemis van silhouet te gemoet te komen — de bekroning van dien complexbouw voltooit, zoodat alle vrees wordt buitengesloten, dat, in die richting voortgaande, ooit de kans zal geboren worden, bij een prijsvraag voor de emancipatie van het stadsschoon een Nobelprijs te verwerven.

De sloopingen van de drie genoemde perceelen, die hier zulk een karakteristieken hoek met de Staalstraat vormden, waartoe de afwisselende hoogte in gevelbouw het hare bijdroeg en waardoor zulk een schilderachtig, echt typisch brok oud-Amsterdam verdween, meende ik niet aan de vergetelheid te mogen prijsgeven, te meer, daar hier de vervanging van het oude door het nieuwe maar al te duidelijk doet zien, dat de basis van het economisch bouwstelsel schrikbarend de artistieke sferen onmogelijk maakt en ons meer en meer zal voeren naar het kaartenhuis-systeem, waartoe de platte daken niet weinig het hunne zullen bijdragen.

(Slot volgt.)

VERBETERING DER WONINGTOESTANDEN IN DE STEDEN.

In onzen tijd, nu, in verband met de faciliteiten, welke de Woningwet verschaft ten aanzien van het bouwkapitaal, allerwegen in ons land geijverd wordt om tot verbetering der woningtoestanden te komen, is het niet van belang ontbloot, eens te luisteren naar hetgeen de bekende prof. H. Chr. Nussbaum daarover schreef. Vooral in de groote steden ligt ten aanzien der woningverbetering nog heel wat terrein braak, en zal het nog jaren duren, eer ook maar de ergste toestanden voorgoed tot het verleden behooren.

Sinds een menschenleeftijd — aldus prof. Nussbaum — is reeds in woord en geschrift gestreden voor verbetering der woningtoestanden in de steden. Maar het succes op dit streven is tot nu toe verre achter gebleven bij de er voor bestede moeite, hoeveel toonaangevende kringen en personen er ook aan hebben deelgenomen. De oorzaak van dit onaangenaam feit moet eensdeels hierin worden gezocht, dat dit streven niet strookt

met de belangen van het grondbezit en de grondspeculatie in de steden, en de grondwoeker de bouwspeculatie in ongezonde vormen heeft gedrongen. Anderdeels werd te weinig rekening gehouden met den ongunstigen economischen toestand bij de groote meerderheid des volks. En ook in enkele andere opzichten troffen de voorstellen tot verbetering niet altijd doel.

Zullen de bestaande, voor een deel zeer ernstige misstanden in het stedelijk woningwezen verdwijnen of ook maar eenigszins belangrijk verbeterd worden, dan moet hierbij uitsluitend naar het bereikbare worden gestreefd; dan moeten hygiënische, economische, aesthetische en technische eischen gelijke bevrediging vinden. Zoolang die met elkander in tegenspraak blijven, is geen volledig succes te verwachten, zullen steeds tegenspoeden het met groote offers verkregene in gevaar kunnen brengen.

In de eerste plaats moet gestreefd worden naar *ruim wonen*. Maar dit moet geschieden zonder het wonen duurder te maken, en de ruimte binnen in de woning mag niet lijden onder de ruime omgeving van het huis. Want wat baat de schoonste en meest vrije ligging van een huis, als daar zooveel geld mede gemoeid is, dat slechts welgestelden er gebruik van kunnen maken en de huurprijs door de groote meerderheid der gezinnen niet kan worden opgebracht!

Zal dit doel bereikt worden, dan is het noodig, ten eerste, den prijs van den grond in de stad laag te houden door bestrijding der machinaties eener op winst beluste bouwgrondspeculatie; ten tweede, de dichtheid en wijze van bewoning van het stedelijk gebied zich te laten regelen naar de financieele draagkracht van de verschillende kringen der bevolking.

Het begrip van ruimte in zake stadsbouw is afwisselend in strekking; het wordt bepaald door de bestaansvoorwaarden, door de eischen die de onderscheiden kringen der burgerij aan het leven stellen, als ook door de gesteldheid van het klimaat eener plaats. Het laat zich evenwel zeer goed verwezenlijken, zonder aan de ruimte binnen de woningen zelve afbreuk te doen, zoodra aan die verschillende eischen ten volle recht gedaan wordt door de veelzijdige oplossing die er aan te geven is, en door een juiste opvatting der taak, welke elk voorkomend geval stelt.

Tot dusverre heeft men in Duitschland veelal de fout begaan, gelijkheid van ruimte voor elk huis na te streven en te willen invoeren voor heel den aanbouw van nieuwe wijken buiten de steden, ja, zelfs voor het geheele land. Dit is niet gelukt, en het zal nooit gelukken, omdat er dan nieuwe, en ten deele hoogst ernstige misstanden komen in plaats van de thans bestaande.

Gelijkvormigheid is de grootste vijandin van den stedenbouw, zoowel uit economisch als uit kunst- en gezondheidsoogpunt. Veelvormigheid en afwisseling, op doelmatigheid berustend, moeten het doel zijn van den stadsbouwer. Innige aansluiting bij de omgeving, volle genoegdoening aan de eischen van het verkeer, aan de maatschappelijke behoeften en aan het plaatselijk klimaat verleenen aan een stad een eigen stempel, en voorzien niet slechts in het strikt noodzakelijke, doch voldoen evenzeer aan het kunstzinnig gevoel en aan de gerechte vorderingen der gezondheidsleer.

(Wordt vervolgd.)

NIEUWE PRIJSVRAGEN VAN HET GENOOTSCHAP »ARCHITECTURA ET AMICITIA«.

Door het Genootschap »Architectura et Amicitia« worden de twee volgende prijsvragen uitgeschreven:

1. *Een garage met chauffeurswoning op een landgoed.*

Er wordt verlangd een ontwerp voor een garage met woning, gelegen in een boschrijk gedeelte van een landgoed.

De garage moet gelegen zijn aan een voorplein, waarvan een klein gedeelte wordt overdekt tot beschutting van bezoek-auto's.

De garage moet drieledig zijn:

a. Een herstelplaats met verdiept gedeelte in den vloer voor het doen van herstellingen; verder werkbank en de noodige bergruimte voor gereedschappen, banden, enz

b. Een waschplaats der auto's met benzinebergplaats.

c. Een afgesloten gedeelte, waar de schoongemaakte auto's worden gestald; waarbij zich aansluit een kleedkamer met toilet en closet.

Aangezien zal gelet worden op doelmatige groepeering, worden afmetingen van diverse ruimten overgelaten aan inzenders, waarbij als grondslag moet worden aangenomen het gebruik van *drie* eigen auto's.

De woning van den chauffeur moet met de garage verbonden zijn en moet bevatten, behalve een kleinen kelder:

Verdieping gelijkstraats: *a.* Woonkamer, *b.* Woonkeuken met bijkeuken en schuurtje, *c.* Closet.

1e Verdieping: *a.* Drie slaapkamers, *b.* Badkamer, *c.* Closet, *d.* Bergzolder, eventueel boven de 1e verdieping.

Verlangd worden de navolgende teekeningen: *a.* De situatie, op schaal 1 tot 100, *b.* Plattegronden, *c.* de verschillende gevels, *d.* een lengte- en een dwarsdoorsnede, alle op schaal 1 tot 50, *e.* een perspectief.

De behandeling der teekeningen is vrij, evenzoo de keuze der materialen.

2. *Een brug over een stadsgracht.*

Verlangd wordt een ontwerp voor een vaste brug. De gracht is breed tusschen de walkanten 25 M.

De brug is breed tusschen de leuningen 26 M. De brug heeft drie doorvaarten, waarvan de middelste 7 M. en de beide andere ieder 4.80 M. moeten zijn; met middenpijlers breed 1.40 M.

De onderkant van de doorvaart ligt op 1.80 M. + A. P.; de bovenkant van de kruin der brug op 2.50 M. + A. P.; de walhoogte op 1 M. + A. P. De bovenkant van het water op 0.45 M. — A. P. De toe te laten helling mag niet meer dan 3 pct. zijn.

Op de brug moeten aan beide zijden trottoirs zijn, ieder breed 5 M. Op het brugvlak moet dubbel tramspoor aangebracht worden.

De lantaarns voor de electrische verlichting kunnen al of niet gecombineerd worden met de ophanging van de geleidingsdraden der electriciteit voor de tram.

Verlangd worden de navolgende teekeningen: 1. Plattegrond, 2. lengte-doorsnede, 3. dwarsdoorsnede, alle op schaal 1 tot 50, 4. een perspectief, 5. een détail van de leuning met lantaarn op de schaal van 1 tot 20.

De behandeling der teekeningen is vrij, evenzoo de keuze der materialen.

Aan de Jury is voor elk der beide prijsvragen een bedrag van *f* 100.— beschikbaar gesteld om geheel of gedeeltelijk te bestemmen voor twee bekroningen, beide met het diploma van het Genootschap.

De inzendingen moeten uiterlijk 1 Maart 1915 bezorgd zijn bij den 1en Secretaris, Heerengracht 545—549, Amsterdam.

Vragen worden tot en met 1 October 1914 met de antwoorden gepubliceerd in het Genootschapsorgaan.

De Jury bestaat uit de heeren: Jan de Meijer, J. M. v. d. Mey en G. F la Croix.

ONTWERP VOOR TWEE HEERENHUIZEN.

door

C. J. H. VAN DOMBURG, ARCHITECT TE TILBURG.

Schaal 1 à 200.

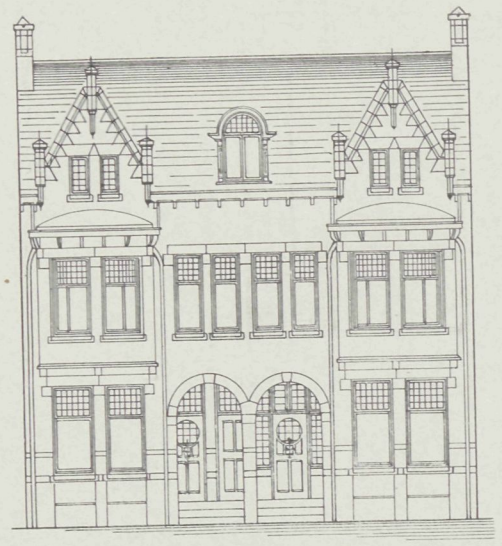

VOORGEVEL.

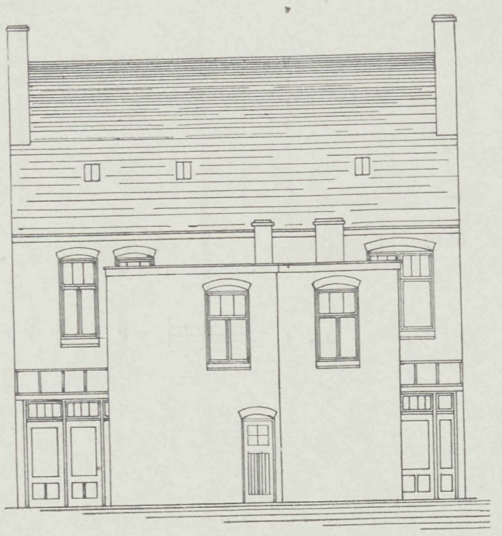

ACHTERGEVEL.

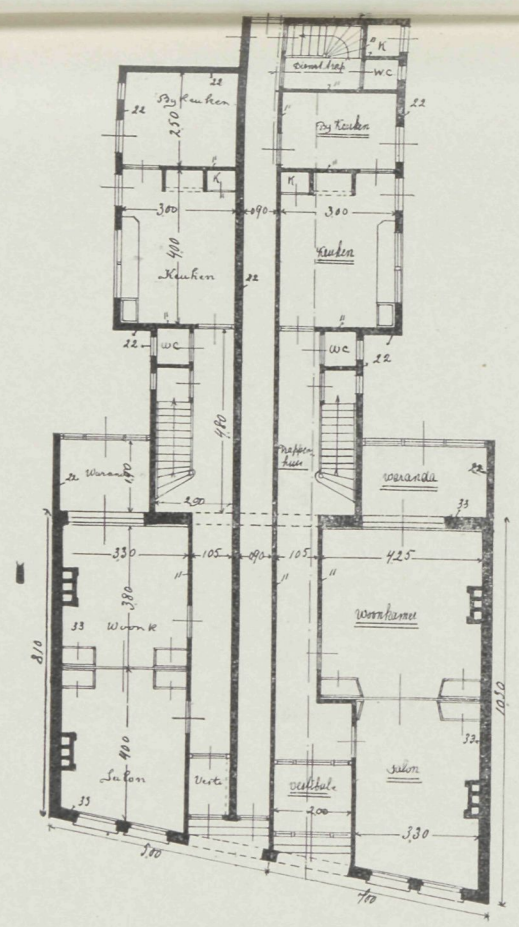

BEGANE GROND.

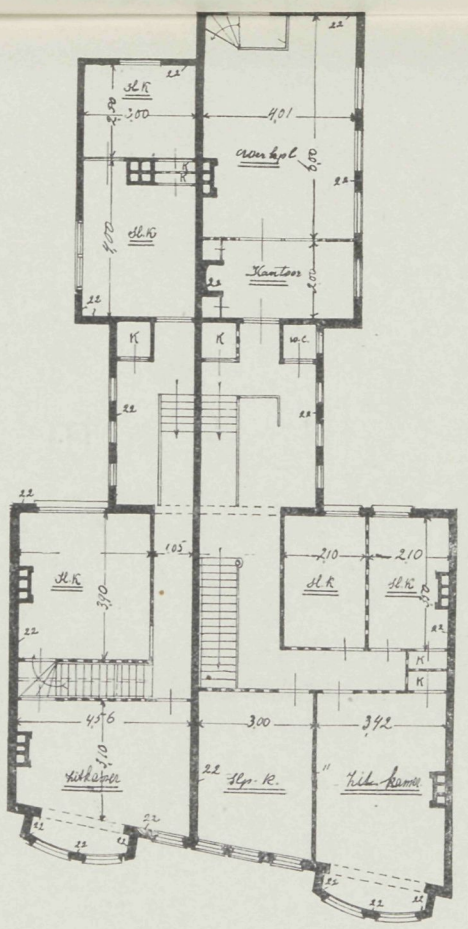

VERDIEPING.

VADEMECUM
DER BOUWVAKKEN.
ADRES REDACTIE EN ADMINISTRATIE
ST. JANSTRAAT 40 • TEL. N. 10556 • AMSTERDAM.

Bij de Plaat.

ONTWERP VOOR VIJF WONINGEN,
DOOR JOH. KORTLANG FZN., ARCHITECT TE ERMELOO.

Het op bijgaande plaat voorgestelde ontwerp van vijf werkmanswoningen onder één kap behoeft weinig toelichting, daar de inrichting duidelijk uit den plattegrond blijkt. Het gevelontwerp is eenvoudig en stijlvol, en maakt een aangenamen indruk. Ook de plaatsing der vijfde woning dwars op de andere is een goede gedachte, daar hierdoor de zijgevel, als front van dat huis, meer cachet verkrijgt.

De huizen zijn opgetrokken in klinkers en met onverglaasde roode pannen gedekt. Het schilderwerk is groen met lichtgeel (crême). De bouwkosten bedroegen *f* 8300.—.

TECHNISCH VADEMECUM.

De technische vademecums zijn over het algemeen dure werken en vallen daardoor buiten het bereik van veler beurs. Bovendien bevatten zij door hun algemeenheid vaak veel meer dan de beoefenaar van een bepaald onderdeel der techniek noodig heeft, en dalen zij omgekeerd ook weer niet genoeg af in de bijzonderheden van zulk een onderdeel. Zij geven dus eensdeels te veel en anderdeels te weinig.

Bij de uitgevers Van Mantgem & De Does, te Amsterdam, is thans voor den geringen prijs van *f* 4.25 in stempelband een Technisch Vademecum verschenen, samengesteld door den heer F. Wind, dat aan beknoptheid tevens groote volledigheid paart voor wat de bouwvakken betreft. Het zou ons te ver voeren, een overzicht van den geheelen inhoud te geven, doch wij wijzen slechts op hoofdstukken als: graphostatica, vastheidsleer, gewapend beton, berekenen van bouwconstructies, constructie-elementen, metselspeciën, hefwerktuigen, ventilatie, verwarming en verlichting, rekenliniaal, aan-

duiding van materialen en eenheidsprijzen, om te doen zien, hoe heel de moderne bouwtechniek hier is saamgevat.

Een breed uitgewerkt alphabetisch register maakt bovendien het naslaan van elk onderwerp, waaromtrent men gegevens hebben wil, zeer gemakkelijk.

VOOR- EN NADEELEN VAN BETONPLAVEISEL IN STEDEN.

Vele steden in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika passen stampbeton toe als bestratingsmateriaal, aldus meldde vóór eenigen tijd de »Engineering News«, en somt dan eenige voor- en nadeelen van dit plaveisel op.

Voordeelen zijn: 1. De geringe kosten. 2. Het plaveisel is steeds stroef en wordt nooit glibberig; dientengevolge is het zeer geschikt voor hellende straten, daar het een goed steunpunt biedt voor de hoeven der paarden. 3. Het heeft een goede uitwerking op den paardenhoef, daar het niet zoo glad is als asphalt en niet zoo hard als graniet. [1]) 4. Ook de zwaarste wagens rollen er betrekkelijk gemakkelijk overheen. 5. Toch is het effen genoeg om stofvrij te blijven en laat het zich te allen tijde gemakkelijk reinigen. 6. Het heeft een zeer net aanzien. 7. Herstellingen zijn gemakkelijk en goedkoop uit te voeren. 8. Eenvoudige herstellingswerken kan men ook aan kleine patroons in de stad opdragen, waardoor men concurrente en derhalve lage prijzen kan bedingen.

Nadeelen van betonplaveisel zijn: 1. Haarscheuren, die lang onzichtbaar blijven en toch tot vernieling van het beton leiden. 2. Tegen het verkeer met zware voertuigen is het niet bestand, daar het hierdoor sterk afslijt en er bovendien gaten in ontstaan. Het kan dus in dit opzicht de vergelijking met asphaltplaveisel *niet* doorstaan en daarmede niet meer concurreeren, al is het ook nog zoo goedkoop. Toch heeft men in de Vereenigde Staten met goed gevolg beproefd, ook in de hoofdsteden geheele buitenwijken van betonplaveisel te voorzien. Het zware verkeer beperkt zich blijkens de ervaring slechts tot enkele straten, in de overige is het tamelijk rustig; in deze is dan een betonbestrating wèl voordeelig. Bovendien wordt zij in Amerikaansche steden ook vaak zoo aangelegd, dat, wanneer het later noodzakelijk blijkt tot asphalteering over te gaan, het aanwezige betonplaveisel daarvoor als onderlaag kan dienen

---

PRIJSVRAAG VERZORGINGSHUIS TE HILVERSUM.

Tot dusver waren in zake deze prijsvraag nog geene ingekomen vragen — waarvoor de termijn van inzending op 1 Augustus l.l. was gesteld — gepubliceerd. De jury berichtte thans in »Architectura« van 15 Augustus, dat, ten gevolge van de buitengewone omstandigheden, waarin wij verkeeren, de termijn van inlevering der ontwerpen voorloopig verdaagd is tot 31 December 1914 en de beantwoording der vragen eveneens is uitgesteld.

---

[1]) Blijkbaar wordt hier uitgegaan van de veronderstelling, dat de paarden niet beslagen zijn.

MOOIE PLEKJES IN HET GEDRANG.

(Slot.)

Eigenaardig en opmerkenswaardig is het, dat dit gedeelte Zwanenburgwal van af de Staalstraat naar den Amstel zich successievelijk geheel moderniseert, waardoor het oude stadsbeeld aan die zijde vrijwel gaat verdwijnen.

Ter oriënteering geef ik hierbij een schets van den hoek Zwanenburgwal—Amstel, benevens de situatie, in welke met zwart de punten zijn ingevuld, waarop ik meende de aandacht te moeten vestigen van hen, die in de eerste plaats geroepen zijn hun stem te doen hooren, alvorens de niets ontziende moker zijn maar al te gemakkelijke taak begint.

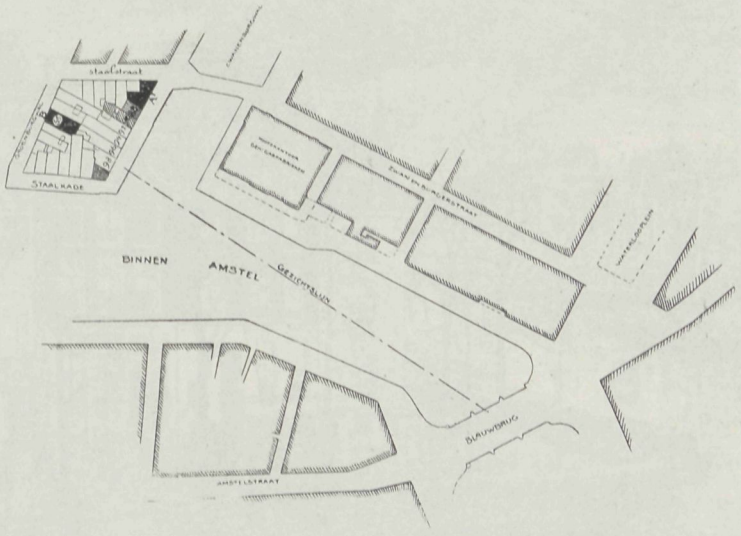

Situatie van den Binnen-Amstel, tusschen Blauwbrug en Zwanenburgwal, met omliggende bebouwing, te Amsterdam.

Een viertal gevels werden binnen een paar jaar op dit grachtje verwisseld door de huidige bouwspeculatie; met een vijfde perceel, ook uit onzen tijd, werd nu ongeveer de helft van dit grachtje in een modernen snit gestoken, die slechts een zeer burgerlijk »netjes« op de lippen kan brengen.

Zoolang deze vernieuwing zich nu tot de zijde van de Staalstraat bepaalt, zal dit minder worden opgemerkt; doch wanneer het aardige, schilderachtige hoekje aan den Amstel, in den geest b.v. als bij A[1] (zie ook de platen in het vorig nummer, blz. 132 en 133) te zien is, een beurt mocht krijgen, zou dit hoogst te bejammeren zijn. Ofschoon ook hier reeds voor een deel het silhouet verstoord werd door een fabrieksgebouw, dat vlak achter dit artistiek kleurige groepje huizen zijn horizontale afdekking verre er boven uitsteekt. (Zie blz. 141 en bij B op de situatie.)

HOEK ZWANENBURGWAL—BINNEN-AMSTEL TE AMSTERDAM.

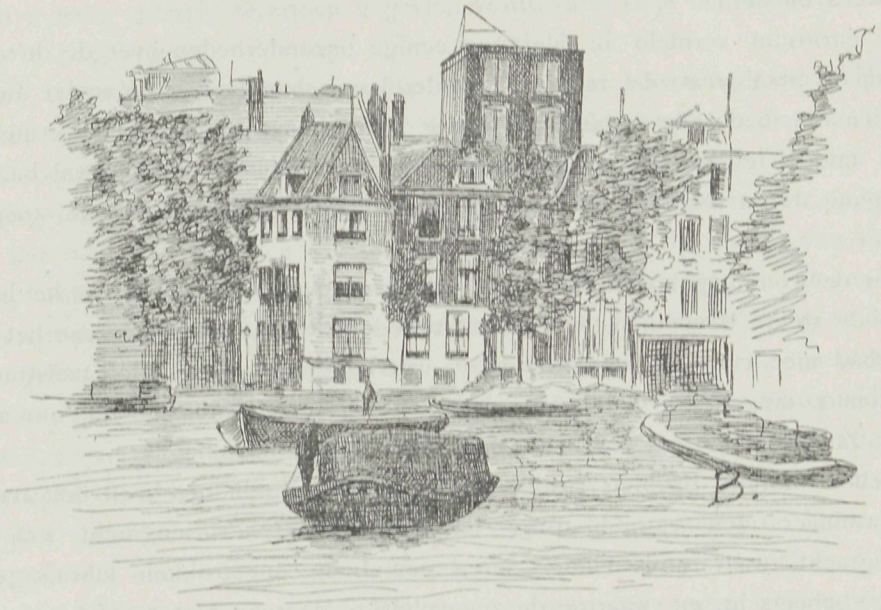

ZWANENBURGWAL, GEZIEN VAN DE BLAUWBRUG.

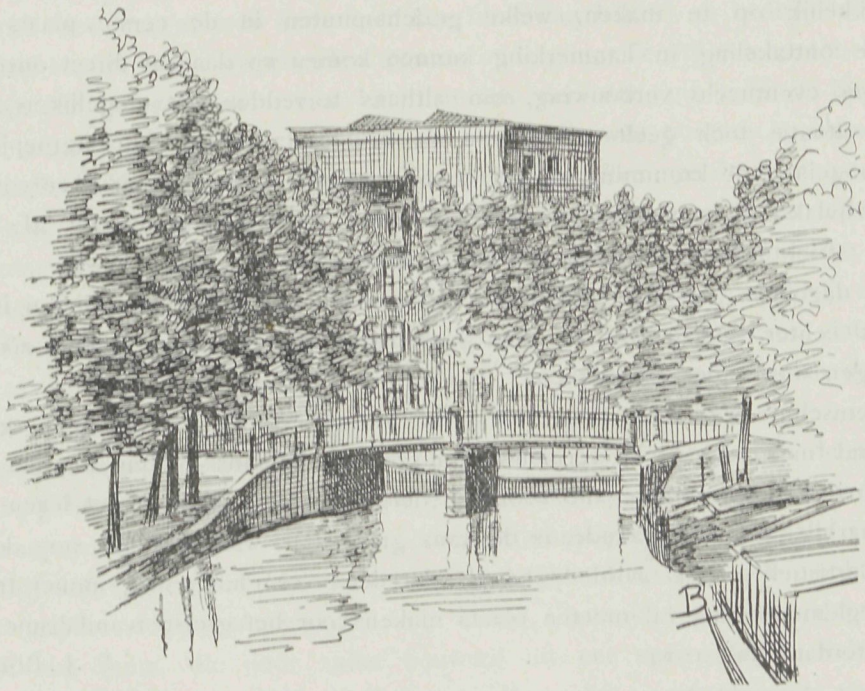

PRINSENGRACHT BIJ DE REGULIERSGRACHT, GEZIEN VAN DE BRUG UTRECHTSCHESTRAAT.

Van de Blauwbrug heeft men op een zonnigen dag een mooi uitzicht op dit hoekje en voelt men pas het wanstaltige van zoo'n luchtkrabbertje, waardoor dit schilderachtige hoekje werd ontsierd.

Als curiosum vermeld ik hier nog eenige bijzonderheden over de drie gesloopte gevels bij de Staalstraat, die zelfs niet zonder komischen kant de Kamper uien op zijde streven, en die ik daarom belangrijk genoeg vond om ze hier even te vermelden.

Het middelste der drie gesloopte perceelen aan den Zwanenburgwal had eigenlijk geen ingang, want voor het souterrain is een ingang links naast de stoep van het hoekhuisje.

Voor de woning gelijkstraats zit de deur eveneens in den gevel van het hoekhuisje, maar op de stoep. Bovendien, om op het tweede bovenhuis te komen van het middelste perceel, had men een deur in den zijgevel van het hoekhuis aan de Staalstraat, zoodat die bewoners langs een gang door het hoekhuis moesten gaan, om hun woning te bereiken. Zooals men ziet, geen volmaakt voorbeeldige indeeling!

Dezelfde inbreuk op den rustigen achtergrond en silhouet heeft ook reeds plaats gehad, wanneer men van de brug Utrechtschestraat—Prinsengracht ziet naar de Reguliersgracht, waar sinds eenige jaren een hoog opgetrokken fabrieksgebouw de omgeving beheerscht en waartoe de zijgevelvlakte daarvan niet weinig bijdraagt, daar zij de volle lading der zon opvangt, waardoor deze moderne commercieel-bouwconstructie alle aandacht voor zich opeischt. Uit den plattegrond van Amsterdam is gemakkelijk op te maken, welke gezichtspunten in de eerste plaats voor een dergelijke onttakeling in aanmerking kunnen komen en daarom direct onze aandacht vragen bij eventueele verbouwing, om althans te redden wat mogelijk is. De cirkelvormige situatie toch geeft steeds van de bruggen af enkele huizengroepjes te zien, die, naar gelang de kromming sterker is, bij verbouw dus ook naar evenredigheid een grooter zijvlak zullen vertoonen, zooals dit van de Utrechtschestraat af te zien is, waardoor afzichtelijke perspectieven voor de deur staan.

Het dagelijks passeeren dezer stadspunten gaf mij deze opmerkingen in de pen; wie weet echter, hoeveel er in dien zin nog te boekstaven zal vallen, zoo we onze wandelingen wat wijder uitstrekken!

»Heemschut« zou een uitgebreid veld kunnen vinden om opnamen te doen, en in verband met eventueele vernieuwingen zou er althans voeling kunnen gehouden worden met een commissie, die voor een dergelijke taak werd in het leven geroepen. Want waarlijk, zoo voortgaande, is de kans groot, dat, waar ons oog nog door menig vroolijk, artistiek plekje wordt geboeid, dat den vreemdeling nog immer trekt, zulks zonder reglementeering zal moeten plaats maken voor het grofste vandalisme.

Amsterdam, Juli 1914.

P. J. Boerma,
Techn. Ambtenaar.

VERBETERING DER WONINGTOESTANDEN IN DE STEDEN.

(Vervolg.)

In het centrum der steden heeft de grond in den loop des tijds een groote waarde verkregen. De nijverheid der burgerij heeft die geschapen. Van het standpunt der volks-

economie heeft die waarde derhalve volle recht van bestaan; haar te willen vernietigen, zou een noodlottige, op dwaling berustende fout zijn. Waarde, die door handel en bedrijf aan gunstig gelegen terreinen gegeven wordt, doet deze langs volkomen natuurlijken weg in prijs stijgen.

Anders is het met die buurten, welke uitsluitend tot bewoning dienen. Hier is de waarde van den grond meestal door de machinaties der grondspeculanten, deels ook door bouwspeculatie, kunstmatig opgevoerd. Dit is een misstand, die een heillooze terugwerking heeft op den algemeenen toestand van het woningwezen en op het bedrag der voor het wonen te besteden kosten. Zeer zeker kan het de waarde van den grond verhoogen, wanneer zulk een buurt dicht bij het centrum der stad is gelegen met zijn verkeersinrichtingen, marktgelegenheden, theaters, concertzalen, wandelwegen en dergelijke. Hetzelfde geldt voor stadsgedeelten, die aan een bosch, een park, een meer of een andere bekoorlijke omgeving grenzen of daarin uitloopen. Overigens echter is die waarde niet op natuurlijke wijze ontstaan door verhooging van rente, doch kunstmatig te voorschijn geroepen door verrijking van enkelen ten koste van allen.

Dit was mogelijk en is op vele plaatsen nog mogelijk, omdat de Duitsche bouwverordeningen tot circa 1885 zonder uitzondering slechts eenerlei bepalingen voor heel het stadsgebied kenden. Ten gevolge daarvan was men gedwongen, rekening te houden met de aanzienlijke waarde, welke de grond in het zakenkwartier der oude stad had gekregen. Van dezen stand van zaken maakte de bouwspeculatie gebruik, toen in de tweede helft der negentiende eeuw met den bloei van handel en bedrijf de bevolking in de steden een te voren ongekenden aanwas onderging. Terwijl tot nu toe de hoogte en breedte der huizenblokken van het centrum der stad uit naar de buitenwijken geleidelijk afnam, ontstonden daarna in de nieuwgebouwde buurten huurkazernes van waarlijk schrikwekkende uitgestrektheid en hoogte. Aangezien men dezen monsterachtigen toestand niet vermocht te keeren, omdat het aan wettelijke regeling te dezen ontbrak en er woninggebrek heerschte, vertoonden de buitenwijken der steden weldra een wijze van grondexploitatie, die spotte met de meest bescheiden eischen van welzijn en behaaglijkheid. En voorts werd de waarde van den grond zoodanig opgedreven, dat de volkswelvaart er ernstig onder leed, terwijl aan de enkele grondbezitters een onverdiende rijkdom ten deel viel.

Ondanks dezen troosteloozen toestand kon in de groote steden aan de zakenwijken niet die zorg besteed worden, welke voor de ontwikkeling van handel en bedrijf beslist noodig was, omdat meerdere bewilliging aan het woningwezen een schade zou hebben toegebracht, waarvan de besturen de verantwoordelijkheid niet op zich mochten nemen.

Snel maakte de grondspeculatie zich dezen toestand ten nutte, door de totale meerwinst aan rente, die door zulke bouwerij uit een stuk grond te halen was, als maatstaf voor de waarde ervan aan te leggen. Door die nu ras stijgende winsten nam de speculatie in bouwgrond een reusachtige vlucht. Daarentegen nam de soliditeit van hetgeen er op gebouwd werd, schrikbarend af, aangezien anders de bouwondernemer niet genoeg voordeel behaalde, doch hem op vele plaatsen verlies dreigde, terwijl hij tot dusver aanzienlijke winst uit zijn bedrijf had getrokken. Op het uiterlijk, zoowel van de huizen op zichzelf als van de wijken in haar geheel, drukte deze toestand

eveneens zijn stempel. Noch vóór, noch na dien tijd zijn ooit in Duitschland zulke dood-vervelende stadskwartieren gebouwd als in de laatste decennien der negentiende eeuw.

Hoewel het kwaad algemeen was, openlijk aan den dag trad en zijn oorzaak bekend was, kostte het een jarenlangen strijd van de vertegenwoordigers der hygiëne in bond met de technici die er een open oog voor hadden, tegen de overheidslichamen, eer het middel tot wegneming ervan werd erkend en zich ingang begon te verschaffen.

Dit middel bestaat hierin, voor de onderscheidene stadsgedeelten afzonderlijke bepalingen te maken, die het gebruik, dat van de terreinen mag gemaakt worden, nauwkeurig omschrijven, met volle inachtneming van het doel waarvoor zij bestemd zijn, van de waarde die zij vertegenwoordigen, en van de kosten die hun beschikbaarstelling vordert.

De moeilijkheden, die in dezen strijd te overwinnen waren en op vele plaatsen nog niet overwonnen zijn, werden nog belangrijk grooter, doordat men eerst slechts rekening wilde houden met de waarde der terreinen, en niet tevens met hun bestemming. Men stelde zonen-bouwverordeningen voor, waarbij de terreinen groepsgewijs werden ingedeeld, en slaagde er in, die in enkele steden ingevoerd te krijgen, wier voorbeeld zeer langzaam-aan door andere werd gevolgd.

De zonen-bouwverordening onderscheidt de terreinen in den regel alleen naar hun ligging en daarmede naar hun geldswaarde op het oogenblik van uitgifte, doch niet tevens naar het stadskwartier waarin zij zich bevinden, noch naar het doel waartoe zij bestemd zijn. Hierdoor ontstaan zoowel onnoodige hardheid als ook bezwaren voor de ontwikkeling van handel en bedrijf. Juist met de toekomstige bestemming van het bouwterrein moet m. i. ten volle rekening worden gehouden, zal een bouwverordening zegenrijk werken voor de gemeenschap.

(Wordt vervolgd.)

ONTSLAG VAN OPZICHTERS EN TEEKENAARS.

Het hoofdbestuur der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst publiceerde in zijn orgaan, het »Bouwkundig Weekblad« het volgende stuk:

In de tegenwoordige ernstige tijden, nu door het oorlogsgeweld steeds meer handel en industrie worden lamgeslagen, wordt ook de werkzaamheid van den architect voortdurend meer ingekort. En zal de crisis nog lang duren, dan zal ook hij binnen niet langen tijd, behoudens een hoogst enkele uitzondering, werkloos of zoo goed als werkloos worden.

Toch is het op het oogenblik nog niet zoo ver, en in verband hiermede meent het Hoofdbestuur der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst met aandrang den collega's in overweging te moeten geven, hun personeel zoo lang mogelijk in dienst te houden. Want zijn de tijden voor de architecten ernstig, zeer zeker niet minder ernstig zijn zij voor de Opzichters en Teekenaars, die bij ontslag niet alleen geheel werkloos, maar vaak ook broodeloos worden. Daarenboven beseffe men, dat, hoe meer men op de een of andere wijze zijn opzichters en teekenaars werkzaam laat, des te meer men ook medewerkt om de algemeene crisis en de algeheele werkloosheid te voorkomen. Gaarne zou het Hoofdbestuur een meer afdoenden raad geven, maar het weet dezen niet. Mocht er van de zijde der opzichters en teekenaars een andere oplossing mogelijk geacht worden, dan zal het Hoofdbestuur die gaarne vernemen en overwegen.

ONTWERP VOOR VIJF WONINGEN.

DOOR JOH. KORTLANG, ARCHITECT TE ERMELOO.

Schaal 1 à 200.

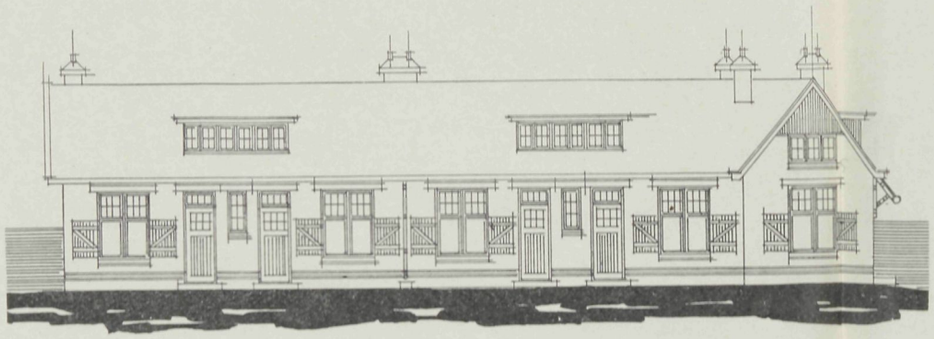

VOORGEVEL.

ZIJGEVEL.

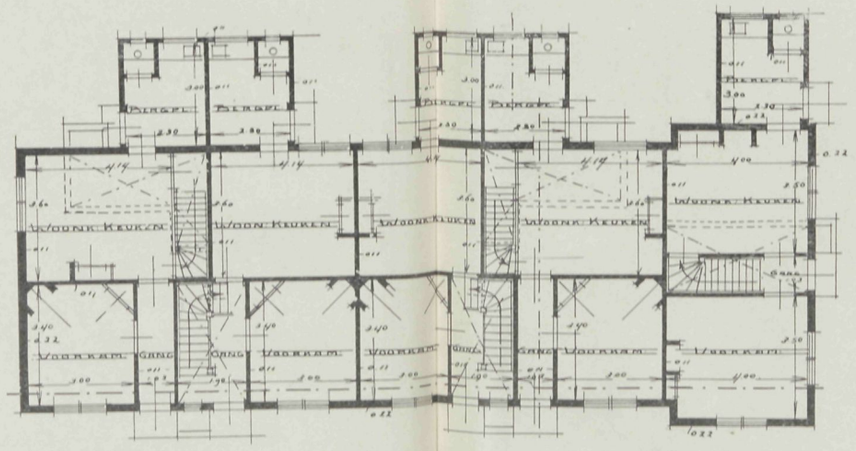

PLAN BEGANE GROND.

VADEMECUM
DER BOUWVAKKEN.
ADRES REDACTIE EN ADMINISTRATIE
ST. JANSTRAAT 40 • TEL. N. 10556 • AMSTERDAM.

Bij de Plaat.

LANDHUISJE TE PUTTEN (G.).

In het voorjaar van 1911 werd mij opgedragen het bouwen van een landhuisje te Putten, op een terrein, geheel begroeid met kreupelhout.

Het huis zou bewoond worden door twee kunstschilders. Als eerste eisch gold, op het noorden twee ateliers te maken, van buiten af toegankelijk. Aangezien deze ateliers op de verdieping moesten gelegen zijn, moest ik een buitentrap ontwerpen in verband met een der gevels.

Wenschelijk was het, om voor entrée een portaal te hebben, en zoo ontstond de voorgevel met de eigenaardig schuine lijnen, voldoende de idee *trap* uitdrukkend.

De indeeling laat zich door de teekening genoegzaam verklaren.

Op zolder zijn nog een paar slaapkamers voor een dienstbode aangebracht, benevens gelegenheid tot berging van lijsten enz.

De gevels werden opgetrokken van miskleurig hardgrauw, terwijl alle houtwerk wit werd gelakt.

Alle bovenlichten zijn voorzien van glas in lood, gemaakt van z.g. antiek glas. Dit glas geeft van buitenaf meer kleur te zien. In alle vertrekken werden de muren opgeschuurd en geverfd met »Matolin«.

De groote vertrekken werden alle met een lambrizeering gemaakt en zoodanig verdeeld, dat ze een goede gelegenheid boden voor het ophangen van schilderijen.

Alle zolderingen werden gemaakt met moer- en kinderbalken en dubbele vloeren, de tusschenruimte geïsoleerd op een speciale manier, die afdoende bewees geluidwerend te zijn.

Rondom het gebouw werd een gedeelte kreupelhout weggehakt en dit gedeelte voor tuin aangelegd met zitjes enz, echter zoo, dat er een goede overgang van kunst in natuur werd verkregen.

Het geheel werd met de meeste zorg door den aannemer v. d. Berg, te Putten, uitgevoerd, terwijl ook een woord van lof aan den schilder Feenstra voor zijn mooi verfwerk niet mag worden onthouden.

De bouwheer liet de geheele inrichting van het huis, tot zelfs het plaatsen van zijn schilderijen, aan mij over.

Toch de eenige manier om een mooi en rustig geheel te verkrijgen.

De Architect,

J. J. HELLENDOORN.

KAAIMUREN VAN GEWAPEND BETON.

De eenvoudigste constructies van kaaimuren in gewapend beton, zooals die in den eersten tijd werden uitgevoerd, bestonden uit betonpalen, die men zij aan zij inheide, waarna de koppen door een op het werk zelf gestampten zwaren balk van hetzelfde materiaal werden verbonden. Door dezen betonbalk werd dus de geheele rij palen als het ware tot een massieven muur gemaakt. Damwanden van gewapend beton, waarbij de palen van messing en groef waren voorzien, welker verbinding ze tot een eenheid maakte, waren toen nog niet mogelijk; thans werd deze laatste methode reeds meermalen toegepast. Later maakte men platen van gewapend beton, die den gronddruk overbrachten op bokken, uit betonpalen bestaande, waarvan de koppen aan elkaar verbonden werden. Ook de oorspronkelijke rij heipalen werd weer toegepast, namelijk als steun voor de betonplaten, waarom zij dan ook schuin werden ingeheid. Deze constructie voor kaaimuren kan als een soort van kistdam worden beschouwd.

Eerst in de laatste jaren ontwikkelde zich de ook voor gewone keermuren veel gebezigde vorm der hoekmuren van gewapend beton, bestaande uit een grondplaat en een voorwand met ribben.

De beton-kaaimuren worden veelal gecombineerd met een houten paalfundeering, wanneer men deze beneden laagwaterpeil kan houden. Zoo is b.v. een bijna 19 M. hooge keermuur van beton, aan het Rosskanaal, gefundeerd op schuin staande palen.

Ook damwanden van gewapend beton zijn uiterst solide gebleken, maar ze zijn lastig uit te voeren. Het grootste bezwaar bestaat in het recht inslaan der dampalen. Het best is, eerst drie à vier palen zoo goed mogelijk in te heien en die dan tusschen een paar zware houten balken te klemmen, als geleiding voor de overige dampalen. Deze houten balken kunnen, naar gelang het werk vordert, verschoven worden en rusten op de reeds ingeheide palen. Zulk een houten stelling kan beter zijwaartsche spanningen doorstaan dan wanneer zij op een afzonderlijke fundeering rust, terwijl ze tevens een goed steunpunt oplevert voor de nieuwe palen. Ook dubbele damwanden zijn reeds op deze wijze uitgevoerd, waarbij de beide rijen zeer dicht op elkander stonden.

De hier beschreven werken zullen meestal niet door kleine bouwfirma's uitgevoerd kunnen worden, daar men hiervoor speciale vaklieden en een uitgebreiden voorraad gereedschappen noodig heeft, waarover in den regel slechts groote firma's beschikken. Dergelijke constructies zijn in elk geval een interessant en daarom leerrijk bewijs voor

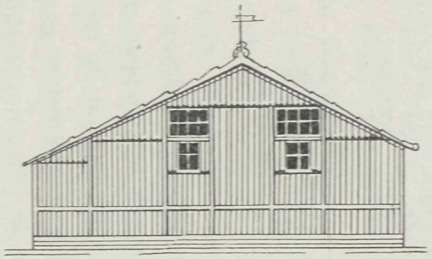

VOORKANT.

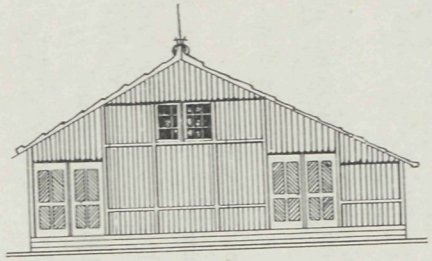

ACHTERKANT.

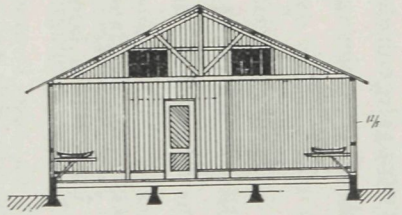

DWARSDOORSNEDE.

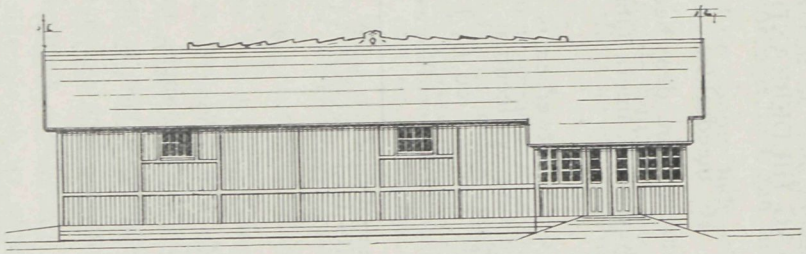

ZIJKANT.

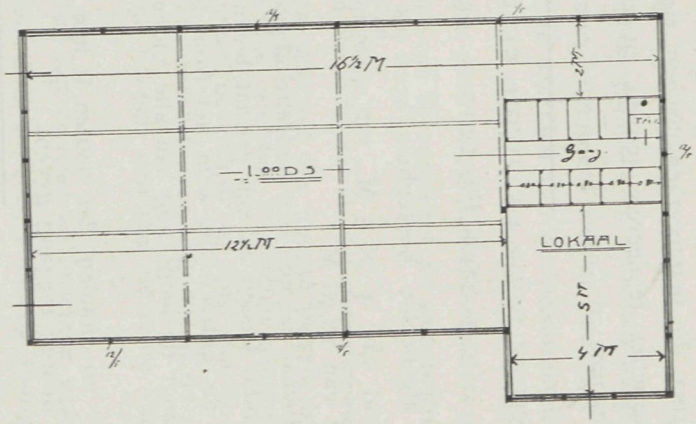

PLATTEGROND.

Schaal 1 à 200.

FR. DUPONT, Architect.

BOOTHUIS VOOR DE ZWEM- EN ROEICLUB „ROERMOND".

de buitengewone veelzijdigheid der toepassing van het gewapend beton. Men kan in deze richting bijna niet ver genoeg gaan, en elk bouwmeester zal goed doen, steeds het oog gevestigd te houden op de bouw- en ingenieurswerken in zijn omgeving, daar voor elke firma, die betonwerken uitvoert, zich telkens weer gelegenheden voordoen om nieuwe constructies te leeren kennen en zich daardoor een nieuwe bron van inkomsten te scheppen.

BOOTENHUIS VOOR DE ZWEM- EN ROEICLUB »ROERMOND«,
DOOR FR. DUPONT, ARCHITECT.

Het hierbij afgebeelde bootenhuis heeft als entrée een van de landzijde toegankelijk voorlokaal van 4 × 5 M., van waar men in de bootenloods komt, die een totale lengte heeft van 16,50 M.

Achter het lokaal is nog een gedeelte afgescheiden, waarin zich aan weerszijden eener gang een aantal kasten en een privaat bevinden.

Behalve aan de entrée-zijde, waar het front boven den lambrizeering-regel geheel van glas is, ontvangt de loods nog aan alle zijden licht door onder den dakrand aangebrachte ramen.

Voor het uit- en inhalen der booten is aan de achterzijde een hellend plankier, waartoe twee paar deuren toegang geven.

PRIJSVRAAG HILDEBRAND-MONUMENT TE HAARLEM.

Zooals we in N°. 16 meedeelden, is de 1e prijs ad *f* 1000.— in deze prijsvraag toegekend aan het ontwerp van den heer J. Bronner te Haarlem, terwijl wegens de verdiensten van de ontwerpen »Camera Obscura H.« en »Dreef« aan elk dezer *f* 300.— werd toegekend.

Aan de inzenders dezer ontwerpen is verzocht, hun namen te mogen publiceeren, waartoe zij hun toestemming verleenden. Die onder het motto »Camera Obscura H.« bleken te zijn H. F. Mertens b. i. en C. J. van der Hoef, beeldhouwer; die onder het motto »Dreef« W. B. IJzerdraat, beeldhouwer, en H. A. Rübenkamp, architect.

VERBETERING DER WONINGTOESTANDEN IN DE STEDEN.

(Vervolg.)

Wanneer men voor een stad een zonen-bouwverordening in het leven roept, is het niet voldoende, uitsluitend binnen-, midden- en buiten-zonen te scheppen en voor elk dezer afzonderlijke bepalingen vast te stellen, die het gebruik, dat van de terreinen mag gemaakt worden, regelen; doch voornamelijk moet er onderscheid worden gemaakt tusschen de zakenwijken en -straten, zoomede die, welke voor de industrie beschikbaar gehouden worden, eenerzijds, en de eigenlijke woonwijken anderzijds. Zelfs afzonderlijke bepalingen voor villa-wijken kunnen slechts bij uitzondering onder de zonen gerangschikt worden, waaraan deze grenzen.

Met uitzondering der terreinen die voor de grootindustrie en voor hinderlijke bedrijven worden bestemd, moeten die stadswijken niet streng van elkander gescheiden worden gehouden, doch, wanneer dit noodig blijkt, in elkander mogen loopen. Sommige straten, ja, zelfs bepaalde bouwblokken moeten tot het eene of het andere gebied gerekend en zoo voor hun doel geschikt gemaakt en bebouwd mogen worden, opdat de doelmatige ontwikkeling der stad niet belemmerd worde. Zoo gaat het bij voorbeeld niet aan, het zakenkwartier geheel af te scheiden van de woonwijken, omdat sommige zaken haar »klanten« moeten volgen, dus zich in de woningkwartieren moeten vestigen, om te kunnen bestaan. Men zal veeleer goed doen, de verkeersaders met inbegrip van de bouwblokken die er aan grenzen, van te voren tot de zakenwijken te rekenen en ze overeenkomstig dit doel in te richten.

Met dergelijke verordeningen, die de willekeur in het gebruikmaken van de bouwterreinen, zoowel wat de oppervlakte als wat de hoogte betreft, beperkten, meende men de grondprijzen binnen behoorlijke grenzen te kunnen houden. Deze zienswijze heeft zich niet in de gewenschte mate bevestigd. In spijt van de hier en daar uitgevaardigde, op dit doel aansturende verordeningen zijn overal de grondprijzen hoog gebleven, op vele plaatsen aanmerkelijk hooger, dan met de rente, die er van gemaakt kan worden, is overeen te brengen.

Dientengevolge moet altijd nog bij het bouwen en inrichten van huizen bezuinigd worden op een wijze, die ernstig nadeel doet aan hun soliditeit, duurzaamheid, uiterlijk aanzien en inwendig comfort, en nochtans stijgen de huurprijzen gestadig — of, waar dit niet plaats vindt, beantwoordt de huuropbrengst niet aan het kapitaal, dat aan de woonhuizen ten koste is gelegd: de bouwer of de kooper lijdt schade, in plaats dat hij winst geniet.

Derhalve regelt zich tegen verwachting nu de huurprijs meer naar den grondprijs, dan dat deze laatste zich richt naar de huur, die voor een woonhuis, dat op dien grond wordt gebouwd, past.

De prijzen van voor bouwterreinen bestemde gronden door middel van verordeningen laag te houden of omlaag te drukken, heeft tot dusver nergens tot noemenswaard succes geleid. Veeleer bestaat tegenwoordig het gevaar, dat door hooge eischen te stellen aan de ruimte van bebouwing in de steden, niet de grondprijs omlaag gedrukt wordt, doch de huurprijs aanzienlijk omhoog gaat. Waar de bepalingen der bouwverordening in dezen te ver gingen, is dit gevaar reeds tot werkelijkheid geworden.

Grondwaarde en huurprijs zijn geen vaste grootheden, doch beide aan gestadige, vaak sterke wisseling onderhevig. Met name hun wisselwerking op elkander hangt af van plaatselijke en tijdelijke schommelingen, die vooral door de verhouding der vraag naar woningen of bouwterrein tot het aanbod daarvan, worden te voorschijn geroepen. Plaatselijk doen zich niet zelden omstandigheden voor, die de waarde van den bouwgrond zeer aanzienlijk kunnen doen stijgen: zoo de enge begrenzing van het stadsgebied door bergen en meren; een terreinvorm die voor de bebouwing ongunstig is, die slechts bebouwing der straten aan één zijde toelaat en hun aanlegkosten verhoogt; het in gebruik zijn van het terrein als wijnberg, pleiziertuin, lucratief uitspanningsoord of fabrieksbedrijf enz. In dezelfde richting werkt de kostbare manier om het terrein vooraf geschikt te

maken door het aanleggen van wandelwegen of van overmatig breede straten, door dure constructie van rijwegen, wielrijpaden, trottoirs en dergelijke.

Daarom mogen de verordeningen niet naar een vast model worden ontworpen, doch moeten zij terdege rekening houden met de plaatselijke en momenteel geldende waarde van den bouwgrond, wanneer zij niet groote misstanden willen veroorzaken, in plaats van aan de gemeenschap ten goede te komen.

Vóór alles echter moet een gewichtige hinderpaal uit den weg geruimd worden, eer men van de invoering der zonen-bouwverordeningen voor de woonwijken der steden werkelijk nut mag verwachten. Deze hinderpaal is door de bouwgrondspeculatie te voorschijn geroepen en heeft haar meester van den toestand gemaakt, tot schade van het algemeen welzijn, van het woningwezen, van een gezonde en smaakvolle ontwikkeling der Duitsche steden, met name der groote steden. Deze hinderpaal bestaat in het middel, waarvan de grondspeculanten zich bediend hebben en nog bedienen, om de prijzen van den bouwgrond veel hooger te houden dan met de werkelijke waarde overeenkomt. Het berust op den ongezonden, doch thans heerschenden vorm van het hypotheek- en taxatiewezen.

Een groot aantal hypotheekbanken, die het recht tot uitgifte van pandbrieven bezitten, verleenen op den bouwgrond zoowel als op de daarop gebouwde huizen veel te hooge kredieten. Niet zelden was de eerste hypotheek reeds gelijk met, of overtrof zij zelfs de werkelijke waarde. Met name de bouwgrond werd opzettelijk dikwijls voor twee-, driemaal de waarde verhypothekeerd, om dien maar een hooge verkoopswaarde te geven. Deze misstanden zijn, nadat zware verliezen waren geleden, wel verminderd, doch niet opgehouden.

Dikwijls staan de »Terreinmaatschappijen« met deze hypotheekbanken door haar directeuren in persoonlijke verbinding of werken elkaar anderszins in de hand, om uit de bouwterreinen een winst te behalen, die meestal den door de maatschappij betaalden prijs verre overtreft, ja, niet zelden het tienvoud daarvan bedraagt.

De gevolgen van dit drijven, waaraan, ondanks zijn openlijk optreden, geen paal en perk kon worden gesteld, moet de gemeenschap dragen. Door het bankroet van een niet gering aantal dier instellingen, vóór enkele jaren, is aan de welvaart van het Duitsche volk een groote knak toegebracht, terwijl de kunstmatig geschapen hoogte der grondprijzen een allerongunstigsten invloed heeft op heel het woningwezen en aan de doelmatige en fraaie ontwikkeling der steden onoverkomelijke belemmeringen in den weg legt.

Dit beleenen van het grondbezit in de steden, vaak ver boven de eigenlijke waarde, is slechts mogelijk geweest, doordat de taxateurs deels leerden, deels genoodzaakt werden zich naar de wenschen dier maatschappijen te schikken. [1])

[1]) De eerste, die op dezen, de volkswelvaart bedreigenden, toestand gewezen heeft, was de bouwadviseur Th. Unger te Hannover. Zijn in 1894 verschenen geschrift: »Komt het bankroet? Een openlijk woord over de grond- en huizenbouwspeculatie in Hannover«, heeft dezen kanker tot in de finesses blootgelegd, terwijl de middelen tot bestrijding daarvan in een later (1902) verschenen geschrift: »Komt er woningnood?« nog eens grondig zijn uiteengezet. Voor nadere bestudeering van dit onderwerp zij daarnaar verwezen.

(Slot volgt).

ORNAMENTALE BAKSTEENBOUW IN AMERIKA.

Een voorbeeld van artistieken baksteenbouw, dat in Amerika algemeen de aandacht trekt en geroemd wordt, is het restauratiegebouw, vóór enkele jaren gesticht in het Lincoln Park te Chicago, een der schoonste parken, die Amerika heeft aan te wijzen. Aangenaam gelegen tusschen het meer, dat aan het park grenst, en den breeden rijweg, terwijl zich ter linkerzijde de schaduwrijke lanen van het park uitstrekken, sluit het gebouw zich door zijn fraaie, strakke lijnen en eenvoudige maar karaktervolle uitwendige versiering en afwerking, niet alleen volkomen bij de omgeving aan, doch verleent het daaraan een nieuwe, voorname schoonheid.

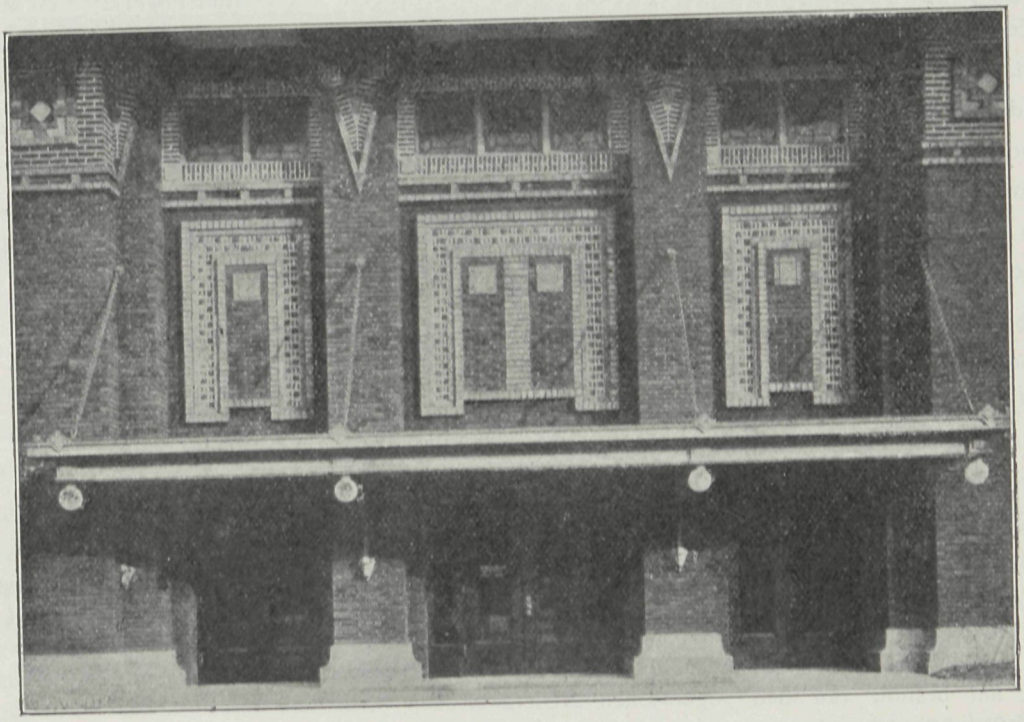

GEVELDÉTAIL VAN HET RESTAURATIEGEBOUW IN HET LINCOLN-PARK TE CHICAGO.

Het spreekt wel bijna vanzelf, dat de materialen, die tot dit mooie resultaat bijdroegen, behooren tot de meest moderne triomfen der steen-, tegel- en terracotta-industrie, plastisch toegepast volgens het ontwerp der architecten van het Parkbestuur, de heeren Perkins & Hamilton. De gevelsteen, hier gebruikt, is in hoofdzaak de Orientale, de baanbreker op dit gebied in Amerika en daar tegenwoordig zeer in trek, nu het kunstgevoel meer tot uiting komt en rijke effecten op het gebied van gevelbouw verlangd worden.

Het restauratiegebouw staat met het front naar het westen, en de drie artistieke paneelen in baksteen boven de hoofdingangen prijken in al het coloriet van rijke Oostersche tapisserie in den warmen gloed der middagzon. Van de afwisselende

schaduwen en tinten in dof rood en teer blauw, met hun ondergrond van groen, olijf- en moskleur, waarin de Orientale steen is gehouden, is gebruik gemaakt voor het uitwerken van patronen, die zoowel door hun omlijning als door hun schakeering en harmonie van tinten het oog aangenaam aandoen. De paneelen met de fraaie fries daarboven, een hoogst artistieke combinatie der Orientale steen door de uitmuntende afwisseling van koppen en strekken in diverse tinten, de donkere tegels en blokken met hun gladde vlakken daarmede in scherp contrast, en het gebruik van hel witte vulsteen, vormen een buitengewoon aantrekkelijk geheel. Het middelste paneel is het grootste van de drie en wordt door een uitgemetselden band van lichtere kleur, die van boven tot beneden doorloopt, in tweeën verdeeld.

Bijgaande afbeelding, waarin helaas de kleuren niet tot haar recht kunnen komen, geeft althans eenig denkbeeld van het boven beschreven, fraaie metselwerk. Men heeft deze paneelen vergeleken met drie prachtige Perzische tapijten, waarmee de gevel behangen is, met een rijkdom van warme tinten en kleuren, die, wedijverend in zachtheid en diepte, als 't ware een indruk van »dons« geven, wat men bij dit harde product van klei en vuur bezwaarlijk verwachten zou. Die indruk is echter even bekorend als moeilijk te ontleden. Het decoratief effect dezer uitsluitende toepassing van baksteen is treffend, en een der beste voorbeelden van hetgeen op dit gebied in deze streek van Amerika te vinden is.

ALGEMEENE NEDERLANDSCHE OPZICHTERS- EN TEEKENAARSBOND.

De Algemeene Nederlandsche Opzichters- en Teekenaarsbond heeft een circulaire gericht aan alle ingenieurs, architecten, industrieelen en andere werkgevers, welke opzichters, teekenaars of daarmede gelijk te stellen technici in hun dienst hebben, waarin o. m. het volgende wordt gezegd: „Nu, ten gevolge van de ontwrichting van het economische leven, honderden technici tot werkloosheid zijn gedoemd, en even zoovele honderden ten gevolge van de mobilisatie uit hun werk zijn gehaald en zonder inkomen hun gezinnen of bloedverwanten hebben moeten achterlaten, richt het bestuur van den Algemeenen Nederlandschen Opzichters- en Teekenaarsbond tot u het verzoek, zóódanige maatregelen te treffen, dat op eenigerlei wijze aan den hulpbehoevenden toestand, waarin de technici blijkens onderzoekingen reeds verkeeren, te gemoet wordt gekomen.

„Daarom", zegt het hoofdbestuur, „zouden wij een verzoek gaarne algemeen zien ingewilligd, n.l. dat aan degenen, die op 1 Augustus onder de wapenen zijn geroepen, het volle salaris over de maand Augustus wordt uitbetaald met inachtneming, dat het uit te betalen bedrag over de komende maanden met de betrokkenen wordt overeengekomen. Hieruit volgt, dat het dienstverband niet wordt verbroken en zoo noodig een plaatsvervanger gedurende de mobilisatie kan worden aangesteld."

Vervolgens verzoekt het bondsbestuur, eerst dàn tot inkrimping van personeel over te gaan, wanneer, voor zoover de bedrijfsvorm zulks toelaat, voor allen, zonder onderscheid, de arbeidsduur is verkort.

ONTWERP VAN EEN LANDHUISJE TE PUTTEN.

DOOR J. J. HELLENDOORN, ARCHITECT.

Schaal 1 à 250.

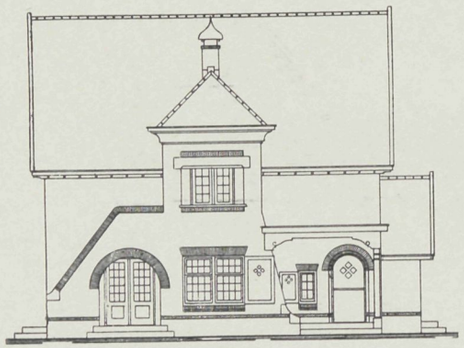

VOORGEVEL.

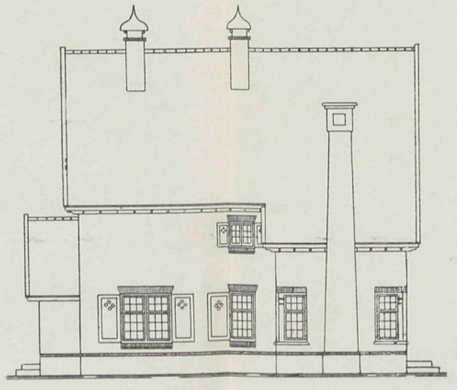

ACHTERGEVEL.

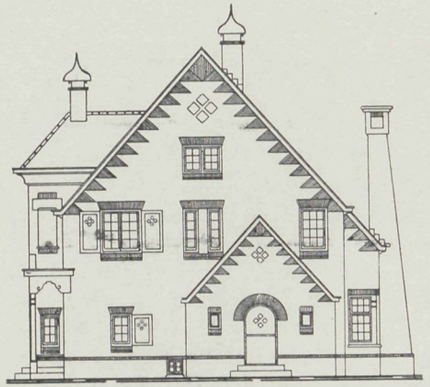

RECHTER ZIJGEVEL.

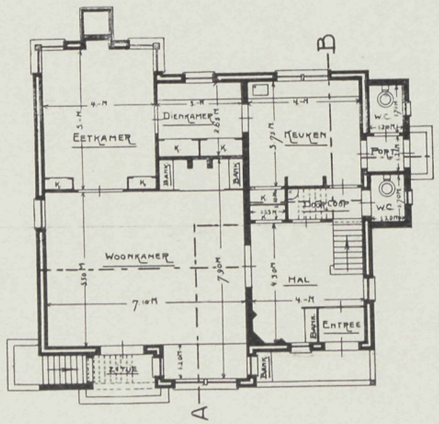

GRONDPLAN.

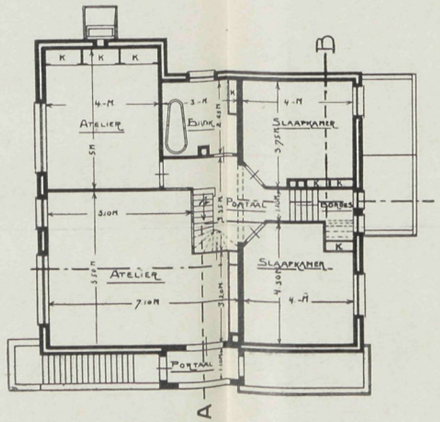

VERDIEPING.

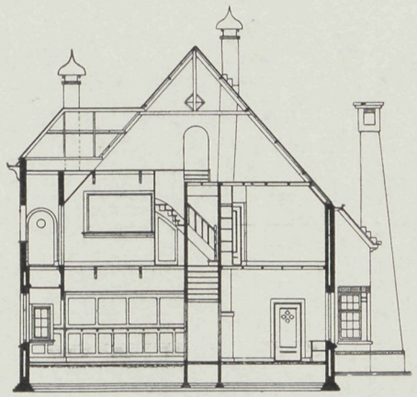

DOORSNEDE A–B.

VADEMECUM
DER BOUWVAKKEN.

ADRES REDACTIE EN ADMINISTRATIE
ST. JANSTRAAT 40 • TEL. N. 10556 • AMSTERDAM.

Bij de Plaat.

DE-SAVORNIN-LOHMANSCHOOL AAN DE 1e HELMERSSTRAAT TE AMSTERDAM.

Ofschoon de eischen, die de Regeering in de wetten tot regeling van het onderwijs heeft gesteld, gelijk zijn, onverschillig of het openbare dan wel bijzondere scholen betreft, en ook de inrichting van het gebouw, de afmetingen der lokalen, de hoogte der verdiepingen enz., althans wanneer aanspraak op geldelijke tegemoetkoming van Regeeringswege wordt gemaakt, aan de daarvoor gestelde wettelijke voorschriften moeten voldoen, toch is de financieele gelijkstelling tusschen het openbaar en het bijzonder onderwijs, schoon de laatste jaren wel een schrede nader gekomen, nog bij lange na niet verkregen, en moeten de voorstanders van het bijzonder onderwijs nog diep in den buidel tasten om het jaarlijksch tekort op de exploitatierekening aan te zuiveren.

Ook het Gemeentelijk Bouwtoezicht vraagt niet, en mag niet vragen, of het bouwkapitaal door vrijwillige giften en als geleend geld moet worden bijeengebracht, dan wel uit de gemeentekas kan worden verkregen, maar het stelt zijn eischen, waaraan moet worden voldaan, en waardoor in een stad als Amsterdam een niet onbelangrijk bedrag moet worden verzameld en elk jaar voor rente, aflossing en exploitatie uit particuliere beurzen moet worden verkregen.

't Is daarom niet van belang ontbloot, de jaarlijksche inkomsten zoo hoog als mogelijk is op te voeren, en wat uit de Rijksbijdrage, het schoolgeld en de giften niet voldoende kan worden verkregen, door andere inkomsten aan te vullen.

En zoo kwam het bestuur der hierbij afgebeelde Christelijke school dan ook op de gedachte, de school aldus te distribueeren, als uit de gegeven plattegronden is op te maken, en haar als volgt in te deelen.

De school bevat op den beganen grond drie klasselokalen, op de eerste étage vier dito en op de tweede étage nog twee.

Het gymnastieklokaal op den beganen grond, dat natuurlijk een grootere afmeting dan een schoollokaal moest verkrijgen, mocht niet naar achteren worden uitgebouwd, ten einde de achtergevelrooilijn niet te overschrijden; daarom moest het verder zijwaarts naar rechts uitspringen en vorderde hierdoor een meerdere oppervlakte bouwterrein ter geheele diepte. Om dit kostbare plekje afdoend productief te maken, werd daarom een vrij bovenhuis geprojecteerd, waardoor gelijkstraats een aparte ingang kon worden verkregen naar genoemd gymnastieklokaal, — gewenscht, voor het geval daar vergaderingen enz. zouden worden gehouden.

Dit bovenhuis, bevattende vier verdiepingen en aanvangende op de eerste étage (school), kon vrij en onafhankelijk van het overige worden behandeld, zoodat de étages een gewone, normale hoogte verkregen, wat ook uit het aanzicht van den voorgevel blijkt.

De beide bovenhuizen (boven de school) konden wegens de breedte van 7.50 M. en de diepte van 15 M. royaal worden ingedeeld; op de tweede étage konden vier ruime kamers met keuken en hal, en op de derde étage nog drie kamers met zolder worden ontworpen.

Wat de school zelf betreft, is de indeeling met een oogopslag te overzien.

Van uit de ruime hal, gelegen in het centrum van het gebouw, zijn links en rechts de klasselokalen te bereiken; van daar uit wordt toegang tot de kleedkamertjes (ook in verbinding met elk schoollokaal staande) verkregen en is ook de hoofdtrap, die zich tegenover den ingang bevindt en uit graniet bestaat, te bereiken. Hal en trappenhuis zijn gedeeltelijk als schoon metselwerk behandeld, en een groot lichtraam, bezet met kleurig glas in lood, geeft voldoende licht in de hallen en op de trappen.

De muurvlakken in hal, lokalen enz zijn in zachte kleuren geschilderd, stemmig en constructief gedecoreerd

Bij publieke aanbesteding werd aan de firma Johs. Kraaij & Co., aannemer te Hillegom, het werk opgedragen. De bouwkosten bedroegen, buiten de installaties en meubileering, circa *f* 53000.—.

De gevels zijn uitgevoerd in kleurig hardgrauw, met toepassing van hardsteen voor raam- en deurdorpels, terwijl voor banden, afdekkingen, lijsten enz. zandsteen werd gebruikt.

H. BONDA, *Architect.*

WOONHUIS TE HAARLEM.

Architect J. J. van Noppen.

Op ons verzoek was de heer J. J. van Noppen zoo welwillend, ons toe te staan, de afbeeldingen van dit woonhuis, dat in 1909 naar zijn ontwerp werd gebouwd, in dit tijdschrift op te nemen, alhoewel thans, door aanbouw e. d., de toestand wel eenigszins is gewijzigd. We laten hierbij de beschrijving volgen, die daarvan indertijd door den ontwerper werd gegeven.

Het woonhuis is gelegen op een terrein aan den Schotersingel en Verspronckweg te Haarlem. Het is een mooi plekje. Van uit de verschillende vensters heeft men een fraai vergezicht over de singels en bolwerken der stad. Behalve dat is er een gezellig verkeer, ook met spoor en tram, zoodat het daar niet aan afwisseling ontbreekt.

WOONHUIS TE HAARLEM. :: ARCHITECT J. J. VAN NOPPEN.

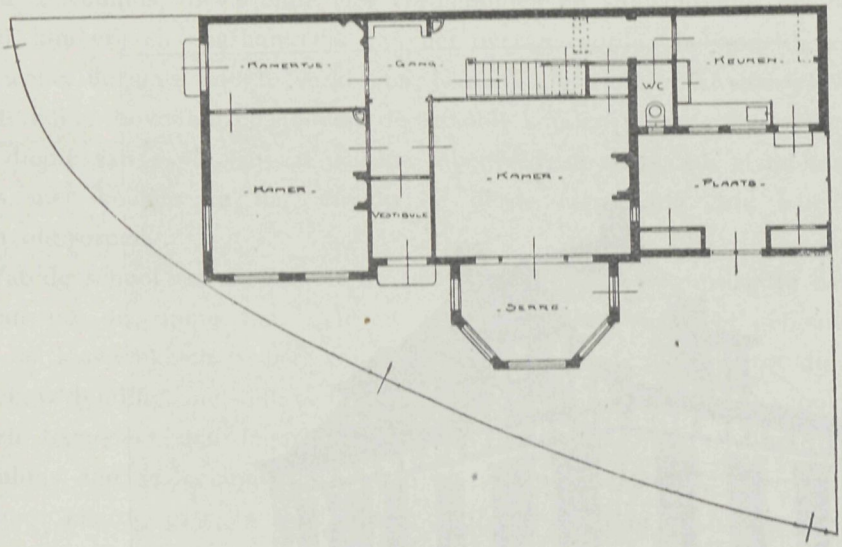

PLAN BEGANE GROND.

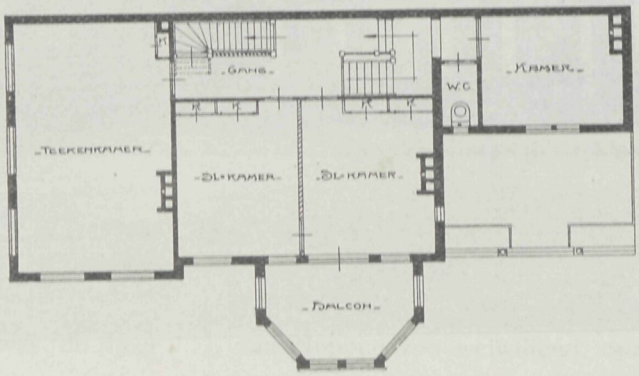

PLAN VERDIEPING.

WOONHUIS TE HAARLEM. :: ARCHITECT J. J. VAN NOPPEN.

VOORGEVEL.

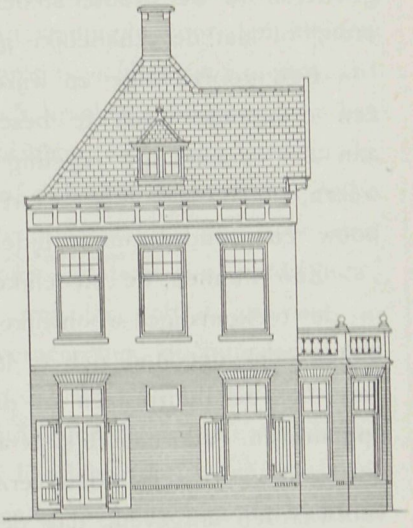

ZIJGEVEL.

Het terrein was juist groot genoeg om, wat betreft het niet bebouwde gedeelte, te voldoen aan de bepalingen der bouwverordening; in hoofdzaak was het dus om de ligging te doen, want een achtertuin is er niet.

De indeeling spreekt voldoende uit de plattegronden. In den oostelijken gevel is een gebeeldhouwde gevelsteen aangebracht, welker afbeelding betrekking heeft op het vroeger en hedendaagsch verkeer in deze omgeving (diligence — spoortrein).

Het geheel is overigens eenvoudig opgevat.

VERBETERING DER WONINGTOESTANDEN IN DE STEDEN.

(Slot.)

Uitroeiing of ook maar een belangrijke vermindering van al de misstanden, uit de overdreven hooge grondprijzen voortgekomen, is uitsluitend te verkrijgen door een doelmatige regeling van, en plaatselijk toezicht op de taxatie.

Helaas, nemen de regeeringen, ondanks den dreigend geworden toestand van het hypotheek- en taxatie-wezen, te dezen opzichte nog steeds een afwachtende houding aan, en laten zij, naar het schijnt, zich van voorstellen tot wetswijziging weerhouden door de bezwaren, welke van de zijde dergenen, die in de winsten deelen, tegen zulke wijziging worden ingebracht. Die bezwaren komen hierop neer, dat het reëele krediet niet beperkt mag worden, omdat het bouwbedrijf daardoor, ten gevolge van de vermindering van arbeidsgelegenheid, het meest zou lijden.

Wij moeten dit bezwaar als misleidend afwijzen. Het reëele krediet verdient slechts zoolang en tot zoover bescherming, als het zelf maat houdt. Ontaardt het echter, als in het gegeven geval, in onmatige speculatie, dan verliest het alle aanspraak op bescherming of aanmoediging. De bouwbedrijven kunnen onmogelijk profijt hebben

van een »arbeidsgelegenheid«, als de heerschend geworden zwendel in onroerende goederen in de groote steden hun verschaft. Van zulken arbeid moeten en zullen zij vroeg of laat de schadelijke gevolgen ondervinden.

Een voorzichtige en wijze beperking van het reëele krediet is deswege veeleer als een dringende eisch te beschouwen. In de eerste plaats echter hebben we behoefte aan een doelmatige regeling van en (plaatselijk uitgeoefend) toezicht op het taxatiewezen, opdat de volkswelvaart en de volksgezondheid niet langer onder de onbeteugelde bouw- en grondspeculatie lijden.

Zoo kunnen de stedelijke besturen er zeer veel toe bijdragen om de grondprijzen in de toekomstige woonwijken der nog niet of weinig bebouwde terreinen aan den buitenzoom der stad zich te laten regelen naar een ruime bebouwing, zoodat daardoor dan niet de huurprijzen of de totale kosten van een vrij huis voor één gezin worden opgedreven. Voornamelijk is dit te bereiken, wanneer de gemeentebesturen zich tijdig het bezit van die gronden verzekeren, en dan de bouwperceelen slechts onder zoodanige voorwaarden uitgeven, dat de ongezonde bouwspeculatie van hun verkrijging wordt afgeschrikt of uitgesloten, en de bouw van één-gezins-woningen er door vergemakkelijkt en bevorderd wordt.

Voorts kunnen de gemeentebesturen, door tijdig beschikbaar stellen van voldoende grondoppervlakte in alle buitenwijken die voor de uitbreiding der stad zijn aangewezen, het aanbod van bouwterrein vermeerderen en daardoor invloed oefenen op de prijsbepaling. Toch mag hierin niet te ver worden gegaan, omdat, wanneer die gronden jarenlang onbebouwd blijven, de rente der aankoopsommen en de verliezen ten gevolge van braak liggen, de waarde dier gronden zouden doen stijgen in plaats van haar te verlagen.

Het belasten van bouwterrein aan aangelegde straten kan eveneens bijdragen tot beperking van den nadeeligen vorm der grondspeculatie; men moet hierbij echter zeer voorzichtig te werk gaan, opdat er niet, in tijden dat er weinig lust tot bouwen is, een nieuwe prijsverhooging uit voortvloeie. Beter is het daarom, slechts een belasting in te voeren op de winst, die uit den verkoop van bouwgrond gemaakt wordt.

Van meer belang nog is een prijswaardige uitgifte van bouwgrond, die rekening houdt met den aard der bebouwing, wanneer bij de indeeling der terreinen de openbare pleinen, wat hun grootte en vorm betreft, ontworpen worden in overeenstemming met de soort van huizen die er komen zullen, de straten niet breeder worden aangelegd dan voor het te verwachten verkeer vereischt wordt, terwijl door het voorschrijven van voortuinen of het aanleggen van een openbaar plantsoen zorg gedragen wordt voor den noodigen lichtinval en voor voldoende luchtwisseling. Ook de diepte der terreinen, die tusschen de straten overblijven, moet doelmatig bepaald worden en verband houden met de te verwachten, toe te stane of wenschelijke diepte en hoogte der huizen, die er op verrijzen zullen. Overschrijding dezer grenzen kan tot even groote maatschappelijke nadeelen of voor de gezondheid schadelijke misstanden leiden als een te gering gekozen diepte der terreinen of bouwblokken.

Ook bouwvereenigingen zouden er toe kunnen medewerken om den bouwgrond op normalen prijs te houden, en tevens geschikt zijn om de bouwspeculatie te beperken.

Doch tot dusver ontbreekt er in Duitschland nog veel aan de erkenning der groote voordeelen, die zulke vereenigingen hun, die aan een goede woning behoefte hebben, kunnen aanbieden. De vereenigingen voor het bouwen van woningen voor den kleinen man beschikken over te weinig kapitaal om aan de grondspeculatie noemenswaard afbreuk te kunnen doen, en vereenigingen van economisch krachtige burgers voor het bouwen van woningen ontbreken tot nog toe in Duitschland. Zij, wier streven op bevordering van het gezond wonen gericht is, moesten zich het stichten van zulke vereenigingen tot taak stellen; dan zouden de groote misstanden, die door den ongezonden vorm der bouwspeculatie bij den woningbouw ontstaan zijn, verdwijnen; de werklieden in de bouwbedrijven zouden hierdoor evenzeer gebaat zijn als de woninghuurders; in plaats van den huisheer treedt de vereeniging; de huurder wordt voor zijn deel eigenaar, krijgt er daardoor belang bij, dat de woning doelmatig en gezond zij, en zal zelf alles doen, wat voor haar instandhouding en geleidelijke verfraaiing en verbetering dienstig is; het woonhuis houdt op een handelsartikel te zijn, waarbij de bezitter geen ander belang heeft, dan het zoo voordeelig mogelijk van de hand te zetten; in die vereenigingen zouden krachtige pleitbezorgsters voor de belangen van het woningwezen opstaan, en zij zouden allicht van veel bepalingen der bebouwingsvoorschriften en bouwverordeningen vrijgesteld worden, wat men bij de speculatie niet wil of kan doen.

Voor vereenigingen, welke opgericht en werkzaam zijn tot bevordering der volkswelvaart, zou eveneens in het tijdig aankoopen van groote terreinen ter latere verdeeling en uitgifte tegen kostprijs aan bouwlustigen of aan bouwvereenigingen, een dankbare taak weggelegd zijn; dankbaarder zeker dan die van het bouwen van woningen voor den kleinen man, omdat uit het verhuren daarvan gewoonlijk een reeks van moeilijkheden en nadeelen voortvloeien, terwijl de verkoop dezer huizen ze in den regel aan hun eigenlijk doel onttrekt, althans in zooverre de kooper zal trachten uit het verhuren een zoo hoog mogelijke winst te slaan.

Behalve naar het op normalen prijs houden van den bouwgrond moet te gelijker tijd gestreefd worden naar het toepassen van een goedkoopen, doch in alle opzichten doelmatigen bouwtrant, opdat de één-gezins-woning kunne wedijveren met het huurhuis en voor breedere lagen der stedelijke bevolking bereikbaar worde of blijve. Ook voor het huurhuis met kleine en middelgroote woningen mag het als een eisch van volkseconomie gelden, dat zij op die wijze goedkooper gemaakt worden.

De bouwtrant van het Hollandsche huis kan in dit opzicht ten voorbeeld strekken. Ondanks de ruime omgeving, de voortreffelijke uitvoering en het groote comfort dat het aanbiedt, wordt het gebouwd voor een bedrag, belangrijk minder dan dat voor een Duitsch huis. De voornaamste oorzaak daarvan moet hierin gezocht worden, dat men een lichte, doch solide en duurzame bouwmethode toepast, terwijl al het overtollige, kelders b.v., wordt weggelaten en de afmetingen en inrichting van elk vertrek bepaald worden in verband met zijn doel.

HET GEBRUIK VAN TRAS BIJ GEWAPEND BETON.

In den laatsten tijd komt men er meer en meer toe, aan de Portlandcement-mortels ook in zekere mate tras of ander hydraulisch materiaal toe te voegen, zooals b.v. bij het ijzer-portland, waarin tot 30 pct. slakkenmeel wordt toegelaten. Men gaat hierbij uit van het standpunt — aldus schreef de »Tonindustrie-Zeitung« vóór eenigen tijd — dat de niet onbelangrijke hoeveelheid vrije kalk, welke in het Portlandcement aanwezig is, door een geschikte toegift gebonden moet worden. Men heeft in onderscheidene gevallen geconstateerd, dat de schilferige muuruitslag, die o. a. bij Portlandcement-kalkmortels zeer hardnekkig aan den dag treedt en op den duur dikwijls aanleiding geeft tot afbladderen van de steen en tot muurkanker, ook bij het gebruik van Portlandcementmortel — zij het in geringere mate — optreedt; waardoor bewezen is, dat ook zonder toevoeging van kalk het gehalte aan vrije kalk in het Portlandcement te groot is.

Daar dit schadelijk verschijnsel zich niet alleen bij mortels, doch ook bij het beton, zelfs bij waterdicht beton voordoet, lag het voor de hand, te onderzoeken, of wellicht ook bij het gewapend beton met goed gevolg tras ware te gebruiken. Terloops merken we hierbij op, dat daardoor bovendien de prijs van het beton lager wordt.

Bij dit onderzoek heeft men getracht, in elk opzicht de practijk zooveel mogelijk nabij te komen. De uitkomsten er van leidden tot de volgende conclusies.

Bij balken met hoogstens 2 pct. ijzerwapening (+ 1000 K.G./cM^2. ijzerspanning tegen + 70 K.G./cM^2. maximale betonspanning), welk bedrag zelden wordt overschreden, is een beton van b.v. $^3/_4$ P. C., $^1/_4$ tras, 2 zand en 2 grind, in het algemeen even bruikbaar als beton met enkel cement. Daar, bij zorgvuldige menging uit de hand, reeds een voldoende verdeeling van het Portlandcement en het tras verkregen wordt, is men bij toepassing der beide materialen in dezen vorm niet afhankelijk van de eerlijkheid van bepaalde fabrieken, doch kan men het bindmiddel uit als zuiver bekend staande grondstoffen zelf in de juiste verhoudingen samenstellen. Bedenkt men, dat bij een bindmiddel van $^3/_4$ P. C. en $^1/_4$ tras het uitloogen van het beton zoogoed als geheel wordt verhinderd, dan schijnt deze kwestie niet van belang ontbloot te zijn.

Tégen het gebruik van tras bij gewapend beton kan aangevoerd worden, dat door de binding der vrije kalk in het cement het roestwerend vermogen van het beton misschien minder zou worden. Inderdaad heeft men waargenomen, dat bij het gebruik van roestig ijzer in de balken, dit, bij het hoogste trasgehalte, niet geheel roestvrij werd, hetgeen bij cementbalken wel het geval was. De balken met het geringste trasgehalte vertoonden dit resultaat in geringere mate. In ieder geval echter was zelfs bij balken van vijf maanden oud geen voortgang der oxydatie te bespeuren. Deze omstandigheid is derhalve niet van beteekenis te achten.

WERKLOOSHEID ONDER OPZICHTERS EN TEEKENAARS.

Volgens mededeeling in »De Bondsstem« is de Ned. Opzichters- en Teekenaarsbond bezig, een onderzoek in te stellen naar het aantal onder de wapenen geroepen leden, den omvang der ingetreden werkloosheid, en naar de maatregelen, die getroffen zijn tot verkorting van den arbeidsduur, zoowel op de bouwwerken en fabrieken als op de bureau's.

Tevens heeft de Bond ingesteld een fonds ten bate van de Ondersteunings- en Weerstandskas, en worden de leden krachtig opgewekt om vrijwillige bijdragen te schenken.

CHRISTELIJKE SCHOOL AAN DE 1E HELMERSSTRAAT TE AMSTERDAM.

ARCHITECT: H. BONDA.

Schaal 1 à 250.

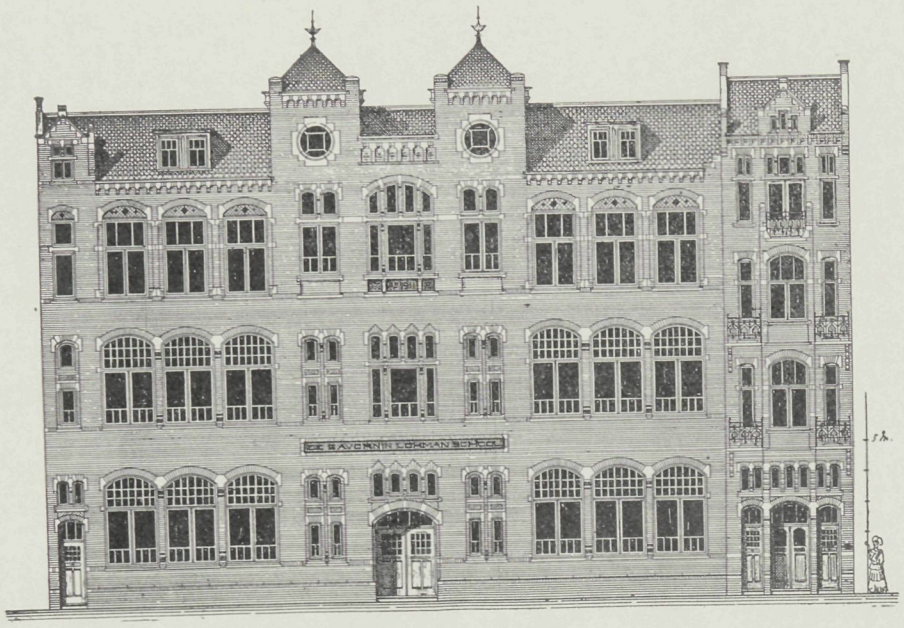

VOORGEVEL.

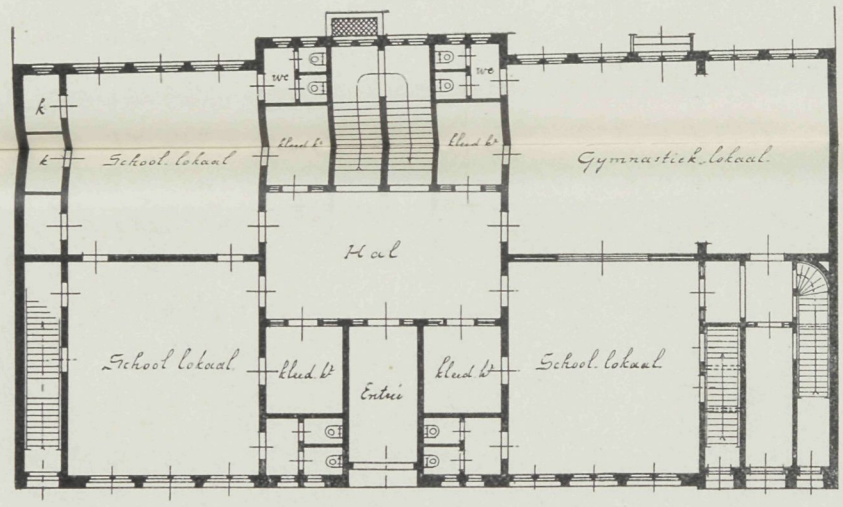

PLAN BEGANE GROND.

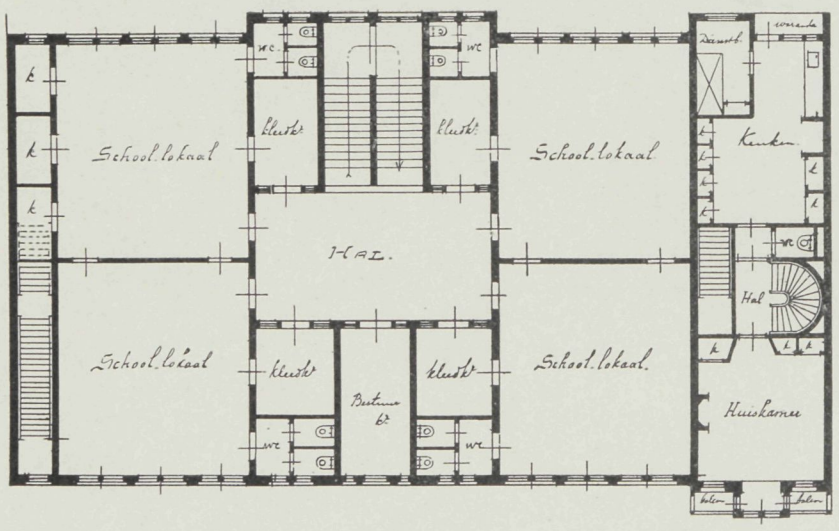

PLAN EERSTE VERDIEPING.

8 OCTOBER 1914 No. 21

VADEMECUM
DER BOUWVAKKEN.

ADRES REDACTIE EN ADMINISTRATIE
ST. JANSTRAAT 40 • TEL. N. 10556 • AMSTERDAM.

Bij de Plaat.

ONTWERP VOOR TWEE WOONHUIZEN AAN DE VEERSTRAAT TE AMSTERDAM.

De arbeiderswoningen van bijgaand ontwerp werden gebouwd in 't jaar 1913. Daar de verkaveling van het terrein was aangegeven, moest de plattegrond worden aangehouden. Iedere bewoner heeft twee kamers, slaapkamer, keuken en veranda, en op den zolder nog een slaapkamer of bergplaats. De gevels zijn opgetrokken in Waalhardgrauw met toepassing van bricorna-banden; het dakschild is gedekt met leien en het plat met houtcement. Kozijnen en gootlijst zijn ivoorkleurig geschilderd, de ramen diepblauw. Voor de bovenlichten der ramen is gebezigd geel kathedraalglas en boven de voordeuren glas in lood. De bouwkosten bedroegen ± *f* 14.500 en de huurprijzen varieeren tusschen *f* 5.00 en *f* 3.80 per week.

ANT. PET, *Bouwkundige.*

GROEP HUURHUIZEN TE CHARLOTTENBURG.

Het vraagstuk der huurwoning is tegenwoordig allerwegen aan de orde. De tijd, dat men er maar op los bouwde, geheele blokken met kleine woningen, waarin met alle hygiënische eischen de spot werd gedreven, — is vrijwel voorbij. De bestaande »huurkazernes« zijn nog wel niet met één slag op te ruimen, doch het toenemend aantal woningbouwvereenigingen, die overeenkomstig de bepalingen der Woningwet gesteund worden door kapitaal, dat van Staatswege wordt verstrekt, zorgt er voor, dat meer en meer goede woningen worden gebouwd, terwijl de overheid zelve, door onbewoonbaarverklaring der allerslechtste krotten, er toe medewerkt, dat de woningtoestanden gaandeweg beter worden.

Door het samenwerken van velerlei oorzaken is het gekomen, dat de straten in de nieuwere wijken onzer groote steden zulk een somber en eentonig aanzien hebben. In

de eerste plaats is dit te wijten aan het ontbreken van een behoorlijk uitgewerkt uitbreidingsplan, maar vooral aan de al te slappe bouwverordeningen, die vóór de invoering der Woningwet in de meeste plaatsen golden. En dan ook hieraan, dat zij, die in de eerste plaats geroepen waren op dit gebied voorbeeld en leiding te geven, n.l. de architecten, zich met dit onderwerp niet bezighielden, en er ook niet in gemoeid werden. Ieder timmerman achtte zich bekwaam genoeg, zulk een huis naar het voorbeeld van de reeds bestaande in elkaar te zetten.

Thans is dit beter geworden. Met name de bouwvereenigingen laten hare huizen door architecten ontwerpen, en ook tal van particulieren volgen dit voorbeeld. Vandaar, dat de allernieuwste wijken onzer steden alreeds in vele opzichten een vriendelijker aspect aanbieden dan die uit de tweede helft der vorige eeuw.

Ook in Duitschland, waar het te dezen geen haar beter was, streeft men reeds sinds lang naar betere toestanden op dit gebied, en talrijk zijn de voorbeelden ook daar, van wat een kundig en smaakvol ontwerper van de huurwoning weet te maken.

Bijgaande plaat geeft hiervan een proeve. Het is een groep huurhuizen te Charlottenburg, ontworpen door den bouwmeester Albert Gessner. Het terrein, op den hoek van twee straten gelegen, liet hier ook meer vrijheid tot ontplooiing van een aangenaam silhouet. In de benedenverdieping zijn winkelhuizen, die ook het hoekterrein, dat voor de bovenverdiepingen open gelaten is, ten einde deze van meer licht te voorzien, insluiten. We ontleenden deze plaat aan Gessner's bekend werk »Das Deutsche Miethaus«, waarin een geheele verzameling is opgenomen van voorbeelden van nieuwere oplossingen in den huurhuisbouw, die over het algemeen het ernstig streven doen zien om dergelijke stadsgedeelten een meer intiem aanzien te geven.

EEN NIEUW KAPSYSTEEM.

Door de firma Otto Hetzer, te Weimar, is een systeem voor houten bekappingen uitgevonden en beproefd, dat aan de tot nog toe gevolgde wijze van bekappen met hout een nieuwe richting belooft te geven. Het berust op de samenvoeging van dikke en dunne strooken hout, die met een kleefstof, welke tegen water bestand is, in elken doorsneêvorm dien men verkiest, doch 't doelmatigst in T- of I-doorsnede, verbonden en in elken stand (recht, gebogen, gebroken enz.) gehouden kunnen worden. Ten einde zeker te zijn, dat de vorm, die aan de strooken gegeven is, ook nadat zij uit de pers genomen zijn en na het opstellen van het dak, duurzaam bewaard blijft, moeten de opeengelegde dunne en dikke strooken niet slechts op de wijze zooals de meubelmaker dit doet — met wiggen, schroeftangen of dergelijke hulpmiddelen — op elkaar gedrukt, doch ook nog in elkander geperst worden, waarvoor de firma bijzondere werktuigen bezit.

Met gewone meubelmakerslijm zou zulk een verbinding niet denkbaar zijn, alleen reeds omdat de lijm stollen zou zelfs eer de groote en talrijke vlakken, die te gelijk moeten geperst worden, er alle mede bestreken waren. De door Hetzer gebezigde waterdichte kleefstof wordt er in kouden toestand opgebracht. Gedurende den tijd tusschen het opbrengen der kleefstof en het samenpersen der stukken hout, worden de bestreken vlakken week, zoodat zij zich gemakkelijker laten ineenpersen. Hierbij dringen de harde jaarringen van het eene vlak in de er op liggende zachte deelen van het andere.

Architect: A. GESSNER.

GROEP HUURHUIZEN TE CHARLOTTENBURG.

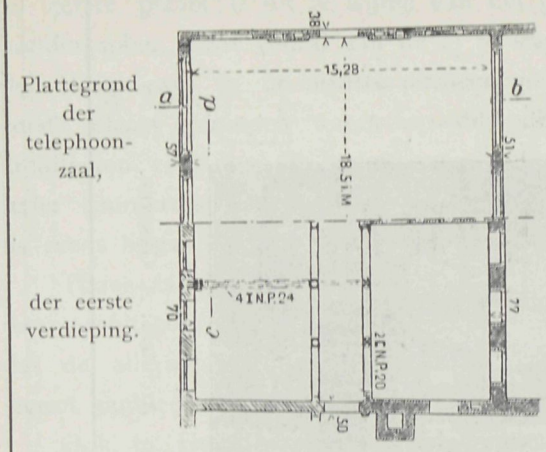

FIG. 1.

GEDEELTELIJKE PLATTEGROND VAN HET POSTKANTOOR TE TRIER.

Dit is de voornaamste en kenmerkende eigenschap van deze nieuwe methode.

Deze innige verbinding verkrijgt een zoo hoogen graad van vastheid, dat breuk — gelijk door proefnemingen is geconstateerd — nimmer in de lijmvoegen plaats heeft, doch altijd daarnaast. Het is zelfs niet mogelijk, zooals bij meubelmakerslijmwerk, de vlakken, wanneer de kleefstof hard geworden is, glad van elkaar te scheiden; wanneer dit, met aanwending van buitengewone krachtmiddelen, wordt beproefd, scheuren steeds uit beide stukken groote of kleinere houtspanen af. De vastheid der kleefstof is dus grooter dan die van het hout. Op dit door de practijk geleverd bewijs berust de onverschuifbaarheid der opeengelijmde vlakken, zoowel bij groote belasting van vrijliggende constructie-deelen als ook bij het aanhouden van gebogen of gebroken vormen. Uit economisch oogpunt veroorlooft het samenstellen van groote overkappingen uit kleine stukken hout een beter partijtrekken van de bosschen, daar het, zooals men weet, steeds moeilijker wordt, hout in groote afmetingen te krijgen. Nadat Hetzer eerst bijna tien jaren lang naar een vast plan tal van proefnemingen gedaan en zich aldus van de soliditeit zijner methode overtuigd had, heeft hij tot nu toe ongeveer 65 daken van deze soort gebouwd, tot op een spanwijdte van 43 M. zonder midden-ondersteuning, en dat zoowel voor particuliere als voor stedelijke gebouwen, zoodat reeds heel wat ervaring er mee is verkregen. In het hiervolgende moge een uitgevoerd werk van dezen aard als voorbeeld dienen om de uitmuntende hoedanigheden van een Hetzer-dak in het licht te stellen.

De groote telephoonzaal in het postkantoor te Trier bood tijdens de verbouwing en vergrooting van dit gebouw gelegenheid, zulk een dak met andere constructies te doen mededingen. Het is een der eerste rijksgebouwen in Duitschland, die een Hetzer-dak hebben gekregen. Het werd aangebracht boven een deel van den rechtervleugel, waarin de telephoonzaal zou komen. Voordien was de eene helft daarvan een gebouw van twee verdiepingen, ongeveer 30 jaar geleden uit tufsteen met een verblendlaag van zandsteen opgetrokken; de andere helft moest nieuw gebouwd, en daarna op het geheel nog een derde en vierde verdieping gezet worden (zie fig. 2 en 3); op de laatste zou de telephoonzaal komen, 15.28 M. breed en in het midden 18.50 M. lang, en op de derde de bijbehoorende omschakelkamer voor de kabels. Daar op die beide nieuwe verdiepingen ten gevolge van de zware kabels en de telephoonkasten een nuttige belasting voor elk van 750 K.G./M². kan optreden, werd dus voor de zich er onder bevindende vensterpenanten een draagvermogen van rond 10 K.G./cM². gevorderd; voor het oude metselwerk kon echter slechts op 5 K.G./cM². gerekend worden.

Om nu niet den geheelen ondermuur te moeten versterken — wat gelijk zou

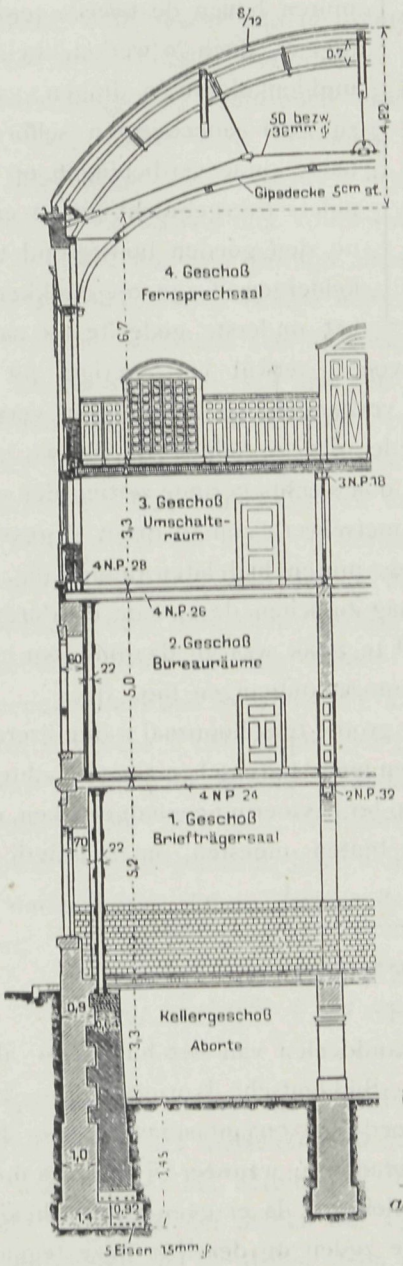

FIG. 2. DOORSNEDE A B.

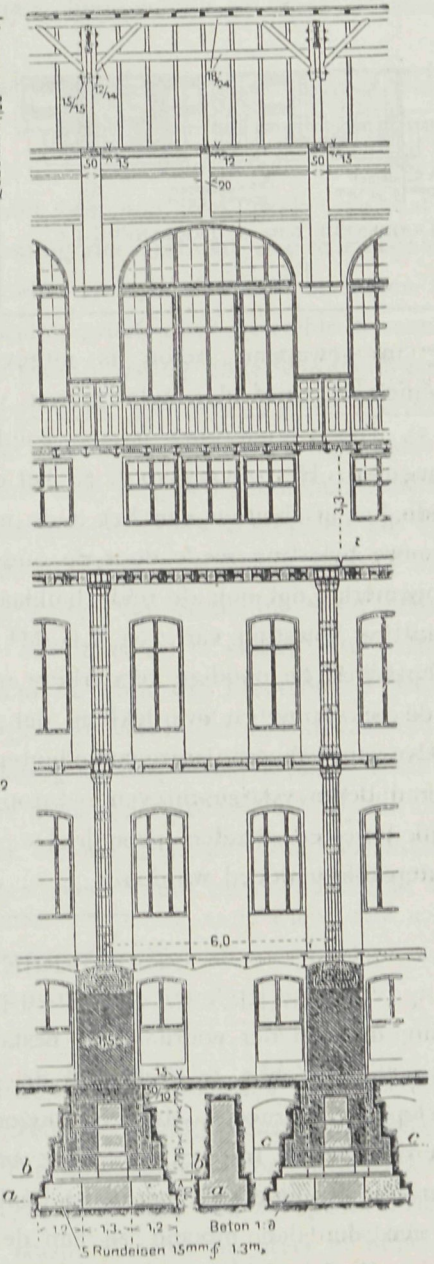

FIG. 3. DOORSNEDE C D.

GEDEELTELIJKE DOORSNEDE VAN HET POSTKANTOOR TE TRIER, MET HETZER-DAK.

FIG. 4.

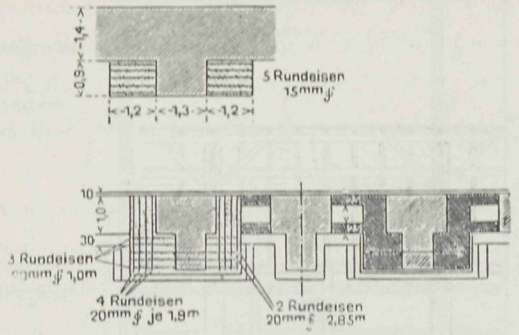

DOORSNEDE B B. DOORSNEDE C C.

FIG. 5.

gestaan hebben met totaal afbreken en weer opbouwen — werd de bijkomende belasting opgenomen door een aantal ijzeren balken, die op de oude gevelmuren boven de tweede verdieping liggen (fig. 2), doch in werkelijkheid op de beide middenkolommen dragen; van deze wordt zij door smeedijzeren schoren boven de beide oude verdiepingen op versterkingspijlers overgebracht (fig. 2 en 3), die van uit den goeden bouwgrond tot onder het keldergewelf zijn opgetrokken en waarvan het onderste gedeelte tot aan de tweede versnijding in gewapend beton is uitgevoerd, terwijl het overige, uit klinkers in cement gemetseld, met de oude muren verbonden en meermalen verankerd werd (fig. 4 en 5). Deze versterking is zoo solide, dat zij alleen de nieuwe belasting had kunnen opnemen. Het gevaar voor, zij het ook slechts geringe zetting der versterkingen en daarmede het afscheuren van het oude metselwerk zou te groot geweest zijn, indien men de nieuwe belasting mede door de oude muren had laten dragen (fig. 2). Kortelijk zij nog opgemerkt, dat ook de oude balklaag tusschen de tweede en derde verdieping voor een nuttige belasting van 750 K.G./M² te zwak was en daarom door het inbrengen van tusschenbalken de noodige versterking moest ontvangen (fig. 3).

Voor de bekapping en overdekking der groote telephoonzaal waren ijzeren, ongeveer tot op de halve vensterhoogte neergaande binten met daartusschen aangebrachte zolderingen van gewapend beton voorgeschreven, waarop ter bevloering cement-estriken, een kurklaag en ruberoid moesten worden gelegd. De binten moesten, om brandvrij te zijn, met Rabitz-pleisterwerk omkleed worden. *(Slot volgt.)*

BRANDVRIJE TRAPPEN.

De trap, die een der voornaamste bestanddeelen van het huis is — aldus schreef de bouwinspecteur Wendt, te Berlijn, in de »Süddeutsche Bauzeitung« — behoort zoodanig te zijn geconstrueerd, dat zij zoogoed als onaantastbaar is voor het vuur. In woonhuizen zijn houten trappen voldoende brandvrij, wanneer zij tusschen muren worden geplaatst en aan de onderzijde beriet en bepleisterd. Is er geen gelegenheid ze tusschen muren te plaatsen, dan moeten zij aan de zijden op dezelfde wijze tegen den rechtstreekschen invloed van het vuur beschermd worden. Zulke trappen zijn beter dan de z.g. onbrandbare ijzeren trappen; deze toch verliezen, gelijk alle onbeschermde ijzerconstructies, bij verhitting spoedig hun draagvermogen.

Bij een brand te Baltimore in 1904 zijn noch plaatijzeren trappen met leisteenen dektreden, noch gegoten ijzeren trappen met marmerbekleeding tegen het vuur bestand gebleken. Alleen wanneer zulke trappen van onderen en op zijde door Rabitz-bepleistering of iets dergelijks beschut zijn, bieden zij beter weerstand aan het vuur.

Ook vrijdragende trappen van natuursteen — graniet en zandsteen — zijn niet zonder bedenking. Bij proefnemingen sprongen granieten traptreden, na een half uur aan een maximum-temperatuur van circa 1300° C. blootgesteld te zijn geweest, finaal stuk. Even ongunstig liep het af met vrijdragende traptreden van zandsteen. Door er een beschutting van Rabitz-pleisterwerk onder aan te brengen, kunnen ook zij tegen de aanvallen van het vuur meer bestand gemaakt worden.

Een proefneming met traptreden van kunststeen gaf daarentegen alle reden tot tevredenheid. Deze proef werd genomen door het Koninklijk Proefstation te Gross-Lichterfelde. Een trap van kunststeen werd blootgesteld aan een temperatuur van ongeveer 1000° C. en daarna met koud water bespoten. Het bleek toen, dat er slechts tot ongeveer 1 cM. diepte een geringe afneming der vastheid viel te constateeren.

Schrijver bespreekt voorts eenige beproefde systemen van kunststeenen trappen, en maakt nog melding van een zeer interessante proef, door hetzelfde bureau genomen. Eerst werd de kunststeenen trap aan een proefbelasting onderworpen, waarbij de last tot een gewicht van 37.740 K.G. werd opgevoerd. Vervolgens werd dezelfde trap aan de brandproef onderworpen, zoodanig, dat de hitte zooveel mogelijk onder de treden werd geconcentreerd. Het vuur werd een uur lang in gloed gehouden, daarna gebluscht, waarbij de volle straal der spuit op korten afstand op de onderzijde der treden werd gericht. Na afloop der proef kon men in de bovenste drie treden hier en daar een fijn, verticaal loopend berstje opmerken; andere sporen van vernieling of verandering werden niet waargenomen. Door er met hamer en beitel op te slaan, werd vastgesteld, dat het kunststeenmateriaal aan de zijde, die aan de vlam was blootgesteld geweest, na de blussching tot ongeveer 1 cM. diepte een geringe vermindering van vastheid vertoonde; overigens was er niet de minste verandering te bespeuren, niettegenstaande de hitte meer dan 1000° C. had bedragen. Wanneer aldus geconstrueerde trappen van kunststeen niet vrijdragend worden gemaakt, doch ook aan het vrije einde door vuurvast ommantelde liggers zijn ondersteund, zijn ze volgens den heer Wendt onvoorwaardelijk vuurvast en onvernielbaar.

DE NADEELEN VAN GEBREKKIG METSELWERK.

Onder dezen titel richtte de „Deutsche Techniker-Zeitung" een waarschuwing tot de metselaars, om bij het metselen toch steeds de noodige voorzorgsmaatregelen in acht te nemen. Vaak wordt het natten der steenen verzuimd of op onvoldoende wijze verricht. En het behoorlijk nat maken der steenen is toch van zoo groot belang voor de stevigheid van een muur. De droge steen slurpt, doordat hij meer of minder poreus is, begeerig het water uit de kalk op, waardoor deze haar bindende kracht verliest. Er blijft dan een murwe, gemakkelijk te verbrokkelen specie over, die nooit goed hard wordt. Zoo is het op warme dagen geheel en al nutteloos, een grooten stapel steenen slechts oppervlakkig te bespuiten, zooals vaak gedaan wordt, want het weinigje water, dat er op komt, is onder de heete zonnestralen spoedig weder verdampt. Op zulke dagen moeten de steenen, onmiddellijk voordat zij verwerkt worden, bijzonder goed nat gemaakt worden.

Evenzoo is het een groote fout, als de steenen niet zat genoeg in de specie worden gelegd. Deze moet, wanneer de steen in het mortelbed krachtig wordt aangedrukt, uit de streksche en stootvoegen puilen. De stootvoegen worden echter meestal ontoereikend of in het geheel niet met kalk gevuld. Bij onvoldoende kalkspreiding lijdt de onderlinge samenhang der steenen en dientengevolge ook de stevigheid van den muur

Bij den bouw van schoorsteenen moeten de stootvoegen inzonderheid zeer dicht gemaakt worden, daar anders de verbrandingsgassen in den vorm van een teerachtigen neerslag langs de buitenzijde van den schoorsteen afloopen. Het is dan niet maar genoeg, klinkers te gebruiken, die slechts weinig doorlatingsvermogen hebben, maar zij moeten ook met zorg gelegd en gevoegd worden. Bij een gebrekkig uitgevoerden schoorsteen is het doorslaan van roet en damp moeilijk te vermijden.

Dezelfde zorg moet men ook aan ventilatie- en verwarmingskanalen wijden. Deze moeten van binnen zoo effen mogelijk zijn, opdat de gassen er onbelemmerd door kunnen stroomen. Daarom moeten de steenen, die voor zulke kanalen gebruikt worden, aan de zijde, die binnenin komt, goed vlak zijn, zuiver op den draad gemetseld en niet meer dan platvol gevoegd worden. Dit wordt echter vooral dan verzuimd, wanneer klinkers en achterwerkers te gelijk aan zulke kanalen verwerkt worden. Gewoonlijk is de achterwerker eenige millimeters langer en breeder dan de hardgebakken klinker. Wanneer men nu de buitenlagen op den draad gaat aanhouden, is het gevolg, dat aan de binnenzijde van het kanaal de lagen ongelijk worden, waardoor de gassen in hun loop worden gestuit en in de oneffenheden het stof zich veel gemakkelijker vastzet, dan op een vlakken wand het geval zou zijn.

DE CRISIS EN DE PARTICULIERE ARCHITECTEN.

De vier bouwkundige vereenigingen, t. w. de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, het Genootschap »Architectura et Amicitia«, beide te Amsterdam, de vereeniging »Bouwkunst en Vriendschap« te Rotterdam en de Bond van Ned. Architecten hebben zich opnieuw tot de Ministers gewend met een adres, waarin zij verzoeken — nu ook met het oog op de huidige crisis en de belangen der particuliere architecten en hun personeel — om eenige der openbare werken, waarvan plan bestaat, die door de Rijksbouwbureau's te doen uitvoeren, in opdracht te geven aan particuliere architecten, opdat niet al het werk zich in de Rijksbouwbureau's ophoopt, in verband waarmede op de thans ingediende begrooting voor 1915 uitbreiding van het corps ambtenaren wordt voorgesteld.

Reeds in Juni 1912 hebben de genoemde vereenigingen de wenschelijkheid betoogd, dat door de Overheid voor de belangrijke bouwwerken (gelijk in het buitenland meer en meer regel wordt) gebruik worde gemaakt van de kennis en het talent der ervaren particuliere bouwmeesters, die bij de weinige werkelijk monumentale bouwwerken in ons land, niet in de gelegenheid worden gesteld hun kunnen in die mate te ontplooien, als nuttig en noodig is voor de verheffing der architectuur, een kunst, die in waarheid de uitdrukking is van het gemeenschapsleven. Zij verzoeken daarom thans te meer en met ernst, een zoodanige beslissing te willen nemen, dat de particuliere architecten — en met hen hun personeel — deel kunnen hebben in de belangrijke bouwwerken, die van Regeeringswege tot stand komen.

ONTWERP VOOR TWEE WOONHUIZEN IN DE VEERSTRAAT TE AMSTERDAM

DOOR ANT. PET, TE UTRECHT.

Schaal 1 à 200.

VOORGEVELS.

ACHTERGEVELS.

KAMERWANDEN.

Schaal 1 à 150.

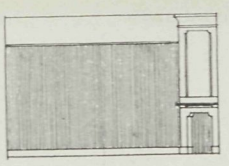

WAND A.

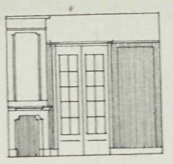

WAND B.

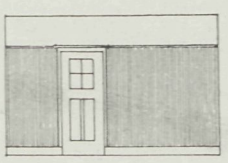

WAND C.

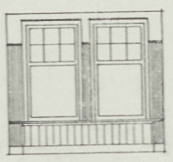

WAND D.

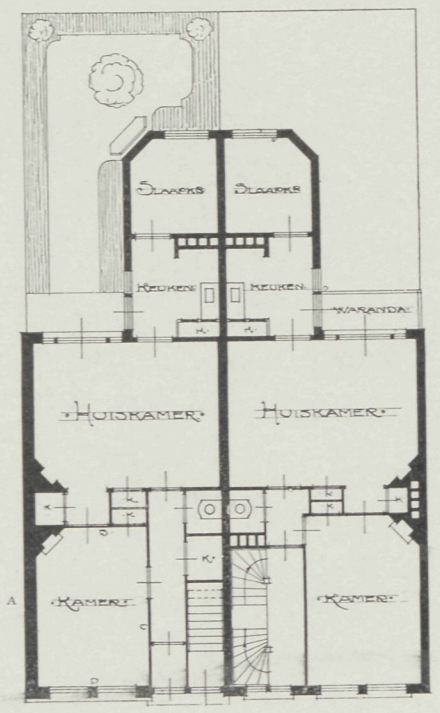

PLAN.

BEGANE GROND. VERDIEPING.

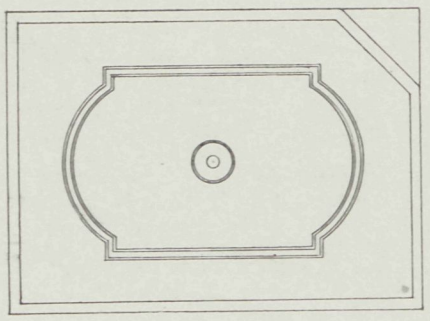

PLAFOND 1 à 75.

VADEMECUM
DER BOUWVAKKEN.

ADRES REDACTIE EN ADMINISTRATIE
ST. JANSTRAAT 40 • TEL. N. 10556 • AMSTERDAM.

Bij de Plaat.

ONTWERP VOOR EEN LANDHUISJE.

Hoewel op bijgaande plaat de indeeling voldoende is aangegeven, moge het volgende nog ter toelichting dienen.

De voor dit betrekkelijk kleine landhuis nogal ruime hal is niet alleen bestemd om toegang te verleenen tot de vertrekken en de trap naar de verdieping, maar ook om in den zomer als aangenaam zitje dienst te doen, vooral, wijl de achtergevel op het noorden is gedacht en het dan in de hal betrekkelijk koel zal zijn.

De bedoeling is, de ruime garderobe en den toegang tot de keuken door een gordijn af te sluiten.

De slaapkamers zijn alle onder de bekapping gelegen, echter zoodanig afgetimmerd, dat dit niet hinderlijk is in 't gebruik.

Op de vliering is nog een zeer goed bruikbaar dienstbodenkamertje en voldoende zolderruimte voor berging beschikbaar.

Door omstandigheden kon nog niet tot de uitvoering worden overgegaan.

A. Th. Blom, Enschede.

VERBOUWINGSPLAN VOOR EEN NOORD-BRABANTSCHE BOERDERIJ,
DOOR A. Graafland, te Berlicum (N.-Br.).

Iemand, die nog nooit in Brabant geweest is, kan zich niet voorstellen, welk een bekoring er van een Brabantsche boerderij uitgaat. De penteekening, die zulk een boerderij in haar ouden toestand weergeeft, geeft er eenig denkbeeld van. Met haar typisch stroodak past zij zich geheel aan bij de omgeving. De nieuwe toestand is dan ook, op enkele geringe veranderingen na, hetzelfde gebleven.

Maar hoe aardig het er van buiten ook uitziet, van binnen was het een ware

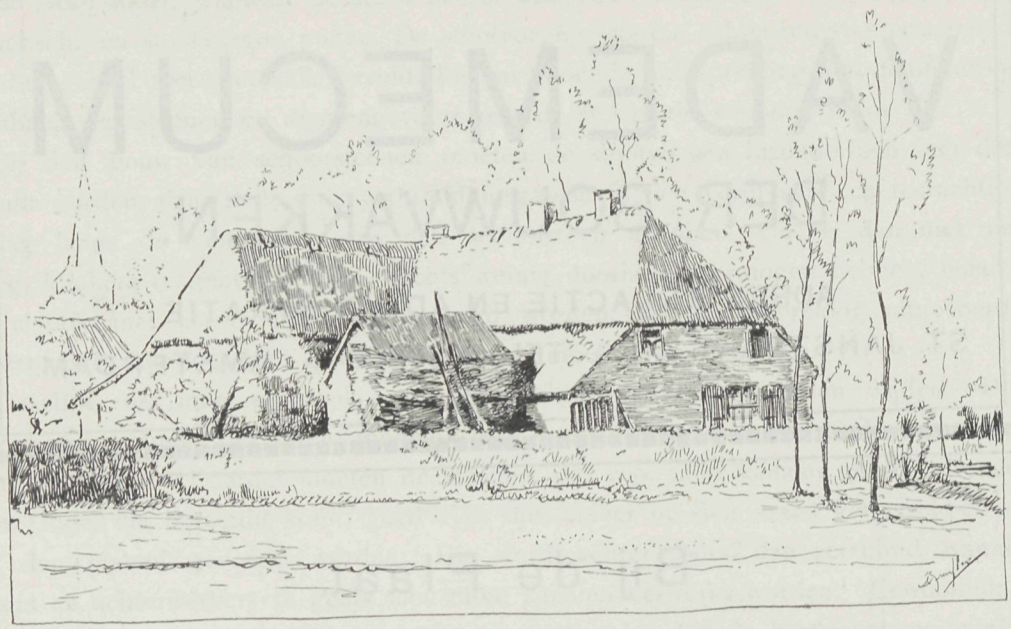

DE BOERDERIJ VÓÓR DE VERBOUWING.

rommelboel. Er is nu getracht, den uiterlijken vorm zooveel mogelijk te bewaren en het inwendige zooveel als kon naar de laatste eischen te verbouwen. De plannen geven een en ander duidelijk weer.

Op den zolder zijn nog een paar slaapkamers ondergebracht. Zoowel in woonhuis als in stal is voor voldoende licht en lucht zorg gedragen.

EEN NIEUW KAPSYSTEEM.

(Slot.)

Ter onderhandsche inschrijving werden twee gewapend-betonfirma's en de firma Otto Hetzer uitgenoodigd. Van een gewone houten bekapping kon geen sprake zijn, aangezien de afstand tusschen de pijlers, en derhalve ook tusschen de binten, meer dan 6 M. bedragende, te groot was om met de gebruikelijke houtzwaarten te kunnen volstaan. Meer binten aan te brengen zou ernstige moeilijkheden en hoogere kosten veroorzaakt hebben, wijl deze dan boven de groote zaalvensters op bijzondere wijze moesten worden ondervangen. De voorwaarden voor deze aanbesteding waren zoo algemeen mogelijk gesteld, ten einde den mededingers de vrije hand te laten en verschillende voorstellen te ontvangen. Toch werd, ter verkrijging van gelijkmatigheid in warmte en koude, alsmede ter beveiliging tegen brand, een plafond in Monier-, gips- of Rabitzwerk voorgeschreven, op voldoenden afstand van het dak om den toegang tot dit laatste voor het doen van herstellingen mogelijk te maken.

De aanbesteding had den volgenden uitslag. Een ijzeren overkapping met houten sparren en beschieting kwam, zonder het plafond, op rond *f* 3900; een dak in gewapend beton op rond *f* 5000, en een Hetzer-dak op rond *f* 2200. Bij het eerste zou een

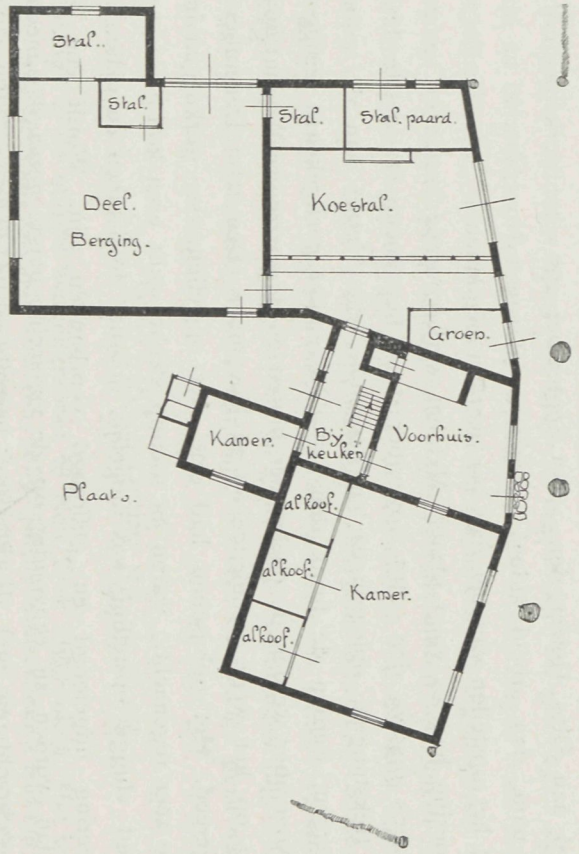

OUDE TOESTAND.

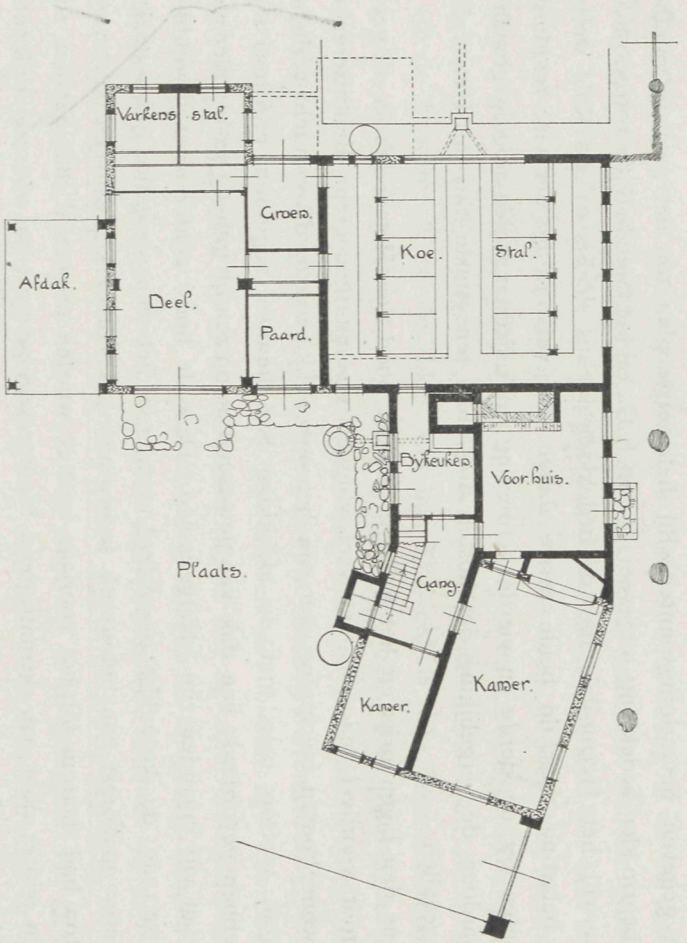

NIEUWE TOESTAND.

VERBOUWINGSPLAN VOOR EEN NOORD-BRABANTSCHE BOERDERIJ, DOOR A. GRAAFLAND, TE BERLICUM (N.B.).

Engelsch of Polonceau-gebint, bij het laatste een vlak gewelfde dakvorm met omloopenden sprong het voordeeligst geweest zijn. Bij een ijzeren overkapping zou het verlangde plafond aan de onderste gording, bij een dak van gewapend beton aan den sprongband kunnen worden opgehangen; bij het Hetzer-dak waren de gordingen en binten hiervoor de gegeven bevestigingspunten. Bij het eerste plan zou het gewicht van het dak met inbegrip der bedekking ongeveer 35.000 K.G., bij het tweede bijna 100.000 K.G. bedragen, terwijl het Hetzer-dak met de bedekking incluis slechts 21.000 K.G. weegt. Die hooge belasting door de beide eerste daken zou versterking der vier middelste vensterpenanten op de derde en vierde verdieping door ijzeren stijlen noodig gemaakt hebben, waardoor de vergelijking der kosten nog meer ten gunste van het Hetzer-dak zou zijn uitgevallen.

Benevens den lagen prijs en het geringe gewicht bood een Hetzer-dak in dit geval nog een groot voordeel, n.l. dat het veel vlugger was uit te voeren. Een ijzeren of ook een gewone houten bekapping zou van het oogenblik, waarop de opdracht verleend werd, tot dat, waarop men met de afdekking had kunnen beginnen, minstens vier maanden hebben gevorderd; een dak van gewapend beton zou bij gunstig weêr zeker niet in minder dan vijf maanden zijn klaargekomen. Daar de bouw echter eerst in midden November tot aan de kroonlijst gevorderd was, zou het een waagstuk geweest zijn, met den winter op komst aan betonwerk te beginnen; de uitvoering van een dak in gewapend beton had daarom tot het voorjaar moeten worden uitgesteld, het gebouw zou den geheelen winter door aan de nattigheid blootgesteld geweest en waarschijnlijk eerst in het midden van den volgenden zomer onder dak gekomen zijn. Wat de brandvrijheid betreft, is een Hetzer-dak niet gevaarlijker dan andere houten bekappingen, daar het van binnen door het Rabitz- of gipsplafond, van buiten door de als vuurvrij toegelaten Duresco-bedekking (een vervanging van ruberoid) beschermd is. Om deze redenen werd aan Otto Hetzer den 17den September 1909 het werk gegund, waarbij hij op zich nam, den arbeid aldus te regelen, dat van 1 November af na oproeping terstond met het opstellen van het dak kon worden begonnen.

De uitvoering had als volgt plaats. Met het werk voor de binten en sparren werd volgens Hetzer's opgave den 1sten November 1909 begonnen. De laatste détailteekeningen van trekstangen, opleggingen en dergelijke, die Hetzer aan de bouwdirectie moest overleggen, werden de firma den 13den November goedgekeurd teruggezonden. Den 19den November werden de deelen der binten en de sparren te Weimar opgeladen, de aflevering op het werk geschiedde op 23 November. Den 1sten December was de bekapping gereed. Het ophijschen had drie, het opstellen vier werkdagen in beslag genomen, die zeer regenachtig waren en waarop slechts acht uren kon gewerkt worden. Die verbazend vlugge opstelling was mogelijk, doordat de planken en platen altijd in groote sorteering uitgeloogd en gedroogd voorhanden zijn. Wordt een opdracht ontvangen, dan worden zij eenvoudig op de vereischte lengte gezaagd, aaneengelegd, in de pers gebracht en met de kleefstof bestreken. In de pers zelf ligt het hout slechts 24 uren; dan is het voor de verzending gereed. Gedurende de drie weken vóór Kerstfeest, waarin het dak gedekt werd, hebben de aaneengelijmde sparren en gebinten ook in dit opzicht de proef doorstaan, dat geen nattigheid de verbinding kon

losweeken; want het regende gedurende dien tijd onophoudelijk, zonder dat er iets aan het hout veranderde.

Zeer leerzaam is, dat Hetzer ook van zijn verbonden houten bintbalken, die op trek- en drukvastheid werden onderzocht, na langdurige proefnemingen de volwandige I-vorm, die voor ijzeren balken bijna uitsluitend in zwang is en de materiaalvastheid het best tot haar recht doet komen, bevonden heeft de statisch gunstigste te zijn. Het Hetzer-dak te Trier is gemaakt van dennenhout, dat zich het best laat buigen en het meest noestvrij is, en wordt gevormd uit twee midden en twee strijkbinten in I-vorm bij 6.40 M. afstand van hart op hart (zie fig. 2 en 3, blz. 165). Bij de eerste bedraagt de balkhoogte 70, bij de laatste 50 cM., terwijl bij beide doorsneden de breedte der flens 16, de hoogte 12 en de dikte van het lijf 6 cM. is. De flenzen bestaan elk uit vier 3 cM. dikke, het lijf uit $18^1/_2$, resp. 10, elk $2^1/_2$ cM. dikke planklagen. De doorsnede der middenbinten bedraagt derhalve 660, die der strijkbinten 540 cM^2.; de eerste zouden dus overeenkomen met twee gewone houten binten van 15 × 22, de laatste met zulke van 15 × 18 cM. De ondereinden der binten zijn voorzien van ijzeren schoenen en rusten op gegoten ijzeren platen (zie fig. 2). De strijkbinten zouden niet noodig geweest zijn, want men had de gordingen in de gevels kunnen laten rusten; daar deze echter ten deele op onderslagbalken staan, mochten zij door het dak niet meer belast worden; slechts om deze reden zijn strijkbinten geplaatst.

De binten zijn naar een straal van ongeveer 9 M. gebogen. De I-vormige doorsnede is aan de nok, en bovendien nog achtmaal door dwarsstukken en ijzeren beugels versterkt (fig. 2). Opmerkelijk is de ondersteuning der nok en van de beide gordingen, welker ligging geheel onafhankelijk is van het verband van het bint, daar immers het I-profiel een buigingsvaste doorsnede vormt: twee korte stijlen zijn meermalen met bouten aan de binten bevestigd en nemen aan weerszijden een schoor op, die er met de gebruikelijke schuine borst en tand is ingewerkt. De gordingen zijn verkeept op de 8 × 12 cM. dikke, gebogen sparren, die uit 6 planklagen van elk 2 cM. dikte aaneengelijmd zijn; deze sparren komen bij de nok koud tegen elkaar en hebben ter weerszijden een ontwikkelde lengte van 20.20 M. De binten werden in twee gedeelten op het werk geleverd, en wel zoo, dat de bovenflens van de eene binthelft ongeveer 3 M. over de nok heen stak: op den vloer der zaal werden de beide binthelften in elkaar gezet, onder de pers aaneengelijmd en overeind gezet. Het plafond werd in draadgips uitgevoerd en aan de binten en gordingen opgehangen (fig. 2).

Dit practisch voorbeeld bewijst duidelijk, hoevele voordeelen deze nieuwe methode van houtbewerking aanbiedt.

EEN WOLKENKRABBER NA 25 JAAR.

Onlangs is de oudste wolkenkrabber te New-York afgebroken. Het was een gebouw van tien verdiepingen, en dateerde van 1889. Juist een kwart eeuw had het dienst gedaan. Natuurlijk interesseerden alle architecten zich levendig voor de conditie der onderdeelen, hetgeen bij de afbraak eerst goed voor den dag kan komen. Men kon echter tevreden zijn. Niets van het materiaal was noemenswaardig afgesleten of vergaan. Integendeel, ware het niet, dat men op die plek grond een nog hooger gebouw had willen zetten, dan had het er nog eeuwen kunnen blijven staan.

HET ROESTEN VAN IJZER IN BETON.

Door C. P. VAN HOEK

(Auteursrecht voorbehouden.)

I.

Een der grootste vraagstukken van den tegenwoordigen tijd is het gedrag van ijzer in beton. Ter verkrijging van een grootere vastheid wordt het beton n.l. in veel gevallen gewapend met ijzeren staven e. d. Die grootere vastheid is slechts van tijdelijken aard, als het ijzer niet duurzaam roestvrij blijft. Omtrent dit laatste verkeerde men langen tijd in groote onzekerheid. Sedert evenwel een aantal betonconstructies zijn gesloopt en men over een rijpe ervaring en de uitkomsten van talrijke proefnemingen beschikt, is deze onzekerheid vrijwel geheel weggenomen.

In het algemeen kunnen de geconstateerde feiten aldus worden samengevat: Wanneer geen electrische stroomen op het gewapend beton inwerken, blijft het ijzer gedurende onbepaalden tijd volkomen roestvrij. Reeds geroest ijzer wordt onder die omstandigheden door het omringende beton zelfs geheel ontroest. Enkele voorbeelden mogen een en ander nader aantoonen.

Ankerbouten van een gashouder te Hamburg, welke in 1852 gebouwd was, bleken in 1908, na verwijdering van het omringende cement, nog totaal roestvrij te zijn.

In 1901 werd een gewapend-betonconstructie van de in 1883 aangelegde waterleiding te Grenoble gesloopt, en was de ijzeren bewapening nog volkomen blank. Hetzelfde werd ook in 1903 waargenomen bij een in 1892 vervaardigde constructie van een kanaal te St. Johann.

Dit gold echter ijzer, dat vermoedelijk vooraf roestvrij was gemaakt, aangezien men dit vroeger voor beslist noodzakelijk hield. Op de tentoonstelling te Neurenberg in 1905 bezigde evenwel de firma Dyckerhoff & Widdmann — wijl het een tijdelijk bouwwerk betrof — geroest ijzer voor de bewapening. Na de sloopingontdekte men tot ieders verbazing, dat het roest geheel verdwenen was. Al dient dit geen aanleiding te geven, steeds geroest ijzer voor bewapening te gebruiken, het doet toch zien, dat de ontroesting niet zorgvuldig behoeft plaats te vinden, en de bewapening in geen geval van een zoogenaamde beschuttende verflaag dient voorzien te worden. Dit laatste vond o. a. toepassing bij de in 1896 gebouwde »Gillinder Building« te New York. Het ijzeren geraamte van dit gebouw was n.l. eerst geschilderd en daarna met een $2^1/_2$ cM. dikke betonlaag omhuld. In 1910 moest dit gebouw worden afgebroken, om plaats te maken voor de »Bankers Trust Building«. Er bleek toen, dat de verflaag totaal verteerd was, terwijl het ijzerwerk op enkele, zelfs cardinale punten groote roestvlekken vertoonde. Het verteren der verflaag was ongetwijfeld te wijten aan de alkaliën van het cement, de roestvlekken waren vermoedelijk door electrolyse ontstaan.

Talrijke malen heeft men geconstateerd, dat gewapend-betonconstructies scheurden en afbrokkelden, terwijl de bewapening zeer ernstig geroest was. Alhoewel de oorzaken hiervan dikwijls moeilijk waren vast te stellen, bleek toch meermalen, dat dit het gevolg was van electrolyse. Het is dus van het hoogste belang, de omstandigheden te leeren kennen, waaronder de bewapening van het beton kan verkeeren.

De roestwerende werking van het beton wordt veroorzaakt door de alkaliteit van het cement. Volgens de „United States Government Specifications for Portland Cement" bestaat normaal portlandcement uit:

Siliciumdioxyde	19—25 %
Aluminiumoxyde.	5— 9 „
IJzeroxyde	2— 4 „
Kalk	60—64 „
Magnesiumoxyde	1— 4 „
Zwaveligzuuranhydride . . .	1—1.75 „
Gloeiverlies	0.5— 3 „
Onoplosbaar residu	0.1— 1 „

Meermalen is ook kalium- en natriumoxyde in portlandcement aangetroffen. De kalk is slechts voor 2,7 tot 13,8 % in vrijen toestand aanwezig. De ongebonden kalk en het eventueel aanwezige natrium- en kaliumoxyde leveren met het mengwater een alkalische oplossing. Uit de proeven van Heyn en Bauer [1]) bleek o. m., dat een oplossing van 0.67 G. calciumhydroxyde (kalk) per L. water voldoende sterk was, om het roesten volkomen tegen te gaan. Ongetwijfeld bevat het beton een minstens even sterke oplossing van calciumhydroxyde, zoodat de bewapening daardoor tegen het roesten beveiligd is. Het kan evenwel voorkomen, dat sommige gedeelten van het ijzer niet in directe aanraking zijn met het cement, n.l. bij aanwezigheid van holten, zandkluiten, e.d. Deze gedeelten zijn dan niet door de alkaliën tegen het roesten beschut. Verschillende omstandigheden kunnen er echter het hunne toe bijdragen, dat dergelijke gedeelten toch roestvrij blijven. Ten eerste is het ijzer in beton uiterst weinig aan temperatuurswisselingen onderhevig, daar het beton een zeer slechte warmtegeleider is. Voor eenige aan het roesten bevorderlijke temperatuursverhooging bestaat dus weinig gevaar. Verder worden alle zuren in regenwater, enz., en het koolzuur uit de lucht door de alkaliën uit het cement gebonden, en kunnen dus niet tot het ijzer doordringen. Weliswaar blijft de mogelijkheid bestaan, dat lucht en water op het onbedekte ijzer inwerken, doch de kans voor de afzetting van condensatie-water is door de vrij constante temperaturen niet groot, zoodat slechts sprake kan zijn van water, hetwelk in vloeibaren toestand door het beton is afgescheiden. Dit bevat alkaliën in oplossing en veroorzaakt dus geen roestvorming. Hierop is de doorlaatbaarheid van het beton voor lucht van geen noemenswaardigen invloed. De meening van Hinrichsen [2]), dat het ijzer alleen dàn tegen roesting beschut is, als de toetreding der lucht door het beton verhinderd wordt, kan men dus als foutief aanmerken.

Van de roestwerende werking van beton maakt men in den laatsten tijd een zeer nuttig gebruik. Bouwconstructies, pijpleidingen enz. worden thans — vooral in Amerika en ook in Duitschland — dikwijls omhuld met beton. Daar dit niet alleen het ijzer tegen roesten beschermt, doch tevens in aanzienlijke mate bevorderlijk is aan de sterkte der constructies, zoo kan het betreffende ijzerwerk belangrijk lichter genomen worden.

(Wordt vervolgd)

[1]) Ueber den Angriff des Eisens durch Wasser und wässerige Lösungen; Mitt. Materialprüfungsamt 1908, pag. 94.

[2]) Zur Kenntnis des Einflusses von Koksasche auf den Rostangriff von Eisen; Mitt. Materialprüfungsamt 1907, pag. 324.

DE CRISIS EN DE OPZICHTERS EN TEEKENAARS.

De Alg. Ned. Opzichters- en Teekenaarsbond heeft zich eveneens tot de ministers gewend met een adres, waarin de heeren M. Vrijenhoek en C. W. J. de Jongh, respectievelijk waarnemend voorzitter en secretaris van en handelende namens genoemden bond, mede in aanmerking nemende de groote werkloosheid onder de bouwkundige opzichters en teekenaars ten gevolge van den oorlogstoestand, hunne volle sympathie hechten aan het adres der vier bouwkundige vereenigingen betreffende het bevorderen der bouwbedrijvigheid onder de huidige omstandigheden, door eenige der openbare werken, welke de overheid besloot te doen uitvoeren, in opdracht te geven aan particuliere architecten; reden waarom zij met den meesten aandrang verzoeken, een beslissing te willen nemen overeenkomstig het verzoek der genoemde bouwkundige vereenigingen.

„De Bouwwereld" is echter, wat het belang der opzichters en teekenaars betreft, van een andere meening. In de eerste plaats vreest zij, dat de drang in de door de architecten gewenschte richting voor het oogenblik zeer verzwakt zal zijn, nu blijkens de gehouden enquête der bouwkundige vereenigingen de toestand voor de particuliere bouwmeesters geenszins zoo zorgwekkend is als men meende. Dit was een geruststellende verrassing, die aan de Regeering niet onbekend zal gebleven zijn.

Maar dan ook, het aangevoerde belang van het personeel brengt niet mede, de rijkswerken aan particuliere bouwmeesters op te dragen. Immers, als dezen de betrekkingen moeten opzeggen, zullen daarentegen de rijksbureau's in gelijke — en eerder nog in meerdere — mate uitbreiding behoeven. Voor de opzichters en teekenaars blijft het dus vrijwel hetzelfde, wie de werken ontwerpen en uitvoeren. Zelfs wordt voor hen de toestand eer gunstiger, wanneer de rijksbureau's het druk krijgen. Deze werken niet alleen met relatief meer personeel, dat ook profiteert van den langeren tijd van voorbereiding, die een rijkswerk noodzakelijk behoeft, maar de rijksbetrekkingen hebben bovendien het voordeel, dat zij, ook al zijn ze tijdelijk, toch doorgaans meer „vastigheid" bieden dan een particuliere positie. Het is overwegend het belang der particuliere bouwmeesters, dat de vereenigingen in haar adres trachten te bevorderen. Maar — aldus concludeert „De Bouwwereld" — als voor hen de toestand zoo weinig benard is als de enquête leerde, zal er voor de Regeering omgekeerd zeker weinig aanleiding bestaan om, met het oog op de omstandigheden, incidenteel een zoo principieel besluit te nemen als, blijkens de verwijzing naar het adres van 1912, feitelijk wordt verlangd.

NEDERLANDSCHE KLINKERWEGEN.

Het bestuur der Vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten stelt een enquête in, die aller steun verdient; een enquête namelijk naar de hoeveelheid klinkerbestrating in ons land, ook in vergelijking met andere materialen, de kosten van aanleg, onderhoud, duurzaamheid, het oordeel der gebruikers over de eigen kwaliteiten der klinkerwegen, enz.

Dit als voorbereiding van het Vierde Wegencongres, in 1916 te München te houden, waar de klinkerwegen mede een punt van rapporteering en bespreking zullen uitmaken, en waarvan het dus een integreerend Nederlandsch belang is om goed beslagen ten ijs te komen.

Daartoe is een uitvoerige vragenlijst opgesteld, welke aan heeren wegen-technici is toegezonden en op aanvrage aan het Secretariaat te Nijmegen, St. Jorisstraat 28, te verkrijgen is

---

ONTWERP VOOR EEN LANDHUISJE.

DOOR A. TH. BLOM, TE ENSCHEDÉ.

Schaal 1 à 200.

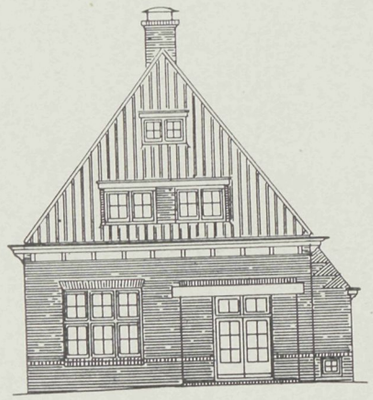

VOORGEVEL.

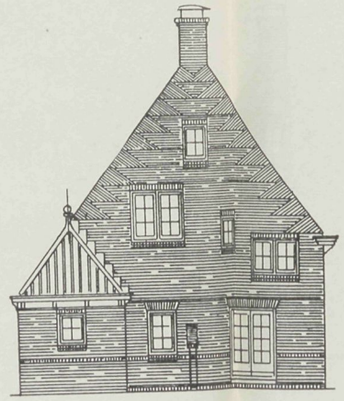

ACHTERGEVEL.

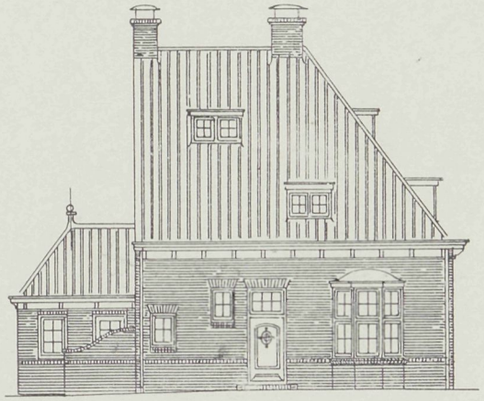

LINKER ZIJGEVEL.

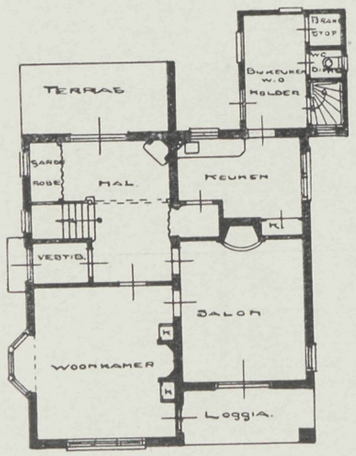

BEGANE GROND.

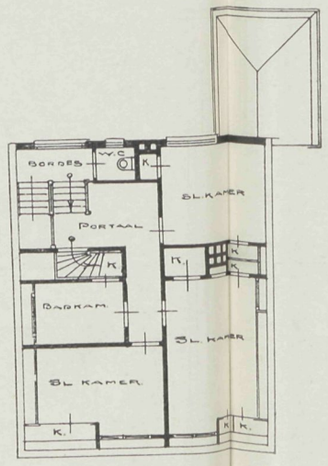

VERDIEPING.

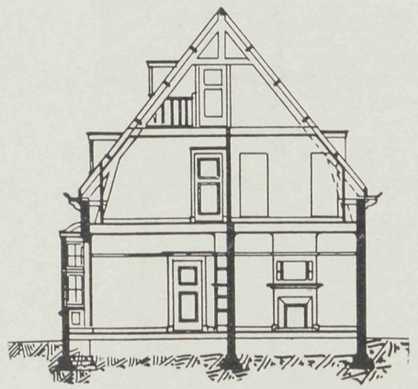

DOORSNEDE.

5 NOVEMBER 1914 No. 23

VADEMECUM
DER BOUWVAKKEN.

ADRES REDACTIE EN ADMINISTRATIE
ST. JANSTRAAT 40 • TEL. N. 10556 • AMSTERDAM.

Bij de Plaat.

ONTWERP VOOR EEN DAKVENSTER,

DOOR B. v. W.

Dakvensters, dienend tot verlichting van zolders of zolderkamers, of tot het scheppen van meerdere ruimte op zolderkamers, kunnen aan den voet van het dak of meer midden op het dak geplaatst worden, al naar gelang de kap voorzien is van een borstwering of niet.

Staat het dakvenster aan den voet, dan kan langs het dakvenster een z.g. verholen goot worden aangebracht (zie fig. 1), die het regenwater, dat tegen het dakvenster aanslaat, naar de goot afvoert. Bij een dakvenster meer middenop staand, ontmoet dit bezwaren, omdat de verholen goot dan te ver onder de pannen doorgevoerd moet worden; dit geeft kans op verzwakking van de doorloopende gordingen, en bij verstopping kan dan gemakkelijk groote lekkage ontstaan. In dit geval geschiedt de aansluiting van dakvenster en dak volgens fig. 2, waarbij het zink door haken (zie ook fig. 3) tegen opwaaien wordt beveiligd en het over de pannen te drijven lood met overhaking aan het zink wordt bevestigd.

Bij het stellen lette men op, dat het dakvenster hoog genoeg boven de pannen komt te staan. Dan kan het lood van den zijkant in een wijde zaagsnede worden doorgetrokken en in verband met het voetlood van den onderdorpel worden gebracht (zie fig. 3). Men voorkomt hierdoor het »omprutsen« van het lood bij den onderdorpel; vaak wordt dit laatste gedaan, maar door 't inkrozen en kop aan kop spijkeren ontstaat veelal lekkage en gaat het strakke van den omloopenden onderdorpel verloren.

De zijkant van het dakvenster kan bekleed worden met zink, op enkel of dubbel schotwerk aangebracht, of men kan het schotwerk in het gezicht laten en de deeltjes langs het dak bewerken als fig. 4 aangeeft, waarbij voor zekerheid desnoods nog zink achter dit schot aangebracht kan worden; in dit geval geschiedt de aansluiting volgens fig. 5.

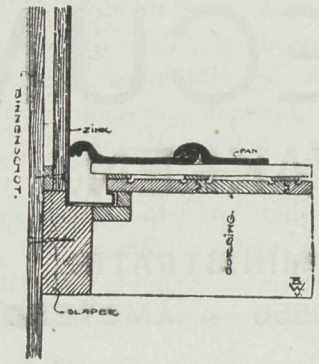

FIG. 1.

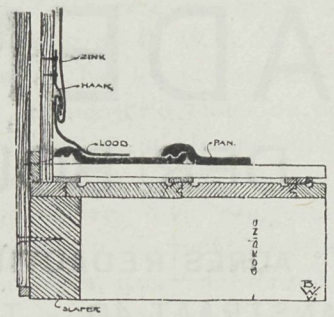

FIG. 2.

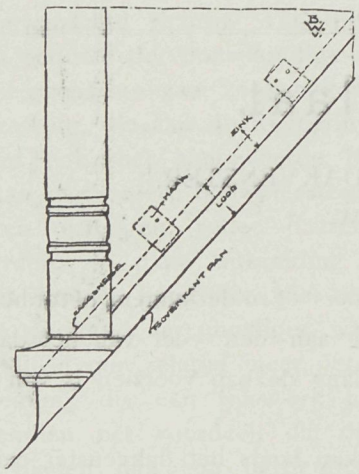

FIG. 3.

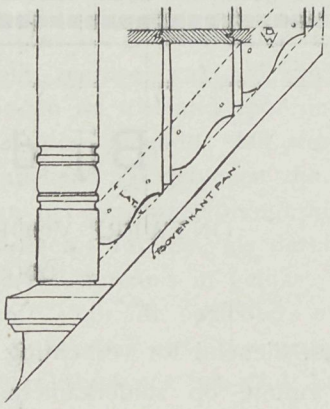

FIG. 4.

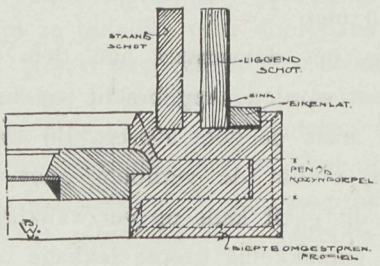

FIG. 6.

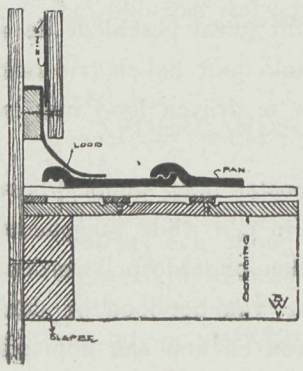

FIG. 5.

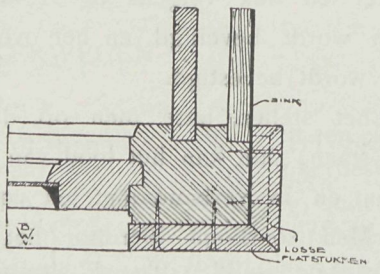

FIG. 7.

DÉTAILS VAN EEN DAKVENSTER, ONTWERP B. v. W.

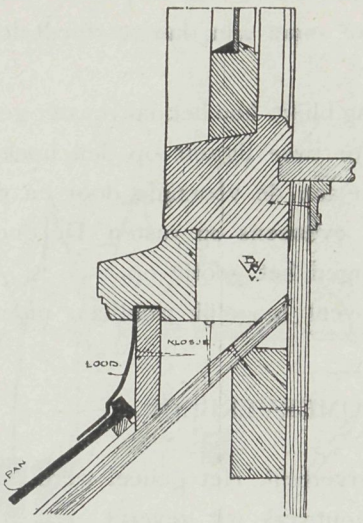

FIG. 8.

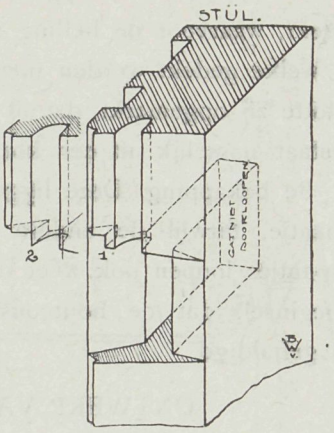

FIG. 10*a*.

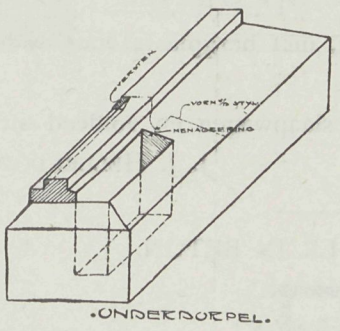

FIG. 9.

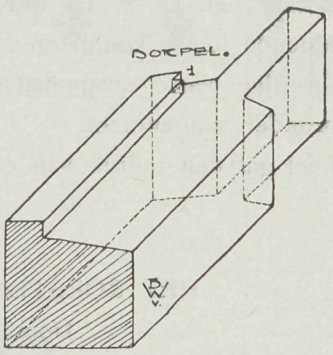

FIG. 10*b*.

De stijlen van het dakvenster kunnen bewerkt worden: massief als fig. 6 aangeeft, waarbij het zink met een latje opgesloten is, of met losse verstekte pilasterstukken als fig. 7. Dit laatste heeft het bezwaar, dat de versteknaden openkrimpen en 't regenwater daar kan indringen.

Fig. 8 geeft de constructie van den onderdorpel aan, waarbij het voetlood met een plankje, sluitend in een sponning, is vastgezet. Sluiten de pannen niet met heelen onder het dakvenster aan, dan worden gedeelten van pannen op een lat gespijkerd, maar moet het lood doorloopen tot op de volgende pan, om 't opwaaien van den regen te voorkomen.

De dakvensters kunnen gesteld worden op klossen, welke op het dakbeschot zijn bevestigd; veelal wordt deze manier gekozen, omdat dan de stijl van het kozijntje op den onderdorpel gesteld kan worden. De verbinding van stijl en onderdorpel geschiedt dan als fig. 9 aangeeft. Bij groote dakvensters is het aan te bevelen, de stijlen te laten doorloopen en deze direct op een gording te plaatsen, waardoor de constructie wordt als in fig. 10 is voorgesteld. Men lette daarbij goed op het kastje 1 in den stijl. Op de manier 2 splintert het hout af.

Wanneer het dakvenster gedekt is met zink, kan dit direct in de achterboeiing tegen de hoofdkap worden opgezet (zie de doorsnede op de plaat); wordt het met pannen gedekt, waarvoor de helling minstens 30° moet zijn, dan geschiedt de aansluiting met killen, welke gedekt worden met zink.

Ten slotte zij opgemerkt, dat uit de teekening blijkt, hoe het dakvenster geconstrueerd is. Het bestaat namelijk uit een kozijn, dat door twee liggers op den hoek verbonden wordt aan de bekapping. Deze liggers schieten aan de voorzijde door en dragen daar het voorspantje, terwijl de andere spantjes er eveneens op rusten. De onderliggertjes van deze spantjes loopen ook weer door en vangen het gootje op.

Het beginsel, dat de houtconstructie zooveel mogelijk zichtbaar moet blijven, is dus hierbij gehuldigd.

ONTWERP VAN EEN ZOMERVERBLIJF.

Dit ontwerp werd gemaakt voor een zomerverblijf. Het geheel werd in miskleurig hardgrauw uitgevoerd, plat volgevoegd en het houtwerk wit geverfd,

De afdekking riet. De zolder werd voor slaapkamers ingericht en zoodanig gemaakt, dat men voldoende logé's kon bergen.

Overal werden vaste slaapplaatsen gemaakt, met bergplaats voor ondergoed enz., in laden daaronder aangebracht.

Het geheel gaf den indruk van een grooten slaapwagen en voldeed uitstekend.

J. J. HELLENDOORN,
Architect.

HET ROESTEN VAN IJZER IN BETON.

Door C. P. VAN HOEK.

(Auteursrecht voorbehouden.)

II. *(Slot).*

Tegenwoordig worden, naast zand, ook nog andere toeslagen gebezigd, zooals bijv. cokes-asch e. d. Volgens onderzoekingen van Hinrichsen [1]) bevat cokes-asch 20 — 42 % zwavel als sulfide-verbindingen. In bevochtigde asch roestten de ijzeren proefstukken plaatselijk zeer sterk, en was de aantasting veel ernstiger, dan bij inwerking van water. In de betonmassa schijnt deze nadeelige invloed vrijwel geheel te zijn opgeheven. Hinrichsen verkreeg althans bij zijn proefnemingen o.m. de volgende resultaten:

No.	Betonmateriaal:	Gewichts-afname na 20 dagen:
1	3 deelen cokes-asch + 1 deel cement	0.000 G. 0.000 „
2	1½ deel „ + 1 „ „ + 1½ deel zand .	0.000 „ 0.000 „
3	1 „ cement + 3 deelen zand	0.000 „ 0.000 „
4	3 deelen kolengruis + 1 deel cement	0.014 „ 0.024 „

VOORGEVEL.

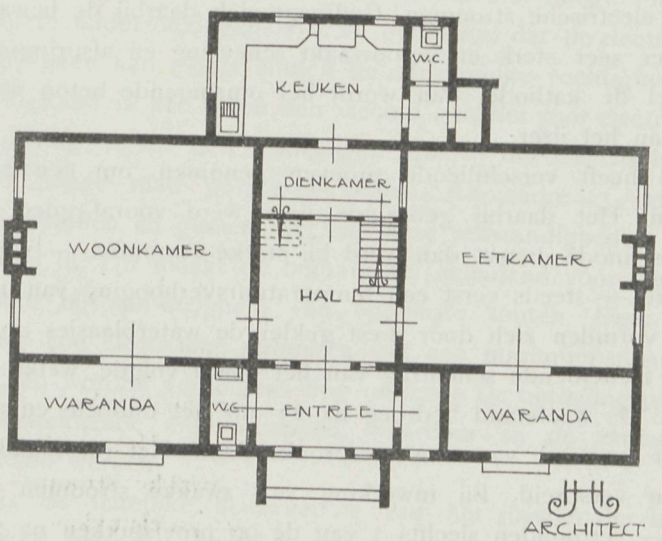

GRONDPLAN.

ONTWERP VAN EEN ZOMERVERBLIJF, DOOR J. J. HELLENDOORN.

Cokes-asch bleek dus geen roestvorming te veroorzaken; het kolengruis verhield zich echter iets ongunstiger.

Omtrent de oorzaken der ontroesting van ijzer in beton zijn verschillende meeningen verkondigd. Rohland gaf daarvan de volgende verklaring: Het calciumhydroxyde van het cement verbindt zich met koolzuur uit de lucht tot calciumhydrocarbonaat, dat onder medewerking van eenig alkalisulfaat en gips het ijzerhydroxyde oplost. Volgens Ostwald vindt er reductie van het roest plaats door de inwerking van sulfiden. Deze zijn in goed cement echter slechts in uiterst geringe hoeveelheden aanwezig [2]). Michaëlis schreef daarentegen de ontroesting weder toe aan de vorming van tricalciumferriet. Calciumhydroxyde en ijzerhydroxyde werken evenwel niet op elkaar in, zoodat dit zeer onwaarschijnlijk is. Ook schijnt er werkelijk sprake te zijn van reductie. Rohland en anderen hebben n.l. meermalen een blauwe aanloopkleur ontdekt op ijzer, dat geruimen tijd in cement gelegen had. Het ijzerhydroxyde scheen dus in ijzeroxyduloxyde te zijn omgezet. Rohland meende echter aan de laag ijzeroxyduloxyde in dit geval geen roestwerende werking te moeten toekennen.

In Amerika huldigt men niet meer de in Duitschland algemeen verbreide meening, dat het op het ijzer aanwezige roest zelfs bijdraagt tot een goede hechting van het cement aan het ijzer. Het hechtvermogen van cement aan een roestvrije ijzeroppervlakte is echter vrij aanzienlijk — volgens Rohland 60 KG. per cM^2. —, waarom dit feitelijk geen verbetering behoeft. Een roestlaag is daarentegen veel losser aan het ijzer verbonden, zoodat, bij aanwezigheid hiervan, een minder goede verbinding tusschen beton en bewapening tot stand komt.

Het tegenovergestelde van roestwering en ontroesting kan worden waargenomen bij inwerking van electrische stroomen. Gedraagt zich daarbij de bewapening als anode, dan roest het ijzer zeer sterk en veroorzaakt scheuring en afspringing van het beton. Vormt zij evenwel de kathode, dan wordt het omringende beton week en hecht niet meer voldoende aan het ijzer.

L'Allemand [3]) heeft verschillende proeven genomen, om een en ander nader te kunnen vaststellen. Het daarbij gebezigde ijzer werd vooraf goed roestvrij gemaakt Deed het ijzer als anode dienst, dan werd bij sterke stroomen — van 50—60 Volt en 0.57—0.79 Ampère — steeds eerst een temperatuursverhooging van 12 op 25° C. waargenomen. Later vormden zich door roest gekleurde waterblaasjes op het ijzer, waarop een voortdurend toenemende scheuring van het beton volgde, welke straalsgewijze van het ijzer uitging. De weerstand bedroeg na 23 uur het dubbele en aan het einde van den proeftijd het 32-voud van den oorspronkelijken. Het roest had zich enkele mM. ver in het beton verspreid. Bij inwerking van zwakke stroomen — tot 15 Volt en 0.0191 Ampère — vertoonden slechts 3 van de 90 proefstukken na $7^1/_2$ maand enkele scheuren. Het ijzer was echter bij alle proefstukken min of meer sterk geroest. Roest neemt een 4,4-maal grootere ruimte in dan ijzer. De hierdoor veroorzaakte druk op

[1]) Zie noot [2]) vorig artikel (blz. 175).

[2]) Oxydatie der sulfiden leidt tot zwelling der cementmassa's, welk verschijnsel niet gaarne wordt waargenomen.

[3]) Der Einfluss des elektrischen Stromes auf Beton; Armierter Beton 1913, pag. 166—170.

het beton meende L'Allemand op 260 KG. per cM². te kunnen vaststellen. Dit is alzoo ruim het 4-voud van de kracht, waarmede het beton aan het ijzer is verbonden, zoodat opheffing der verbinding het noodzakelijk gevolg is.

Vormde de bewapening bij deze proeven de kathode, dan werd bij zwakke zoowel als bij sterke stroomen een afname van het geleidingsvermogen, in verhouding 10 : 1, waargenomen. Aan het ijzer scheidde zich dan water af, dat door de ontwikkelde waterstof door de poriën van het beton werd gedreven. Dit water bevatte kalk in oplossing, wat zich door opname van koolzuur uit de lucht in koolzure kalk omzette en in de omgeving van het ijzer achterbleef. Het beton werd rondom de bewapening tot op een diepte van ongeveer 2 cM. week en donker van kleur. Na uitdroging bleek, dat tot op ½ cM. de weekheid en donkere kleur gelijk bleven, doch dat het beton overigens dezelfde eigenschappen weder bezat van niet week geworden beton. Het ijzer was volkomen onaangetast, maar het hechtvermogen bleek tot op ⅕ verminderd te zijn. De oorzaak der verwoesting van het omringende beton is, volgens L'Allemand, daarin gelegen, dat zich calciumhydroxyde van de silicaten en aluminaten van het cement afscheidt en de opgeloste alkaliën de plaats daarvan innemen.

Verder bleek bij de proeven van L'Allemand, dat stampbeton na doorvoering gedurende 14 maanden van een gelijkstroom van 115 Volt niet in drukvastheid was verminderd. Aanwezigheid van 2 à 3 % natriumchloride en calciumchloride deden het geleidingsvermogen van het beton 20—25 % toenemen. Het groote verschil tusschen de uitwerking van stroomen met hooge en lage spanning meende L'Allemand te moeten toeschrijven aan de temperatuursverhooging. Stroomen met lage spanning gaven althans bij temperatuursverhooging dezelfde uitkomsten, als die met hooge spanning.

Uit talrijke andere onderzoekingen is o. m. gebleken, dat de electrolytische roesting van ijzer in beton alleen kan plaats vinden bij aanzienlijke vochtigheid van de betonmassa. In drogen toestand is het beton een slechte geleider voor electriciteit, en beschut het dus de bewapening tegen den nadeeligen invloed der electrische stroomen. Het beton is echter in hooge mate poreus — volgens Alexandre 13—31 % — en slorpt daardoor gretig vloeistoffen en gassen op. Van deze zelfstandigheden neemt het water de voornaamste plaats in. Dit maakt de betonmassa geleidend voor electriciteit, en wel in aanzienlijker mate bij aanwezigheid van opgeloste zouten. Deze zouten scheiden zich door inwerking van electrische stroomen met een minimum-spanning van 5 Volt uit de oplossing af, en worden vervolgens nog ontleed. De ontledingsproducten bezitten veelal sterk roestverwekkende eigenschappen, waardoor zij de aantasting der ijzeren bewapening in de hand werken.

Daar het water de feitelijke bewerker is van het roesten der bewapening door electrolyse, heeft men getracht, het beton op verschillende manieren waterdicht te maken. Proeven met het vochtwerende preparaat »Antaquid«, door het »Michigan Technical Laboratory« genomen, gaven o. m. de volgende resultaten: De gemiddelde weerstand van een 25 mM. dikke betonmassa voor electrische stroomen bedroeg:

	Zonder »Antaquid«:	Met »Antaquid«:
Droog	730 Ohm.	2174 Ohm.
Vochtig	5·4 „	2055 „

Zonder »Antaquid« werden verder nog de volgende uitkomsten verkregen: De betonplaten werden gedurende vijf dagen aan de inwerking van electrische stroomen blootgesteld. Een ingeschakelde lamp gaf een sterk licht, dat langzamerhand verminderde, zoodat verondersteld kan worden, dat een verandering in het geleidingsvermogen optrad ten gevolge van de vorming eener nieuwe zelfstandigheid. Na twee tot drie dagen vertoonden zich aan de positieve electrode dan ook scheuren in de betonmassa, welke veroorzaakt waren door roesting van het ijzer. Aan de negatieve electrode kon waterstofontwikkeling worden waargenomen. Bij de stukken met »Antaquid« gloeiden de lampen zelfs niet, en traden evenmin de overige verschijnselen op. Blijkbaar zal dus geen roestvorming der bewapening optreden bij doelmatige prepareering van het beton tegen vocht-opname.

Volgens de nieuwe onderzoekingen aan het Materialprüfungsamt der Technische Hochschule te Darmstadt oefent alleen gelijkstroom een nadeeligen invloed op gewapend beton uit. Wisselstroom bleek in de meeste gevallen onschadelijk te zijn.

De voor betonconstructies zoozeer gevreesde vagabondeerende stroomen zijn betrekkelijk weinig nadeelig, als zij zich over het geheele fundament verdeelen. Treden ze bijv. door pijpleidingen e. d. in het betreffende bouwwerk, dan is het gevaar voor electrolyse alleen groot, als deze pijpleidingen in directe aanraking zijn met de bewapening. Een vochtig fundament geeft overigens meer aanleiding tot electrolytische roestvorming der bewapening, dan een droge fundeering.

IJZERCONSTRUCTIES.

Bij den uitgever L. J. Veen, te Amsterdam, is verschenen de derde, herziene en vermeerderde druk van: IJzerconstructies. Het construeeren enz. van ijzeren kolommen, balken, trappen, gebouwen, vakwerken, kapgebinten enz., door H. J. van der Veen c. i.

Het verschijnen van een derden druk is, op zich zelf beschouwd, reeds een teeken, dat het betreffende werk in den geest valt bij hen, voor wie het in hoofdzaak is geschreven. Zonder twijfel zal ook deze uitgave spoedig haar weg vinden onder de vele technici, die zich uit den aard der zaak hoe langer hoe meer op de hoogte willen stellen van de ijzerconstructie in het algemeen, of wel van het een of ander onderdeel daarvan in het bijzonder. Daar dit werk, zooals in het voorbericht van den eersten druk door den schrijver o. a. is medegedeeld, geschreven is voor de praktijk, en hij dit in hoofdzaak het geheele werk door voor oogen heeft gehouden, zullen velen er in vinden, wat zij in verband met hunne werkzaamheden moeten, resp. wenschen te weten.

Na in het eerste hoofdstuk de lezers bekend te hebben gemaakt met het voor ijzerconstructies te gebruiken materiaal en een hoofdstuk te hebben gewijd aan het bepalen der doorsneden van balken en staven, indien de buigingsmomenten en de staafkrachten bekend zijn, behandelt de schrijver achtereenvolgens: de verbindingsmiddelen der ijzerconstructies, het gewalste ijzer, de balken, kolommen, trappen, het vakwerk, kapgebinten en bovenlichten, als ook daken van gegolfd ijzer.

Het geheel is samengevat in 418 pagina's; hieronder zijn begrepen de vele tabellen, welke goede diensten kunnen bewijzen bij de verschillende berekeningen.

De beschrijvingen en berekeningen zijn duidelijk gegeven aan de hand van een ruim aantal goede figuren en eenvoudige formules, alles vervolgens nogmaals verklaard in een flink aantal practische voorbeelden.

Ook de druk van dit werk is m. i. goed verzorgd.

G. B.

DAKVENSTER

ONTWERP VAN B. v. W.

.HOOGTEDOORSNEDE.

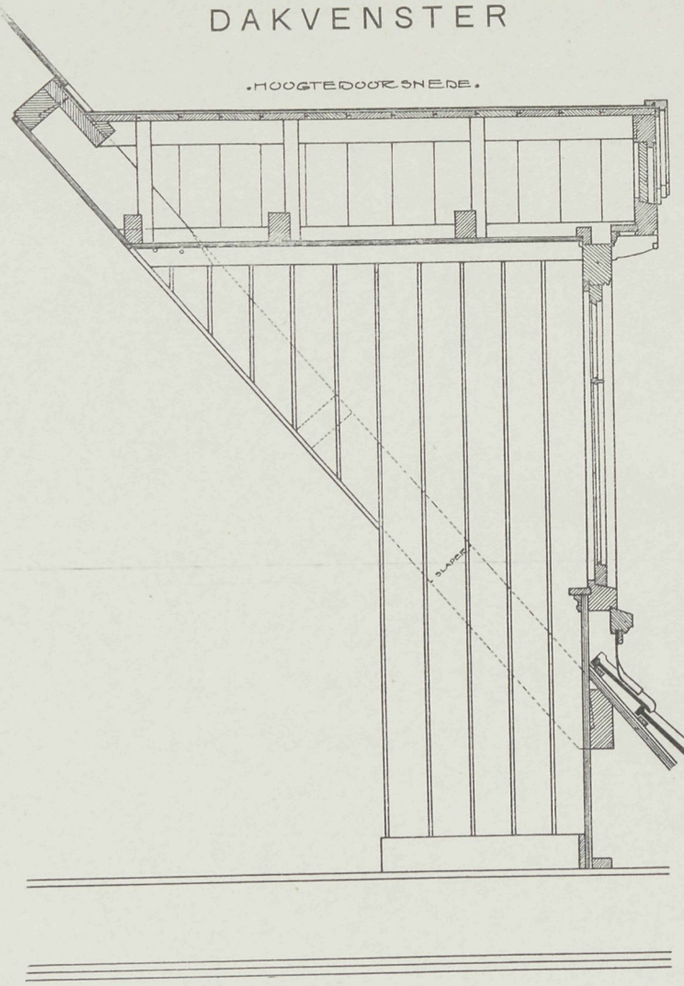

.DOORSNEDE O/H KAPJE.

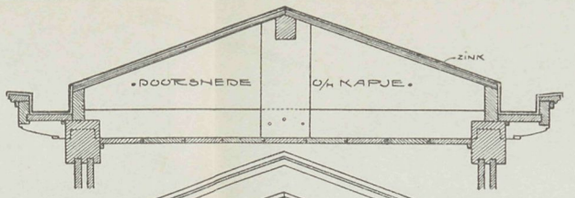

.BREEDTEDOORSNEDE.

.ZYAANZICHT.

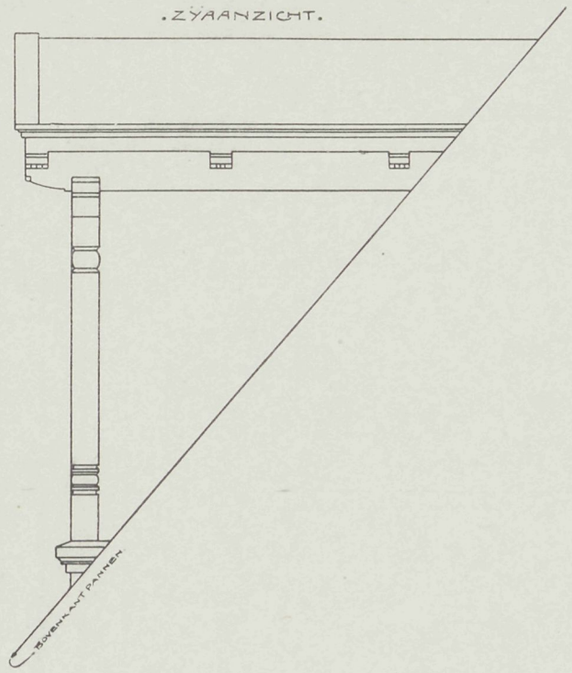

.BOVENAANZICHT.

.ZONDER BESCHOT. .MET BESCHOT.

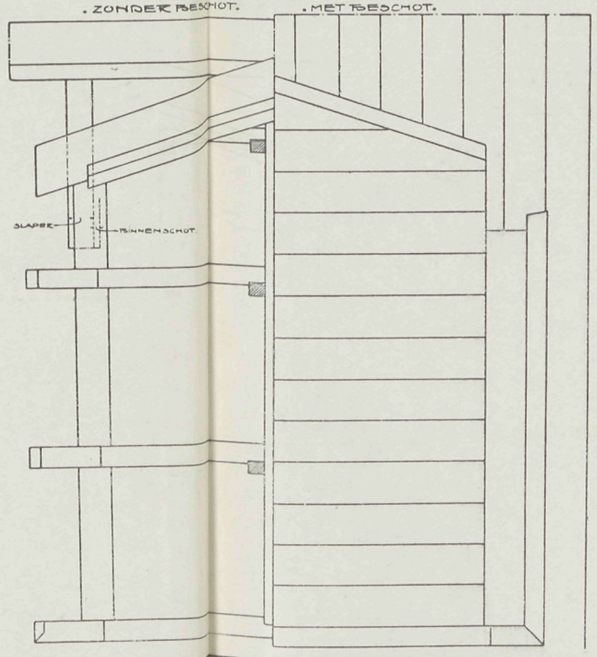

19 NOVEMBER 1914 No. 24

VADEMECUM
DER BOUWVAKKEN.

ADRES REDACTIE EN ADMINISTRATIE
ST. JANSTRAAT 40 • TEL. N. 10556 • AMSTERDAM.

Bij de Plaat.

ONTWERP VAN EEN LANDHUIS.

Bijgaande plaat geeft het ontwerp van een landhuis.

Door de entrée komen we in een hal, waaraan onmiddellijk grenzen twee woonkamers en eetkamer, alsmede vestière en W. C., terwijl door een kleine gang de keuken bereikt wordt. Keuken en eetkamer zijn door een dienvertrek verbonden.

Onder de trap, welke toegang geeft tot de verdieping, is de kelderingang.

Op de verdieping bevinden zich vier slaapkamers en een badkamer.

De binnenbetimmering is eenvoudig gedacht.

De hal, keuken, bijkeuken en badkamer fijn geschuurd en de kamers behangen.

Het gebouw is gedacht van een lichte Waalsteen, met een plint van blauwe klinkers, en gedekt met roode Hollandsche pannen.

Het kozijnhout is zwaar gehouden, de kantelaaf zeer klein, en de ramen verdeeld in kleine ruiten, om hierdoor het geheel een gezellig karakter te geven.

De kleur van het buitenverfwerk is zeer licht gedacht, om het gebouw een vroolijk aanzien te geven. [1])

Amsterdam, Nov. 1914. J. J. VAN EGMOND.

PRIJSVRAAG VERZORGINGSHUIS TE HILVERSUM.

Zooals men weet, werd de termijn van inzending op de prijsvraag »Het Verzorgingshuis« te Hilversum verdaagd tot 31 December van dit jaar, zonder dat echter een termijn voor de beantwoording der vragen werd gesteld. Reeds geruimen tijd

[1]) In de maten op de teekening is een abuis ingeslopen. In Eetkamer staat 5.00, moet zijn: 5.50; n Bijk. 2.30, moet zijn: 1.80.

geleden is door een deelnemer aan het correspondeerend lid van de Jury gevraagd, of het niet mogelijk zou zijn, de beantwoording der vragen niet uit te stellen, opdat de gelegenheid zou blijven bestaan om aan de prijsvraag te werken; hierop werd echter door hem geenerlei antwoord ontvangen.

Het bestuur van het Genootschap »Architectura et Amicitia« heeft zich reeds begin September ter zake in verbinding gesteld met de Permanente Prijsvraagcommissie, om door hare tusschenkomst te bereiken, dat alsnog een datum, waarop de beantwoording van de vragen gesloten wordt, zou worden vastgesteld. Hierop werd door de P. P. C. geantwoord, »dat zij van oordeel was, dat, na het besluit tot verdaging van den inleveringstermijn, alle arbeid aan de prijsvraag, ook van hen, die niet voor militaire plichten zijn opgeroepen, stil behoort te staan, zoodat het stellen en beantwoorden van vragen eerst weer toelaatbaar is, wanneer de dienstplichtigen weder den arbeid kunnen hervatten«.

Het bestuur gaf daarop aan de P. P. C. als zijn meening te kennen, »dat, wanneer het stellen en beantwoorden van vragen eerst weer toelaatbaar is wanneer de dienstplichtigen den arbeid kunnen hervatten, het juister ware geweest de prijsvraag voor onbepaalden tijd te verdagen, in plaats van, zooals nu is geschied, die uit te stellen tot een bepaalden datum; het bestuur was van oordeel, dat, eenmaal een datum van inlevering vastgesteld zijnde, een datum voor sluiting der beantwoording van vragen niet kon worden gemist«. Hierop werd van de P. P. C. geen antwoord ontvangen.

Nadat de zaak aldus in »Architectura«, waaraan wij dit bericht ontleenden, ter sprake was gebracht, heeft de Jury het volgende gepubliceerd:

»Vragen, aan de juryleden gesteld, kunnen conform artikel 12 der prijsvraag niet persoonlijk worden beantwoord.

De datum van 31 December 1914 als tijd van inlevering wordt opnieuw verdaagd. De jury is in overleg getreden met de Permanente Prijsvraagcommissie, op welke wijze de afwerking dezer zaak behoort te worden geregeld.

Zoo spoedig mogelijk zal de te nemen beslissing in de in voornoemd artikel aangegeven bladen worden medegedeeld.«

KLEINE BURGERWONING MET SCHUURTJE.

Bijgaand ontwerp is dat van een burgerhuisje met schuurtje, hetwelk gebouwd is bij een dorp in de Friesche Wouden, te midden van bouwakkers en weilanden, aan een lommerrijken straatweg.

De begane grond bevat twee woonvertrekken, slaapkamer, keuken en entrée met achtergang. Om, zonder toepassing van de hier in den kleinen huisbouw nog veel gebruikelijke bedsteden, toch een flinken hoogen kelder met dito ingang te verkrijgen, zijn in de slaapkamer twee vaste ledikanten geplaatst, zoo, dat de ruimte daaronder boven den kelder is en deze dus niet diep behoefde te worden aangelegd. Daar de ruimte onder de kap, behalve voor berging, alleen is gebruikt voor een logeerkamertje met trapportaal, bekleedt de trap hier niet een voorname plaats en is zij in de slaapkamer uitgebouwd, in aansluiting met twee kasten.

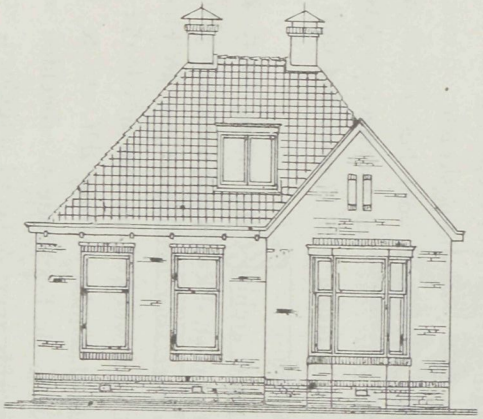

VOORGEVEL.

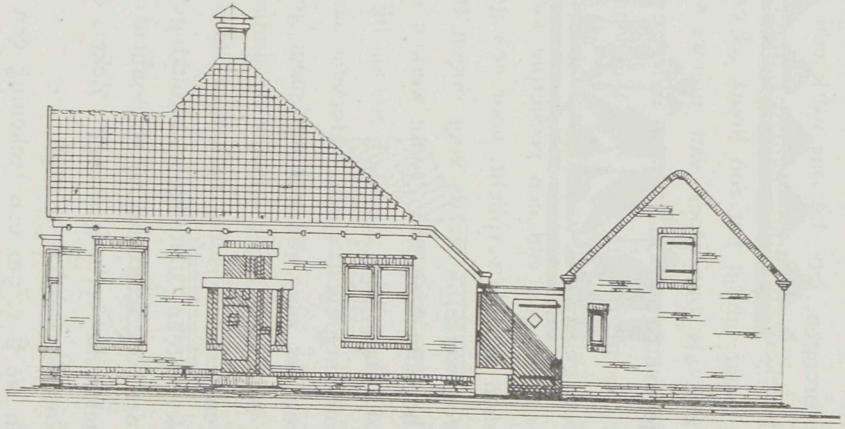

LINKER ZIJGEVEL.

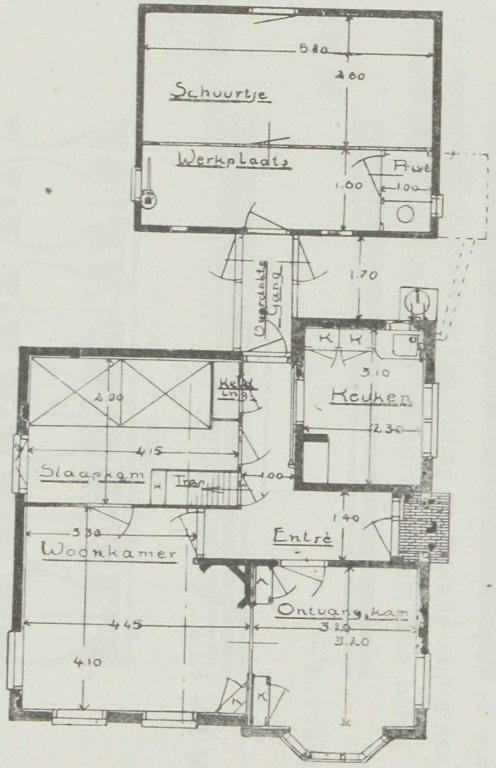

PLAN BEGANE GROND.

KLEINE BURGERWONING MET SCHUURTJE. ONTWERP M. H. BOTTEMA.

Van uit de achtergang voert een overdekt gangetje of portaal naar het schuurtje, waarin het privaat en de werkplaats zijn aangebracht; de overige ruimte is ten dienste van het kleinbedrijf in land- en tuinbouw.

Het gebouw is opgetrokken van Friesche roode drieling, wit gevoegd met donker gevoegd plint van bruine klinkers, en gedekt met zacht-roode Mulden-pannen (onverglaasd).

Kozijnen, goten enz. zijn donkergroen, ramen en een enkel kraaltje aan de goten wit geschilderd.

Oostermeer (Fr.). M. H. Bottema.

VORM EN KLEUR EN HUNNE TOEPASSING IN HET AMBACHT.

door G. Boom.

(Auteursrecht voorbehouden.)

I.

Wanneer we aan de uitvoering van een of ander werk onze aandacht schenken, trachten we veelal, naast of gelijktijdig met een goede constructie, tevens zekere versiering aan te brengen, iets dat ons werk een aangenaam uiterlijk geeft. Meestal wordt echter hierbij zekere traditie gevolgd; zonder nadenken wordt dikwijls iets aangebracht, alleen maar omdat het zoo hoort, of omdat het toch wel aardig staat. Zonder nu bepaald zelf als ontwerper van nieuwe vormen op te treden, is het toch noodig, ook om de gegeven voorbeelden van anderen te kunnen volgen of toepassen, de vormen van anderen te begrijpen. Het is niet maar louter verbeeldingskracht, decoratief inzicht of goed geluk, iets te versieren of een vorm aangenaam voor het oog te doen zijn; bij het aanbrengen van een versiering kan ook zeer zeker een redeneering gevolgd worden. Ja, men is zelfs verplicht, voor een goede toepassing van vormen het doel van het te versieren werkstuk steeds voor oogen te houden.

Als bij het uitvoeren van groote werken een goed architect de leiding heeft, wordt gewoonweg zijn aanwijzing gevolgd en, als hij niet oppast, dikwijls nog verkeerd gevolgd, doordat hij niet begrepen wordt. Hoeveel aangenamer voor beide partijen, architect en uitvoerder, zou het zijn, wanneer wat meer gevoel voor vormen bij den uitvoerder aanwezig was! Maar ook moet dikwijls de ambachtsman zonder leiding zelf iets te voorschijn brengen, en dan is het toch zeer zeker noodig, de bestaande voorbeelden te begrijpen. Ook worden sommige uitdrukkingen dikwijls zeer verkeerd uitgelegd, zoodat onder de leuze van »eenvoud en schoonheid«, of: »bewaar de groote lijn«, dikwijls een groote gemakzucht verborgen ligt. Zeker, de groote lijn moet bewaard blijven, maar mag niet eentonig worden of grof.

Trekken we b. v. om een teekening een enkele zwarte lijn (fig. 1), dan hebben we daarmede versierd, want we hebben den omtrek beter doen uitkomen. Maar verdeelen we nu diezelfde lijn in twee van ongelijke dikte (fig. 2), dan zien we dadelijk iets fijners te voorschijn komen; de groote lijn is niet verbroken, maar het grove en eentonige is

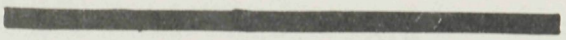

FIG. 1.

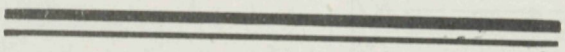

FIG. 2.

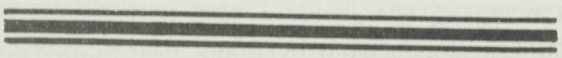

FIG. 3.

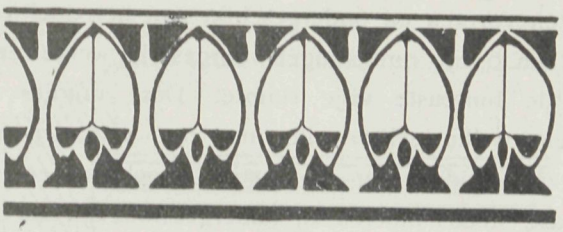

FIG. 4.

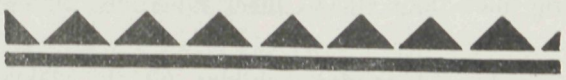

FIG. 5.

FIG. 6.

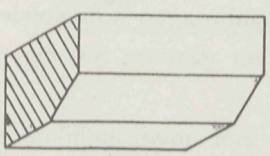

FIG. 7.

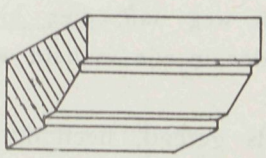

FIG. 8.

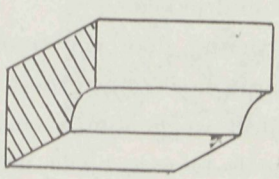

FIG. 9.

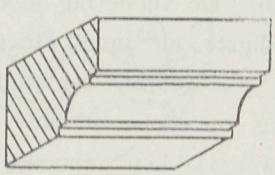

FIG. 10.

toch weg. We hebben den beschouwer voorbereid op de beëindiging der teekening, eerst zacht, door een dun lijntje, daarna in een sterk sprekende; we zijn nu langzaam, met een overgang, van de teekening in den rand gekomen, teekening en rand zijn één geworden. Hadden we twee lijnen van gelijke waarde aangebracht, of wel de eerste zware lijn in gelijke stukjes gebroken, dan zouden we hetzelfde niet bereikt hebben; omdat echter nu de eene lijn zwaarder is dan de andere, hebben we zekere rust verkregen, het eene heeft zich onderworpen aan het andere. Hierop moet altijd bij het toepassen van versiering gelet worden; altijd moet er een alles overheerschende lijn of vorm aanwezig zijn, waarop al het andere steunt.

In fig. 3 is een overgang naar beide kanten gemaakt, terwijl fig. 4 een breedere omlijsting aangeeft met een geleidelijken overgang naar de eene zijde. De breede, vlakke band is hier gevormd door een ineengeschakelde rij van plantmotieven, die echter te zamen een lijn moeten vormen en ondergeschikt aan het doel van het geheel moeten blijven. Ook in fig. 5 en 6 zijn omlijstingen voorgesteld, welke een overgang vormen van het inwendige naar de buitenste vrije ruimte. Deze randjes zijn samengesteld van enkelvoudige motieven, welke echter alle met hun zwaartepunt tegen de basis, de zware lijn, geplaatst zijn en daardoor een rustig geheel vormen. Hoeveel of welke motieven men ook toepast, steeds moeten zij ondergeschikt zijn aan hun doel, steeds moeten zij zoo geplaatst worden, dat ze ons iets vertellen van de reden van hun bestaan; men plaatst niet willekeurig alles door elkaar, maar schikt het zoo, dat alles ondergeschikt is aan het geheel.

Vergelijken we nu deze door den schilder uit de vlakversiering overgenomen vormen met de door den timmerman toegepaste profielen, lijsten en andere versieringsmiddelen, dan is de grondgedachte voor beiden dezelfde, de wetten, waaraan beiden zijn onderworpen, zijn dezelfde; alleen, de een werkt met kleur, de ander met licht en schaduw. Wel zijn de timmerman en ook vele andere vaklieden onderworpen aan constructie-eischen, waarmede de schilder niet zooveel rekening heeft te houden, maar diezelfde noodzakelijkheidsvoorwaarden, welke uit de constructie voortvloeien, wijzen hem tevens den weg aan, dien hij bij het aanbrengen van versiering moet volgen, terwijl de schilder in zijn vrijheid wel eens te ver gaat en het eigenlijke versieren uit het oog verliest.

Zooals reeds gezegd, heeft de timmerman een noodzakelijken grondvorm, gevolg van constructie; maar het doel van dien grondvorm moet hem dan ook steeds duidelijk voor oogen staan. De versiering moet het doel uitdrukken.

De eenvoudigste en meest toegepaste versiering door een timmerman is wel de vellingkant (fig. 7), waarbij eenvoudig de scherpe hoek, het groote contrast tusschen twee rechthoekig op elkaar staande vlakken, wordt weggenomen en dus een overgang tusschen deze twee vlakken gemaakt wordt; deze is te vergelijken met de enkelvoudige lijn van fig. 1. Rijker is fig. 8, waarbij aan den vellingkant aan iedere zijde een groefje is toegevoegd. Als bij fig. 3 moet er voor gezorgd worden, dat dit toegevoegde groefje ondergeschikt blijft aan de breede velling; ook de afstand er tusschen moet niet te groot worden.

Waar, als bij fig. 9 en 10, de vlakke velling vervangen is door een hol, maakt men

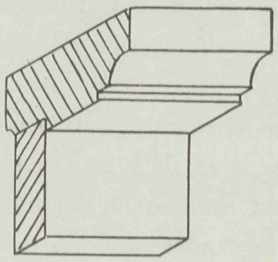

FIG. 11.

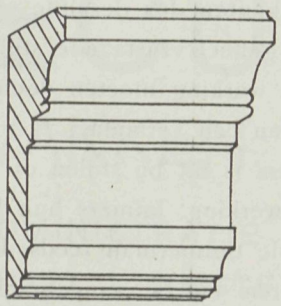

FIG. 12.

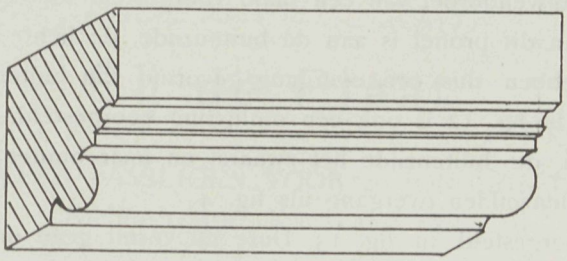

FIG. 13.

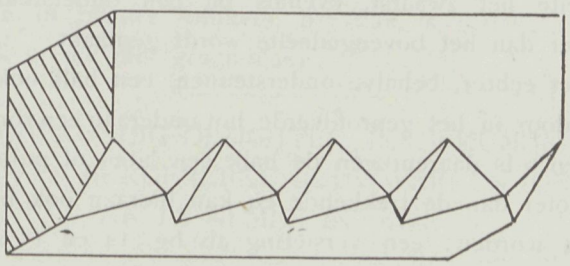

FIG. 14.

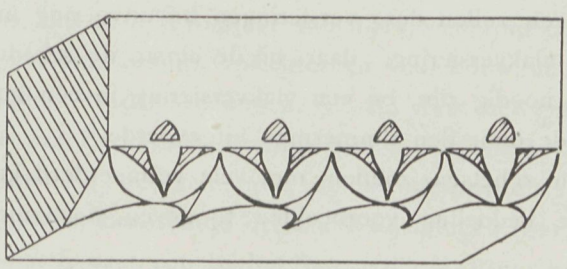

FIG. 15.

gebruik van de rijkere schaduwwerking, welke dit biedt. Op die wijze zijn nog vele schaafjes toegepast, en kunnen misschien ook wel nieuwe gemaakt worden, maar het doel moet hetzelfde blijven; zij geven een overgang, welke naar beide zijden dezelfde is en aan beide kanten dus dezelfde waarde toekent. Ze zijn in hoofdzaak toe te passen voor vierkante, geheel vrijstaande stijlen, waarvan het eene vlak evenveel doet als het andere; die een werking moeten doen, welke naar alle kanten dezelfde is, zooals b. v. voor de stijlen van een veranda.

Geheel anders is dit bij stijlen of dorpels van kozijnen; deze hebben niet naar alle kanten dezelfde werking, immers hun houtzwaarte is in de breedte en dikte verschillend, en hierin vindt de timmerman reeds den leiddraad, welken hij volgen moet. Een kozijn moet iets insluiten en de aangebrachte versiering moet dus ook een insluitende zijn, dus gelijk fig. 2, welke ook insluit en een overgang vormt naar de zijde van het ingesloten vlak.

In fig. 11 is de bovendorpel van een raam voorgesteld met een insluitend profiel; het zware gedeelte van dit profiel is aan de buitenzijde, de lichte lijn aan de binnenzijde aangebracht. We hebben dus een overgang gevormd van buiten af naar binnen, het ingesloten gedeelte. In fig. 12 is ook een omlijsting voorgesteld, die dus ook in moet sluiten, derhalve aan de buitenzijde het zwaarst en naar binnen overgaande in lichte lijnen. Deze vormt denzelfden overgang als fig. 4.

Een balk is voorgesteld in fig. 13. Deze nu vormt geen omlijsting of insluiting, maar een ondersteuning, waarom dan ook de hoogte-afmeting van het hout grooter is dan de breedte-maat. De richting der versiering moet hier van onder af naar boven zijn, het ondergedeelte het zwaarst, evenals bij een ondersteunden muur ook het ondergedeelte zwaarder dan het bovengedeelte wordt gemaakt.

In den regel moet echter, behalve ondersteunen, een balk ook een trekkende kracht uitoefenen, waaraan, door in het geprofileerde hol onderaan een rondstaaf aan te brengen, uitdrukking is gegeven. Is daarentegen de balk een latei- of puibalk, dan is de ondersteunende kracht grooter dan de trekkende en kan hieraan ook bij het versieren meer aandacht geschonken worden; een versiering als fig. 14 en 15 zou hiervoor goed op haar plaats zijn. Bovendien geeft deze versiering een overgang van de overspannen ruimte, die in den regel donker is, naar het meer belichte gevelveld, hetzelfde als fig. 5 en 6.

Over het algemeen zullen deze versieringen bij uitvoering minder hard doen dan hun gelijken uit de vlakversiering, daar bij de eerste de schaduwen nooit effen vlak zijn. Hierom zal het noodig zijn, bij een vlakversiering in één kleur, de vormen meer te verdeelen dan bij de door den timmerman uitgevoerde.

De hier gegeven schetsen zouden met vele vermeerderd kunnen worden; het is echter thans niet de bedoeling voorbeelden te geven, doch meer een illustratie van het hier geschrevene.

(Slot volgt.)

ONTWERP VOOR EEN LANDHUIS.

DOOR J. J. VAN EGMOND, TE AMSTERDAM.

Schaal 1 à 200

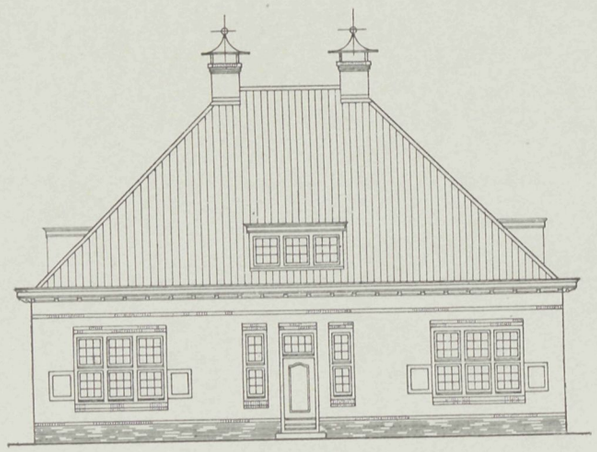

VOORGEVEL.

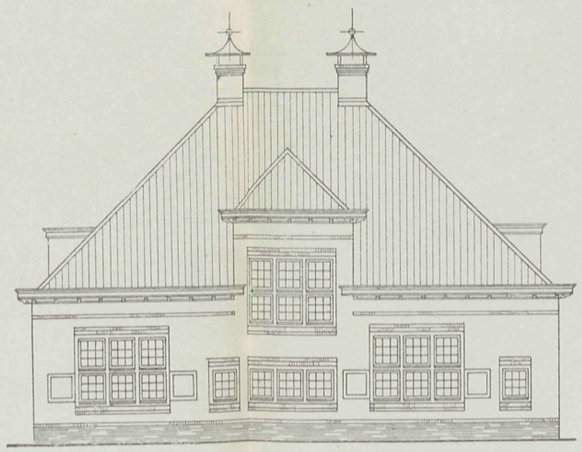

ACHTERGEVEL.

ZIJGEVEL.

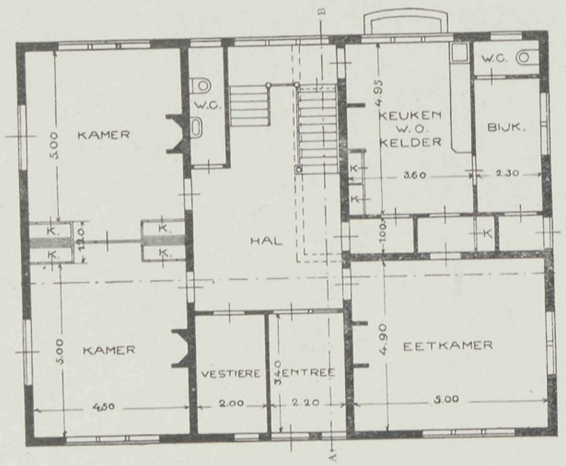

BEGANE GROND.

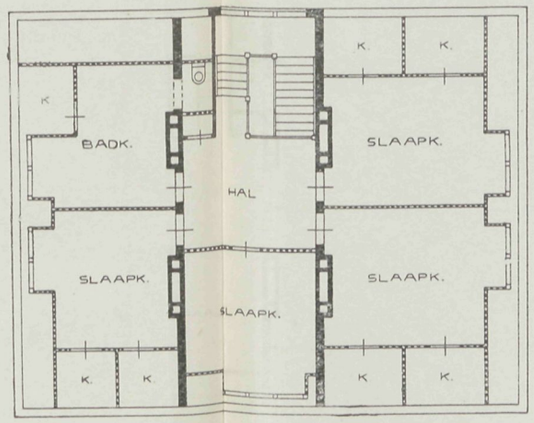

VERDIEPING.

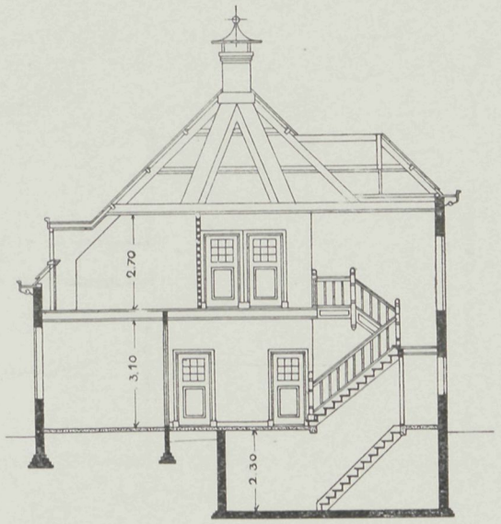

DOORSNEDE A–B.

3 DECEMBER 1914 No. 25

VADEMECUM
DER BOUWVAKKEN.

ADRES REDACTIE EN ADMINISTRATIE
ST. JANSTRAAT 40 • TEL. N. 10556 • AMSTERDAM.

Bij de Plaat.

ONTWERP VAN EEN PAVILJOEN VOOR 20 JONGENS TE ERMELOO.
Architect: JOH. KORTLANG FZN.

We kunnen met de beschrijving van dit gebouw kort zijn, aangezien de afbeeldingen op de plaat duidelijk conceptie en indeeling aangeven. Slechts zij opgemerkt, dat de gevels zijn opgetrokken in blauwe klinkers, het dak is gedekt met verglaasde roode pannen en het verfwerk crême met groen-blauw.

EXAMENS VOOR BOUWKUNDIG OPZICHTER, BOUWKUNDIG TEEKENAAR EN UITVOERDER VAN BURGERLIJKE BOUWWERKEN (ONDERBAAS), AF TE NEMEN IN 1915.

Het Hoofdbestuur der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst deelt belanghebbenden mede, dat, wanneer de algemeene toestand in Nederland niet ernstig verandert, het vrijwel zeker is, dat in het voorjaar van 1915 wederom door genoemde Maatschappij de examens voor Bouwkundig Opzichter en voor Bouwkundig Teekenaar zullen worden afgenomen. Nader wordt overwogen, of dit ook het geval zal zijn met het examen voor Uitvoerder van Burgerlijke Bouwwerken (Onderbaas).

Hierbij zij in herinnering gebracht, dat de **Programma's van Eischen** voor bovengenoemde drie examens, bevattende de laatste wijzigingen (van 17 September 1913) kosteloos op aanvraag verkrijgbaar zijn bij het Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Waar de bepaling in de programma's, dat een candidaat niet meer dan **drie keer aan hetzelfde examen** mag deelnemen, tot eenige verwarring heeft aanleiding gegeven, heeft de Commissie van Onderwijs, die de leiding over de examens der Maatschappij heeft, besloten deze bepaling als volgt te lezen:

»*Ten einde deze bepaling niet van terugwerkende kracht te doen zijn, is vastgesteld, dat aan het examen, af te nemen in 1915, nog kunnen deelnemen zij, die reeds drie of meer keer het examen hebben gedaan en verder voldoen aan de eischen van dit programma; tot de daaropvolgende examens zullen echter niet meer toegelaten worden zij, die reeds drie of meer keer het examen hebben gedaan.*"

Ten opzichte van den eisch **Practische Bekwaamheid** (art. 16 van het Programma van Eischen voor het examen van Bouwkundig Opzichter) brengt de Commissie van Onderwijs in herinnering, dat zij, die in 1915 examen wenschen te doen, vóór 1 Maart 1915 gedurende minstens één jaar bij bouwwerken opzicht moeten hebben gehouden; de wijze, waarop dit heeft plaats gehad, wordt nader beoordeeld door de Commissie van Onderwijs.

De Commissie heeft besloten in 915 toe te laten hen, die gedurende minstens één jaar werkzaam zijn geweest als *Inspecteur of Adjunct-Inspecteur van het Bouw- en Woningtoezicht*, of als *Onderbaas* op bouwwerken.

Verder wordt er aan herinnerd, betreffende **Bekwaamheid in een der voornaamste Bouwambachten** (art. 15 van het Programma van Eischen voor het examen van Bouwkundig Opzichter), dat voor het examen, af te nemen in 1915, van kracht is de bepaling: »Uitsluitend bekwaamheid in het *timmervak* wordt vereischt, waarvan getuigschriften zijn over te leggen, gewaarmerkt door leermeester of patroon.«

LUNCHROOM »RUSTHOEK« TE BLOEMENDAAL.

Architect: J. J. VAN NOPPEN.

Op ons verzoek was de heer J. J. van Noppen, architect te Haarlem, zoo welwillend, ons toe te staan, de bijgaande afbeeldingen van de in 1909 door hem verbouwde en uitgebreide Lunchroom »Rusthoek«, te Bloemendaal, in ons blad te plaatsen. Al is de omgeving door aanbouw e. d. wellicht eenigszins gewijzigd, het gebouw zelf heeft daardoor zeker niets van zijn interesse verloren.

Wij laten hier volgen de beschrijving, welke de heer Van Noppen indertijd van den bouw gaf.

»In den zomer van 1909 werd door den heer W. Reinders, te Bloemendaal, een bouwterrein aangekocht, om te kunnen overgaan tot uitbreiding van de bestaande »Lunchroom en Bodega Rusthoek«, aan den Bloemendaalschen weg, hoek Korte Kleverlaan (eindpunt der electrische tram Haarlem—Bloemendaal).

Eenigen tijd later werd ik aangezocht, een ontwerp te maken voor deze uitbreiding. Het maken van dat ontwerp ging nogal met moeilijkheden gepaard, omdat al spoedig bleek, dat het bouwterrein te ondiep was aangekocht om de plannen te kunnen doen beantwoorden aan de voorschriften van de bouwverordening der gemeente Bloemendaal. Na lang wachten is ten slotte het plan, waarvan hierbij afbeeldingen zijn geplaatst, bij raadsbesluit goedgekeurd.

De geheele ruimte gelijkstraats, waaronder groote kelder, is speciaal bestemd voor de uitbreiding, terwijl daarboven twee bovenwoningen zijn ingedeeld.

De zaal met ingeschoten heeft een oppervlakte van ± 100 M².

Détail Voorgevel.

LUNCHROOM „RUSTHOEK" TE BLOEMENDAAL. ARCHITECT J. J. VAN NOPPEN.

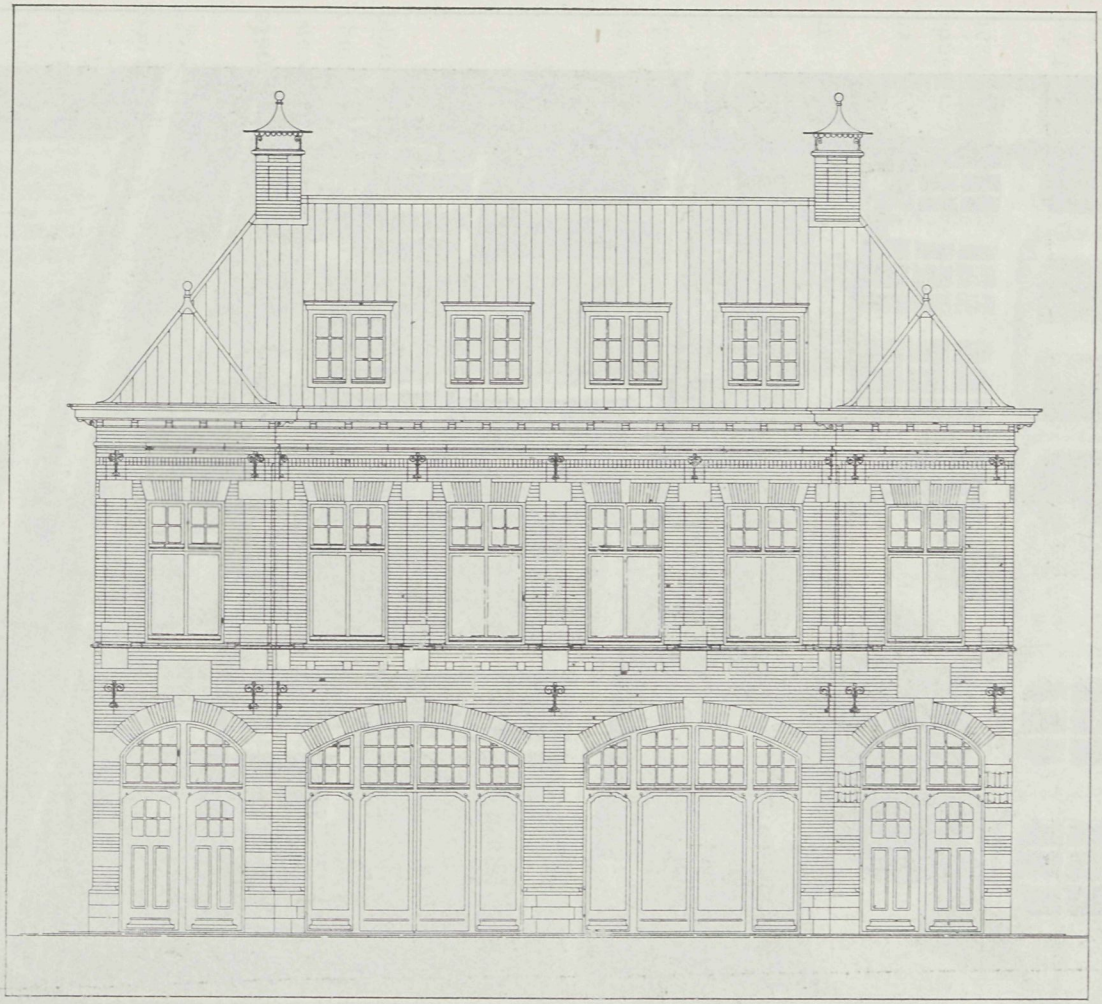

VOORGEVEL.

LUNCHROOM „RUSTHOEK" TE BLOEMENDAAL. ARCHITECT: J. J. VAN NOPPEN.

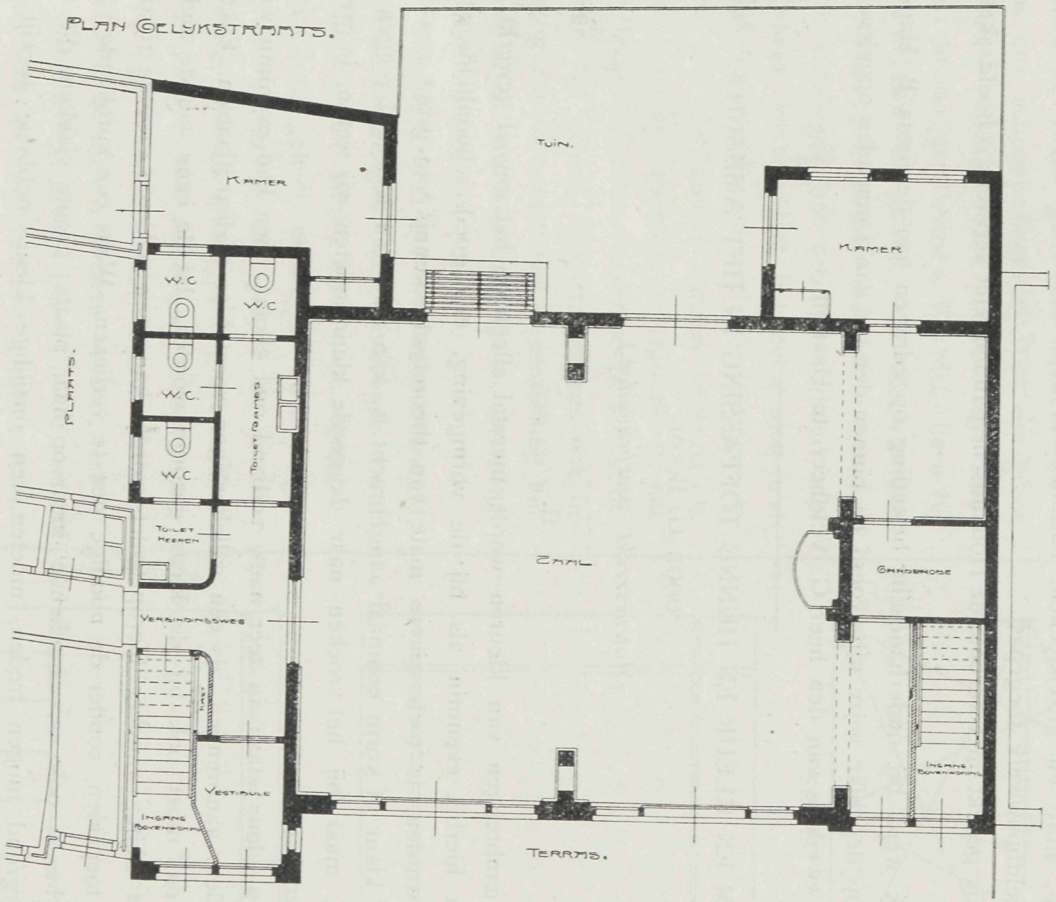

PLAN BEGANE GROND.

LUNCHROOM „RUSTHOEK" TE BLOEMENDAAL. ARCHITECT: J. J. VAN NOPPEN.

De wanden zijn betimmerd met eenvoudige lambrizeering, overigens geschuurd en bewerkt met frescoliet.

In de zaal bevinden zich twee steunpunten op eenigen afstand van den voor- en achtergevel, welke steunpunten een geheel vormen met een aangebracht moerbint, alles in gewapend beton. Het moerbint draagt den scheidingsmuur van de twee bovenwoningen, benevens de balklagen. De belasting op beide steunpunten bedraagt ± 60.000 K.G.

De gevel is opgetrokken van kleurige klinkers, met toepassing van hardsteen (Escauzijnsche) voor de plint en de deurdorpels, van zandsteen (Morley) voor dorpels, lijsten, aanzet-, sluit- en gevelsteenen, basementen, kapiteeltjes e. d. Op verschillende plaatsen is beeldhouwwerk toegepast.

Het dak is gedekt met verbeterde Hollandsche pannen. Het verfwerk is hoofdzakelijk wit en geel.

Het werk werd bij onderhandsche besteding opgedragen aan de firma B. Hagen, te Haarlem, op degelijke wijze uitgevoerd en binnen den tijd van 4 maanden opgeleverd. Het beeldhouwwerk is van den heer G. Veldheer, te Haarlem.«

VORM EN KLEUR EN HUNNE TOEPASSING IN HET AMBACHT.

door G. Boom.

(Auteursrecht voorbehouden.)

II.

Bij het aanbrengen van kleuren wordt meestal alleen op het gevoel gewerkt, en ofschoon ook hierbij, evenmin als bij de vormgeving, een goed schoonheidsgevoel gemist kan worden, is toch zekere mate van theoretische kennis van groot gewicht. Wanneer de kleur of vorm eenmaal aangebracht is, kan zelfs een leek wel zeggen, of het mooi is, maar bij het zoeken naar de goede kleur moeten wij weten, in welke richting wij zoeken moeten.

Vorm en kleur staan in zeer nauw verband met elkaar; men kan evenmin willekeurig een kleur aanbrengen, als een willekeurigen vorm hier of daar plaatsen. Evenals bij de vormen, moet ook bij de kleur gezorgd worden, dat de eene aan de andere ondergeschikt blijft; wanneer hierop gelet wordt, kan men ook een grooten rijkdom van kleuren toepassen, zonder de noodige rust te verliezen. Waar een sprekende vorm is aangebracht, is ook een sprekende kleur op haar plaats; groote vlakken, die niet op den voorgrond mogen treden, moeten een onzijdige kleur hebben, terwijl de omlijstende profielen in meer krachtige kleuren naar voren treden, en wanneer in een dergelijke lijst vormen van verschillende grootte en zwaarte voorkomen, moeten ook de grootste dezer in de minst sprekende kleur, terwijl de kleine, pittige schaafjes, die aan het geheel een rijk en versierend karakter geven, ook in pittige kleuren geschilderd worden.

Voorts moet rekening gehouden worden met het licht en de schaduw. Schitterende kleuren hebben, om tot haar recht te komen, licht noodig en moeten dus worden aangebracht op de meest licht-opvangende plaatsen. Wanneer in een profiel een rond

en een hol voorkomen, moet het eerste in de meest schitterende kleur, omdat een rond meer licht opvangt dan een hol. Evenals bij den vorm gezorgd moet worden voor tegenstelling, dat zoowel de kracht als de last aanwezig zijn, zoo moeten we ook bij de kleur zorgen, dat ze elkaar dragen. Wanneer aan een gebouw de lange verticale lijnen op enkele plaatsen gesneden worden door horizontale, als het ware door deze laatste bij elkaar gehouden worden, dan is aan ons schoonheidsgevoel voor een groot gedeelte voldaan. Het publiek zegt dan: »dat breekt een beetje«. En niet alleen bij het gebouw als geheel, ook bij elk onderdeel daarvan moet door het aanbrengen van twee richtingen het noodige verband aangebracht worden. Het behoeven niet juist altijd horizontale en verticale richtingen te zijn, ook met andere kunnen wij hetzelfde doel bereiken, als maar gezorgd wordt, dat ze elkaar aanvullen, waardoor ze ten slotte weder één geheel vormen, hetgeen ook in elke goede constructieve samenstelling het geval is, en waardoor deze zonder versiering reeds mooi kan zijn.

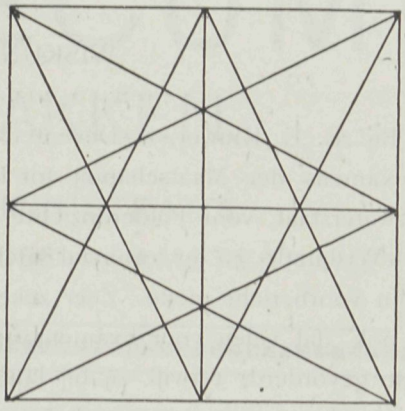

FIG. 16.

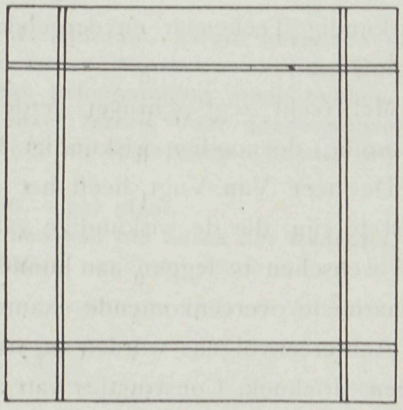

FIG. 17.

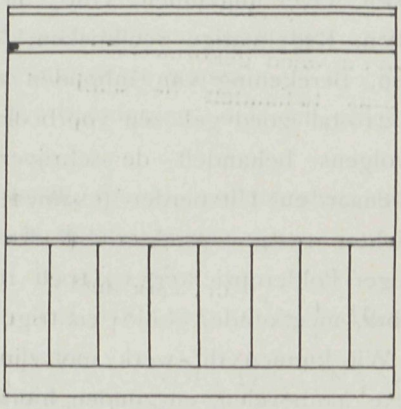

FIG. 18.

Ditzelfde moet ook worden nagestreefd bij het aanbrengen van versierende vorm en kleur; ook hierbij moet door tegenstellingen een geheel verkregen worden. Er is echter tusschen het geheel en de versierende onderdeelen nog een groot verschil op te merken. Daar, waar geen constructieve lijnen ons meer binden, kunnen we onze phantasie tamelijk vrij laten werken, terwijl we ons in het groote geheel in de eerste plaats aan de constructieve lijnen moeten houden. Als bijv. een vierkante oppervlakte van een paar decimeters versierend gevuld moet worden, kunnen we beginnen met het daarin trekken der lijnen, die het geheele vierkant meetkunstig constructief verdeelen: diagonalen, middellijnen enz. (zie fig. 16), waarin we dan volgens het beloop dier lijnen onze motieven kunnen plaatsen. Wanneer echter het vierkant een groot muurvlak is geworden, dat als geheel tot zijn recht moet komen, kan dezelfde ver-

deeling niet toegepast worden; we moeten dan in de eerste plaats, wanneer het vlak een horizontalen stand inneemt, met den omtrek beginnen (fig. 17), of, wanneer het staand is, met de boven- en onderlijnen (fig. 18).

(Slot volgt.)

WISKUNDIG REPETITIEBOEK.

Bij Æ. E. Kluwer, te Deventer, is verschenen een »Wiskundig Repetitieboek«, voor de examens der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, voor Opzichter bij den Rijkswaterstaat, voor Polderopzichter enz., door D. van Vugt Jr.

»Wiskunde is nu eenmaal niet een vak voor allen«, aldus deelt de schrijver o. a. in zijn voorbericht mede. Zeer zeker is menigeen daarvan te weinig overtuigd; vandaar dan ook, dat velen voor examens opgaan, voor welke een degelijke kennis van wiskunde wordt gevorderd, terwijl zij bij lange na niet die kennis bezitten, ja zelfs hoegenaamd geen aanleg voor wiskunde hebben. Het groote percentage der »gezakte« candidaten voor vele examens, o. a. voor Opzichter bij den Rijkswaterstaat, Bouwkundig Opzichter, Bouwkundig Teekenaar en dergelijke, is dan ook m. i. grootendeels aan dit laatste toe te schrijven.

Met recht zegt schrijver verder: Velen uitstekenden practici kost het de grootste inspanning, de noodige wiskundige kennis voor een der hierbedoelde examens op te doen.

De heer Van Vugt heeft het »Wiskundig Repetitieboek« geschreven om hùn van dienst te zijn, die de wiskundige vakken reeds *grondig* hebben bestudeerd en de laatste hand wenschen te leggen aan hunne voorbereiding voor een der bovengenoemde examens of daarmede overeenkomende examens, voor zoover het dit studievak betreft.

Achtereenvolgens worden in een 143-tal pagina's behandeld: Berekening van lijnen in een driehoek, Constructies van algebraïsche vormen (o. a. constructie van de vierde evenredige, constructie van de middenevenredige tot twee gegeven lijnen, enz.), Oppervlakken, Over raaklijnen, Om-, in- en aangeschreven cirkels, Vergelijking van oppervlakken, Regelmatige veelhoeken, Oppervlak en omtrek van den cirkel en van cirkeldeelen, Berekening van inhouden en oppervlakken van lichamen, regels van Guldin. Een 216-tal goed gekozen voorbeelden geeft den leerling voldoende stof tot nadenken. Vervolgens behandelt de schrijver de examenopgaven voor Bouwkundig Opzichter, Teekenaar en Uitvoerder (examen 1913), Opzichter Rijkswaterstaat 1914, Bouwkundig Opzichter 1914, Opzichter bij den Rijkswaterstaat 1912, Waterbouwkundig Opzichter (vroeger Polderopzichter) 1911 en 1913, voor zoover het betreft de vakken rekenkunde, algebra, meetkunde, gonio- en trigonometrie en werktuigkunde.

Wij kunnen dit werk met zijn vele uitgewerkte voorbeelden belanghebbenden ten zeerste aanbevelen, en zouden hieraan toe kunnen voegen, dat het ons o. a. zeer practisch voorkomt voor hen, die zich reeds grootendeels voor een der bovengenoemde examens hebben voorbereid, doch zich nu onder de wapenen bevinden en de enkele uren, die zij in deze omstandigheden vrij hebben, nog aan de studie willen en kunnen besteden.

G. B.

STICHTING „GROOT EMAUS", TE ERMELOO.

PAVILJOEN VOOR 20 JONGENS.

ARCHITECT JOH. KORTLANG FZN.

Schaal 1 à 250.

VOORGEVEL.

ZIJGEVEL.

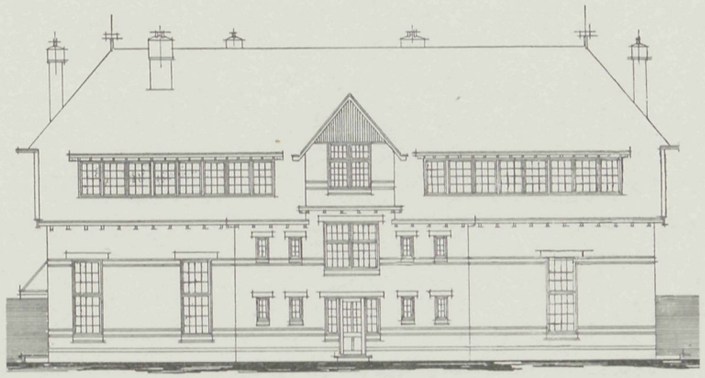

ACHTERGEVEL.

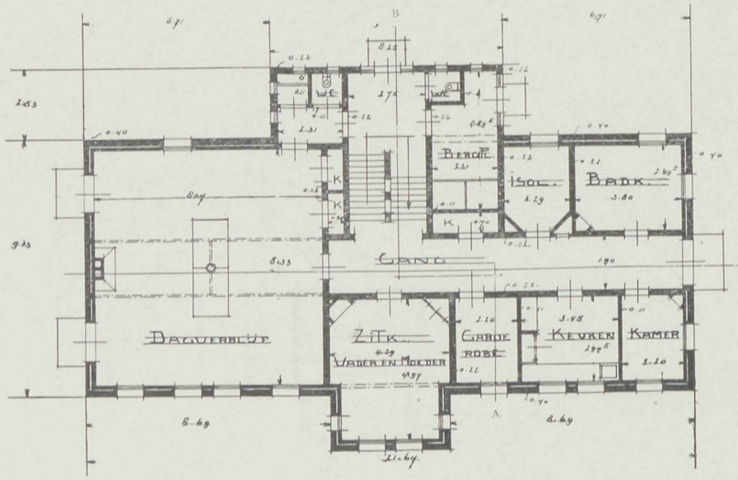

BEGANE GROND.

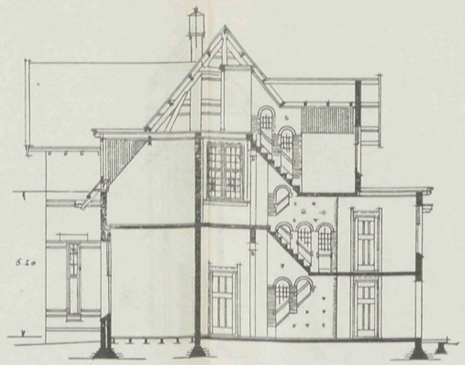

DOORSNEDE A–B.

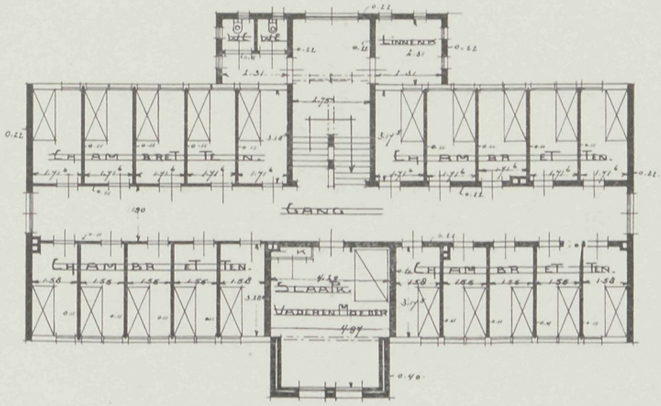

VERDIEPING.

VADEMECUM
DER BOUWVAKKEN.

ADRES REDACTIE EN ADMINISTRATIE
ST. JANSTRAAT 40 • TEL. N. 10556 • AMSTERDAM.

MEDEDEELING.

Wij hebben den heer L. ZWIERS, architect te Amsterdam, bereid gevonden vanaf 1 Januari 1915 de hoofdredactie van ons blad op zich te nemen. Wij vertrouwen, dat hierdoor de inhoud van het blad nog meer dan tot heden Uwe belangstelling moge hebben. Wij rekenen daarbij echter ook op de volle medewerking onzer lezers. Voor goede ontwerpen en vooral voor goede, leerzame artikelen, mededeelingen en opmerkingen houden wij ons ten zeerste aanbevolen.

Het honorarium bedraagt f 2.50 per pagina en f 10.— per plaat.
Schriftelijke aanbiedingen, c.q. bijdragen, richte men aan het adres der Redactie.
Het eerstvolgend nummer verschijnt 7 Januari 1915.

Bij de Plaat.

LANDHUIS TE VAASSEN.

De vroegere landlooperskolonie »de Ganzenebbe«, te Vaassen, ging door verkoop over in handen van een landeigenaar, die zelf daar wenschte te wonen.

Mij werd opgedragen, benevens de verbouwing der boerderijen, ook een geschikte woning te ontwerpen.

De bedoeling was, het geheele gebouw te pleisteren, de hal in metselsteen uit te voeren, en in alle kamers de muren te pleisteren en af te schilderen.

De inrichting spreekt voldoende voor zich zelf.

Amsterdam, Dec. '14. J. J. HELLENDOORN, *Architect.*

EXAMENS VOOR BOUWKUNDIG OPZICHTER, BOUWKUNDIG TEEKENAAR EN UITVOERDER VAN BURGERLIJKE BOUWWERKEN (ONDERBAAS), AF TE NEMEN IN 1915.

Blijkens de voorloopige agenda, aangekondigd in het »Bouwk. Weekblad« van 5 dezer, zullen in een op 22 Dec. a.s. te houden algemeene vergadering van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst o. m. de volgende voorstellen betreffende de in 1915 te houden examens in bespreking komen:

1°. Voorstel van het Hoofdbestuur, gehoord de Commissie van Onderwijs, met het oog op de mobilisatie, waardoor verschillende personen verhinderd zijn aan het examen voor Uitvoerder van burgerlijke bouwwerken (Onderbaas) in 1915 deel te nemen, zoodat de kosten per candidaat zeer hoog zouden worden, en in verband met de omstandigheid, dat aan het verzoek der Maatschappij om verhooging der Rijkssubsidie door de Regeering vanwege de tijdsomstandigheden geen gevolg kan worden gegeven, *het examen voor Onderbaas in 1915 niet te doen plaats hebben*, maar wel de examens voor Bouwkundig Opzichter en voor Bouwkundig Teekenaar in 1915 te laten doorgaan.

2°. Voorstel van het Hoofdbestuur, gehoord de Commissie van Onderwijs, in het programma van eischen voor het examen voor Bouwkundig Opzichter, idem voor Bouwkundig Teekenaar en idem voor Uitvoerder van burgerlijke bouwwerken (Onderbaas) aan de bestaande bepalingen omtrent vrijstelling van vakken bij het examen toe te voegen de bepaling, dat hij, die het desbetreffende examen voor de tweede of derde maal doet, vrijstelling heeft van elk vak, waarvoor hij bij het vroeger afgelegd examen het waardecijfer, voor »goed« vastgesteld (5), heeft behaald.

3°. Voorstel van het Hoofdbestuur, gehoord de Commissie van Onderwijs, te besluiten, dat de overgangsbepaling, vermeld in art. 16 van het programma van eischen voor het examen voor Bouwkundig Opzichter, af te nemen in 1915, luidende: »De candidaat moet de schriftelijke bewijzen leveren, dat hij vóór 1 Maart 1915 gedurende minstens een jaar opzicht heeft gehouden«, *vervalt*, hierbij overwegende, dat door de mobilisatie verschillende personen verhinderd zijn geworden aan deze overgangsbepaling te voldoen.

In verband hiermede wordt weer van kracht de oude bepaling, luidende: »De candidaat moet de schriftelijke bewijzen leveren, dat hij gedurende minstens twee jaar met vrucht op bouwwerken practisch werkzaam is geweest.«

Zoo spoedig de algemeene toestand weer gunstiger zal zijn, zal nader overwogen moeten worden, of genoemde eisch van één jaar opzicht te hebben gehouden, in werking zal treden voor het examen, af te nemen in 1916.

ONTWERP VOOR EEN LANDHUIS.

Dit ontwerp was een voorstudie voor het landhuis te Vaassen.

Het geheel werd echter te groot, hoewel het met alle wenschen van de aanstaande bewoners rekening hield.

De gevels waren gedacht te pleisteren, roode holle pannen als afdekking, kozijnen lichtgeel te schilderen, de ramen en deuren donkergroen (z.g Zaansch).

Amsterdam, Dec. '14. J. J. HELLENDOORN, *Architect.*

DUBBELE WONING TE VOORTHUIZEN.

Bijgaande afbeeldingen geven het ontwerp van een dubbele woning, te Voorthuizen o. d. Veluwe te bouwen.

Van uit het portiekje, waarvan de ingang ter zijde is gehouden om een meer

VOORGEVEL.

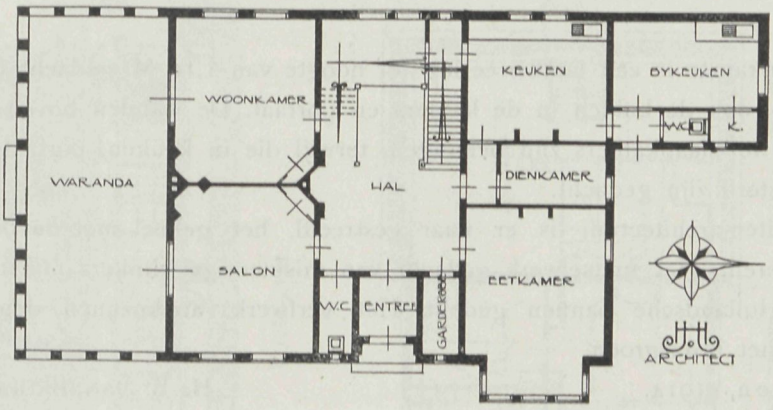

GRONDPLAN.

ONTWERP VOOR EEN LANDHUIS, DOOR J. J. HELLENDOORN.

gesloten karakter te verkrijgen, betreedt men het portaaltje. Van hier uit bereikt men de huiskamer en keuken, terwijl zich hier ook de toegang tot het privaat en de trap naar boven bevindt. Van uit de keuken heeft men toegang tot den kelder, welke zich uitstrekt onder het portaal. De zolder bevat een slaapkamer, terwijl er op gerekend is, hier later nog een kamertje af te scheiden.

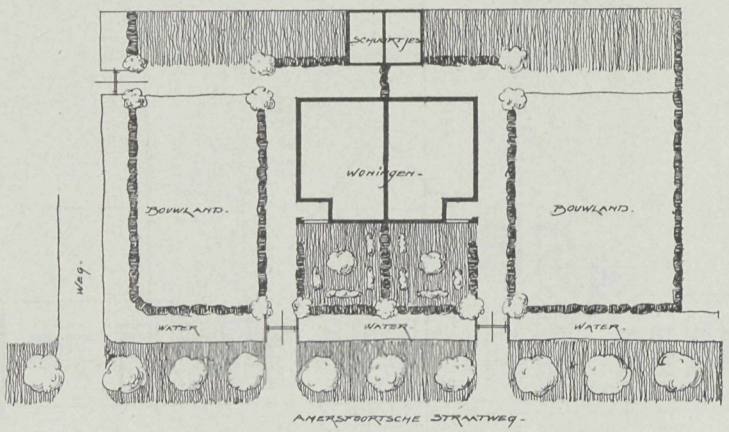

Situatie, schaal 1 à 500.

In de woonkamer is een lambrizeering ter hoogte van 1,10 M. gedacht van gebeitst vurenhout; zoo ook de balken in de kamers en portaal. De wanden boven de lambrizeering en in de slaapkamers zijn behangen, terwijl die in keuken, portaal en privaat grijsgeel gepleisterd zijn gedacht.

Bij de buiten-architectuur is er naar gestreefd, het geheel met de omgeving te doen harmonieeren. Het metselwerk gedacht van miskleurige klinkers platvol gevoegd, het dak met Hollandsche pannen gedekt. Het verfwerk van kozijnen, deuren, ramen en luiken wit met bronsgroen.

Groningen, 1914. H. B. VAN BROEKHUIZEN.

AANBESTEDINGS- EN BOUWKALENDER VOOR 1915.

Bij den uitgever H. E. Heikens, te 's Gravenhage, is onder bovenstaanden titel een nieuwe zakkalender verschenen ten dienste van architecten, aannemers, handelaars in bouwmaterialen, industrieelen, opzichters enz., en samengesteld onder hoofd-medewerking van Wouter Bettink, architect te 's Gravenhage, lector in de bouwkunde aan de Technische Hoogeschool te Delft

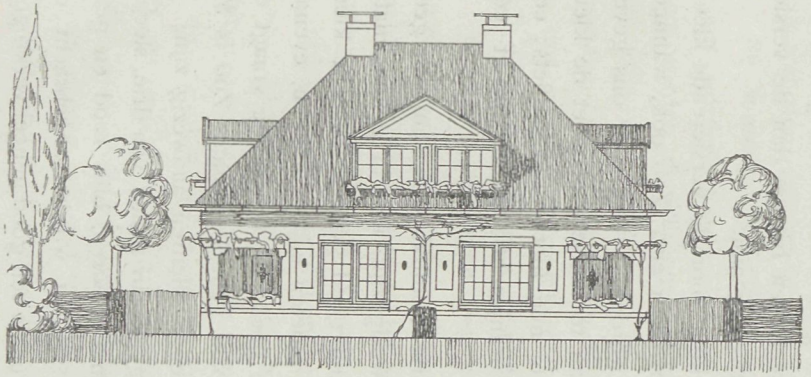

VOORGEVEL.

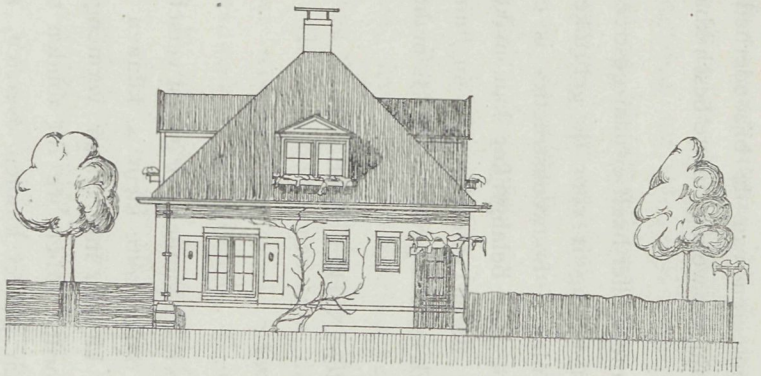

ZIJGEVEL.

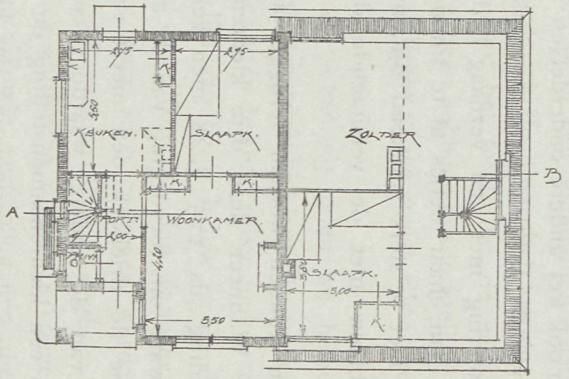

BEGANE GROND. BOVENPLAN.

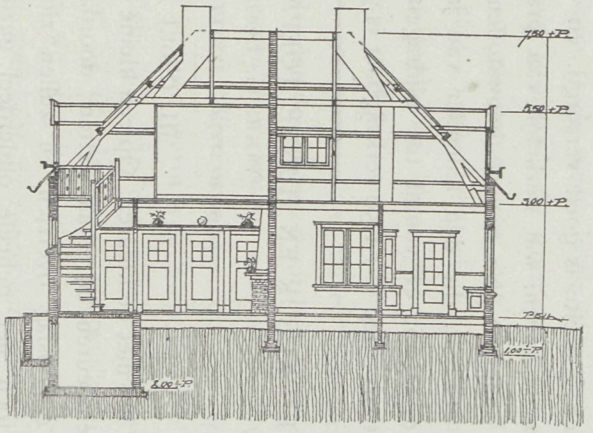

DOORSNEDE A-B.

Schaal 1 à 200.

DUBBELE WONING TE VOORTHUIZEN. ONTWERP H. B. VAN BROEKHUIZEN, TE GRONINGEN.

Of de kalender voor àl de bovengenoemde rubrieken bruikbaar zal blijken, moet de toekomst leeren. Ons dunkt, aannemers zullen er het meeste nut van hebben, aangezien de kalender geheel is ingericht voor het noteeren van de bijzonderheden betreffende aanbestedingen en er voor andere aanteekeningen weinig ruimte beschikbaar is gebleven.

Het technisch gedeelte is goed verzorgd, en de samensteller heeft er naar gestreefd, daarin al datgene te geven, wat werkelijk van practisch belang is voor de gebruikers. Met name het opnemen van nieuwe bouwstoffen en nieuwe bouwconstructies is een goede gedachte geweest, die den kalender van jaar tot jaar belangrijker kan maken. Naar wij meenen, zal dit er vooral toe bijdragen, om dezen kalender, die in linnen bandje met sluitbare klep à *f* 1.50 verkrijgbaar is gesteld, tot een gewild artikel te maken.

VORM EN KLEUR EN HUNNE TOEPASSING IN HET AMBACHT.

DOOR G. BOOM.

(Auteursrecht voorbehouden.)

III. (Slot.)

Evenzoo is het met de kleuren. Op een kleine oppervlakte kunnen we gerust verschillende sprekende kleuren bij elkaar zetten; doordat de oppervlakte klein is, kunnen we haar met één oogopslag overzien en zullen zich de kleuren met elkaar vermengen, waardoor dus toch het geheele onderdeel gezien wordt. Indien we dit zouden toepassen bij een groote oppervlakte, die we niet in haar geheel kunnen overzien, zou dit uit elkaar vallen en is het geheel verloren. Men geve dus aan het geheel één kleur, liefst eene, die niet te veel op den voorgrond treedt, en brenge dan de versierende kleur aan de omlijsting, de bekroning of de borstwering aan.

Soms komen ook wel andere onderdeelen in aanmerking voor de versierende kleur, bijv. bij een gevel de lichtkozijnen, muurankers, afvoerbuizen enz. Zoo ook, wanneer een kamerbetimmering met een verflaag bedekt moet worden, — wij voor ons geven er de voorkeur aan, haar netjes af te timmeren en dan te beitsen — moet de kleur van het geheel niet te sterk sprekend zijn, maar daarom nog niet grauw of flets; een flink, krachtig blauw met de versierende deelen in oranjeachtig bruin maakt een goed geheel.

Alle kleuren kunnen worden teruggebracht tot drie hoofdkleuren, en wel geel, rood en blauw. Wanneer deze drie kleuren alle aanwezig zijn, niet in gelijke mate, maar in verhouding als 3 : 5 : 8, is men zeker van een goed geheel. De eene kleur vraagt als het ware om toevoeging van de andere; zij moeten elkaar steunen, evenals in de constructie de driehoek den meest vasten vorm geeft: de ééne zijde vraagt en verkrijgt steun van de andere, waardoor een onwrikbaar geheel ontstaat. Zoo is het ook, wanneer in een kleurensamenstelling de drie genoemde kleuren aanwezig zijn.

Nu is het echter door vermenging der kleuren mogelijk, in plaats van drie, slechts twee toe te passen; men kan namelijk twee der genoemde kleuren, bijv. rood en geel, door elkaar mengen, waardoor oranje ontstaat, en als dit wordt aangebracht op een blauwen grond, zijn ook de drie kleuren aanwezig en is een goed geheel verkregen. Heeft men een rooden grond, dan zou volgens deze theorie geel en blauw, vermengd

tot groen op dien rooden grond een goed geheel maken; maar het doet dit dikwijls niet, doordat dan van beide kleuren, rood en groen, een zelfde gloed uitstraalt, een zelfde kracht uitgaat, dus de eene niet over de andere heerscht.

Van de drie genoemde kleuren zal zich de eene meer dan de andere aan ons opdringen, tot ons spreken, meer gloed geven, warmer zijn, en de andere, koeler, zich meer op den achtergrond plaatsen. Blauw is de meest koele kleur, terwijl de tegenovergestelden, geel en rood dus, te zamen gemengd, de warmste kleur geven. Wanneer we nu de koelheid van het blauw verminderen door het met geel te vermengen, ontstaat de mogelijkheid, dat het dezelfde warmte krijgt als het onvermengde rood; zij spreken dan even sterk tot ons en het wordt een schreeuwend geheel. Als men echter zorg draagt, door het blauw niet te veel geel te mengen, zoodat het dus niet te warm wordt, terwijl men bovendien het rood iets warmer kan maken door toevoeging van een weinig geel, dan blijft de eene kleur koeler dan de andere en ontstaat er wèl een goed geheel.

Het kan ook voorkomen, dat de grondtoon, waarop een andere kleur aangebracht moet worden, niet koel maar warm is, bijv. wanneer op een teakhouten deur smeedwerk is aangebracht. Teakhout is zeer warm van kleur en het ijzerwerk moet dus in koele kleur geschilderd worden; dit kan dan zijn donkerblauw of ook wel zwart. Zwart en wit zijn eigenlijk niet bij de kleuren te rangschikken, maar daar ze ons als verfstof ten dienste staan, kunnen we er gebruik van maken en ze behooren dan tot de koele tinten. Wil men echter voor dat ijzerwerk een lichte kleur, dan neme men een grijze tint, maar vooral geen kleur, die naar rood of geel overhelt, waardoor het minder tegen het teakhout zou gaan spreken, wat niet mooier zou worden; men mag wel zien, dat het er zit, en het behoeft dus niet weggeschilderd te worden.

Bij sommige technieken kunnen echter wel twee warme kleuren naast elkaar toegepast worden, zooals bijv. bij glas in lood of in een schablonenbeschildering. Hierbij toch worden de kleuren gescheiden, bij de eerste door het looden bandje, dat zeer koel grijs van kleur is, en bij de andere door het fond, dat de schablone heeft uitgespaard, en waaraan we een koele kleur gegeven hebben; in soortgelijke gevallen kunnen we dus wel het warmste rood en het sappigste groen naast elkaar zetten, ze worden toch door koele kleuren gescheiden.

Bij het aanbrengen van één kleur als versiering doen we hetzelfde als bij het aanschaven van een eenvoudigen vellingkant of het trekken van één enkele lijn als fig. 1 (zie blz. 189). We kunnen echter ook de versiering in de kleur rijker maken door ze verdeeld toe te passen; maken we bijv. de dikke lijn van fig. 2 blauw en de dunne oranje, of de dikke paars en de dunne geel, dan zal dat rijker zijn dan wanneer slechts één lijn in rood of blauw ware aangebracht, indien maar zorg gedragen wordt, dat de meest schitterende kleur aan de fijnste lijnen of vormen worde gegeven. Men bedenke bij dit alles wel, dat in de techniek van het schilderen zoowel in olieverf als in waterverf op een teekening, doordat ons verschillende verfstoffen ten dienste staan, het koele blauw ook tot een schitterende kleur gemaakt kan worden door het zeer licht toe te passen, of wel het warme oranje door toevoeging van donkere verfstof veel minder sprekend kan gemaakt worden.

REPRODUCTIES DER PRIJSVRAAG 1913 VAN HET GEÏLLUSTREERD SCHILDERSBLAD.

Bij den uitgever W. A. Eisma Czn., te Leeuwarden, is een keurig uitgevoerd boekje verschenen, bevattende de reproducties van de 71 ontwerpen, welke ingekomen zijn op de prijsvraag 1913 van het »Geïllustreerd Schildersblad«, waarbij gevraagd werd een in kleuren uitgevoerd reclamebord, met het opschrift: »Vereeniging voor Nijverheid en Ambachten«, met bijpassende randversieringen. Daar een photo niet precies het origineel weergeeft, wat natuurlijk in verband staat met de kleuren, is onder elke afbeelding aangegeven, welke kleuren waren aangewend. Tevens zijn daaraan opmerkingen toegevoegd als: rijk van kleur, aangenaam van kleur, enz.

Dit boekje kan een goede leiddraad zijn voor hen, die studie maken van kleurencombinaties, terwijl het te gelijk een aardig handboekje is om, met eventueel noodige wijzigingen, reclameborden van alle slag te ontwerpen. Ten einde hierbij met oordeel te werk te kunnen gaan, gaat aan de afbeeldingen vooraf het rapport der jury voor deze prijsvraag, waarin een aantal ontwerpen besproken worden en verschillende opmerkingen worden gemaakt, waarvan men dus partij kan trekken.

Dit boekje zal daarom zeker wel aftrek vinden onder de vakbeoefenaars. De prijs behoeft hiertoe geen beletsel te zijn: voor abonné's op het »Geïllustreerd Schildersblad« bedraagt die slechts *f* 0.50, voor niet-abonné's *f* 1.25.

ANTIEKE METSELSPECIËN.

In een artikel over antieke metselspeciën werden in de »Tonindustrie-Zeitung« de uitkomsten medegedeeld van het onderzoek van eenige Egyptische mortels, die ongeveer 4500 jaren oud zijn; o. a. een, welke gediend heeft tot bekleeding eener koperen afvoerleiding in het grafmonument van koning Sahurê uit de 5de dynastie, en drie, welke Lepsius intertijd medegenomen heeft uit de pyramide van Chefren bij Gizeh. Volgens deze uitkomsten, zoo betoogt de schrijver, »kan men wel zeggen, dat de oude Egyptenaars over het algemeen als metselspecie gips gebruikten, waarvan het gehalte aan koolzure kalk, wanneer deze uit gebluschte kalk afkomstig was, meestal slechts toevallig was; dat echter het gebruik van kalkhoudend gips hun wellicht aanleiding kan hebben gegeven, dikwijls opzettelijk vóór het branden kalk aan het gips toe te voegen, en dat zij, als de omstandigheden er toe leidden, zelfs kalksteen alléén brandden. Om de kalk magerder te maken, hebben zij kleingestooten, ongebrand gips en stukken kalksteen gebruikt, vermoedelijk aldus, dat zij eenvoudig het gruis uit hun werkplaatsen bezigden, waaruit zich ook het gering en sterk afwisselend gehalte aan onoplosbare stoffen laat verklaren.«

Ten slotte maakt de schrijver melding van de analyse eener Pergameensche mortel van 1700 jaren oud, waarbij als mageringsmiddel behalve zand en kiezelstukken nog de huisjes van zeeslakken werden gebruikt, voornamelijk van een Murex-soort, welker huisjes vaak tamelijk goed bewaard gebleven zijn. De schrijver meent uit een gehalte aan phosphorzuur, dat de mortel bevat, te kunnen afleiden, dat door het branden van zulke schelpen ook de als mortel gebruikte kalk werd gemaakt.

1005